

BIBLIOTEKA LOGOS

Uređuju

*Jelena Berberović, Aleksa Buha, Spasoje Čuzulan,
Muhamed Filipović, Rasim Muminović,
Vladimir Premec i Abdulah Šarčević*

Odgovorni urednik

Abdulah Šarčević

ČEDOMIL VELJAČIĆ

**PJESME PROSJAKA
I PROSJAKINJA**

IZBOR IZ RANE BUDDHISTIČKE POEZIJE

„VESELIN MASLEŠA“ – „SVJETLOST“

SARAJEVO

PROLOG

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne
i Hercegovine
Sarajevo

891.1-1:294.3=861/862

VELJAČIĆ, Čedomil

Pjesme prosjaka i prosjakinja : izbor
iz rane buddhističke poezije / Čedomil
Veljačić. – [2. izd.]. – Sarajevo :
»Veselin Masleša«... [et al], 1990. – 280
str. ; 21 cm. – (Biblioteka Logos)

Bibliografske bilješke uz tekst. –
Rječnik.

ISBN 86-21-00372-4

NOSOROG

Ispred svakog bića ukloni svoj štap
da ne povrijediš ni jedno od njih.
Ne poželi sina ni saputnika.
Osamljen se kreći kao nosorog.

U druželjubivom nastaje sklonost,
za sklonošću slijedi sva ova patnja.
Predvidi opasnost u sklonostima.
Osamljen se kreći kao nosorog.

Saživljujući se sa drugom i svojtom,
sputana misao napušta svoj cilj.
Predvidi bojazan privrženoga.
Osamljen se kreći kao nosorog.

Kako se zapeće razgranat bambus
tako i muž željan žene i djece,
a kao što strši vršak trstike,
osamljen se kreći kao nosorog.

K'o jelen u šumi ničim nesputan
što ide na pašnjak kuda god hoće,
budi mudar, čuvaj neovisnost,
osamljen se kreći kao nosorog.

Okolina će ti se obraćati
u stanu, na putu i putovanju.
Ostaj nepoznat, čuvaj neovisnost,
osamljen se kreći kao nosorog.

Okolina ti je željna zabave.
Bezgranična je privrženost djeci.
Da izbjegneš nevolju rastanka,
osamljen se kreći kao nosorog.

Bez otpora i pred čim na svijetu
zadovolji se u svakom pogledu.
Neustrašivo pred nepogodama
osamljen se kreći kao nosorog.

I beskućnika je ponekad teško
zadovoljiti, još teže okućenog.
Zato bez brige i za čiju djecu,
osamljen se kreći kao nosorog.

Odrođen domaćim osobinama
kao bezlisno stablo *kovilāro*
presijeci junački domaće spone,
osamljen se kreći kao nosorog.

Ako se nađe razborit prijatelj
za saputnika, krepostan i mudar,
da nadvlada sve teškoće na putu,
s njim rado pođi i budi obazriv.

Ako ne nađeš razborita druga
za saputnika, kreposna i mudra,
k'o kralj iz ratom osvojene zemlje
osamljen se kreći kao nosorog.

Hvale je vrijedna radost prijateljstva
kad je drug bolji ili ravan nama,
a kad ga nemaš, živi besprekorno,
osamljen se kreći kao nosorog.

Pogledaj dvije zlatne narukvice,
sjajno i vješto remek-djelo, kako
zveče u srazu, sparene na gležnju.
Osamljen se kreći kao nosorog.

– Da sam s nekim drugim, dolazilo bi
do naklapanja, nekad i do svađe.
Tu opasnost predvidi unaprijed.
Osamljen se kreći kao nosorog.

Šarenilo, slast, opojnost užitka
mijenom oblika uzbuđuje duh.
Podozriv prema užicima čula,
osamljen se kreći kao nosorog.

Nevolje, gnojave rane i bolest,
zaraženi ubod strašne strijele
opasnosti su čulnih užitaka.
Osamljen se kreći kao nosorog.

Zimu i vrućinu, gladovanje i žeđ,
vjetar i žegu, muhe i gmazove,
sve te nepogode podnesi radije.
Osamljen se kreći kao nosorog.

Kao što slon kad se odvoji od krda,
snažna uzrasta, pjegav, veličanstven,
gdje mu se sviđi boravi u šumi,
osamljen se kreći kao nosorog.

Nemoguće je druželjubivome
i privremeno postići slobodu.
Sunčevo pleme nek ti bude uzor.
Osamljen se kreći kao nosorog.

Umaknuvši borbi gledišta, kada
stigneš na čistinu, uzmi ravan smjer.
Vlastitim znanjem, a ne vođen drugim,
osamljen se kreći kao nosorog.

Ni lakom ni lukav, a niti žedan,
ni razdražen, ni ogorčeno nastran,
nezavisan ni od čeg' na svijetu,
osamljen se kreći kao nosorog.

Treba se čuvati zlog saputnika
 koji ovlaš skreće na stranputicu
 i prepušta se rasonodi. Zato
 osamljen otići kao nosorog.

Cijeni prijatelja obazrivog,
 čvrstog u znanju, jasnog u izrazu.
 Kad shvatiš smisao, prevladaš sumnju,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Igrom, rasonodom, svjetovnom srećom
 nezadovoljan, ne obaziri se.
 Odvraćen od raskoša, istinoljubiv,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Napusti sina, ženu, oca, majku,
 novac, imanje, cijelu rodbinu,
 i tako bez želja, a i bez strasti,
 osamljen se kreći kao nosorog.

To je okov, ugodnost je tu mala,
 bijedno zadovoljstvo, veća je patnja,
 to je tek mamac – kome je to jasno,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Rastrgni spona kao riba koja
 prodre kroz mrežu i otpliva dalje,
 il' vatra što se ne vraća zgarištu.
 Osamljen se kreći kao nosorog.

Spuštena pogleda, bez zastajanja
 kroči obuzdanih čula, suspregni
 izlive i žar čuvstva i pòmisli.
 Osamljen se kreći kao nosorog.

Odbaci svojstva domaćeg života
 kao ogoljelo stablo *pārichatto*.
 S požutjelim ogrtačem na ramenu,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Bez lakomosti za dobrim zalogajem,
 ničiji hranitelj, neprivrženo
 proseći hranu od kuće do kuće,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Srca nesputana sa pet prepreka,
 pročišćenog od sve zagađenosti
 raskidom veza ljubavi i mržnje,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Sreći i nesreći okreni leđa,
 radosti, tuzi prošlih vremena,
 ravnodušan, smiren u pročišćenju,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Usmjeren prema krajnjem dostignuću,
 otvorena duha spremnim zahvatom,
 uvježbanom snagom, nepokolebiv,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Postojan u osami zadubljenja,
 u zbiljnosti dosljedan ozbiljenju,
 uviđajući bijedu bivstvovanja,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Istrajan u naporu da dokončaš
 žudnju, razbistren, iskusan i pažljiv,
 pouzdan znalac, siguran u smjeru,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Kao lav neuznemiren galamom,
 k'o vjetar što se ne hvata u mrežu,
 il' lotos uz kog ne prijanja voda,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Kao lav siguran u snagu zubi,
 neustrašivi vladar životinja
 nastanjen na nepristupačnom mjestu,
 osamljen se kreći kao nosorog.

Sučut, ravnodušnost, samilost, slobodu,
nekad i suradost ispoljujući,
bez mržnje prema ikom na svijetu,
osamljen se kreći kao nosorog.

Napusti strast i zlobu, zaslijepljenost.
Kada okovi budu raskinuti,
neustrašen i na kraju života
osamljen se kreći kao nosorog.

Društvo i uslužnost za svoju korist
prijatelji traže, danas je rijetko
nekoristoljublje. Čovjek je prljav.
Osamljen se kreći kao nosorog.

(Iz zbirke *Sutta-nipāto*, I, 3, 35–75)

Kakva je bila poezija onih kojima je *Nosorog* postao, ne književni, nego životni ideal? Apsurdno bi bilo tražiti razjašnjenje tog ideala danas, nakon 2500 godina, u narodnoj vjeri poluseljačkih, polumalograđanskih azijskih naroda na periferiji Indije. (Iz same Indije buddhizam je prognan pred blizu 1000 godina.) Na Cejlonu, u Burmi i u Sijamu, a djelomično i u daljim područjima bivše Indokine, hibridni oblici narodne vjere još se uvijek dovoljno izrazito osnivaju na tradiciji prvobitnih pali tekstova o kojima će ovdje biti riječ. Ipak su djela kao što je *Nosorog*, pa čak i *Dhamma-padam* u cjelini, tu skoro potpuno nepoznata. Prvi prevod *Dhammapade* na cejlonski (sinhalski) jezik objavljen je 1968. godine, dok je u Evropi već Schopenhauer polovicom 19. vijeka citirao odličan i tada već dobro poznat Fausböllov latinski prevod te popularne zbirke Buddhinih kratkih izreka. Cejlonci su na prelazu iz stare u našu eru zapisali i pohranili te »svete knjige« pred opasnošću zatiranja, a zadatak je svećenstva buddhističke religije od tada do danas da budno pazi da se njihov sadržaj ne upotrebljava u svagdašnjem životu, da se rukopisi na palmovu lišću na izližu i ne zloupotrebe. Tako je religija buddhističkog klera postala tabuističko-magijska. Pretežno tabuistički karakter

te vjere ne bi se mogao potpuno razjasniti ni historijski ni psihološki iz primitivnog mentaliteta. On je iznad svega očiti proizvod genijalne osebnosti staroindijskog imperijalizma oličenog u Ašokinoj prosvjetiteljskoj zamisli svjetske carevine (3. v. pr. n. e.). Tabuističke ceremonije današnjeg primitivnog hramskog svećenstva dio su feudalne baštine kojom su negdašnji vladari, počev od Ašoke u Indiji, to svećenstvo vezali za svoje bogate posjede, a u vanindijskim barbarskim zemljama njime nadomjestili društvenu ulogu ekskluzivno indijske brahmanske kaste.

Umjesto da dalje zalazim u pitanje šta je riječ »svijet« značila u mitološkim naslovima vladara čije je historijsko oličenje postao Ašoka, radije ću razjašnjenje ideala izraženog u prvoj rečenici pokušati da izvedem iz prvobitnih slika Buddhina lika kakav je prosjao u pjesničkom izrazu vlastite kulturne sredine. Zalaziti sistematski u njegovu »buddhološku« analizu (svojevremeno kasnijim *mahāyāna* religijama) ovdje također ne bi bilo umjesno. Prvu sliku prosijavanja ličnosti Budnog učitelja nakon »odvraćanja« (*pabbaddā*) od svijeta i odlaska u beskućnike nalazimo u proslavu *Velikog poglavlja* zbirke *Sutta-nipāto* (405–424):

ODLAZAK U BESKUĆNIKE

Opjevat ću odlazak u beskućnike,
kako se vidoviti odvratio od svijeta
i kako se razmišljajući priklonio beskućništvu.

– Skučen je kućevan život, dom đubrište,
slobodan je prostor beskućnika – tako uvidi i ode.

Otišavši, odvrati se od zlih postupaka tijela,
odbaci zlu naviku govora, pročisti način života.

Tad Budni stiže u Rađagahu, u prestonicu Maḡadhe,
okruženu brdovitim pašnjacima,
i pođe da prosi hranu, nadaren najvišim znamenjima.¹

¹ Biće koje je dozrelo da dosegne duhovno Probudjenje rađa se po staroindijskoj tradiciji sa 32 osobita tjelesna znaka. Prilikom rođenja brāhmanski svećenici, sazvani da predkažu budućnost djeteta, u takvom slučaju izjavljuju ocu: »Raduj se, gospodaru, jer se je jedan od najmoćnijih rodio kao tvoj sin!... Dijete ti je, gospodaru, obilježeno sa 32 znaka Velikog Čovjeka. Pred tako obilježenim postoje u životu samo dva puta, bez trećega. Ako živi svjetovnim životom, postaje pokretač Točka svjetskog zbivanja, pravedni vladar koji vlada svim četirima stranama svijeta, osvajač i održatelj blagostanja narodâ, vlasnik sedmerostrukog blaga... Imat će više od hiljadu sinova heroja, slavni pobjednika neprijateljskih vojski. A kad osvoji svu zemlju do okeanskih obala, ne uspostavlja svoju vlast ni silom ni mačem, nego pravednošću. – Ali, ako se takav sin odvrati od svjetovnog života i otide u beskućnike, tada postaje veličanstveni i vrhovni *buddha* koji odastire zavjesu (neznanja) kojom je zastrt svijet.«

Evo nekoliko od tih tjelesnih obilježja karakterističnih za buddhističku ikonografiju i za estetski kanon indijske skulpture uopće: ravni tabani i unatrag isturenâ peta; na svakom mu je tabanu ocrtan točak sa hiljadu prečaka; stojeći, a da se ne sagne, može da rukom dosegne i protrlja koljena; boja puti mu je brončanozlatna; dužina tijela je jednaka rasponu raširenih ruku; trup mu je svuda jednako zaobljen; ima 40 ravnomjernih zubi, samo mu se oćnjaci ističu...

(Izvod iz *Mahā-padāna-suttam*, 14. govora iz zbirke *Dīgha-nikayo*)

Ugleda ga Bimbisāro sa svog kraljevskog dvora,
razazna mu obilježja, pa prozbori:

– Pogledajte ga, gospodo! Skladna lika, bijel i stasit,
i pokret mu je savršen, a pogled odmjeren.
Sabrano gleda preda se. Taj doista nije niska roda.
Nek požure kraljevski glasnici da izvide kuda će isposnik!

Upućeni kraljevi glasnici slijedili su ga u stopu.
– Kuda će krenuti isposnik, gdje mu je boravište?

Od vrata je do vrata prosio hranu
bdijući pomno nad ulazom vlastitih osjetila.
Prosjačka je zdjela brzo bila puna, obazrivost nagrađena.

Kad je isprosilu hranu, šutljivi se mudrac udalji iz grada.
Pope se na brijeg Pāndava; to će mu biti boravište.

Kad vidješe gdje se smjestio, i glasnici zastadoše,
a jedan ode da javi kralju.

– Mahārāda, isposnik je na istočnom obronku brijega
Pāndava.
Tu sjedi kao moćan tigar, kao lav u planinskom klancu.

Hrabri vladar sasluša govor glasnika,
pa se hitro odveze do brijega Pāndava.
Vozio se dokle je cesta sezala, a tada sađe s kola
junak i pješice se približi, najavi i sjede.
Sjedeći, kralj ga prijateljski pozdravi,
a kad je pozdrav bio uzvraćen, ovako prozbori:

– Mlad si i nježan, momak u cvijetu mladosti,
bujne ljepote kao čistokrvan ratnik
što sja na čelu vojnog odreda i predvodi moćnu družinu.
Ja ću ti blago udijeliti da uživaš,
samo mi reci iz kojeg si plemena!

– Na obronku Himālaja, povrh Kósale,
postojbina je, vladaru, bogatog i moćnog roda.

Potomci Sunčeva plemena, rod Sakya,
to je porodica koju sam napustio, vladaru,
odvraćen od čežnje, strasti.
Korijen sam nesreće prozreo u strasti,
a izvor smirenja u odricanju.
Polazim u naporan boj, duh mi se tome raduje.

Borba je trajala šest godina (od Gótamine 29. do 35. godine života). Iako je u prethodnom opisu već anticipiran pobjednički naslov Budni (*buddho*), Gótamo tada to još nije bio. Bio je još uvijek *bóddhi-satto* ili biće u buđenju. Ideja *bóddhi-satte* razvila se je kasnije u jedno od najizrazitijih obilježja na razmeđima historijskih smjerova buddhističke misli. Njenom se konačnom interpretacijom može izraziti i osnovna filozofska razlika *thera-vādo* buddhizma (zasnovanog na najstarijim pāli tekstovima, u okviru kojih ostaje i ovaj izbor) od kasnijeg sanskritizovanog *mahā-yāna buddhizma*. (Sljedbenici *mahā-yāne*, ili »velikog vozila«, uključuju *thera-vādu* – jedini ispravni naziv za pāli buddhizam – u svoj potcjenjujući naziv *hīna-yāna* ili »malo vozilo«. Pod tim podrazumijevaju »zaostale« smjerove buddhističke misli. Činjenica je da se osamostaljena buddhistička filozofija – od presudne važnosti za razvoj indijske misli uopće u prvom mileniju n. e. – razvijala skoro isključivo na području *mahā-yāne*). Zato je vrijedno ocrtati bar jednim karakterističnim potezom, u oličenju *bodhi-satte* (Sanskrit, *bodhi-sattva*), suštinu tog razvoja.

Najstarija i najpopularnija ilustracija ideala *bodhi-satte* sačuvana je u najobimnijem djelu stare (»kanonske«) pāli književnosti, u zbirci od 547 priča pod naslovom *Ātaka*, ili priče o prethodnim »rođenjima« ili životima Gotame Buddhē, počevši od pradavnih vremena kad se je u doba *buddhe* Dipānkare, svoga dvadeset četvrtog prethodnika, zavjetovao da će i sam jednog dana postati *buddho*. Tako je prema tradiciji *thera-vāde* preostali broj životā (»preporoda«) bića koje se posvetilo idealu *bodhi-satte* ograničen, iako u mitološkim razmjerama, pretpostavkom individualnog usavršavanja ljudskog duha (»Velikog čovjeka«), da »prepliva« tok kozmičkog zbivanja (*samsāro*) i da se oslobodi. Tom svrhom određeni preostatak životnog puta *bodhi-satte*

posvećen je požrtvovnoj pomoći drugim bićima, saputnicima u beskrajnom toku patnje opstanka. Struju tog toka *bodhi-satto* više ne slijedi nego presijeca vlastitim naporom:

»Svako je sam sebi vodič. Zar bi iko drugi mogao to da bude?«

»Sami treba da izvršite napor. Budni vam mogu tek pokazati put.« (*Dhamma-padam* 160 i 276).

Doseg »druge obale« je strana metafore gdje »usporedba šepa«; doseg je obilježiv tek negativno kao »gašenje« i »utrnuće« (*nibbānam* sansk. *nirvānam*) jednog individualno određenog uzročnog niza ili »sklopa« patnje, jer ljudska »svojstvenost« (opći indijski naziv za »dušu«) nije ništa drugo nego složeno ustrojstvo nekog konkretnog zbivanja ili »pojedičnog« vala u toj struji. Slika je prestara i jedna od najzloupotrebljenijih u indijskoj filozofskoj književnosti. Interpretacija iste slike koju daje Bertrand Russell djeluje s buddhističkog gledišta kao tipična školska apologetska obrana buddhističkog shvatanja nasuprot svim ostalima:

»Val na morskoj pučini može da se održi duže ili kraće vrijeme. Valovi koje gledam kako se razbijaju na Korniškoj obali može biti da su prešli cijeli put od Brazila, ali to ne znači da je neka »stvar« putovala preko okeana; to znači jedino da je *stanoviti proces promjena* prevalio taj put... «¹

U tom je smislu Buddhino izvorno učenje u daljoj razradi omeđeno humanističkim, individualistički i iznad svega akozmički:

»Ja, prijatelju, u ovom ovako ograničenom tijelu, ovako predočenom i ovako shvaćenom, naučavam da je sadržan nastanak svijeta, prestanak svijeta i put koji vodi do prestanka svijeta.« (*Anguttara-nikāyo IV, 45*).

Nasuprot tome, kasnija učenja *mahā-yāne* pripisuju nove kozmičke dimenzije najprije *bodhi-sattvinoj* misiji, a onda i samom *buddhinu* biću. Osamljeni ljudski ideal oslobođenja zamišljen je ponovno, pod indijskim utjecajima, a još više pod općevječanskim nagonima ukorijenjenim u vjeru u svrsishodnost života, kozmološkim, upravo božanskim zamislima. Buddhino ljudsko biće preobraženo je u božansko trojstvo.

Filozofsko opravdanje tog teološkog zaokreta rezimira Stcherbatsky² ovako: Uz zakon *karme*, ili moralne uzročnosti

¹ *An Outline of Philosophy*, 3. izd., London 1941, str. 290.

² *Buddhist Logic*, vol. I, str. 134. i 136. (Dover Publications, New York 1962).

koja uslovljava tok »preporađanja« i kontinuitet bića preko granica pojedinog života i smrti, drugi je postulat *mahā-yāna* budhizma »čvrsto uvjerenje da ukupni zbir dobrih djela nadilazi zbir zlih djela. Razvoj svjetskog procesa je evolucija napretka. Kad sva dobra djela urode svojim plodom, onda će konačno oslobođenje u *nirvāni* biti dosegnuto u kozmičkim razmjerama.« Tako su skupine uzajamnom uzročnošću povezanih fizičkih i psihičkih elemenata koji sačinjavaju svijet »podređene moralnom zakonu postepenog razvoja ka konačnom i vječnom smirenju«.

Zavjet *bodhi-sattve* dosljedno tome preobražava se u svečanu izjavu da će se odricati i odustajati od dostignuća *nirvāne* sve dok sva živa bića njegovom pomoću ne budu tako oslobođena. Sa stanovišta pāli tekstova i sama mogućnost »odlaganja« vlastitog dosega »utrnuća« znači psihološki apsurdnu pretpostavku. Ljudska je požrtvovanost moguća jedino u ljudskim granicama, a ne može da transcendirira vlastitu svrhu. Taj se humanistički realizam pod utjecajima *mahā-yāne* žigoše (osobito s kršćanske strane) kao »egoistička« skučenost ideala *bodhisatte* u *thera-vādi*.³

Evo nekoliko Buddhinih naknadnih opisa »bojnog polja« i odlučnih borbi u razdoblju od posljednjih šest godina prije »potpunog probuđenja« (*sammā-sambōdhi*):

GOVOR O STRAHU I UŽASU

(*Bhaya-bhērava-suttam, Maḍḍhima-nikāyo 4*)

Ovako sam čuo. Jedanput je blaženi boravio u gradu Sāvatti, u Đetinu gaju, u Anāthapindikinu samostanu. Tu ga posjeti brāhman Đānussoni, pozdravi ga i sjedne postrance, pa reče:

– Naporan je, gospodine Gótamo, boravak u osamljenim pustinjačkim obitavalištima daleko u šumama, tegobna je osamljenost, nije lako naći zadovoljstvo u samoći. Čini mi se da šume zavode duh isposnika koji nije očvrsnuo u zadubljenju.

– Tako je, brāhmane, tako je, brāhmane! I ja sam, brāhmane, prije probuđenja, dok sam još bio nepotpuno budni *bodhisatta*, osjećao također te napore i teškoće... Tada sam razumio da asketi i brāhmani koji nisu potpuno pročistili svoje postupke u djelu, riječi i misli, ako otiđu u osamljena pustinjačka prebivališta daleko u šumama, izazivaju nepovoljna stanja vlastitog straha i užasa... Ali kad sam se uvjerio da su mi postupci u djelu, riječi i misli potpuno čisti, boravak u šumi mi je pojačao pouzdanje... To me je, brāhmane, navelo na misao da određene noći, četrnaestu, petnaestu i osmu prema Mjesečevim fazama, proboravim na jezovitim mjestima, u nekim svetištima i gajevima, u šumama i pod stablima, da doživim taj užas. Kad sam boravio na takvim mjestima, događalo se je da naiđe neka životinja, ili da paun prelomi suhu granu, ili da vjetar zašušti u suhom lišću, a ja bih pomislio: »Evo, sad se približuje taj strah i užas.« A zatim: »Zašto da tu stojim i očekujem strah i užas? Bolje je da pokušam razagnati taj strah i užas onda i onako kako stvarno naiđe.« Događalo se je, brāhmane, da bi me takav strah i užas obuzeo dok sam se kretao puteljkom za duhovne vježbe u hodu. Tada se ne bih ni zausta-

³ O idealu *bodhisattve* prvenstveno prema učenju *mahā-yāne*, ali uz dobru poredbenu obradu sa pāli tekstovima, vidi djelo od osnovne važnosti za tu temu: Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature* (London 1932).

vio, ni sjeo ni legao dok ne bih razagnao taj strah i užas. Isto tako ako bi me obuzeo dok sam stajao ili sjedio ili ležao...

Ima, međutim, i takvih asketa i brāhmana koji dokazuju da nema razlike između dana i noći. Ja smatram da su ti asketi i brāhmani u zabludi. Za mene je noć noć, a dan dan...¹

¹ Usp. *Bhagavad-gītu*, pogl. 2, 69: »Što je noć za sva stvorenja, to je bdijenje za onoga tko je sebe ukrotio. Što je bdijenje za ostale, noć je za mudraca kad je progledao u tišini.« – Nisu izuzetna mjesta gdje Buddhine izjave djeluju više ili manje izrazito kao odgovor na tvrdnje izražene u klasičnim djelima vedāntinske mudrosti brāhmana.

VELIKI GOVOR O LAVOVSKOM RIKU

(*Mahā-sīhanāda-suttam, Maddhima-nikāyo 12*)

(Odlomci iz govora održanog u šumi blizu grada Vesālī)

– Ja, Sāriputto, poznajem iz vlastitog iskustva četverostruku stegu redovničkog života, dosegao sam krajnji domet u asketskom naporu, u gadljivosti, u bojazni, u otuđenosti.

U asketskom sam naporu živio kao goli isposnik, lišen društvenih obzira; ruke sam čistio od jela obilježavanjem, nisam se odazivao pozivima niti se bilo gdje zaustavljao, nisam primao što mi je ponuđeno ili za mene pripremljeno... Nisam primao hranu iz lonca ni iz zdjele, nisam prelazio preko praga ni zalazio u dvorište... Nisam primao hranu od dvije osobe koje su skupa jele, niti od trudne žene, ni od dojilje, niti od žena koje su zalazile muškarcima. Nisam sakupljao hranu niti je primao na mjestima gdje se nalazio pas, ni gdje su se rojile muhe. Nisam jeo ribu ni meso niti pio alkoholna pića. Prošio sam samo u jednoj kući jedan zalogaj, ili u dvije kuće dva zalogaja, a najviše u sedam kuća sedam zalogaja. Jeo sam samo jedanput dnevno, jedanput u dva dana, jedanput u sedam dana. Jeo sam rižu samo jedanput u četrnaest dana. Jeo sam samo povrće, sjemenje, divlju rižu, vodeno bilje, posije, otpatke, talog iscijeđenih uljarica, travu, kralju balegu. U šumi sam se hranio korijenjem ili opalim plodovima. Odijevao sam se grubom tkaninom, otpacima, krpama sa smetišta, korom stabala, komadima kože od divljači, travom, vlaknima, dekama satkanim od kose i dlaka ili sovinim perjem. Čupao sam dlake iz kose i brade. Neprekidno sam stajao i odbijao da sjednem. Isto sam tako ustrajao u čučućem položaju. Ležao sam na trnju. Spro-

vodio sam obrede učestalog kupanja. Tako sam na razne načine mučio i tlapio tijelo. U tome se je sastojao moj asketski napor.

U gadljivosti sam živio tako da mi se je godinama skupljala prljavština po tijelu i otpadala u komadima... Ali ja nisam ni pokušavao da tu prljavštinu otarem rukom ili da pustim da je drugi odstrane. Takav je bio moj život u gadljivosti.

U bojazni sam živio zato što bi se u meni, ma kuda se krenuo ili ma gdje našao, pobuđivala samilost i prema kapljici vode iz straha da ne povrijedim sićušna bića koja su tu sažeta...

Ovako sam živio u otuđenosti: Kad bih u potrazi za prebivalištima u šumskim predjelima negdje opazio pastire s govovima ili drugom stokom, ili kosce, ili drvosječe i šumske radnike, pobjegao bih kao jelen pred ljudima preko brda i dolina iz šume u šumu, iz džungle u džunglu, samo zato da me ljudi ne vide i da ja njih ne vidim. Tolika je bila moja otuđenost. A kad bi čobani otišli s govovima, ja bih se kradomice približio napuštenim torovima i jeo izmetinu mlade teladi koja se još hrani majčinim mlijekom. Tako dugo dok sam i sâm bio sposoban da vršim nuždu, živio sam od tih izmetina. Tako sam živio od najodvratnije hrane.

A tada sam, Sāriputto, otišao da živim u gustoj šumi punoj strahota. Takve se prašume nazivaju strahovitim jer se onome ko nije oslobođen od strasti, kad u njih zađe, naježi kosa. A ja sam, Sāriputto, u hladnim zimskim noćima, u doba Mjesečevih mijena, kad pada snijeg, provodio noći na čistini pod vedrim nebom, a dane u dubokoj šumi. U najtoplijim ljetnim mjesecima boravio sam preko dana na čistini, a noću u dubokoj šumi. U to su doba, Sāriputto, nastali i ovi do tada nepoznati stihovi:

Na žezi i studeni sâm u gustoj šumi,
gol i bez ognjišta sjedi šutljivi mudrac
ustremljen svome cilju.

Zatim sam, Sāriputto, odabrao prenočište na groblju, kosturi su mi bili uzglavlje. I tu bi nailazili čobani, pa bi pljuvali i vršili nuždu po meni, zasipali me prašinom i usađivali mi grančice u uši. Ali se ne sjećam da se je ikad pojavila u mojem duhu zla misao o njima. Tako je ravnodušan postao moj život...

Pošto sam tako malo jeo, tijelo mi je bilo potpuno iscrpljeno. Zglobovi su mi izgledali kao čvoruge sasušanih puzavica,

bedra kao volovska kopita, kičma kao niz kuglica, rebra kao skrhanе pritke što strše iz ruševne štale. Iz očnih duplji caklile su se duboko upale zjenice kao voda sa dna dubokog bunara. Koža na glavi mi se je naborala i skorila kao gorka tikva odsječena prije nego sazre. Kad sam htio da protrljam kožu na trbuhu, dosego bih kičmu, a kad sam htio da protrljam kičmu, dosego bih do trbuha, jer mi je koža na trbuhu doticala kičmu. A kad bih se sagnuo da obavim nuždu, pao bih naglavce. Kad bih gladeći rukom tijelo protrljao udove, ruka bi mi bila puna sagnjilih dlaka. Tako mi je oskudna bila ishrana...

Pa ipak, Sāriputto, takvim mukotrpnim postupcima nisam postigao nadljudska ostvarenja ni savršenu plemenitost uvida i spoznaje, jer se takvim sredstvima ne postiže ona oplemenjena mudrost čija plemenitost dovodi onoga ko je postigne i slijedi do potpunog dokončanja patnje...

Ko god bi, Sāriputto, govoreći ispravno, rekao: »U svijetu se je pojavilo biće nezaslijepljeno zabludom, na dobrobit i sreću mnogih ljudi, iz milosrđa prema svijetu, na dobrobit i sreću ljudi i bogova«, taj bi, ispravno govoreći, mogao da to ustvrdi za mene.

U ovim se pobjedničkim izjavama sastoji Buddhin »lavovski rik«.

Asketski naponi nabrojani osobito u prvoj polovici ovog odlomka jesu izrazita, a dijelom i isključiva obilježja đainske religije koja je u Buddhino doba, u području magadhske tradicije od koje se Buddha neposredno odvaja, bila od znatno veće važnosti za formiranje njegovih vjerskih i filozofskih shvaćanja nego vjerska tradicija brāhmanskog svećenstva, posve različitog historijskog porijekla. Đainizam je bio proširen i u području Buddhina nepalskog zavičaja, a pripadništvo toj vjerskoj tradiciji i u krugu njegove obitelji izričito je potvrđeno, osobito u slučaju jednog strica (Vappo).

Pozivanje na »četverostruku stegu«, koja postaje stilska potka cijelog odlomka, djeluje kao aluzija na đainsku »četverostruku obuzdanost« koja se izričito navodi u nekim Buddhinim govorima,¹ iako je formulacija preinačena. Buddha se često služi takvim aluzijama u želji da besmislenim frazama dade stvarni smisao.

¹ Usp. moju *Filozofiju istočnih naroda*, I dio, str. 276.

»Samilost prema kapljici vode« dobiva specifično teorijsko, upravo kozmološko tumačenje jedino u đainskoj monadologiji, u učenju o *nigódama*. To su kondenzovane skupine neizmjerne broja psihičkih monada u infinitezimalnim proporcijama.² Cejlonski komentatori, kojima je izvorna nebuddhistička pozadina ove teorije bila nepoznata, imali su teškoće i pri razjašnjavanju gornjeg teksta.

»Golih isposnika« bilo je u Indiji u svim vremenima i izvan đainizma, ali je ipak taj naziv specifičan za đaine (*digambara*), kod kojih jedino važi kao osnovno i opće pravilo za *munije* (»utihnule mudrace«) sve do danas. Isto se tako jedino kod đaina primjenjuje pravilo da se *muni* ne pere od dana zaređenja do smrti, dok inače kod indijskih asketa prevladava pravilo svakodnevnog kupanja, pa i po više puta na dan u nepovoljnim uslovima, a to se spominje i u gornjem tekstu. U Indiji sam imao prilike da posjetim u organizovanim gradskim samostanima »seminare« ili »duhovne vježbe« za đainske laike gdje po nekoliko mjeseci vježbaju ili provjeravaju svoju sposobnost da primijene sva ta pravila. Najupadnije je pravilo da takvi »pripravnici« jedu samo jedanput u 48 sati, svaki drugi dan nešto prije podneva. Pravila za pripremu hrane i danas su neobično komplikovana. Vidio sam također i kod tih laika slučajevne primjene pravila, koja redovno važe za *munije*, da primanje hrane i u tako razrijeđenim razmacima uvjetuju slučajnim povoljnim ili nepovoljnim okolnostima koje mogu usput da se dese (npr., da li će sresti ili ne određenu osobu, ili će naići na dvije ili više osoba na nekom raskršću ili sl., u takvom će slučaju odustati od prošenja i vratiti se bez jela). Najteže je s neprihvatanjem poziva, s obzirom da hrana koju smiju da prime mora biti pripremljena prema vrlo strogim pravilima, kojih se laici inače ne drže, a pak mora biti ponuđena »slučajno«. To se je pravilo nužno izrodilo u niz obrednih komplikacija, a smatra se da je već u najstarijim vremenima zbog tih teškoća kretanja ograničenog isključivo na područja vlastitih vjerskih zajednica to bila glavna prepreka da đaini razviju misionarsku djelatnost u širim geografskim razmjerama, u čemu su uspjeli buddhisti već od Ašokinih vremena. Zabranu brijanja i način postepenog svakodnevnog čupanja dugih dlaka iz kose i brade također sam imao prilike da vidim kao isključivo đainsku praksu.

² Vidi *Fil. ist. nar.*, I dio, str. 123.

Kao što Buddha u ovom slučaju uzima izrazito đainski uzor najstrožih i najokrutnijih asketskih mučenja vlastitog *tijela* da bi im na kraju, na osnovu vlastitog iskustva, osporio vrijednost za *duhovni* napredak, tako su, vjerojatno, i drugi kasniji asketi, fakiri, pa i sljedbenici *yoge* prigodno i pojedinačno preuzimali poneke od tih metoda od najstarodrevnijih đaina. To je osobito vjerojatno u sistemu *yoge*, koji je po bitnim svrhama i metodama najizrazitije oprečan đainizmu. U *yogi* tjelesna njega u pozitivnom smislu zaokuplja toliku pažnju da se je konačno sistem *yoga* pretvorio u isključivu tjelesnu gimnastiku.

GOVOR O PLEMENITOJ TEŽNJI

(*Ariya-pariyésana-suttam, Mađdhima-nikāyo 26*)

– Tako sam, isposnici, u potrazi za dobrobiti, istražujući put konačnog smirenja, putovao zemljom Māgadho i došao do utvrđenog grada Uruvelā. To mi je područje izgledalo povoljno. Pored lijepe šumice tekla je bistra rijeka, radosna uz pitome obale. Nedaleko je bilo pastirsko naselje... To mi je izgledalo dovoljno za čovjeka koji je u naponu mladenačke snage odlučio da se posveti duhovnom naporu. Na tom sam se mjestu zaustavio i ustanovio da mi ništa ne treba da izvršim duhovni napor... Tako mi se očitovala spoznaja i uvid:

»Neosporno je moje oslobođenje. Ovo je rođenje posljednje. Nema više preporoda.«

Tada sam shvatio: Postigao sam tu istinu, duboku, koju je teško uočiti, teško prozreti, smirenu, usavršenu, nedosežnu razmišljanjem, istančanu, shvatljivu samo mudracu. No ovaj je svijet, u težnji za užitkom, prionuo uz užitak i teži za radošću. Taj će i takav svijet teško shvatiti ovo stanovište nužne uslovljenosti nastanka, teško će shvatiti stanovište stišanja svake djelatnosti, odustajanja od svih sklonosti, dokončanja žudnje za opstankom, bezeljnosti, prestanka, utruća. Kad bih pošao da tumačim tu istinu i ne bih naišao na razumijevanje, za mene bi to bio uzaludan trud i napor.

U duhu mi se iznenada pojaviše stihovi koji još nikad do tada nisu bili izraženi:

To naporno dostignuće zašto da sad pokazujem?
U svijetu strasti, srdžbe neće sjati ta istina
koja stremlje protiv struje, savršena i duboka,

istančana i teško shvatljiva.
Kako da je vide obuzeti strašću,
Utonuli u duboku tamu?

U tom premišljanju duh mi se je priklanjao manjem naporu, a ne razjašnjavanju istine.

Tada je bog Brahmā Saučesnik svjetskog zbivanja shvatio moje premišljanje i pomislio: »Tā to je propast i stradanje svijeta, ako se duh dostojnog i potpuno budnoga koji je dotle dosegao prikloni manjem naporu, a ne razjašnjavanju istine.«

Pa kao kad bi snažan čovjek stisnuo ispruženu ruku ili ispružio stisnutu ruku, tako tada i Brahmā Saučesnik svjetskog zbivanja iščeznu iz božanskog svijeta i pojavi se preda mnom, pa odgrnu jedno rame, pozdravi me sklopljenim rukama i reče:

– O Blaženi, razjasni istinu, o dobrotivi, razjasni istinu! Postoje bića čije su oči tek malo zatrunjene; ako ne čuju riječ istine, stradat će, a sposobna su da postanu znalci istine.

Kad je to rekao, Brahmā Saučesnik pridoda i ove stihove:

Ranije su u Māgadhi propovijedali istinu
okaljani učitelji sa nečistim namjerama.
Otvori vrata neugrožena smrću,
nek čuju istinu u koju se neokaljan budi:

Kao sa hridi navrh vrletne planine
da sa svih strana prozre taj zemaljski rod,
bezbjedni neka obuhvati okom
mudrosti koja je dosegla istinsko prostranstvo
ovo pokoljenje ogrezlo u bijedu,
srvano među rođenjem i smrću!

Ustaj pobjedonosni junače,
predvodnik budi svijetu kome ne duguješ ništa!
Blažen razjasni istinu, pojavit će se znalci.

Kad sam shvatio, isposnici, Brahminu molbu, obazreo sam se, iz samilosti prema bićima, budnim okom na taj svijet i opazio bića čije su oči tek malo zatrunjene uz bića s jako zatrunjenim očima, bića snažnih sposobnosti uz slabiće, s dobrim sklonostima i sa lošim, pristupačna pouci i nepristupačna, a i nekolicinu onih

koji su se sa strahom obazirali na grijeh i na drugi svijet. Kao što se u jezeru u kojem rastu plavi ili crveni ili bijeli lotosi neki od tih lotosa, iznikli u vodi, uzrasli u vodi, ne izdižu iz vode, nego se razvijaju pod vodom, dok drugi, iako iznikli i izrasli u vodi, dosežu do vodene površine, a neki se izdižu iznad površine pa voda više uz njih ne prijanja, isto sam tako i ja, obazrevši se budnim okom na svijet, opazio bića čije su oči tek malo zatrunjene uz bića s jako zatrunjenim očima, bića snažnih sposobnosti uz slabice... Tada sam Brahma Saučesniku odgovorio ovim stihovima:

Otvorena su vrata neugrožena smrću
sposobnim da slušaju u povjerenju.
Svjestan uzaludnog napora, o Brahmā,
nisam htio da objavim ljudskom rodu
ovu nadasve uzvišenu istinu.

Kada je Brahmā Saučesnik shvatio da je postigao da Blaženi propovijeda istinu, pozdravi ga i obade s desne strane, pa iščeznu...

(A Budni počeo da razmišlja kome da najprije protumači istinu, ko će je najlakše shvatiti. Najprije pomisli na svoja prva dva učitelja zadubljenja (*dhānam*). To su bili Ālaro Kālāmo i Uddako Rāmaputto, ali mu »bogovi saopćiš« da su i jedan i drugi već mrtvi. Tada se sjeti petorice isposnika s kojima je boravio u Uruvéli dok je vršio najteže asketske napore. Vidovitošću »božanskog oka« sagleda tu petoricu isposnika u srnjaku Isipatana blizu Benaresa, pa se uputi tamo.)

Na putu od mjesta probuđenja prema gradu Gāyā susrete ga asketa Ūpako, pa kad ga ugleda, usklikne:

– Prijatelju, bistar ti je lik, čist i svijetao. Po čijoj si se uputi odrekao svijeta, ko ti je učitelj, čije učenje ispovijedaš? – Na te sam mu riječi, isposnici, odgovorio stihovima:

Sve sam savladao i sve spoznao,
i ničim više nisam okrznut,
sve sam napustio, sa dokončanjem
životne žudnje se oslobodio.
Sam spoznaju dosegoh. Na kog da se pozivam?

Učitelja nemam nit' mi je iko ravan.
U svijetu ljudi i bogova niko mi nije premac.
Ja sam dostojanstvo svijeta, nenadmašivi vodič.
Ja sam jedini potpuno budan,
rashlađen sam i ugašen.

Točak istine idem da pokrenem
u prastarom gradu Varānasi,
u oslijepljelom svijetu nek zaori
bubanj neumrle istine!

– Ti si, dakle, prijatelju, po vlastitoj izjavi veličanstveni neograničeni pobjednik!

– Da, postoje pobjednici kakav sam ja
koji su postigli dokončanje strasti.
Pobijedio sam sve što je loše.
Zato kažem da sam pobjednik, Ūpako!

Na te riječi, isposnici, asketa Ūpako odvrati:
– Pa neka ti bude, prijatelju! – i kimajući glavom skrene na sporedni put.

A ja sam, isposnici, putujući dalje stigao do Benaresa i do srnjaka Ispitane, gdje su se nalazila petorica isposnika. Oni su već izdaleka opazili da dolazim, pa su se sporazumjeli ovako:

– Evo dolazi isposnik Gótamo, koji sada živi u izobilju pošto je napustio asketski napor i vratio se u udoban život. Zato ga ne treba ni pozdravljati, ni ustajati pred njim, niti mu pomoći da odloži prosjačku zdjelu i ogrtač. Ipak možemo pripremiti sjedište, pa ako hoće, neka sjedne.

No što sam im se više približavao, petorica isposnika su sve manje mogla da odole i da ostanu dosljedni svom sporazumu. Neki su mi pošli u susret i uzeli mi prosjačku zdjelu i ogrtač da ih odlože, neko je pripremio sjedište, a neko vodu za pranje nogu...

Slijedeći tekst sadrži, uz uvodnu priču, deset od ukupno šesnaest razgovora sa skupinom mladih brāhmanskih hodočasnika.²

SVAGDAŠNJICA

Zaključni tekst ovog Prologa, koji je ujedno i zaključno poglavlje zbirke *Sutta-nipāto*, iz koje su izabrani pjesnički motivi za ovaj prikaz Buddhina života i rada, sadrži najvredniji pjesnički sažet pregled velikih tema Buddhina učenja. U razgovorima i govorima povodom postavljenih pitanja, a vrlo često i po vlastitoj pobudi Buddho je razlagao svoje učenje sačuvano u 52 »duga« govora (*Dīgha-nikāyo*), 152 govora »srednje dužine« (*Maddhima-nikāyo*) i više hiljada govora i odgovora sređenih u zbirkama kraćih tekstova (*Samyutta-nikāyo*, *Anguttara nikāyo* i *Kuddaka-nikāyo*).¹ Ti su se govori i razgovori održavali obično navečer u dvoranama (*dharmasālā*) koje su podizali dobrotvori često u sklopu samostanskih »vrtova« (*ārāmā*), gdje su mogle da se smjeste stotine redovnika, a isto tako često i u slobodnim dvoranama, otvorenim učiteljima, i pripadnicima svih mnogobrojnih vjerskih i filozofskih škola, peripatetičkog ustrojstva, kojima je u to doba obilovao kulturni život gradskih država u Indiji.

Razgovori sakupljeni pod slijedećim naslovom daju nam sliku svagdašnjice Buddhina života tokom 45 godina. Iz te je svagdašnjice, istina, nastojao da umakne kad god je mogao u svježju tišinu svoje himālajske domovine, Népala, a na takvom ga je putu, na domaku rodnih planina, zatekla i smrt.

– I ja sam, Ānando, već ostario, navršio svoju dob života, moje se putovanje bliži kraju... Osamdeset mi je godina, Ānando, i upravo onako kako se stara rasklimana kola drže još na putu povezana petljama, tako mi se čini da i ovo tijelo uspijeva da se kreće još jedino ako se koječim poveže... (*Mahā parinibbāna-suttam*, pogl. II).

¹ Poblježe o tome vidi u mojoj *Filozofiji istočnih naroda*, I dio, str. 78–79.

² *Sutta-nipāto*, pogl. 5. Uvod u ovom izboru obuhvaća strofe 976–1003 i 1028–1031, a razgovori po redu strofe 1032–39, 1043–48, 1049–56, 1069–76, 1077–83, 1084–86, 1105–11, 1112–15, 1116–19, 1120–23.

PRELAZ NA DRUGU OBALU

Uvod

Iz lijepog grada u zemlji Kósala krenuo je na jug
i bez kakve želje brāhman usavršen u znanju svetih
izreka.

U području Assake, u blizini Alake, živio je tada
na obali rijeke Gódhāvarī od voća i milostinje.

U blizini bješe prostrano naselje.

Od uroda žetve on tamo izvrši žrtvene obrede.

Kad je prinio žrtvu, vrati se u svoj *aśram*.

Al' baš kad tamo stiže, naiđe drugi brāhman,
ranjavih nogu, drhtav, trulih zubi, prljav.

Pristupi i zatraži ucjenu, pet stotina.

Bāvarī kad ga vidje ponudi mu da sjedne,
upita koja ga je sreća dovela amo, pa reče:

– Sve poklona vrijedno već sam razdijelio.
O, vjeruj mi, brāhmane, da nemam pet stotina.

– Ako moju molbu gospodin ne zadovolji,
za sedam će mu dana prsnuti glava u sedam dijelova.

– Služeći se prevarom, izusti strašnu kletvu.
A Bāvari, kad je ču, ostade zaprepašten.
Prostrijeljen žalošću kopnio je bez jela.
U takvom se stanju duh ne krijepi zadubljenjem.
Potresenog stravom opazi ga jedno dobrotivo božanstvo,
pristupi mu, pa ga ovako oslovi:

– Varalica je to, lakom za novcima.
O glavi taj ne zna ništa, ni o komadanju glave.

– A zna li tvoja svetost da odgovori na pitanje
o glavi i pucanju glave, da ti poslušam riječ?

– E, to ne znam ni ja, toliko znanja nemam.
Šta je glava i kako se komada, to razumiju samo
Pobjednici.

– Ko na ovom krugu zemaljskom zna šta je glava i
kako se komada,
to mi bar reci, božanska svetlosti!

– Iz grada Kapilavatthu je izišao vodič svijeta,
potomak kraljeva Okkāka, Sakyin sin, prosvjetitelj.
On je, brāhmane, potpuno probuđen nadmašitelj
stvarnosti.
Razumijevši sve, stekao je snagu da prozre cjelinu
stvarnosti.

Stvarnosti je dosegao dò kraja,
riješio se uporišta. Tako se je oslobodio.
I taj budni, blaženi, vidoviti sad svijetu razjašnjava istinu.
Njemu se obrati pa pitaj, on će ti to protumačiti.

Kad Bāvarī ču riječ »probuđen«,
zanos ga obuže, briga se rasprši, prože ga blaženstvo.
I tako obuzet srećom Bāvarī zapita to božanstvo u zanosu:

– U kojem selu, u kojem li gradu u kojoj je zemlji
sad vodič svijeta,
da otiđemo da se poklonimo potpuno budnom,
najčovječnijemu?

– U Sāvattihīju, prestolnici Kósale,
sad je pobjednik bogat znanjem i izvrsnom mudrošću,
sin Sakyin, rasterećen i pročišćen, najmoćniji među
ljudima.

On zna šta je to glava i kako se komada.

Bavari tad sazva učenike, brāhmane usavršene u
znanju svetih izreka.

– Dođite, mladići, poslušajte šta ću vam reći!
Onaj čija se pojava u svijetu rijetko susreće

sada se pojavio u svijetu.

Dobar se glas o njemu širi da je potpuno probuđen.

Požurite zato u Sāvathī da vidite najčovječnijega!

– Kako ćemo, brāhmane, kad ga vidimo, znati da je
to Budni?

Razjasni nam, jer ne znamo po čemu da ga poznamo.

– U svetim je spisima sačuvana predaja o obilježjima
velikog čovjeka

Nabrojano ih je ukupno trideset dva.

Na čijem su tijelu ti znaci velikana,

pred njim su dva puta, trećem mogućnosti nema:

Ako se prikloni svjetovnom životu, tad će zavladati

cijelim svijetom

bez mača i bez nasilja, osvjedočenjem istine.

A ako napusti dom i postane beskućnik,

tad postaje savršen veličanstveni *buddho* koji razotkriva

koprenu.

(Šesnaest učenika otiđu da posjete Buddhu. Njihov predvodnik Ādito, pošto je ustanovio obilježja velikog čovjeka, prvi izriče pozdrave svog učitelja Bāvarija Budnome.)

– Brāhman Bāvārī i njegovi učenici, gospodine,
u radosnom zanosu duha izražavaju štovanje do nogu

vidovitoga.

– Nek sreća prati brāhmana Bāvārī i njegove

učenike,

a i ti da budeš sretan i dugo da proživiš, mladiću!

A sad vam se pruža prilika da iznesete sve sumnje,

Bāvārījeve, tvoje i cijele družine.

Pitajte sve što god vam srce želi!

Kad mu je Budni tako dozvolio,

Ādito zahvali sklopljenim rukama, sjedne i postavi prvo
pitanje:

Pitanja mladog brāhmana Ādita

– Čime je svijet obavijen, zbog čega nije prosvijetljen?
Reci, čime je oblijepljen;¹ otkud taj ogromni strah u
svijetu?

– Svijet je ovijen neznanjem – Blaženi odvrti
Ađitu –
požudom mu je pomućen sjaj.
Prevarom je okaljan, rekoh, a patnja ga pritište strahom.

– Na sve strane struje bujice – nastavi pitati
Ađito –
a šta je prepreka strujama?
Reci, šta je brana protiv bujice, kako da sprečimo
prodore?

– Svako je struji na svijetu – Blaženi odvrti
Ađitu –
prepreka u pozornosti.
Mudrošću im prodor sprečiti, to je, rekoh, odbrana od
bujice.

– Postoji, dakle, mudrost i pozornost – nastavi pitati
Ađito –
postoji pojam i pojava.
Ali ja pitam, gospodine, gdje li se i to obustavlja?

– Kad si već do tog pitanja segnuo, reći ću ti, Ađito,
gdje se i pojam i pojava ukidaju bez ostatka.
Tamo gdje svijest prestaje i to se dokončava.

– Postoje pojedinci za koje se kaže da su
uznapredovali u Istini.
Ti, koji si znalac, razjasni mi njihov put, gospodine!

– Bez čežnje za užitkom, neokaljana duha treba da
bude,
vješt u svakom pogledu i pažljiv na svom putu,
prosjak-isposnik.

¹ Dosljedno dainskom učenju da je materija prjljava izlučina djelatnosti živih bića u svemiru.

Pitanja mladog brāhmana Punnaka

– Nepristrasnom koji gleda do korijena
dodosmo da ga upitamo i ovo:
Zbog čega mudraci Manuova roda,
ratnici i brāhmani prinose svuda
bogovima žrtve na ovom svijetu?
To te molim, Blaženi, da mi razjasniš.

– Svi ti mudraci Manuovi potomci – Blaženi odvrti
Punnaku –
ratnici i brāhmani prinose svuda
bogovima žrtve na ovom svijetu
iz želje, Punnako, za ovim životom.
Nemoć i starost ih nagone da prinose žrtve.

– A da li svi ti mudraci Manuovi potomci – nastavi
pitati Punnako –
ratnici i brāhmani koji prinose
žrtve bogovima na ovom svijetu
revno i neumorno, o premudri,
nadmašuju moć rođenja-i-starenja?
To te molim, Blaženi, da mi razjasniš.

– Oni u nadi hvalospjeve poje,
broje brojčanice i žrtvuju žrtve – Blaženi odvrti
Punnaku –
i molitve melju da postignu ono što žele;
dok žrtve žrtvuju, vesele se užitku života.
A ja ti kažem da ne nadmašuju niti moć rođenja niti
starenja.

– Ako oni posredstvom žrtvovanja – nastavi pitati
Punnako –
ne nadmašuju rođenje ni starost,
ko onda u ovom svijetu, ljudskom i božanskom,
može da prevlada rođenje-i-starost, gospodine?
To te molim, Blaženi, da mi razjasniš.

– Ko u svijetu prozre uspon i pad – Blaženi odvrti
Punnaku –

koga ne potresa ništa na svijetu,
ko je stišan, razbistren, nepomučen pohlepom,
svladao je rođenje-i-starost – tako ti kažem, Punnako.

Pitanja mladog brāhmana Mettagū

– Ovo molim, Blaženi, da mi razjasniš – zapita
Mettagū. –
uvjeren da si se uzdigao u spoznaji do vrhunca:
Otkud su nastale sve ove patnje
u ovom svijetu tako raznovrsne?

– Pitaš me za postanak patnje – Blaženi odvrti
Mettagū. –

To ću ti reći kako sam spoznao.
Na potpornju bića nastaju patnje
tako raznovrsne na ovom svijetu.
Ko to ne prozre, taj potpornje stvara
i bezumno sve dalje zadire u patnju.
A ko to shvati, neće tražiti potporu u životu,
jer uviđa porijeklo i nastanak patnje.

– Što smo pitali, ti si nam razjasniš.
A sad mi dozvoli drugo pitanje:

Kako mudraci prelaze bujicu
rođenja i starosti, jada i nevolje?
I to mi još rastumači, šutljivi,
jer ti si prozreo i tu istinu.

– Objasniti ću ti istinu neposredno provjerljivu –
Blaženi odvrti Mettagū. –
Ko je shvati i pažljivo primijeni
odoljet će privlačnosti svijeta.

– Toj se krajnjoj istini i ja radujem, premudri,
koju kad shvatiš i pažljivo primijeniš,
odoljevaš privlačnosti svijeta.

– Šta god bilo da primijetiš – odvrati Blaženi

Mettagū. –

visoko ili nisko, poprijeko ili u sredini,
ničem se ne raduj, ni pred čim ne zastajkuj,
razagnaj sjećanje, ne ustavlja se u zbivanju.
Boraveći tako pažljiv i sabran
isposnik napušta sve što se naziva »moje«,
a time i rađanje, starost, jad i nevolju,
pa već tu, u uvidu nadilazi patnju.

Pitanja mladog brāhmana Upasīva

– Ja sâm, Sakko, da ogromnu bujicu
pređem bez oslonca nisam sposoban.
Uputi me na neko uporište,
ti, čiji je pogled sveobuhvatan,
da o njega oprt pređem bujicu.

– Pažljivo motreći ništavilo – odvrati Plemeniti –
u pouzdanju da tu ništa nije
i da ničeg nema, pređi bujicu.
Odreka se strasti, odvrtačen od riječi,
ugasivši žeđu, pogledom natkrili taj veliki igrokaz.

– A ko od svih strasti odvrati čežnju – Upasīvo upita
Plemenitog –
i pouzdavši se u ništavilo odbaci sve ostalo,
osloboden krajnjim razrješenjem uvida,
može li u tom ostati postojan
i riješiti se svih posljedica?

– Da, ko od svih strasti odvrati čežnju – Plemeniti
odvrati Upasīvi –
i pouzdavši se u ništavilo odbaci sve ostalo,
osloboden krajnjim razrješenjem uvida,
taj može u tom ostati postojan
i riješiti se svih posljedica.

– A ako u tom ostane postojan
tako kroz mnogo godina, reci mi,

ti, čiji je pogled sveobuhvatan,
hoće li mu u tom istom doseg
rashlađena svijest postići razrješenje?

– Kao kad plamen nasrtajem vjetra
biva razagnat i izmiče cilju,
ne zahvata žižu na uljanici,
isto tako i utihnuli mudrac
razriješen namjernosti tijela
umiče cilju, ne zahvaća žižu.

– A ko postigne svrhu, zar više ne postoji,
zar doista preboljeva zasnagda?
To mi još, šutljivi, dobro razjasni,
kako si uvidio tu istinu.

– Za onoga ko postigne tu svrhu
nema više mjerila – odvrati Plemeniti –
niti išta što bi ga izrazilo.
Odakle je sve iskorijenjeno,
iskorijenjen je i svaki izražaj.

Pitanja mladog brāhmana Nanda

– U svijetu postoje utihnuli mudraci,
tako ljudi govore, ali zbog čega?
Da li zato što su postigli znanje,
il' usavršili način života?

– Ko o tom ispravno govori, Nando,
taj ne cijeni utihnulog mudraca
po stanovištu ni po učenosti,
a ni po znanju – odvrati Blaženi. –
Ja nazivam utihnulim mudracem
otcijepljenoga od zajednice,
nepriustupačnog i neprivrženog.

– A svi oni asketi i brāhmani – Nando zatim upita –
što sa stanovišta nekog učenja,
u skladu s pravilima i obredom

na razne načine o pročišćenju propovijedaju, ako su dosljedni, savladavaju li rođenje-i-starost, molim te, Blaženi, da mi to kažeš.

– Svi oni asketi ili brāhmani – odgovori Blaženi – što sa stanovišta nekog učenja, u skladu s pravilima i obredom na razne načine o pročišćenju propovijedaju, sve i kad su dosljedni, ne savladavaju rođenje-i-starost, kažem ti zacijelo.

– Svi oni asketi i brāhmani – Nando dalje upita – što sa stanovišta nekog učenja, u skladu s pravilima i obredom na razne načine o pročišćenju propovijedaju, sve i kad su dosljedni, ako ti, utihnuli mudrac, kažeš da ne mogu preći preko bujice, ko je onda u svijetu bogova i ljudi uspio ikad da svlada, rađanje i starenje o premudri? Molim te, Blaženi, da mi to kažeš.

– Ja ne kažem – odgovori Blaženi – da su svi asketi i brāhmani obuzeti rađanjem i starenjem, jer ko se posve odvrati od svega što vidi i čuje i doživljava, od obreda i pravila u postupku, i odbaci raznovrsne propise, onoga ko shvati žeđ za životom i odstrani joj zagađene izljeve smatram čovjekom koji je prešao bujicu.

– Vrlo se radujem riječi mudraca o nezavisnosti koju cijeni Gótamo. Ko se potpuno odvrati od svega što vidi i čuje i doživljava, od obreda i pravila u postupku,

i odbaci raznovrsne propise, onoga ko shvati žeđ za životom, i ja smatram čovjekom koji je prešao bujicu.

Pitanja mladog brāhmana Hémaka

– Što god su mi razjašnjavali prije nego doznah za Gótamino učenje – kako je bilo i kako će biti – sve je to puka vjera u predaju, gomila ispraznog nadmudrivanja, i zato me nije zadovoljilo.

A ti mi sad, utihnuli mudrače, pokaži istinu koja dokončava čežnju, pa kad je shvatim da pažljivo živim i odolim priljubljenosti svijetu.

– Ovdje treba poraziti, Hémako, poriv volje ka primamnim stvarima, bilo da im je lik zoran ili čujan il' osjetan na koji drugi način. To je nepokolebiv put utrnuća (*nibbānam*). Ko to pažljivo shvati, dotinjat će nepòsredno već u ovom životu, jer pažljivi su smireni i umakli privlačnosti svijeta.

Pitanja mladog brāhmana Udaya

– Mudraca koji tu pročišćen sjedi u zadubljenju, nezagađen strašću, pošto je svladao težak zadatak i nadišao sve što god postoji, dođoh da pitam o oslobođenju putem usavršenja spoznaje. Pobjedu mi razjasni nad neznanjem.

– Napuštanjem strastvenoga htijenja – odvrati
Blaženi Udayu –
a isto tako i malodušnosti,

potrebno je razagnati učmalost
i riješiti se potištenosti,
ravnodušnošću razbistriti pažnju,
pa onda tek preći na razmišljanje o istini.
Tako se, kažem ti, spoznajom stiže
do oslobođenja i da pobjede nad neznanjem.

– Šta povezuje svijet, šta njime rukovodi?
Čega se treba prvo riješiti
kada se govori o utrnuću?

– Svijet povezuje želja za užitkom
rukovođena razumijevanjem.
Za onoga ko se riješi te žudnje
kaže se da postiže utrnuće.

– Kako se pažljivim postupkom dokončava svijest?
To smo došli da pitamo Blaženog,
pa da poslušamo tvoje riječi.

– Ne uživajući u osjećaju
nikakvom, niti vanjskom ni unutarnjem,
takvim se pažljivim postupkom dokončava svijest.

Pitanja mladog brāhmana Posāla

– Dođosmo da upitamo mudraca koji je nadišao sve
što postoji
i na prošlost ukazuje bez želja i lišen sumnje – upita
Posālo

– kakva postaje spoznaja onoga
čije se zrenje razbistrilo od predodžbi,
nakon što je tjelesnost potpuno napuštena,
i koji opaža, u nutrini i vanjštini,
da nema ničega. – Kako da shvatim to stanje, Sakko?

– Svijest je opstanak svega – odvрати Blaženi. –
Kad je to spoznao usavršeni, tada spoznaje i razrješenje
od tog opstanka na istoj osnovi.

A kada spozna da je doživljaju ništavila prepreka u
užitku,
upravo ga ta spoznaja dovodi do uvida u takvost.
U takvome brāhmanu izvjesnost toga znanja doseže
savršenstvo.

Pitanja mladog brāhmana Mógħa-rāde

– Dva sam puta već pitao, o Sakko, ali mi vidoviti
nije odgovorio.

Čuo sam da boženstveni mudraci
odgovaraju tek kad su pitani po treći put.
Na ovaj svijet i na onaj svijet i na svijet Brahminih
božanstava
ne znam kako gleda slavni Gótamo.
Zato sam došao da vidim i da ovo upitam:
Kako treba gledati na svijet, pa da nas vladar Smrti ne
opazi?

– Gledaj na svijet kao ništavilo,
Mógħa-rādo, i stalno budi pažljiv,
riješi se vjere u sebe, tako ćeš nadmašiti smrt.
Ko ovako gleda na svijet, vladar ga Smrti neće opaziti.

Pitanja starog brāhmana Pingiya

– Ja sam već star i nemoćan, oronuo,
vid mi nije bistar, ne čujem dobro.
O, da ne nastradam i ne propadnem u zabludi!
Pokaži mi istinu tako da je shvatim,
pa da se još ovdje riješim rođenja-i-smrti.

– Pogledaj one koje tjelesnost progoni – Blaženi
odvрати Pingiyu –
neoprezne ljude zajažene u tijelima,
pa zato, Pingiyo, oprezno prepusti
to tijelo dokončanju bez obnove.

– Na četiri glavne i četiri sporedne strane svijeta,
u visini kao ni u dubini, nigdje u deset smjerova na
obzoru,

nema ništa što nisi vidio, čuo, osjetio, pa i raspoznao.
Pokaži mi istinu tako da je shvatim,
pa da se još ovdje riješim rođenja-i-smrti.

– Pogledaj ljudska pokoljenja žedna života – Blaženi
odvrati Pingiyu –

začeta u groznici, satrta u sagnjijevanju,
pa zato, Pingiyu, oprezno napusti
žeđu za životom, nek usahne bez obnove.

Kolofon

– Šta je pjesma sama? Kako je smože smrtnik? Odakle pje-
va pjesma? Kako duboko dopire do bezdana?

M. Heidegger

PJESME PROSJAKA I PROSJAKINJA
(THERA – THERĪ – GĀTHĀ)

PROSJAČKA AKADEMIJA

Théra-théri-gāthā je u pāli jeziku naslov zbirke pjesama Buddhinih prvih sljedbenika iz koje je u ovom izboru prevedeno 830 od ukupno 1800 strofa. Buddho i njegovi sljedbenici nazivaju se izvorno »prosjaci« (*bhikkhu* u muškom rodu, a *bhikkhunī* u ženskom). Nazivi *théro* i *théri*, su počasni naslovi kojima se ističe da su to najstariji članovi prosjačkog reda. *Théro*, sanskritski *sthavirah*, znači »starosta« ili »starješina«. U tom se smislu taj izraz upotrebljava i danas za starije buddhističke redovnike. »Starci« u opisima ruskih »starovjerskih« isposnika i pustinjaka, kako ih još zorno opisuju Dostojevski i Tolstoj, najbliži su srodnici, ne samo duhovni nego i teritorijalni, buddhističkih *théra* i *sthavira* na širokim azijskim područjima u koja su se povlačili sa juga, sa istoka i sa zapada pred progonima političkih reformatora u Indiji, Kini i Rusiji, od izmaka Ašókinge i Kaniškine ere (dinastija Maurya i Kušana u Indiji, u posljednjim stoljećima stare i prvim stoljećima naše ere) pa do Petra Velikog i posljedica njegovih reformi.

Zbirka *Théra-théri-gāthā* sadrži 1279 strofa Buddhinih neposrednih učenika i 521 strofu njegovih prvih sljedbenika, ukupno 336 pjesama dužine od jedne do 74 strofe. Muških autora ima oko 260, a ženskih oko 70. Neki se autori, osobito u kratkim pjesmama, javljaju u raznim poglavljima, jer su poglavlja podijeljena prema broju strofa. Najkraće pjesme u kasnijem japanskom *zen-buddhizmu*, iako u našoj zbirci broj slogova nije određen, pa su i te najkraće pjesme približno dvostruko duže od *haiku*. Duža poglavlja posvećena pojedinim autorima često su, osobito u slučajevima Buddhinih najuglednijih učenika, male antologije raznih prigodnih izreka u stihovima, sakupljenih dijelom iz drugih proznih i pjesničkih zbirki *Sutta-pitake* (Buddhinih govora i razgovora). Zahvaljujući tome, biografski podaci o autorima postaju prilično opsežni i dokumentovani nizom pojedinosti o njihovu porijeklu, životu i vrlinama. No i podaci o velikoj većini autora

posve kratkih pjesama srazmjerno su dovoljno specifični da živopisno obilježe osebnosti svih tih neobičnih članova Buddhine *prosjacke akademije*. Od ukupno 96 muških i 34 ženska autora uključenih u ovaj izbor, anonimni su svega trojica. Dvojica su obilježeni jedino po svojem boravištu, Gangāṭīriyo, nastanjen »na obali rijeke« i Kutivihārī, »stanovnik kolibe«, te »anonimna prosjakinja« čiji epitaf s kolofonom o njenoj anonimnosti sačinjava prvu strofu *Thēri-gāthā*. Stanoviti broj oskudno identifikovanih ličnosti je obilježen izrekom komentatora »pripadnik brāhman-ske porodice iz Sāvattihija« i još po nekom stereotipnom frazom te vrste, najčešće da je pristupio Buddhinu redu onom slavnom prilikom kad je Buddhin glavni mecena bogataš Anātha-piṇḍiko sagradio i poklonio prosjačkom redu basnoslovni samostan u gaju koji je kupio od kneza Đéte. U tom se samostanu redovno održavaju i svi oni sastanci, govori i razgovori, o kojima nema dovoljno pouzdanih podataka, gdje su izjave stereotipne ili fragmentarne, a najčešće gdje se kao Buddhini sagovornici pojavljuju »svijetli bogovi« ili njihovi sinovi, čija se pitanja vrlo često odlikuju savršenom bespredmetnošću i banalnošću. Naravno da je taj najotmjereniji samostan u indijskoj književnoj historiji također i pozornica velikih skandala koje su, prema dugim komentatorskim pričama, izazvali »heretički« protivnici.

Da se svi ti živopisi rekonstruišu u bitnim crtama, bilo je potrebno jedino pažljivo preraditi u tu svrhu oko 10000 govora i izreka Sutta-pitake, formuliranih u toku nekoliko prvih vijekova iza Buddhine smrti (na tri koncila do Aśókina vremena) i u tom izvornom obliku sačuvanih do danas. (Prvi su put zapisani pred opasnošću zatiranja žive usmene tradicije na Cejlonu u 2. vijeku n. e.). – Taj je posao rekonstrukcije biografija i bibliografije konačno savjesno obavio u dvije enciklopedijske knjige, ukupno preko 2500 stranica, 1938. za *Pali Text Society* u Londonu profesor cejlonskog univerziteta G. P. Malalasekera (*Dictionary of Pāli Proper Names*). Podaci iz osnovnih pāli tekstova tu su prošireni tradicijom iz rane komentarske književnosti koja je, svaka-ko, manje pouzdana. Te je komentare rekonstruisao, sistematski redigovao i zapisao u konačnom sačuvanom obliku Buddhaghosa na Cejlonu u 5. st. n. e.

Prvi prijevodi, prije Malalasekerina rada, još u 19. vijeku, osobito njemački prijevod K. E. Neumanna (prvo izdanje 1898),

sadrže vrlo oskudne podatke o većini autora, jer ti podaci uglavnom nisu ni potrebni za neposredno shvatanje njihove poezije, kratkih i jednostavnih ispovijedi o vlastitom slučaju.

Zbog tih slučajnih okolnosti nastala je, vjerojatno, i evropska »naučno« proizvoljna tvrdnja, na koju još i danas nailazi provincijski čitalac kod prikazivača kojima ove zbirke nisu poznate neposredno ni u cjelovitim okvirima u koje pripadaju, da o autorima ovih pjesama ne znamo »skoro« ništa osim njihovih imena, ili »barem« da su pjesme stvarno, ako ne i formalno, anonimne. Možda je na stvaranje kriterija te vrste naučne »kritičnosti« djelovala i analogija s narodnim pjesmama »evropskih primitivaca« kao vrhovno mjerilo dopustivog prava na kulturnu individualnost. Istina je i u ovom slučaju daleko iznad norme.

U ponekim pjesmama je jasno da »junaci« čije ime nose nisu i sami autori pjesničke formulacije svojih izjava, nego su pjesme nastale njima u počast i posvećene njihovoj uspomeni. U znatno većem broju pjesama, koje sadrže jednostavne i neposredne izjave autora u prvom licu jednine, nalazimo, osobito u kompozicijama srednje dužine, najčešće na završetku, stereotipne stihove u počast Buddhi i dragocjenosti njegova učenja. Takve izjave, koje se ponavljaju kod mnogih, mogu, ali i ne moraju, da budu naknadni dodaci redaktora zbirke ili fragmenata pojedinog autora.

U cjelini, *Thera-thēri-gāthā*, popraćena često vrlo obimnim, a iznad svega osebnim i slikovitim podacima o životu mnogih autora, ostaju i danas jedinstven dokument i zorna slika svagdašnjeg života članova neobične prosjačke akademije, koja uz elitu svojih velikana ne oskudijeva ni neminovnim krugom prozelita, a njeni članovi, bivši *rāde* ili *parije*, održavaju ponekad svoja »zasi-jedanja« u apsurdnom raskošu dvorova *mahārāda* mecena, kakvih, uostalom, ima još i dan-danas, osobito u južnoj Indiji, u zemlji Tamilā (*Tamil Nadu*), gdje je gubitak političke vlasti, koji nije iscrpio i izvore njihova bogatstva, pojačao ugled kulturne tradicije čije su vjekovno oličenje postale neke od tih vladarskih porodica. A historičaru kulturā ne bi trebalo zamjeriti ako već danas počne ukazivati na aktuelnost, za kraj 20 vijeka, isuviše upadnog uzora »života i rada« Buddhine prosjačke akademije. *Tertium comparationis* te aktuelnosti proizilazi iz moralnih kriza civilizacije, razvijenih danas do daleko apsurdnijih proturječja nego što je bio slučaj u arhajskom primjeru koji ovdje pokušavamo tek predodžbeno rekonstruisati. Neposredni poticaj koji me

navodi na tu namjeru svodi se prirodno na želju da prikažem život Buddhine prvobitne zajednice iz dublje pozadine i pobuda tih »klasika« na osnovu najneposrednijih svjedočanstava o njihovu stvaralaštvu.

Akademsku atmosferu ove zajednice čitalac može da usporedi s mojim ranijim prikazom čuvenom filozofskog kongresa na dvoru legendarnog indijskog kralja Đanake, barem nekoliko vjekova prije Buddhine (u *Filozofiji istočnih naroda*, I dio, str. 48-51). Prema riznicama dokumentacije o učenjima dobre stotine *neanoničnih* mudraca, ne samo spekulativnih metafizičara, nego upravo pretežnim dijelom filozofa prirode, sačuvane u najstarijim i najopsežnijim *upanīṣadima*, fragmenti istovrsnih hillozoističkih učenja koja su konačno doprla i do zapadnog ruba Azije na jonskoj obali pričinjavaju nam se još strašnijim »zgarištem« nego što ga je opisao Th. Gomperz, prvi historičar antičke filozofije koji pokušava da bude univerzalan i savremen.

RASPORED GRAĐE

U originalnim zbirka *Thera-gātha* i *Therī-gāthā* pjesme su razvrstane u dijelove prema broju strofa. Prvo poglavlje, *Eka-nipāto*, u *Thera-gāthā* sadrži 120, a u *Therī-gāthā* 18 pjesama od jedne strofe. Za tim se nižu poglavlja od 2 do 12 strofa, pa od 13 do 16, s prekidama u uzlaznom broju strofa. Iza poglavlja pjesama od 16 strofa slijedi poglavlje pjesama od 20 strofa (*Visati-nipāto*). Poglavlja od 20 do 60 strofa su zaokružena na najbliže desetice koje ograničavaju dužinu pjesama s različitim brojem strofa. I jedna i druga zbirka završava »Velikim poglavljem« (*Mahā-nipāto*). To je u *Therī-gāthā* *Balada o Sumédhi*, uključena u naš izbor u cjelini. U *Thera-gāthā* »Veliko poglavlje« sadrži zbirku hvalospjeva dvorskog pjesnika prosjačke akademije, Vangīse. Izvaci iz te zbirke dodati su na kraju prvog dijela našeg izbora kao primjer oratorske patetike tog vremena, iako se ona bitno ne razlikuje od neminovnih istovrsnih pojava plitkih talenata u umjetnosti svih vremena.

Nastojeći da izbjegnem koliko je moguće redaktorske šablone i opetovanja, a i znatan dio manje vrijednih tekstova uključenih u »kanonsku« redakciju, te da ne umanjim estetski utisak vrednijih i originalnijih pjesama, podijelio sam građu u

ovom izboru tematski u nekoliko većih skupina sa podnaslovima čiji će redoslijed biti čitaocu sam po sebi jasan. Kriterij je izbora da pjesma treba da govori sama za sebe, da sama dokaže svoju životnost neposrednošću izraza. Zato su biografski podaci i dodaci svrstani iza djela pojedinog pjesnika, a u slučaju manjih kompozicija iza tematske cjeline čiji ciklus ne želim da razbijam. Kako pjesme tako mi se i primjeri iz životopisa autora čine vrijedni spomena sami za sebe u okviru cjelovite zamisli ovog izbora.

Iz želje da izvučem što življe slike iz izlizanih drevnih kanonskih kalupa, čija se rotacija u svim vrstama pāli tekstova može shvatiti tek iz bilo kakvog interpretatorskog kriterija, nastojao sam u prvom redu da se oslobodim ropstva ma kojoj vrsti simetrije i formalne potpunosti i da što je moguće više osamostalim svaki odlomak u njegovoj osebnosti. U istom je smislu i glavni metrički problem bio razbijanje osmeraca u kojima je napisana većina pjesama, iako ne potpuno dosljedno ni u originalu. Jednaesterac je najklasičniji metar staroindijske poezije već od vedskih vremena, a ni kod nas nije toliko otrcan da ga ne bi vrijedilo favorizovati i tamo gdje se tek naslučuje kao neredovna sklonost u prvobitnoj redakciji teksta. Pokušaj da uže metričke dijelove obuhvatim u što širi raspon stihova i da ih približim granicama ritmičke proze, moći će da ocijeni jedino čitalac sam za sebe.

Pjesme iz *Thera-gāthā* obilježene su (u dnu) kraticom *Thag.* i rednim brojem strofa u originalu, a pjesme iz *Therī-gāthā* kraticom *Thig.* i brojem. Ostali tekstovi u biografskim dodacima, citirani iz drugih zbirki *Sutta-pitakam*, obilježeni su ponekad slijedećim kraticama:

D.	=	Dīgha-nikāyo
M.	=	Maddhima-nikāyo
S.	=	Samyutta-nikāyo
A.	=	Anguttara-nikāyo
Sn.	=	Sutta-nipāto
Dhp.	=	Dhamma-padam
Ud.	=	Udānam
Iv.	=	Iti-vuttakam
Ḍ.	=	Ḍātakam

I. ODLAZAK (PABBAḌḌĀ)

Domaći je život zagušljiva prljavština. Slobodan se prostor otvara pred beskućnikom.

Buddho

SKLONIŠTE

Subhūti

Pokrovljena koliba, suha zavjetrina,
pa sad neka pada kiša sa nebesa!
Duh tu u pregoru potpuno sabran i nesputan boravi.
Padaj, kišo s neba!

(Thag. 1)

Kutivihārī

Tu ti je bila stara koliba. Želiš li sada novu kolibu?
Okani se želje za kolibom, prosjače, bolno je uvijek, novo
kućenje.

(Thag. 57)

Vānavaćcho

Prekrasno plavetnilo svježe vode bistrog potoka
i hrid što ljeska bojom crvenih crvi
moja je radost.

(Thag. 13)

Vānavaćcho

Prostrano jezero preplavljuje grebene;
goveda se taže i srne napajaju;
raslinje je rosno. Radujem se tim hridima.

(Thag. 113)

Mahānāmo

– On bi te poveo u bregove bogate ljekovitim biljem
i na vidike proplanka kud se tek lovac prikrada.

(Thag. 115)

Sabbako

Kada mu sjaj čiste bjeline bude ugrožen prijetnjom
i ždral pohrli u gnijezdo da se zaštiti,
moja se radost tada obraća rijeci Adakàranī.

tmastog oblaka

Kada mu sjaj čiste bjeline bude ugrožen prijetnjom
i ždral pohrli hridi dalekoj, van dogleda,
moja se radost tada obraća rijeci Adakàranī.

tmastog oblaka

A kog da ne obraduje taj obrub nàra na obje obale
i odraz kojim sja njegov vodeni zavičaj
u podnožju duboke klisure!

Opojena tim čarima tu se i družina u žabokrečini
skanjuje:

- Danas nema smisla ići dalje od šumskih potoka.
- Spokojna je Adakàranī. – Te su vode sigurne i
ugodne.

(Thag. 307–10)

Shvatljivo je da prve jednostavne utiske beskućničkog života
nalazimo u najkraćim pjesmama gdje se tek nazire po koji pro-
blem prirodnih sklonosti pustinjaka.

Iako je Sabbakova pjesma jedina čista kompozicija u pohva-
lu prirode, naići ćemo još na mnoge pjesme gdje taj motiv preo-
vladava, iako nije ortodoksan za buddhistički stav prema svijetu,
gdje prvo pravilo »pažljivosti« i »budnosti« nalaže bdijenje nad
»vratima osjetila«. Odnos pustinjaka prema prirodi izražen je
najsnažnije, najzrelije i najopširnije u Tālaputinoj poemi (Thag.
1091–1145, vidi str. 118).

Kutivihārī (»stanovnik kolibe«) je spomenut ranije kao
jedan od dvojice anonimnih pjesnika ove zbirke. Ostali su, i u
ovoj prvoj skupini, vrlo ugledne ličnosti.

Subhūti je bio mlađi brat bogataša Anāthapindike, koji je
Buddhinog redovničkog zajednici poklonio najveći i najraskošniji
samostan u gradu Savatthī. Već je ranije spomenuto da se u tom
samostanu zbivaju svi najvažniji događaji za Buddhina života, a i
za većinu zabilježenih govora se kaže da su održani na tom mje-
stu. U prvoj knjizi *Anguttara-nikāye* nalazi se duga lista Buddhi-
nih učenika, i učenica, redovnika i laika, koji su u bilo kojem po-
gledu bili »najistaknutiji« (*aggā*). Subhūti se tu spominje kao naj-
revnosniji među onima koji su »živjeli u šumama« samotnim pu-
stinjačkim životom. Snaga njegova zadubljenja u osjećaj sveobu-
hvatne ljubavi (*mettā-dhānam*) ističe se u vezi s komentarskom
pričom koja na način psihološki tipičan za egzegetsku književnost
svih vjera teži za tim da dotuče neposrednost pjesničkog utiska:
U Rādagahi, prestolnici Māgadhe, kralj Bimbisāro je, navodno
obećao da će Subhūtiju podignuti pustinjačku kolibu u svojim
vrtovima, ali je zaboravio na to obećanje. Subhūti je živio pod
vedrim nebom, a posljedica je bila da su izostale kiše i zemlja je
počela da stradava od suše, sve dok se kralj nije sjetio svog
obećanja i ispunio ga. Kad je Subhūti sjeo pod svoju strehu i za-
dubio se u kontemplaciju sveopće ljubavi, kiša je počela da plju-
šti nad zemljom Māgadhom (koja je i danas najsušnija u cijeloj
Indiji, a zove se Bihar).

Autor prve pjesme po imenu *Vānavačcho* nije identičan s
autorom slijedeće pjesme, iako su im imena jednaka. Ime prvoga
je simbolično za njegov životopis već od rođenja, jer znači »šum-
sko mladunče«, a *Vānavačcho (I)* se rodio u šumi prilikom puto-
vanja svojih roditelja. Otac mu je bio poznati brāhman Vačcha-
gotto iz Kapilavatthua, Buddhinog rodnog grada. Vačhagotto je
Buddhin sagovornik u nizu važnih govora. Vānavačcho je slijedio
Gótamin primjer i povukao se u pustinjski život, još prije nego je
Gótamo postigao probuđenje i postao Budni učitelj, a nakon to-
ga događaja je bio jedan od prvih koji su mu se pridružili. Strofa
pod njegovim imenom smatra se njegovim odgovorom na pitanje
porodice zašto ga privlači pustinjski život, a izgovorio ju je prili-
kom naknadne posjete rodnom mjestu, kuda se vratio skupa s
Buddhom kad je ovaj prvi put nakon odlaska i probuđenja posje-
tio svoju porodicu poslije više od šest godina izbjivanja.

Vānavaćcho (II) bio je brāhman iz Rādagahe (današnji Rađgir u Biharu). Utisak koji je Gótamo ostavio na kralja Bimbisāru djelovao je dovoljno snažno i na Vaćchagotu, koji je bio prisutan njihovu susretu i razgovoru, tako da je i on odlučio da slijedi Gótamin primjer.

Mahānāmo je bio jedan od pet »golih isposnika« s kojima je Gótamo živio u vrijeme svojih posljednjih i najtežih asketskih napora, neposredno prije probuđenja, i kojima je kasnije održao svoju prvu propovijed u srnjaku (današnjem Sarnathu) blizu Benaresa.

Sabbako je bio brāhman iz Sāvattihija. Buddha je prvi put posjetio tek duže vremena nakon svog odlaska u beskućnike i pristupa prosjačkom redu. U međuvremenu je živio u samostanu Lónagīri-vihāro, u šumi uz rijeku Adakāranī. Prilikom posjete Buddhi u Sāvattihiju odbio je poziv svoje porodice da posjeti svoj dom i da se nastani na porodičnom imanju u gradu. Pjesma izriče obrazloženje njegove odluke da se vrati u svoj šumski samostan.

MLADOST

– *Dječaci*

Sūmano

Primljen sam u beskućnike kad mi je bilo sedam godina.
Magičnom moći sam svladao silnoga zmijskog vladara
i donio Učitelju vode iz jezera Anótatta.
Motreći sve to, Učitelj reče:

– Pogledaj, Sāriputto, dječaka koji dolazi
i nosi krčag vode, kako je krotke čudi
i kako skladnim vladanjem zadovoljno ispunja dužnost,
Anuruddhin pitomac, obdaren magičnim moćima,
izabranik među probranima.
Postigao je krajnje smirenje i pouzdanu neuzbudljivost.
Uzgojem ga je usavršio Anuruddho, koji je i sam savršen,
izvježban svladavanjem napora.
Sve što još želi pitomac Sūmano, to je da bude nezapažen.
(Thag. 429–34)

Bhaddo

Bio sam im sin jedinac, miljenik oca i majke,
dobro odgojen u vjerskim vrlinama i njihovoj primjeni.
Ponukani milosrđem i dobrom namjerom,
otac me i mati skupa odvedoše Budnome:

– Brižljivom smo njegom othranili
ovog sina nježnog i osjetljivog.
Tebi ga dajemo, pod zaštitom pobjednika nek bude

zaslužan.

Učitelj me primi i ovako reče Ānandi:

– Zaredi ga za pitomca, nek bude dobro poučen!
Kad me je Učitelj zaredio, uđe u svoju ćeliju.

Još prije zalaska Sunca meni se duh oslobodi.
Kad se je Učitelj vratio iz dnevne povučenosti,
reče mi: »Hodi, Bhaddo!«
Tim je završeno moje zaređenje.

(Thag. 473–9)

Vaddhova majka

– O Vaddho, kad bi mogao da se nikad više ne zaželiš svijeta!

O sinko, da ne budeš uvijek iznova sudionik patnje!
Sretni su, o Vaddho, utihnuli mudraci
koje želja više ne može pokolebati,
rashlađeni, ukroćeni, pročišćeni od taloga srca.
Put koji su prokrčili ti mudraci i uvid koji su štekli
u dokončanju patnje slijedi i ti, o Vaddho!

Dragocijen je bio podstrek kojim me je usmjerila majka,
iz milosrđa, prema konačnome cilju.
Poslušao sam te riječi i nagovor roditeljke,
priklonio se istini koja vodi do razrešenja.
Podvrgoh se naporima neumorno, danju, noću,
i zahvaljujući nagovoru majke dosegoh krajnje smirenje.

(Thig. 204–12)

Sūmano je rođen u mjestu Munda, u planinskom kraju Vin-dhyā u srednjoj Indiji. Anuruddho, jedan od Buddhinih učenika najčuvenijih po magijskim psihičkim moćima, proveo je jedno kišno razdoblje na imanju Sumanova oca Mahāmunde. Tu je primijetio neobične sklonosti i sposobnosti dječakove, pa ga je s očevim dopuštenjem zaredio za pitomca (*sāmanero*) i poveo ga sobom. Jednom je zgodom Anuruddho bolovao od uobičajene dizenterije, a *Sūmano* mu je za lijek i osvježanje donio vodu iz

himālajskog jezera Anótatta. To, naravno, nije bilo moguće postići bez posebnih magijskih moći, na koje aludira i pjesma. Događaj u pjesmi odnosi se prema tradiciji na *Sūmaninu* posjetu sa svojim učiteljem Anuruddhom Buddhi u *Sāvattī*, gdje je *Sūmano* ponovio svoj podvig i uslugu učitelju i donio vodu iz istog jezera Buddhi za pranje nogu.

Bhaddo. Komentarska se biografija osniva uglavnom na opisu događaja u pjesmi, uz dodatak da je bio sin nekog bogataša iz grada *Sāvattī* i da su se roditelji zavjetovali još prije njegova rođenja da će ga dati Buddhi čim toliko odraste da može da vrši svagdašnje usluge učitelju. Zaređenje se u tim najstarijim vremenima sastojalo u tome da sam Buddho kandidatu kojega je prihvaćao rekne riječi: »*Ehi, bhikkhu!*«– »Dodi, prosjače!« U ovoj se kratkoj pjesmi spominju dva zaređenja Bhaddova istoga dana. Očito se radi najprije o zaređenju za pitomca (*sāmanero*), a onda nakon Ānandine kratke i uspješne pouke o konačnom zaređenju. I najviša je odlika Buddhina učenja u pohvalnoj formuli da je »*ehi passiko*«, tj. da poziva slušaoca: »Dodi i vidi!«, jer je neposredno zorno i djelatno, jer isključuje svako nadnaravno posredstvo vjerovanja i milost bogova.

Vaddhova majka je svog sina prepustila svojoj porodici da ga odgoji, a sama je nedugo nakon njegova rođenja pristupila Buddhinu beskućničkom redu. Iz toga postaje shvatljiv i njen naknadni savjet sinu i utisak koji je na njega izvršio. Obitelj je bila građanske kaste iz prastarog lučkog grada *Bhārūkaccā* u Bengalskom zaljevu.

– *Djevojke*

Sudātā

Nakićena velima, mirisnim cvijećem i sandalovinom,
urešena zlatom i draguljima,
okružena dvorkinjama sa izobiljem jela i pića,
pođoh od kuće u gaj na zabavu.
Nakon igre i zabave, na povratku kući,
primijetih samostan u gaju blizu grada *Sāketa*.
Svratih u hram. Tu ugledah Svjetlost Svijeta.
Poklonih se i sjedoh po strani. A on, Vidjelo života,
objasni mi istinu iz samilosti.

Na riječi tog velikana svatih i prozreh zbilju.
Tu smjesta dosegoh i neospornu ispravnost,
put koji lišava smrti.
Shvativši tako istinu, odvratih se u beskućnički život.
Postigoh trovršno znanje, srž Buddhina učenja.

(Thig. 145–150)

Anópamā

Visokog sam roda, uglednog, bogatog,
obdarena tjelesnom ljepotom, očeva slika i prilika.
Prosili me kraljevići, bogataši su čeznuli za mnom.
I ovu poruku primi moj otac:
»Daj mi Anópamu! Koliko ti je teška kći,
osam puta toliko ti nudim za nju zlata i dragulja.«

Ali tad baš vidjeh nenadmašivog i sasvim budnog
pobjednika svijeta.

Poklonih mu se do nogu i sjedoh po strani.
A on mi, Gótamo, iz samilosti objasni istinu
i tu smjesta dosegoh plod trećeg ostvarenja.
Tad odsjekoh kose i odvratih se u beskućnički život.
Ovo je sedma noć otkad mi prèsuši žeđ za životom.

(Thig. 151–6)

Addhakāmī

I u samom Benaresu visoka je bila cijena mojih čari.
Trgovac neki plati tu cijenu i uze me kao neprocjenjivo
blago.

A tad mi se zgadi tijelo i iz gnušanja se odvratih
da se ne nastavi hajka u beskraj novih rođenja.
Posegoh trovršnu mudrost i ispunih zavjet Budnoga.

(Thig. 25–6)

Sudātā. – Komentar dodaje da je bila kći bogataša iz grada
Sāketa i da je već bila udata kad je susrela Buddhu u Añđanava-
ni, te da se je odrekla svijeta uz mužev pristanak.

»Trovršno znanje« se sastoji iz sjećanja na ranije živote ili
»prethodna rođenja« iz uvida u opći tok zbiljanja u svijetu i iz

spoznaje o dokončanju »neznanja« koje je uzrok patnje vječnog
preporadanja.

Anópamā je bila kći bogatog bankara Maddhe iz grada Sāke-
ta. Ime joj znači da je »bez takmaca« u ljepoti. Nesklonost udaji
navela ju je na put redovničke discipline.

Addhakāmī je bila kći bogatog građanina iz Benaresa, ali je
uprkos tome otišla od kuće u grad Rādagaho da tamo živi slobod-
nim životom hetere. Kad je odlučila da se zaređi, poslala je u Sā-
vatthī gdje se je tada nalazio Buddho, ali je i na tom putu bila
napadnuta i zlostavljena. Konačno je ipak, nakon svih burnih do-
življaja postigla svoj cilj. Spominje se i pod nadimkom Addha-
kāsi ili »polovica hiljadarke«, koliko je, navodno, naplaćivala za
svoje usluge dok je bila prostitutka.

Balada o Sumédhi (Sofiji)

Sumedhā je bila kći Koñće, vladara zemlje i grada
Mantāvati,
i njegove prve kraljice. Bila je lijepa, dobra i poslušna,
sposobna u govorničkom umijeću, vrlo učena, odgojena
u duhu načela Buddhina učenja.

Jednog dana pristupi ocu i majci, zamoli da je saslušaju:

– Ja želim da se priklonim utrnuću jer ni božansko
blaženstvo
ne seže u vječnost, a kamoli prazna taština sverazornog
nezadovoljstva.
Ljudske su strasti ubitačne kao otrov zmiје, njima se
zanose
lakoumnici da se zatim prepuštenu dugim paklenskim
mukama
pokaju za zlonamjernost kada ih satiru vlastita zlodjela
zbog lude neobuzdanosti u djelu, riječi i namjerama.
Pred bezumnima, bezvoljnima, uzdiže se nadmoćna
prepreka patnje.
Neznalice ne razumiju plemenitost istine ni kad im se
pokaže.
Istine, majko, na koje ukazuje besprijeckorno budni vodič

i dalje ostaju neshvatljive mnoštvu, jer ko čezne za
bivstvovanjem,
taj želi da se vine tek do bogova.

Ali ni domet božanstva
ne seže u vječnost. I tu je nestalno bivstvovanje i
prebivanje.
Lakouman je svako ko se ne zgrozi pred nuždom sve
daljeg rađanja.
Ko može da stigne s četiri stranputice na dva glavna
ispravna puta?

Ko po stranputici stigne do pakla, neće se više odvrati.
Dopustite mi zato, oče i majko, da odvracena od života
ispunim pouku deseterostruko nadmoćnog budnog vodiča.
I svojim ću skromnim naporom doseći kraj rađanja i
umiranja.

Kakvo zadovoljstvo pruža u životu poraz tog ispravnog
tijela?

Dopustite mi da se od vas otuđim i dokrajčim žeđ za
životom.
Pojava Budnih je povoljan čas da se izbjegnemo nedaće
života.
Vrlinu i posvećenje dok sam živa neću nečasno napustiti.

Još reče Sumedhā: – U ovoj kući, oče i majko, neću više
okusiti ni zalogaja hrane, pa makar zato i umrla.

Majka je žalosna plakala, a otac stajao bespomoćno
zbunjen.

Kći je ležala na tlu u dvorani. Htjeli su da je razuvjere.
– Ustani, kćeri, zbog čega se žalostiš? Vjerena si u
ugledan rod.

Kralj Anikaratto je mlad i lijep muž, ti ćeš mu biti prva
žena.

Teško se postižu asketske vrline i odvracena od života.
Uživaj na dvoru mladost i bogatstvo, ugled i sreću,
vladarsku moć!

Sada je vrijeme da iskušiš, kćeri, užitek u bračnom životu.

Na to odgovori Sumedhā: – Ne, nije tako!
Sve zbivanje je besmisleno.

Odvraćenost ili smrt – to mi je odluka. Šta će mi to
gnjilo tijelo?

Onečišćeno je izljevima smrada i samo grozu izaziva.
Zar da se s još jednom lješinom združujem, nadutom od
vrenja gnjileža?

Šta da s takvim znanjem počnem s izvješenošću,
okrvavljenom hrpom mesa,
crvljivom hranom za grabljive ptice? S kim su to lješine
vjerene?

Još malo pa će ga odnijeti na groblje, to tijelo
obesviješteno,
kao odbačenu kladu, i najbliži rod će s gnušanjem
ustuknuti.

I s gađenjem će ga okupati prije nego ga bace u strvinu
rastuženi otac i majka, da druge mile i drage i ne
spominjem.

Pa ipak se ljubi to isprazno tijelo, kosti vezane mišićima,
taj trup iz kojeg gnjilež izbija odasvud, gnojna i znojna i
slinava.

A da ga razglobiš i da preokreneš van ono što mu je
nutrina,
ni rođena majka ne bi mogla da mu bez odvratnosti
podnese smrad.

Sklopovi počela, osjetna područja vuku korijen iz rođenja.
Bol je neizbježan plodu maternice. Kako da se veselim
braku?

Kad bi mi svaki dan stotinu kopalja bolo tijelo sto godina
uvijek nanovo, i to mrcvarenje bilo bi bolje, kad bi tako
trebalo doseći kraj životne muke.

»Mudrac pristaje i na patnju«,
tako je rekao naš budni učitelj. »Tok je življenja dug
za one

čije biće biva uvijek ponovno poništavano. Neizmjereno
je samo stradanje u svim svjetovima bogova, ljudi,
životinja,

bilja, kod avetnih bića i u paklu.
Ko potone u blato taj proživljava paklenske muke, a ni
bogovi
nisu pouzdani. Zato sreća nikad ne nadmašuje utrnuće.«

A utruće su ostvarili oni koji su prišli Učitelju
desetostruko moćnom u pouci napregli se da svladaju
privlačnu moć rađanja i umiranja.

Šta će mi ništeto bogatstvo?
Još danas, oče, hoću da napustim dom.
Uzrok mučnine, životnu strast, već sam povratila.
Ostah kao palma odrezane krošnje.

Tako reče ocu. Al' već na domaku bijaše i Anikaratto,
vjerenik. Upravo je bilo vrijeme ugovoreno za vjenčanje.

U svojoj odaji Sumedhā odsječe oštricom mača bujne kose
i dosegnu prvi stepen zadubljenja.

Ostade tako osamljena
i kad u dvor uđe kralj Anikaratto.

U zadubljenju je zateče zaručnik kad se hitro uspe u kulu.
Sav okićen zlatom i dragim kamenjem, sklopljenih ruku
je zaprosi:

– Na kraljevskom prijestolju uživaj vlast i obilje, moć
i bogatstvo,
mladost i sreću u tjelesnom užitku. U tjelesnim je
nasladama
postići sreću najteže na svijetu.
Zar te ne privlači vladarska vlast da možeš uživati u
izobilju,
a dati i drugima da uživaju? Zašto da budeš potištena
i da ražalostiš svoje roditelje?

A Sumedhā mu odgovori:

– Ne želim užitak. Riješila sam se zavodljivosti te
zablude.
Kako da nasladu traži ko prozre propast u vlastitim
težnjama?
Mandhātā, vladar nad sva četiri kopna, bijaše bez premca u
užitku,
bogatstvu i vlasti, ali i njegovo slavno vrijeme je minulo,
a da ne ispuni ni vlastite želje. Sve i kad bi se dogodilo
da sa neba počnu pljuštati dragulji, želje se ne bi zajazile.
Svi ljudi umiru nezadovoljni. K'o britka sablja siječe
strast;

kao ubod zmiје, tako djeluje strast. Buktinja strasti
potpaljuje
požar, a zasićuje kao i gola kost ogladnjeli čopor paščadi.
Trenutačan je, nepostojan, užitak, pun vrlo bolnoga otrova.
Žar požude prži kao usijana željezna kugla u ždrijelu.
Strast je korijen zla, a i plod iz kojeg uvijek ponovo niče
patnja.

Varljiva kao san, k'o posuđen nakit, kao strijela je strast
oštra,
zlokobna k'o bolest i bolna kao čir, k'o žerava, strava,
umorstvo.

Tako sam prozrela strast kao patnju koja nužno vodi u
propast.

Idite! Izgubila sam povjerenje u sva bespuća bivstvovanja.
Šta može za mene učiniti drugi dok mu glava bukti u
ognju?

Strast i smrt nas sve jednako progone. Otpor je nužan za
pobjedu

Uto se i otac i mati pojave i plaćući sjednu pred vrata.
A Sumedhā spomenu ovu izreku njima i Anikarattanu:
»Nerazboritom su dugi mukotrpní putovi životâ na koje
u uvijek ponovno treba da se vrati u plaču i jadikovkama.
Život je pun izvršenja smrtne kazne nad ocem, i majkom
i bratom,
izvršenja kazne i nad samim sobom, put kojem se ne zna
početak.«

– Da, putu kojim se krećete je neznan početak i izvor
tokova
majčina mlijeka i suza i krvi. Kreni kojim god tokom bića,
put će te voditi kroz brda kostura.

Sjetite se kako je Budni
učitelj slikovito usporedio suze, mlijeko i krv s morem
i kako je hrpu svakome vlastitih kostura sravnio s vrhom
goleme planine nad prijestolnicom.
»Da u toku zbivanja od pamtivijeka u svakom životu
uzmeš trun
sitan k'o sjemenka za oca i majku, više bi zemlje iscrpio

nego što sadrži sve indijsko kopno.«

»Da otrgneš travku, ili trijesku
ili šaku lišća od pamtivijeka za svakog oca, sve raslinje
na svijetu bi se iscrpilo prije nego stigneš do prvog pretka.«
»Lakše će čorava kornjača u moru nabasati na otvor jarma
što pluta i u njega proturiti vrat nego što ćemo mi postići
da se opet rodimo k'o ljudska bića.«

Uz to je Budni podsjetio
da će ništetnost našeg tijela biti raspršena k'o talog pjene.
Pogledaj nepostojane dijelove kako se gube rastrgani
u razdornom užasu paklenskih muka! Sjetite se kako se
groblja
pune iz istog tog slijeda rođenja. Sjetite se grobne strave
prikradanja krokodila lješevima. Tad pomislite na četiri
istine
na koje ukazuje Budni.

Postoji put neumiranja.
Zašto da dalje obmanom tažim žarku razdornu žeđ pet
osjetila?
Kad postoji put neumiranja, zašto da ne odolim požudama,
bjesomučnom žaru uzavrelih strasti
Pa kad sve to usporedim
sa slijedom bezopasnosti, zbog čega da se priklonim
napastima
i opasnostima koje ih slijede od vladarske razbojničke
dušmanske sile, od ognja i poplave?

Postoji moć oslobođenja.
Zašto da se vežem uz tlapnju požuda? Ko želje želi
iskusit će
tek beskraj stradanja u tlapnji požuda.

Snop slame u požaru prži
ruku koja ga zgrabi, ako ga odmah ne odbaci. Isto su tako
buktinje i strasti. Stradava ko ih ne odbaci.

Zbog neznatnog zadovoljenja strasti neizmjernog se
zadovoljstva
nemoj odricati k'o lakoma riba kad s mekom proguta udicu.
Strasti treba krotiti k'o vezanog psa. Nezajažljive su
požude
kao izgladnjeli psi ili pariže.

Podjarmljen strašću iskusit ćeš
neizmjerenu patnju i mnoga stradanja. Riješi se nestalnih
želja.
Postoji mogućnost nezastarijevanja. Zašto da pustimo
strastima
da nas prenagljene survaju u starost? Sve što se ikad igdje
rodi

bolest i smrt će neumitno satrti.
Mnogi su već stigli na taj put
neugrožen niti starošću ni smrću, bezbolan i neprikosnoven,
ničim neprepriječen ni nezakrčen, bezopasan,
besprijekoran.
Takva se besmrtnost postiže i danas. Ko god se iz srži svog
bića
napregne, neće taj domet promašiti.

Tako odgovori Sumedhā.
Željom više nije mogla da prione uz život. U znak
svjedočanstva
pokaza rukom na odrezane kose pred Anikarāttom na
zemlji.
A on se diže i sklopljenim rukama uputi molbu njenom ocu:
– Pustite Sumedhu neka se odvrati od životnih spona
slobodi

i istini koju je umno prozrela.
S dopuštanjem majke i oca ona se odvrati užasnuta
patnjom.
U pripravičkom odricanju proniknu svih šest vrsta bitnog
uvida.
Veličanstven je bio prizor kad je kraljevska kći postigla
utruće.
Tad je ovako razjasnila tok svojih života iz davnih
vremena:

– Kad je veličanstveni *buddho*
Konāgamano s družinom sljedbenika boravio u našem,
gaju,
ja mu sa još tri posestrime poklonih tu samostansko
boravište.
Desetke i stotine novih života proživjesmo tada za redom
u blaženstvima božanskih života, o ljudskim da i ne
govorim.

Moć mi je među bogovima bila velika, a u ljudskom svijetu
ne treba ni da je spominjem. Bila sam glavna dragocjena
kraljica
vladara koji i sam bješe velika dragocjenost ljudskoga roda.
Takav je bio prvobitni uzrok i korijen mojeg ustremljenja
ka pouci budnoga vodiča. Iz tog prvobitnog stjecišta

potječe moja dalja sklonost ka ispravnosti, istini, utrnuću.
zbivanja
(Thig. 448–521)

Komentar nema šta da doda životopisu ispričanom u pjesmi.

– *Motiv napasnika*

Upačālā

– Pažljivim promatranjem njegujući osjetila pronadoh
tihi put
kojim se nedostojno ljudstvo ne služi.

– Ali zašto ne voliš ljudski rod?
Samo ko živi taj i uživa. Okusi se ljubavnog užitka
da te kasnije ne spopadne kajanje.

– Smrt je izvršilac kazne rođenju;
ona mu odsijeca noge i ruke i baca ga u okove;
rođenje je osuda na patnju.
No u plemenu Sakya se rodi mudrac kome nema premca.
On mi je pokazao istinu do koje rođenje ne doseže:
o patnji i o nastanku patnje, o njenom svladanju
i o osmerostrukom putu koji vodi do stišanja patnje.
Otkad sam čula njegovu riječ, zadovoljno živim prema toj
pouci

Trovršno sam znanje stekla, ostvarila pouku Budnoga.
Uništene su sve čežnje, rastrgnuta opna tame.
Shvati, grešniče, da ti je skršena smrtonosna moć!
(Thag. 189–195)

Čista u Živkovu voćnjaku

U Živkovu voćnjaku pred isposnicu Čistu stade
na put zlonamjernik, a Čista ga ovako oslovi:

– Šta sam ti zgriješila da mi
sada želiš spriječiti prolaz?

Prijatelju, doticaj s muškarcima
ne dolikuje isposnici.

Svojim me je uzorom Učitelj
u dostojnom redu usmjerio
na neokaljan put pročišćenja.
Zašto mi sada sprečavaš prolaz?

Tvoj duh je nemiran, moj smiren.
Ti okaljan meni neokaljanjoj,
pročišćenoj, razriješenoj,
zašto da sada sprečavaš prolaz?

– Toliko si nježna i bezgrešna.
Šta znači tebi odricanje?
Odbaci požutjelu halju, hodi,
uživaj u rascvaloj šumi!

Dûh cvijeća uskovitlan s polenom
širi sladak miris posvuda

Sretno je doba ranog proljeća.
Dođi da uživaš u cvjetnoj šumi!
A rascvjetani vrhovi stabala
šušte zaneseni pokretom vjetra.

Zar te išta može obradovati,
ako se u šumi osamiš?

Gdje borave divlje zvijeri,
gdje tutnje bučni glasovi slonova,
bez igdje ikoga želiš samotna
otići u prašumu punu groze.

K'o blještav lik izdjelan iz zlata
 il' vila u rajskom vrtu se pričinjaš.
 U tanahnom benareskom velu
 sjaj će ti postati nenadmašiv.
 Ja ću voditi brigu o tebi.
 Hajde da živimo duboko u šumi!
 Nema na svijetu bića dražeg
 od tebe, ptičice blaga pogleda.

Ako poslušаш moje riječi,
 dođi da sretno živiš u mom domu!
 U okrilju mojega dvora
 dvorkinja će se brinuti za tebe.

Na izbor će ti biti tanke tkanine,
 cvjetni vjenci i mirisi.
 Zlatom, draguljima i biserom
 u izobilju ću te darivati.

Bračna će postelja biti veličanstvena,
 od čiste sandalovine,
 a ponajljepši čaršaf bit će prostrt
 na udobni dušek od meke vune.

Kao cvijet lotosa istrgnut iz vode,
 ostavljen bez ljudske njege,
 tako će u isposništvu i udovi
 tvoga tijela povenuti.

– Čemu da još hvalospjevima puniš
 lješ koji se nadimlje na groblju,
 i zadivljen stojiš pred prizorom
 tijela koje se raspada?

– Pogled ti je k'o vilin pjev,
 k'o trepet plahe ptičice u šumi,
 i dok ti gledam oči, u meni
 žudnja postaje neodoljiva.

Na licu oblika lotosova pupoljka,
 a sjaja čistoga zlata,

dok gledam tvoje oči, žudnja
 u meni postaje neodoljiva.

Duge trepavice nad bistrim pogledom,
 nezaboravne ma gdje da pođem!
 Nema na svijetu oka dražeg od tvoga,
 ptičice blaga pogleda!

– Po bespuću želiš putovati,
 igrati se s Mjesecom na nebu,
 preskočiti stožer svijeta,
 primamiti sljedbenicu Buddhę.

U ljudskom ni božjem svijetu
 nema ničeg za čim ja još žudim.
 Ni za šta ne znam na mojem putu
 što nije satrto iz korijena.

K'o živa žar je odbačena žudnja,
 prokazana čaša otrova.
 Ništa ne opažam na svojem putu
 što nije satrto iz korijena.

Onu što nije još prozrela sve
 na što je Učitelj upozorio,
 kušaš li zavesti, još možeš
 u nedoumici savladati.

No ja sam nepokolebiva, jer znam:
 prekor i hvala, radost, patnja,
 podjednak su stjecaj odvratnosti svuda.
 Čud mi uz njih ne prijanja.

Ja sam sljedbenica vodiča
 na osmerostruko čvrstom putu.
 Trn je istrgnut, gnoj izlučen,
 ništavilo zaklon gdje poživam.

Vidjela sam kako šarena lutka,
 izdjelana iz drveta,

nitima povezana za poluge,
živahno skače na sve strane.

Al' kad joj se ispuste niti,
pa kad se razglobi i raskomada,
slomljena lutka ne pruža rasonodu,
niti mami srce.

Kao pljesnavim muljem zagađen zid
da si vidio, tako cijeni
i ovu dvosmislenost videnja.
Ljudsko je shvaćanje besmisleno.

Zar zbilji pretpostavljaš maštu,
il vjeru u zlatno stablo iz snova,
te zaslijepljen srljaš za taštom
igrom lutaka sred ljudske gomile?

Pokretno uglavljena kugla
nabubrena suznom tekućinom
proizvodi razne izlučine
zgrušane u obliku ovog oka.

I iskopa ga ljepotica,
neprivrženo, bez oklijevanja,
pa ga pruži tom čovjeku: »Izvoli,
uzmi to oko, zadrži ga!«

A njega napusti strast za svagda
i poče moliti oprostjenje:
– Zacijeli ga, isposnice!
Zar nikad više neće zasjati?

Skršila si mene zlikovca,
kao živu vatru da prigrliti
il' zmiju otrovnicu. Avaj!
povrati vid oku i smiluj mi se!

Oslobodena otiđe isposnica
pred plemenitoga Buddhu.

Kad spazi lik taj ponajdobrostiviji,
oko joj ponovo prosja.

(Thig. 366–399)

Upačālā je bila sestra Buddhinog najčjuvenijeg učenika, Sāriputte, iz ugledne brāhmanske porodice koja je živjela u blizini grada Rādagaha. Zanimljive porodične prilike opisane su u nizu zgoda iz Sāriputtina života, pa ćemo se na njih osvrnuti u njegovu životopisu. Iako je majka, ortodoksna brāhmanka, sve do smrti svoga slavnog sina ustrajala u neprijateljskom stavu prema Buddhinu učenju, tri su Sāriputtine sestre slijedile primjer svoga brata i pristupile prosjačkom redu – Čālā, Upačālā i Sisūpačālā. Upačālin odgovor napasniku i njen nadmoćni stav u životnoj situaciji, potpuno različitoj od one opisane u slijedećoj pjesmi o dramatičnom i tragičnom doživljaju Subhe (Čiste), odaje intelektualnu strogost i oštrinu urođenog upravo kastinskog, skolastičkog stava kojim se odlikuje životno djelo njenog brata Sāriputte, sistematizatora Buddhina učenja.

Čista (Subhā) je, prema kratkom komentarskom podatku, bila kći ugledne brāhmanske porodice iz grada Rādagaha, gdje se nalazio i mangov gaj koji je dvorski ljekar Đivako poklonio Buddhinu redovničkoj zajednici. Kaže se da je pristupila prosjačkom redu isposnicā kao učenica Buddhine Velike Pomajke, Pađapati Gotamī.

STAROST

Otac Dhammasavanov

U starosti od sto dvadeset ljeta odrekoh se svijeta, postadoh
beskućnik.
Trovrсно sam znanje stekō, ispunio poruku Budnoga.
(Thag. 108)

Dhammā

Prosila sam koru hljeba, slaba, na prosjačkom štapu,
drhtavom rukom, dok nisam pala na zemlju.
Prozrevši nemoć tijela, duh mi se u to istrže.
(Thig. 17)

Sonā

Rodila sam desetero djece, donošćadi u ovome tijelu.
Već oronula i stara obratih se nekoj isposnici
koja mi je razjasnila sklop i sastojke sveg bića.
Kad me je u istinu uputila, odrezah kose i napustih dom.

U duhovnom naporu dosegoh nebesku bistrinu oka.
Ranija boravišta sad su mi poznata, gdje sam prebivala u prošlim
životima.

Njegujem i sažimanje duha bez predmetnog obilježja.
U bezgraničnoj slobodi dogorje mi žar života.
Pet je ogranaka bića otrgnuto od korijena.
Ustaljena je bez-željnost, nema više preporoda.
(Thig. 102–6)

Ambapālī

Kudrave i crne kao roj bumbara
ispreplitale su se moje kose.
Sad u starosti liče na kudeljju.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Kao pleter od mirisnih vlakana
okićen cvijećem bijaše glava.
U starosti vonja k'o zečje krzno.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Kao krošnjju u njezi vještog vrtlara
četke su i češljevi rasplitali
pletenice sad tanke od starosti.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Čvrste, uglacane mirisnim uljima
sjale su ukrasima pletenice.
U starosti kroz njih ćela prosijeva.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Kao potez kičice vrsnog slikara
isticali su se moje obrve,
u starosti presječene borama.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Žarki, čarobni kao bljesak dragulja
moji su pogledi bili primamni.
U starosti im se utnuo sjaj.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Lúk nosa se je isticao pravilan
i čvrst na nježnom mladenačkom licu.
Od starosti je sada nabrekao.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Oblina je ušnih školjki savršena
nekoć resila obris moga lica.
Starost ih je borama izrovala.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Kao pupoljci jasmína sjali su mi
bijeli zubi ranije u nizu.
Starost ih je požutjele slomila.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

U gaju sam kao slavuj usred šume
skrivena pjevala sladòstrasne pjesme.
U starosti se i hrapav glas lomi.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Glatka poput sedefa i opojna
prelijevala se put moga grla.
Starost ju je brazdama razrovala.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Ruke su mi se nekada izvijale
oble i sjajne k'o zreli plodovi,
a sad su k'o smežurani puzavci.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Filigranski ukrasi na prstenima
svjetlucali su u kretu prstiju.
Starački su prsti golo korijenje.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Nabrekle su mi grudi odskakivale
nemirne kao dvije lopte u igri.
U starosti mi vise izmuzene.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Kao šljam od izglaćanoga zlata
odsijevalo je moje tijelo,
sada izmreškano sitnim borama.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Bedra su mi se nekoč uvijala
K'o okreći zakolutane zmijske.
U starosti strše kao trstike.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Noge su mi iznad gležnjeva resili
zlatni obruči s obrubom dragulja.

Od lista nogu ostadoše slamke.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Stopala su mi bila poput dvaju
jastučića ispunjenih pamukom.
Starost ih je ulupila brazdama.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

Takva je bila ta put u koju se
sa starošću ugnijezdiše patnje.
K'o sa trošne kuće otpada naboj.
Al' izraz se istine nije preobrazio.

(Thig. 252–270)

Otac Dhammasavanov se odlučio na odlazak, prema komentaru, potaknut primjerom svoga mnogo mlađeg sina.

Dhammā je potjecala iz ugledne porodice iz grada Sāvattthī i bila je dolično udata. Kad je želila da napusti porodicu i da se pridruži prosjačkom redu, muž joj to nije dopustio. Tek nakon njegove smrti, pod starost, uspjela je da ostvari svoju davnu želju i nije oklijevala.

Sónā se spominje u *Anguttara-nikāyi I*, u listu najistaknutijih Buddhinih učenica, kao »najsnažnija u asketskom naporu«. Potječe iz građanske porodice iz Sāvattthīja. Obrnuto nego u slučaju Dhamme, Sonin je muž prvi odlučio da napusti svijet i da pride Buddhinu prosjačkom redu. Napuštena žena je podijelila imovinu među svoje desetoro djece, očekujući da će se za nju brinuti, ali se pravarila. Djeca su je postepeno napustila, a odlazak u prosjački red uslijedio je iz nevolje i neimaštine. Stara je Sónā bila najprije zadovoljna položajem samostanske sluškinje. U besanim noćima počela je da razmišlja o Buddhinu učenju i da vrši asketske napore. Tako je njeno nastojanje bilo zapaženo i pohvaljeno.

Ambapālī je bila čuvena kurtizana iz grada Vesālī. Vjerojatno je da su uz njeno ime vezani počeci zvanja hetere,

koje tada postaje umjetnost u kulturnom procvatu gradskih država. Karakteristično je da je bila iz grada Vesālī, kojim su vladali knezovi Ličéhavi po republikanskim i parlamentarnim načelima, tako da je Vesālī bila najmoćnija i najslavnija gradska republika tog vremena. Buddha je osobito cijenio moralnu snagu tog poretka i suprotstavljao je ne samo kao uzor nego i kao opomenu mahā-rādama samodrščima u okolnim i neprijateljskim državama. O tome svjedoče neki od njegovih najpoznatijih govora.

Ambapālī je bila, prema komentarskoj tradiciji, nahoče nađeno u kraljevskim vrtovima. Takva su djeca u Indiji (kao i u slučaju Mojsija u Egiptu) bila često cijenjena i odgajana kao da su božanskog porijekla. Vjerovatno je, upravo na osnovu nekoliko priča te vrste iz istog vremena i sredine, da su to bila vanbračna djeca vladara i velikaša koja su im pod takvim simboličnim izlikama bila prepuštena na njegu i odgoj. U slučaju Ambapālī komentarska priča o njenom rođenju poslužila je najprije da protumači njeno ime: zaštitnica (*pālī*) voća mango (*ambā*), jer je nađena pod stablom mangoa. Aluzija na njeno ime sadržana je, međutim, neposredno i u najpoznatijem tekstu iz Buddhinih govora koji se odnosi na nju, a koji ćemo citirati u nastavku ovog životopisa.

Kad je Ambapālī odrasla u dvorskom raskošu, kaže se da su se mnogi kraljevi i kneževi zbog njene čuvene ljepote takmičili da se njome ožene. Da se izbjegnju sukobi i neprijateljstva, donesena je konačno složna državnička odluka da Ambapālī bude imenovana kurtizanom. Kao slučaj poliandrije to u to doba u Indiji ne bi bila neobična pojava. I junaci *Mahā-bhārate*, kraljevskoga roda, imali su jednu zajedničku suprugu visokih moralnih vrlina, a poliandrija postoji u Indiji i danas, barem (koliko sam i sâm mogao da prigodno ustanovim) među plemenima u siromašnim himālajskim predjelima. Neobična okolnost za tadašnje prilike bilo je zvanično i počasno imenovanje Ambapālī na taj društveni položaj. Njene su usluge bile procijenjene na 50 zlatnika, a prava na njih nisu ostala ograničena, tako da je ustanova gradske kurtizane brzo postala izvor znatnog dohotka i za državu, a uz to i diplomatsko sredstvo unapređenja političkih odnosa s uglednim i bogatim strancima kojima je to postao povod posjeta u Vesālī.

Jedan od prvih uglednih stranaca koga je zanimala ta nova društvena ustanova bio je *mahā-rāda* Bimbisāro, vladar susjedne velike države Māgadhe, koga smo upoznali kao prvog i najvećeg kraljevskog zaštitnika mladoga Buddha. Bimbisāro je uveo istu ustanovu i u svoju prestolnicu Rādagahu, a slavni liječnik Đivako

je bio sin Bimbisāre i njegove prve kurtizane. O tome svjedoči jedan od najstarijih tekstova buddhističkog kanona, *Vinayo I*, 268.

No i Ambapālīn sin Vimalo-Kondaño, koji se kasnije istakao kao sljedbenik Buddhina prosjačkog reda, bio je, navodno, također sin Bimbisārin. Sinova slava i propovjednička sposobnost naveli su konačno i njegovu majku na odluku da se odrekne svijeta i da pristupi prosjačkom redu.

Društveni ugled kurtizane cijenio se, izgleda, u tim ranim vremenima, prvenstveno po uzornim moralnim vrlinama. Te vrline uzdiže do nebeskih razmjera jedna od komentarskih priča, čiji tačni izvor ovom prilikom nisam uspio da ponovno pronađem, pa ne isključujem mogućnost da je, ispričana ovako po sjećanju, spoj dviju priča istog omiljenog indijskog žanra: U državi nekog indijskog vladara zameo se trag i redosljed vladarskih moralnih vrлина. Neposredna posljedica bila je, po prirodnom zakonu, da su se i u vanjskoj prirodi poremetila godišnja doba, razdoblja kiše i suše, a narod je počeo da pati od nesklada podneblja. Po uputi nekog starog pustinjaka, kralj pošalje poslanike u daleka carstva da ponovno pronađu pravi moralni zakonik i poredak vrлина. Nakon dugog traganja doznali su za državu gdje još uvijek vlada ispravni zakon. Kad su poslanici došli tom vladaru i zamolili ga da ih pouči, vladar je sa žaljenjem rekao da se, eto, i sam ogriješio o pravila tog poretka, pa nije više dostojan da poučava druge. Poslao ih je zato svojoj majci. Majka ih je, još stroža u ocjeni vlastite nedostojnosti, poslala nevjesti, nevjesta ministru finansija... Konačno su upućeni na gradsku kurtizanu, ganiku, čija je vrлина upravo bila potvrđena božanskim svjedočanstvom. Bog Brahmā («saputnik«, a ne »stvoritelj« svijeta) želio je i sam da iskuša proslavljene moralne vrline te žene, pa je u ljudskom liku otišao do nje, ostavio joj na čuvanje kesu zlatnika, rekavši da će se vratiti i koristiti za taj iznos njene usluge kad obavi neke druge poslovē. Međutim, prolazili su dani a uglednog gosta nije bilo. Ganikā, zaokupljena njegovim novcem, nije se usudila ni da taj novac počne trošiti, jer ga još nije zaradila, a niti da posluje s drugim gostima, jer je bila zakupljena. Napokon je počela zapadati u sve veću bijedu zbog poslovne nesposobnosti, ali svoju riječ nije htjela da prekrši i osramoti ni kad je počela da pati od gladi. Konačno, bog Brah-

mā se ponovno pojavi pred njom u svom božanskom sjaju i bogato nagradi njenu vrlinu. Tako je postala najpoznatija u carstvu da i vladare poučava u ćudoređu.

Naziv ganikā, koji se upotrebljava i u našim tekstovima, znači doslovno »ona koja podnosi račun« ili »račundžinica«.

Prvi prevodilac Buddhinog razgovora, iz kojeg je u nastavku dodat izvod, Rhys-Davids, krajem 19. vijeka, citira i zanimljivu bilješku u vezi s ovim Ambapālīnim naslovom iz djela nekog starog engleskog biskupa, Bigandeta, koja glasi ovako: »Izveštaj o obraćenju jedne kurtizane, po imenu Apapalika, o njenim dobročinstvima i darovima Buddhi i njegovim učenicima, a i prednost koju joj Buddha izričito daje pred kneževima i plemićima, koji nam se, skromno rečeno, čine u svakom pogledu dostojniji pažnje – mogao bi skoro da nas podsjeti na obraćenje 'žene koja je bila grešnica', spomenuto u Evandelju.« – Prof. Malalasekera navodi ovu bilješku u svojoj biografiji Ambapāle, pa dodaje da indijska ganikā nije ni »obraćenica« ni »grešnica«, nego jednostavno osoba koja »podnosi račun«.

Najčuvenija zгода iz Ambapālīna života opisana je u najopsežnijem tekstu Buddhinih govora, u opisu posljednjeg razdoblja njegova života, *Mahā-parinibbāna-suttam*, 16. govoru u zbirci *Dīgha-nikāyo*. Sudeći po tom opisu, Ambapālī je u to doba bila još u punoj snazi i moći svoga društvenog položaja. Njen pristup prosjačkom redu i sačuvana pjesma iz staračkog doba nesumnjivo su znatno kasnijeg datuma, poslije Buddhine smrti.

»Kad je kurtizana Ambapālī čula da je Blaženi stigao u Vesālī i da boravi u njenom Mangovu gaju, naredi da se pripremi hitra zaprega za sva njena hitra kola, pa se popne u najbolja i izveze se s cijelom pratnjom iz Vesālīja u svoj Mangov gaj. Vozila se je dokle je put bio povoljan za vožnju, a tada siđe s kola i pođe pješke do mjesta gdje se nalazio Blaženi, približi mu se, pozdravi ga i sjedne po strani. Tada Blaženi govorom o Istini pouči, ohrabri, oduševi i obradova kurtizanu Ambapālī a ona ga pozove da slijedećeg dana s družbom isposnika dođe kod nje na ručak. Blaženi šutnjom prihvati poziv. Kad je kurtizana Ambapālī shvatila da Blaženi prihvata poziv, ustane, pozdravi ga i obade s desne strane pa otiđe.

Knezovi Liččhavi iz Vesālīja su također čuli da je Blaženi stigao u Vesālī i da boravi u Ambapālīnu gaju. I oni naredi da im se pripremi hitra zaprega za hitra kola, pa se izvezu iz Vesālīja. Ne-

ki su kneževi Liččhavi bili tamnopusi, u tamnoplavim odijelima s plavim nakitom, drugi su bili svijetle puti, u žutim odijelima sa zlatnim nakitom, treći su bili rumene puti, u crvenim odijelima s crvenim nakitom.

Kurtizana Ambapālī je jurila svojim kolima nasuprot mladim knezovima Liččhavi dok se nisu sukobili rudom o rudu, točkom o točak, spregom o spregu. Tad Liččhavi uskliknuše:

– Zašto juriš, Ambapālī, nasuprot mladim knezovima Liččhavi rudom o rudu, točkom o točak, spregom o spregu?

– Upravo sam, mlada gospodo, pozvala Blaženoga s družbom isposnika za sutra na ručak.

– Prepusti nam, Ambapālī, taj ručak za 100000 zlatnika!

– Mlada gospodo, sve i da mi date grad Vesālī sa okolicom, ne bih vam prepustila taj veličanstveni ručak.

Kneževi Liččhavi na to odvrte pucketajući prstima:

– Porazila nas je ta iz Mangova gaja, preduhitrila nas je ta iz Mangova gaja! – pa nastave put u Mangov gaj.

A Blaženi spazi izdaleka kako dolaze kneževi Liččhavi, pa upozori isposnike:

– Ko od vas, isposnici, još nije vidio nebesa trideset i trojice bogova, neka dođe pa pogleda ovaj skup kneževa Liččhavi, jer ovaj prizor može da se uporedi sa zborom trideset i trojice bogova.

A kneževi Liččhavi se dovezoše dokle je put bio povoljan za vožnju, a tada siđu s kola i pođu pješke do mjesta gdje se nalazio Blaženi, približe mu se, pozdrave ga i sjednu po strani. Blaženi i njih pouči, ohrabri, oduševi i obradova govorom o Istini, a oni ga zatim pozovu da slijedećeg dana s družinom isposnika dođe na ručak.

– Liččhavi, već sam prihvatio poziv za sutrašnji ručak kod kurtizane Ambapālī.

Kneževi Liččhavi na to odvratiše pucketajući prstima:

– Porazila nas je ta iz Mangova gaja, preduhitrila nas je ta iz Mangova gaja! – pa ustanu, pozdrave Blaženog obilazeći ga s desne strane i otiđu.

Kurtizana Ambapālī u toku te noći pripremi u svome vrtu probrana jela i pića, pa na vrijeme obavijesti Blaženoga:

– Vrijeme je, gospodine. Ručak je pripremljen.

A Blaženi se već rano ujutro obukao, pa uzeo prosjačku zdjelu i ogrtač i uputio se u stan kurtizane Ambapālī. Kad je

stigao, sjedne na pripremljeno sjedište. Kurtizana Ambapāli posluži vlastitim rukama Budnoga i cijelu družinu isposnika odba-
ranim jelima i pićima. Kad je Blaženi završio obrok i oprao
ruke i prosjačku zdjelu, kurtizana Ambapāli sjedne sa strane na
niže sjedište, pa reče:

– Gospodine, poklanjam svoj gaj Budnome i družini sljed-
benika.

Blaženi primi poklon, pouči, ohrabri, oduševi i obradova
kurtizanu Ambapāli govorom o Istini, pa ustane i otiđe«.

Stilska i jezička obilježja Ambapāline pjesme ispoljuju tako-
đer znatan stepen odnjegovanosti svojstvene stilu erotskog
pjesništva koje u indijskoj umjetnosti postaje tipično za njeno
zvanje. To formalno umijeće odaje već metrička pravilnost pje-
sme, koja se time još ne izdiže iznad zanatskog prosjeka. I stano-
vita opetovanja u standardizovanom redosljedu opisa erotskih
draži odaju oskudnost fantazije, upravo na strani kontrapunkta
odakle izvire originalna snaga pjesme. Najupadnije obilježje sta-
rosti, naborana koža, opetuje se u originalu doslovnije nego
što bi ga prevod i mogao da slijedi. Zato mi se činilo neophodno
da tu frazu variram prilagođujući opis osjenčanjima svojstvenim
pojednim dijelovima skulpture tijela, koji mogu biti »namreška-
ni«, »ispresijecani«, »ulupljeni« ili »izrovani« borama. U uspo-
redbi s priprostošću iskaza u većini drugih pjesama, Ambapālina
stilizacija se ističe i po koloritu svoga građanskog žargona ma-
gadhskog jezika rafiniranim izrazima koji nisu sanskritskog porij-
jekla, a ne spadaju ni u skolastički rječnik pāli tekstova.

BOGATSTVO

Sakulā

Bila sam domaćica. Neki mi prosjak isposnik spomenu
Buddhin nauk.

Pròzreh neokaljanu istinu, neotuđiv doseg utruća.
Napustih sina i kćer, blago i pune žitnice,
dadoh odsjeći kosu, otiđoh u život bez doma.

Težila sam da njeđujem spokojstvo, da iziđem na pravi put.
Odvratih se od strasti i mržnje i prljavih izljeva srca.
Primljena u prosjački red sažeh pažnju na opasnost

preporoda.
Uvid mi dosegnu božansku jasnoću, usavršen, bez natruhe.
Pròzreh otuđenost svih zbivanja u uzroku nastanka i
nestanka.

Dá, odvratih se od svih izljeva srca
– utrnuta, ohlađena.

(Thig. 97–101)

Uppalavannā

– Moje suparnice u braku su bile majka i kći.
To mi izazva uvredu, uzbunu i odvratnost.
Besramna je strast, prljava, smrdljiva, okrutna,
zbog koje s majkom i kćeri treba da dijelim muža.

– Iskusila sam užas strasti i pouzdano smirenje u
odricanjima od svijeta.
Zato sam napustila kraljevski dvor i postala beskućnica.

Sóno Kóliviso

Nekoć pobijeđen i podređen na položaj bengalskog vazala,
Sóno je danas postao pobjednik patnje u svijetu.

– Prenapeo sam napor u početku.
Tada me je zorno poučio Vodič, najvrsniji na svijetu,
usporedbom sa strunama glazbala.
Poslušao sam njegovu riječ i rado sam primio pouku,
pazio na ravnotežu na putu do krajnjeg cilja.
Tako postigoh trovršno znanje i ostvarih pouku Budnoga.

Kao Monolitnu stijenu koju oluja ne ruši –
nikakav prizor, ni ukus, ni zvuk, ni miris, ni dodir,
ugodnost ni neugodnost neće uzbuditi
osamostaljen duh slobodnog posmatrača.
(Thag. 632, 638–9, 643–4; odlomci)

Bhaddiyo, sin Kāligodhin

– Nekoć sam slonu na plećima u skupocjenoj odjeći
jeo probranu rižu začinjenu samim mesom.

– A danas Gódhin sin Bodar zadovoljan s milostinjom,
bez želja i prohtjeva, s napregnutom pažnjom, bodar
boravi u zadubljenju.

– Na visokoj dvorskoj kuli snažno utvrđenog grada,
zaštićen mačevima i slonovima,
nekoć sam bio u strahu za svoj život.

– A danas sin Gódhin, Bodar,
neustrašiv, riješen bojazni i brige,
bodar boravi u zadubljenju u dubokoj šumi i samoći.
(Thag. 842–3, 863–4; odlomci)

Ratthapālo

I.

Pogledaj šarenu lutku, živu ranu, nametljivu,
nagrizenu ali taštu, na kojoj ništa nije pouzdano.
Pogledaj tijelo nakićeno zlatom i dragim kamenjem,

kosti ovite u kožu i blještavo odijelo,
noge premazane lakom, usta ljepljivim mirisom.
To je dosta da zanese lakoumnog,
ali ne onog ko stremi ka drugoj obali.

Pletenica od osam strukova, trepavice sa crnim obljepom –
to je dosta da zanese lakoumnog,
ali ne onog ko stremi ka drugoj obali.

Kao svježe prebojen zid i trulo tijelo pod nakitom
dovoljno je da zanese lakoumnog,
ali ne onog ko stremi ka drugoj obali.

Lovac mu je podmetnuo zamku, ali jelen u nju ne upada,
neg' pojede hranu pa otide uz prkos zvjerokradici.
Osujećena je zamka, jelen se nije zapleo,
neg' pojede hranu pa pobježe, razočara lovačku lakomost.

II.

Sreo sam u svijetu bogatih ljudi
koji zaslijepljeni onim što su stekli
nikome ne daju udjela;
lakomo zgrću blago i sve ih veća strast za njim obuzima.

I car koji zauzme cijelu zemlju
naseljenu do morskih žalova,
nezadovoljan svojom obalom
čezne za drugim rubom okeana.
Kao taj car tako i mnogi ljudi
s neutomljivom žeđi srljaju u smrt,
napuštaju tijelo kad im obnemogne,
ali strast u svijetu nema granica.

Ožalošćena obitelj tada čupa kose
i vapi: »O, zašto i mi nismo umrli!«
Tad odnose leš zamotan u platno
na mogilu i tu ga spaljuju.
I dok se pokojnik peče – a grobar ga mrska i bode –

od sveg mu blaga preostaje tek jedna krpa.
 Za onoga ko umire nisu utočište.
 ni rođaci, ni prijatelji ni drugovi.
 Nasljednici mu raznesu blago. Biće slijedi put svojih djela,
 ne slijede ga ni novci, ni žena ni djeca,
 ni imovina ni domovina.

Novcem se ne može kupiti dug život,
 bogatstvo ne štiti ni od starenja.
 – Naš je život kratak, kažu mudraci,
 nepostojan, nedostatan.

Zar se draž života ne tiče i siromaha, priprostoga kao i
 mudraca?

Pa ipak, ludog već sama ludost mori,
 dok mudrac ostaje nerazdraživ.
 Mudrost je zato vrednija od novca, jer nas vodi ka
 usavršenju,
 dok one koji podlegnu zabludi, zla djela vežu za biće i
 nebiće.

U toku zbivanja nižu se njena rođenja
 nekad iz utrobe zemaljskih majki,
 a nekad u nekom drugom svijetu.

U sve se te svjetove pouzdaju nerazumni
 i začinjaju se nekad u utrobi majke,
 a nekad u nekom drugom svijetu.

Kao što lopov uhvaćen u klopku
 sam nad sobom izvršava kaznu za zlodjelo,
 tako i pokojnik na drugom svijetu
 sam nad sobom izvršava kaznu za zlodjelo.

– Šareni mamci, slatki i ugodni, uzbuđuju duh
 ishitrenim mislima.

A ja sam, veličanstvo, prozreo opasnost u požudi
 i zato sam se odvratio od svijeta.

Kao što plodovi padaju sa grana
 zreli i nezreli, tako se ruše i ljudi kad im iznemogne tijelo.

I to sam prozreo, veličanstvo, i zato sam se odvratio od
 svijeta,
 jer je bolji priprost život isposnika.

III.

Iz tog sam se uvjerenja odvratio od svijeta
 i prihvatio pouku Pobjednika.
 Moja je odvraćenost besprijeekorna,
 nezadužen živim na prosjačkoj hrani.

Kao što se mačem zasijeca čisto zlato,
 tako sam iskušao i požar strasti po opeklinama.

Iz majčinske se utrobe obnavljaju patnje,
 a golemi strah ih prati još iz pakla.
 Kad shvatih tu prijetnju, spopā me zaprepastenje
 i već obrvan se pribrah i dospjeh do kraja kaljuže.

(Thag. 769–791)

Ime *Sakulā* označava domaćicu, pa može biti i nadimak.
 Ipak se ista osoba spominje i u listi najistaknutijih u *Anguttara-*
nikāyi I kao »najsposobnija među redovnicama u vidovitosti«.

Upalavannā (Ljiljana) je ovjekovječena u buddhističkoj predaji kao ideal sklada ljepote, vrline i duhovne moći. U *Anguttara-nikāyi* I, 25, spominje se kao naj snažnije obdarena natprirodnim moćima (*iddhi*). U *Therī-gāthāma* posvećeno joj je poglavlje od 12 strofa, koje se dijele u dva odlomka različitog sadržaja. Ovdje je prevedena samo prva, tematski originalna polovica prvog odlomka. Prema komentaru, a i prema *Upalavanninu* životopisu sadržanom u komentaru *Dhamma-pade*, ove tri strofe ne izražavaju njezin vlastiti doživljaj, nego pjesničku formulaciju riječi jedne majke koja je u očaju povjerala *Upalavanni* svoje strahovito otkriće da je »ne znajući živjela kao suparnica vlastite kćeri s čovjekom koji je kasnije postao isposnik *Gangatīriyo*«. (Njegova je kratka pjesma, nezavisnog sadržaja, sadržana i u našem izboru). *Upalavannā* je ponovila ispovijed te žene u navedenoj pjesničkoj obradi s namjerom da

ženi koja joj se povjerila tako objektiviranim predočenjem slučaja pomogne da trijezno razmisli o »štetnosti i podlosti tjelesnih prohtijeva«.

Priče o Upalavanninim vlastitim doživljajima, sačuvane u raznim djelima rane pāli književnosti, osobito u *Vinayo* III, 211, i *Dhammapada atthakathā* II, 49, ne razlikuju se mnogo od tragične prirode ovog događaja. Zbog svoje neodoljive ljepote Upalavannā je bila i kao redovnica žrtva nasilne požude.

Bila je kći uglednog bogataša iz grada Sāvattthī. Put joj je bila boje »plavog lotosovog cvijeta« (značenje njenog imena). I za nju, kao i za Ambapālī, takmičili su se kraljevići s bogatim i uglednim građanima. Njen otac, u istoj želji da odbijanjem ne navuče mržnju nijednog od njih, odluči da kćer pošalje u samostan. Kaže se da je time najbolje udovoljio i njenoj vlastitoj želji. Nakon zaređenja, jednom zgodom dok je vršila uobičajene dužnosti u samostanskoj zbornici, čistila pod i pripremala svjetiljke, pogled joj se zaustavi na plamenu svjetiljke koju je upravo pripalila. Taj je prizor bio dovoljan da joj se usiječe u pamćenje neizbrisiv znak sabranosti na počelo vatre i da postane sredstvo krajnje zadubljenosti (*dhānam*) koje ju je dovelo do duhovnog oslobođenja od žeđi za životom.

Zanimljivo je da se u *Ātākama* (pričama o Buddhinim ranijim životima) kao njegova žena najčešće spominje Upalavannā, a mnogo rjeđe Yasódhara, supruga iz posljednjeg života.

Sóno Kólvīso bio je sin brāhmana Usabhasetthi iz grada Čampā. O bogatstvu te obitelji pričale su se priče, a i o prijateljskim odnosima s kraljem Bimbisārom. Prilikom jedne svečane posjete bogataševe tom vladaru Sóno je u Rādagahi vidio i čuo Buddhu i odlučio da pristupi njegovu prosjačkom redu. Povukao se u šumu Sītavanam u blizini grada da se posveti meditativnom životu, ali je njegov slučaj, izgleda, bio toliko čuven da nije mogao da se oslobodi smetnje posjetilaca. Prenaepo je svoj napor da bi postigao smirenje, ali je to izazvalo tjelesno oboljenje. Buddho ga je tada posjetio i poučio ga u »ispravnom naporu« služeći se usporedbom napinjanja žica na glazbalu, upozorivši ga da napor treba usmjeriti smirenjem. Taj je govor sadržan u zbirci *Anguttara-nikāyo*, (pogl. »Sestica«, § 55) pod naslovom *Vinūpamo-vāda-suttam*. U istom tekstu je opisana i kasnija Sónova posjeta Buddhi, pošto je slijedeći

njegov savjet postigao željeni cilj. Njegov oduži govor tom prilikom pred Buddhom završava posljednjom strofom našega teksta. Iz predhodnog dijela govora osobito je vrijedan spomena ovaj odlomak:

– Neko bi od gospode možda mogao pomisliti: »Ovaj se poštovani gospodin odlučio da postigne oslobođenje od strasti pouzdajući se jedino u svoje vjersko stanovište«. Takvo mišljenje ne bi bilo ispravno. Isposnik koji se oslobodio taloga strasti, koji je izivio život, izvršio djelo, koji u sebi ne nalazi više ništa što bi trebalo učiniti, ništa što bi trebalo nadodati već izvršenom ispunjenju, taj je samom činjenicom svoje nepristrasnosti prionuo uz nepristrasnost poništenjem strasti; samom je činjenicom odsutnosti mržnje prionuo uz nepristrasnost poništenjem mržnje, samom je činjenicom nezaslijepljenosti prionuo uz nepristrasnost poništenjem zaslijepljenosti...

Bhaddiyo, sin Kāligodhin. Ime Bhaddiyo (ili Bhaddo, sanskrit Bhadrah) znači »bodar«, pa ga tako u tekstu i prevodim. Pripadao je istoj kraljevskoj porodici Sakya iz Kapilavatthu, u Nèpalu, kao i Buddho. Kad je Buddho posjetio svoj rodni grad godinu dana poslije probuđenja, šestorica mladih kneževa i plemića iz njegove porodice odluče da mu se pridruže. Među njima je bio i Bhaddiyo. Pored njega se ističu u toj skupini ranih sljedbenika Ānando, koji je postao najvjerniji lični pratilac Buddhin, te Devadatto, kasnije najopasniji takmac i protivnik učitelj, prvi raskolnik u njegovu prosjačkom redu. U listi »najistaknutijih«, u *Anguttara-nikāyi* I, Bhaddiyo se ističe kao »redovnik najplemenitijeg plemenskog porijekla«. Doživljaj oslobođenja od okova i opasnosti dvorskog života vrlo je zorno opisan u uvodnom dijelu desete priče *Ātaka*, pod naslovom *Sukhavihāri-jātakam*, ili priča o sretnom životu:

...Dok je živio na dvoru, Bhaddiyo se čuvao tako oprezno kao da je bio svoj vlastiti anđeo čuvar. A kad je kao isposnik postigao oslobođenje, podsjećao bi se nekad strahovitog stanja u kojem je živio dok je bio okružen velikom stražom; sjećao se noći kad od straha za život nije mogao da zaspri u svojoj dvorskoj ložnici na vrhu dvorske kule. Upoređujući te uspomene s bezbrižnim osjećajem s kojim je sada kao slobodan prosjak

lutao po prašumama i pustinjama, te bi ga misli uvijek dovodile do oduševljenog usklika: »*Ahó, sukham, ahó sukham*« – ah, kolike li sreće!

Životopis mladog brāhmana *Ratthapāle* sadržan je u jednom od pjesnički najslikovitijih tekstova osnovne zbirke Buddhinih govora, *Maddhima-nikāyo*, u 82. govoru pod naslovom *Ratthapāla-suttam*. Prva dva dijela njegovih stihova iz gornjeg prijevoda spadaju u isti životopisni tekst. U zbirci *Thera-gāthā* dodat je još i treći dio. Pokušat ću da njegov životopis prikazem neposredno u skraćenom prijevodu originala. Prijevod bi cijelog teksta opsezoao desetak stranica.

– Ovako sam čuo. Jednom je zgodom Blaženi putovao po zemlji plemena Kuru s velikom skupinom isposnika i stigao do grada Thullakóthhitam. Brāhmanski građani tog grada, kad su čuli za njegov dolazak, ... otiđu da ga posjete. ... U tom se skupu nalazio i Ratthapālo, sin jednoga od najuglednijih građana Thullakóthhite. ... Kad je čuo Buddhine riječi, on pomisli:

– Prema onome kako sam shvatio pouku Blaženoga, nije lako da čovjek koji živi obiteljskim životom provodi svet život potpuno usavršen i čist kao izglacana školjka. Trebalo bi da obrijem kosu i bradu, da obučem požutjelu odjeću i da otiđem od kuće u beskućnički život.

(Kad su ostali građani iz njegove družine otišli, Ratthapālo pride Blaženome, pokloni mu se, sjedne po strani i saopći mu svoju misao, pa ga zamoli):

– Molim Blaženoga da odobri moje otuđenje od svijeta i potpuno zaređenje.

– Jesu li, Ratthapālo, tvoji roditelji odobrili da se otuđiš i postaneš beskućnik?

– Ne, gospodine, nisu.

– Usavršeni ne odobravaju otuđenje i pristup prosjačkom redu maloljetnicima bez dozvole roditelja, Ratthapālo!

– Pobrinut ću se, gospodine, da mi roditelji to dozvole.

... Kad je sve to saopćio svojim roditeljima, oni mu odgovore ovako:

– Dragi Ratthapālo, ti si naš jedini mili i dragi sin, othranili smo te i odgojili u izobilju. O patnji ti ne znaš ništa. Sve i kad bi morao da umreš, tvoj bi gubitak za nas bio težak, a kamoli da ti za života dademo pristanak da otiđeš u beskućnike. ...

Kad nije mogao da dobije roditeljski pristanak za odlazak, mladi Ratthapālo se ispruži na pod i reče: – Ili ću ovdje umrijeti ili dobiti dozvolu da otiđem. ...

Tada dođoše Ratthapālovi prijatelji, pa ga i oni savjetovahu: – Dragi Ratthapālo, ti si jedini mili i dragi sin svojih roditelja. ... Ustani, jedi i pij i zabavljaj se! Tako možeš da uživaš u tjelesnim zadovoljstvima i da ujedno vršiš dobra djela. ...

Ali Ratthapālo nije odgovarao. ... Konačno njegovi prijatelji otiđu roditeljima, pa im rekoše: – ... Ako mu ne dozvolite da otiđe u beskućnike, on će umrijeti. Ali ako mu dozvolite, moći ćete da ga vidite i kasnije, pa ako mu se beskućnički život ne bude sviđao, šta će mu drugo preostati nego da se vrati kući? Zato mu dozvolite da otiđe.

– Onda ćemo dozvoliti Ratthapāli da otiđe u beskućnike. Ali kasnije mora da dođe u posjetu roditeljima.

... Kad su mu prijatelji to saopćili, Ratthapālo ustane, pa kad se oporavio, otiđe Blaženome, pokloni mu se, sjedne po strani, pa mu reče:

– Poštovani gospodine, dobio sam dozvolu roditelja da se otuđim i pridružim beskućnicima. Neka mi Blaženi udijeli zaređenje. ...

Nedugo poslije Ratthapālina potpunog zaređenja, nakon četrnaest dana, Blaženi otiđe iz Thullakóthhite i uputi se prema Sāvattihiju. Putujući malo-pomalo, konačno stiže u Sāvattihī i smjesti se u Đetinu gaju, u samostanu Anāthapindike.

Kroz to je vrijeme Ratthapālo živio povučen u osamljenosti, u marljivu naporu, gorljiv i odlučan. Cilj zbog kojega sinovi plemena roda napuštaju dom i odlaze u beskućnike, rhovno savršenstvo svetoga života – taj je cilj on uskoro doživio neposredno, u ovom životu, postigavši ga sam za sebe, i dosegnuvši ga nije ga više napuštao. Znao je: »Dokončano je rađanje, izivljen je svetački život, završen zadatak, i ništa više ne preostaje da se izvrši.«

Tako je i redovnik Ratthapālo postao jedan od usavršenih.

Tada Ratthapālo otiđe Blaženome, pokloni mu se, sjedne postrance i reče:

– Poštovani gospodine, želim da posjetim svoje roditelje, ako mi Blaženi to dozvoli.

A Blaženi, pronikavši duhom duh redovnika Ratthapāle, uvidje: »Plemić Ratthapālo nije više sposoban da napusti asketski

napor i da se vrati na ono što je napustio«, pa mu reče: – Postupi, Ratthapālo, kako smatraš da je umjesno.

Ratthapālo ustane, pozdravi i ode... Zatim pospremi prostoriju u kojoj je boravio, pa uze svoj ogrtač i prosjačku zdjelu i uputi se u Thullakotthitu... Tamo se smjesti u Srnjaku kralja Koravya. Ujutro se obuče, uzme prosjačku zdjelu i ogrtač, pa otiđe u grad da prosi hranu. Idući od kuće do kuće, stiže i do kuće svoga oca.

Tada je upravo otac redovnika Ratthapāle sjedio u dvorani do ulaza, gdje su ga češljali. Već je izdaleka vidio kako dolazi redovnik Ratthapālo, pa reče:

– Naš jedini sin, koji nam je toliko drag i mio, otišao je od kuće zbog tih ošišanih danguba.

Tako se dogodilo da redovnik Ratthapālo u kući svoga oca nije dobio ni milostinju niti učtiv odgovor, nego jedino pogrdu.

No baš je tada služavka jednog Ratthapālinog rođaka izišla da baci na smetište ostatke ustajale kaše iz lonca. Redovnik Ratthapālo je vidje, pa joj reče:

– Sestro, ako to treba da baciš, istresi radije ovamo u moju zdjelu.

Ona to učini i u to prepozna oblik njegovih ruku i nogu, a i glas. Tada otiđe njegovoj majci pa joj reče: – Gospođo, želim da vam kažem da se gospodin sin Ratthapālo vratio.

– Zbilja! Ako je to istina, onda više nisi robinja.

Tada Ratthapālova majka otiđe njegovom ocu, pa mu saopći novost.

Kroz to se vrijeme redovnik Ratthapālo smjestio iza ograde i jeo ostatke ustajale kaše. Otac pohrli k njemu i reče:

– Dragi moj Ratthapālo, ali svakako da ima... (tu mu se prekinula nit govora od uzbuđenja), a ti ovdje jedeš otpatke ustajale kaše! Zar ovo nije tvoja kuća u koju možeš doći?

– Gdje je, domaćine, dom za nas koji smo otišli od kuće u beskućnike? Mi smo beskućnici, domaćine! Došao sam u tvoju kuću, domaćine, ali nisam dobio ni milostinju niti učtiv odgovor, nego jedino pogrdu.

– Ta dođi, dragi Ratthapālo, hajdemo kući!

– Dosta, domaćine! Za danas sam završio svoj obrok.

– Onda, dragi Ratthapālo, prihvati moj poziv za sutrašnji ručak.

Redovnik Ratthapālo šutke prihvati poziv.

Kad je dobio sinov pristanak, otac se vrati kući, pa dade pripremiti veliku hrpu zlata i zakloni je iza zavjese. A tada reče Ratthapālinim bivšim ženama: – Dodite, nevjeste, okitite se onim nakitom u kojem ste se najviše sviđale Ratthapāli!

Kad je prošla ta noć, otac redovnika Ratthapāle je pripremio u vlastitoj kući raznovrsnu biranu hranu i piće, pa poruči Ratthapāli:

– Vrijeme je, dragi Ratthapālo, ručak je pripremljen.

Redovnik Ratthapālo se tog jutra obukao, uzeo prosjačku zdjelu i ogrtač, pa otišao do očeve kuće. Tamo je sjeo na pripremljeno sjedište. Na to otac dade odgrnuti hrpu zlata, pa mu reče:

– Ovo je, dragi Ratthapālo, blago tvoje majke, a ovo ovdje blago tvoga oca, a ono tamo potječe od tvojih predaka. Ti, Ratthapālo, možeš da koristiš to blago za dobročinstva. Odustani od redovničke stege, vrati se ovome što si prezreo, uživaj i budi dobrotvor!

– Domaćine, ako želiš da mi udovoljiš, naredi da se ta hrpa zlata natovari na kola, pa da se odveze do rijeke Gange i istrese u sredinu njena toka. A zašto? Zato, domaćine, jer će to inače postati za tebe povod jada i nevolje, patnje i očaja.

Uto bivše žene redovnika Ratthapāle dođu i poklone se do njegovih nogu, zagrle ih, pa mu rekoše:

– A kako izgledaju, mladi gospodar, one vile zbog kojih si odlučio da se prikloniš svetačkom životu?

– Svetačkim se životom ne živi, sestre, vílama za ljubav.

– Mladi nas gospodar Ratthapālo naziva sestrama – poviknu one i počnu padati u nesvijest.

Na to redovnik Ratthapālo reče svome ocu: – Domaćine, ako želite ponuditi ručak, onda to učinite. Nemojte me mučiti!

– Evo, dragi Ratthapālo, pa jedi, ručak je pripremljen.

(Kad je ustao od ručka, Ratthapālo je pred odlazak iz očinske kuće izrekao stihove sadržane u prvom dijelu našeg izbora).

... Tada je otišao u Srnjak kralja Koravya i smjestio se na korijenje nekog stabla da tu provede ostatak dana.

(Kralj je tog dana zaželio da se izveze u Srnjak. Kad su mu rekli da se tamo nalazi isposnik i ko je to, kralj s bogatim darovima pođe da ga pozdravi i da s njim razgovara. Kraljeva razmatranja o vrijednosti života i njegovim nedaćama u tom su razgovoru

opširnija, a i karakterističnija za razumijevanje unutrašnjeg smisla Buddhina učenja nego i sami Ratthapālini odgovori. Ovdje, na žalost, nije moguće ponoviti taj dugi razgovor koji obuhvaća drugu polovicu teksta. Zadovoljit ćemo se jednom pojedinošću dekorativnog opisa i kraljevim početnim pitanjima).

... Kad se ljubazno i prijateljski pozdravio s Ratthapālom, kralj stane po strani, pa reče:

– Ovdje je jedan svečani prekrivač za slona. Neka gospodin Ratthapālo izvoli sjesti na njega!

– Nije potrebno, *mahā-rādā!* Sjedni ti! Ja već sjedim na svojem sjedištu.

Kralj Kóravyo sjede na pripremljeno sjedište, pa reče ovako:

– Gospodine Ratthapālo, postoje četiri vrste gubitaka zbog kojih neki ljudi, kad ih pretrpe, obriju glavu i bradu, obuku požutjelu odjeću i otiđu iz domaćeg života u beskućnike. Koja su to četiri gubitka? Gubitak mladosti, gubitak zdravlja, gubitak bogatstva i gubitak porodice... Ali gospodin Ratthapālo nije pretrpio nijednu vrstu tih gubitaka. Šta je onda spoznao, ili uvidio, ili čuo, što ga je navelo da napusti dom i otiđe u beskućnike?

(Ratthapālo na kraju ovog razgovora izriče stihove sadržane u drugom dijelu našeg izbora).

SIROMAŠTVO

– *Vrlina*

Mógharādā

Oronulo lice, ali jedar duh, postojano sabran.

– Mógharādā, zimske noći postaju sve studenije, a ti si prosjak, kako ćeš se snaći?

– Žetva je dobra svuda po Māgadhi, tako sam čuo. Slamnati krov je sigurniji od druga koji se posreći.

(Thag. 207–8)

Gangātīriyo

Od tri sam palmova lista na obali rijeke podigao strehu;
mrtvačku lubanju uzeh za prosjačku zdjelu,
u smeću nađoh ogrtač.

U dvije sam godine izrekao samo jednu riječ,
a treće mi se godine raspukla tama pred očima.

(Thag. 127–8)

Pindólo Bhāradvādo

Ne, ovo nije nevoljan život, jer srce ne žudi tek da se
prehrani.

Hrana je sredstvo opstanka tijela, i samo zato idem
prosjačiti.

Jasno je da je to tek đubre, uza sve društveno
strahopoštovanje.

Teško je odstraniti sitan trun iz rane, a tako i laskanje
podlaca.

(Thag. 123–4)

Upavāno

Šutljivog mudraca što dođe za dobrobit svijeta
sad razdiru bolovi utrobe.

Podari, božji čovječe, tople vode, ako imaš!
Molim za onoga koga štuju poštovanja vrijedni,
Kom pažnju iskazuju pažnje dostojni
i počast velikani.

(Thag. 185–6)

Mógharāḍā je bio jedan od 16 učenika brāhmana Bāvarija odaslanih Buddhi. Njegov razgovor s Buddhom tom zgodom sadržan je u posljednjem dijelu našeg Prologa. Javlja se nekoliko puta i u *Āṭakama*, pričama o Buddhinim ranijim životima, a Buddhin je sagovornik i u razgovoru u *Samyutta-nikāyi*, I, 23. Spominje ga i Nāgasena u djelu *Milindapañha* (412), u svojim razgovorima s helenističkim vladarem Menandrom, u 2. v. pr. n. e.; u djelu koje se smatra najstarijim filozofskim prikazom Buddhina učenja.

Gangātriyo je spomenut ranije u životopisu Upalavanne. Njegov je životopis, prema raznim mjestima u komentarima gdje se spominje, upleten uvijek u podvige iz razbojničkih napada i iz polusvijeta kojem mu je pripadala majka, kurtizana iz grada Rāḍagahe. Razbojnici su mu oteli i odveli kćer, a kad je doznao da je i sam živio u nedozvoljenim odnosima sa vlastitom majkom i sestrom, pobjegao je iz ljudskog društva i prestao da govori s ljudima. Jedinu priliku kad je progovorio jednu riječ objašnjava komentar slučajem jedne domaćice koja mu je, iz znatiželje da vidi je li nijem, namjerno prosula mlijeko iz zdjele dok mu je davala milostinju.

Pindólo Bhāradvādo bio je sin dvorskog brāhmana kralja Udéne iz grada Kósambi. Brāhmansko pleme Bhāradvāda bilo je u to doba jedno od najuglednijih. Razni brāhmani iz tog plemena pojavljuju se često kao Buddhini sagovornici. Pindólo je postao učitelj Veda, ali nije volio svoje zvanje. Bio je po prirodi lijen i lakom. Prilikom jedne posjete u Rāḍagahu vidio je da Buddhini učenici uživaju vanredne privilegije i počasti. To ga je primamilo da i on pristupi njihovu redu. Kad ga je Buddho upozorio na potrebu suzdržljivosti, počeo je da se suzdržava i brzo je uznapredovao u redovničkoj disciplini uopće. Uznapre-

dovao je i u znanju i razumijevanju učenja toliko da je u Buddhinoj prisutnosti izjavio spremnost da odgovara na sva pitanja o kojima bilo koji redovnik može da bude u sumnji. Buddho je priznao njegovu sposobnost i proglasio ga »najistaknutijim« među onima koji su izrazili »lavovski rik« (*Samyutta-n.* I).

Postoje i priče o njegovu boravku u vrtu kralja Udéne u Kósambiju, gdje je uživao darežljivost kraljevih žena u hrani i odijelu i zabavljao ih svojim magijskim sposobnostima dok ga nije Buddho prekorio.

Kad je postigao savršenstvo, Buddho ga je pohvalio jednom strofom koja je uvrštena i u zbirku *Dhamma-padam*. Taj je »svečani događaj« opisan u knjizi *Udānam* (IV, 6) ovako:

– Ovako sam čuo. Jednom je zgodom Blaženi boravio u gradu Sāvattihī... u samostanu Anāthapindike. Tada je upravo redovnik Pindólo Bhāradvādo sjedio nedaleko od Blaženoga skrštenih nogu, uspravna tijela, bio je pustinjak, živio samo od isprosjačene hrane, nosio je odjeću od sakupljenih otpadaka, imao je svega tri dijela odjeće, potrebe su mu bile neznatne, uvijek zadovoljan, izbjegavao je društvo, snažan u naporu i u tegobama asketskog života, odan uzvišenim razmatranjima.

Gledajući Pindóla Bhāradvādu kako tako sjedi, Blaženi izusti ove zanosne riječi (*udānam*):

Bez pogrde i bez štete,
u redovničkom obuzdanju,
hraneći se umjereno,
u osamljenom boravištu,
u uzvišenom razmatranju
žive sljedbenici budnih.

(Dhp. 185)

Upavāno je bio sin bogate brāhmanske porodice iz grada Sāvattihī. Još prije nego je Ānando preuzeo službu lične dvorbe Učitelja, Upavāno je duže vremena vršio tu dužnost. Zbog toga ga susrećemo u više Buddhinih govora i kao sagovornika. Njegovo lično staranje za Učitelja nije prestalo ni kasnije. Susrećemo ga na kraju i prilikom Buddhine smrti s lepezom do njegova uzglavlja. Osvrnut ćemo se u kratkim izvodima na neke od tih tekstova.

Događaj na koji se odnosi naš tekst opisan je nešto opširnije u *Samyutta-nikāyi*. VII, 2, 3:

... Jednom je zgodom u Sāvattihiju Blaženi obolio od vjetrova u crijevima. Njegovao ga je redovnik Upavāno. Blaženi ga zamoli:

– Molim te, Upavāno, možeš li mi nabaviti tople vode?

– Svakako, gospodine – odgovori redovnik Upavāno, pa se spremi da ide, uzme prosjačku zdjelu i ogrtač i pođe do kuće brāhmana Dévahite. Kad je stigao, zaustavi se šutke po strani. A Dévahito ga opazi kako šuteći stoji, pa ga oslovi stihovima:

– Poštovani gospodin tu stoji i ne govori,
obrijan i ošišan, ogrnut u svoj ogrtač,
Šta li želi, šta bi htio da zamoli,
koja ga je nevolja dovela k meni?

(Upavāno odgovori stihovima iz *Thera-gāthā*). Tada brāhman Dévahito naredi sluzi da na obramicu (kakovom se služe i danas šumadijski seljaci kad idu na pazar) priveže s jedne strane čup tople vode, a na drugi kraj čup šećerenog sirupa, pa da s tim poklonom slijedi redovnika Upavānu...

Kad je Blaženi prezdrazio, brāhman Dévahito dođe da ga posjeti...

Upavānov razgovor s Buddhom u *Samyutta-nikāyi*, XII, 26, jedan je od najznačajnijih tekstova za središnju temu Buddhina učenja, o uzroku patnje.

– Gospodine, neki isposnici i brāhmani tvrde da je svako tvorac vlastite nesreće, drugi da je naša nesreća djelo drugih, treći da je nesreća i vlastito i tuđe djelo, a četvrti da nije vlastito ni tuđe djelo, nego da nastaje slučajno. Šta o tome uči i kaže Blaženi? Kako treba da odgovorimo pa da učenje Blaženog prikažemo tačno, neizobličeno?...

– Ja kažem, Upavāno, da patnja nastaje iz nekog povoda, a taj je povod ono što nas se tiče. Ako tako kažeš, onda ćeš tačno prikazati moje učenje. Bez obzira na sve te tvrdnje isposnika i brāhmana, ovo je pouzdano: Patnja se nikada ne pojavljuje bez nečega što nas se tiče...

Razgovor iz IV knj. iste zbirke govora, *Salāyatana-samyuttam*, (XXXV, 70), odnosi se na Buddhino osnovno intuicionističko shvaćanje istine:

– Gospodine, kaže se da je istina zorna, neposredna, pristupačna uvidu, svrhovita i da je mudraci spoznaju pojedinačno. Kako to treba shvatiti?

– Dosljedno ovom učenju, Upavāno, kad učenik vidi (ili nekim drugim osjetilom ili mišlju zahvati) neki predmet, on primjećuje taj predmet a i svoju želju za tim predmetom... Ukoliko, dakle, Upavāno, učenik primjećuje u sebi želju za predmetom, ja kažem da mu je i znanje o istini koju ja naučavam od neposredne koristi, pristupačno uvidu, svrhovito i da je mudrac tako spoznaje u pojedinačnom slučaju. Ali ako, Upavāno, učenik vidi (ili nekim drugim osjetilom ili mišlju zahvati) neki predmet, pa primjetivši taj predmet ne osjeti i želju za predmetom, nego je svjestan da u njemu nema želje za predmetom, ja i u tom slučaju kažem da mu je znanje o istini koju naučavam od neposredne koristi...

– *Bijeda, povod zaredjenja*

Mūḍito

Zbog neimaštine napustih dom i dadoh se zarediti.
Zatim sam stekao povjerenje i postojanost u pregnuću.

– Strast neka skrši ovo tijelo, meso nek se kida na komade,

nek se lome kosti uporno skrštenih nogu!
Neću ni jesti ni piti, ni maknuti se neću iz ćelije,
ni osvrnut se neću ni podleći
dok ne iščupam trn požude.

Pa kako sam u tom ustrajao, iskaza se snaga i odvažnost,
dosegoh trovrsno znanje i ispunih poruku Budnoga.

(Thag. 311–314)

Pānthako

Jadan mi je bio tok života, bio sam ponižen.
Vlastiti brat me potjera: »Nosi mi se iz kuće!«

I tako protjeran stadoh na ulaz samostana,
žalostan i željan duhovne pouke.
Tada naiđe Učitelj i pogladi me po glavi,
uze me ispod ruke i uvede u samostan.

Iz samilosti mi dade i ručnik da se operem:
»Pripazi na čistoću! Ovo je mjesto vrlo uredno«.

Poslušao sam taj savjet zadovoljan poukom.
Počeh vježbati sabranost koja vodi do konačnog cilja.

Sad znam ranija prebivališta na svom putu.
Vid mi je nebeski čist.
Postigoh trovršno znanje. Ostvarih pouku Budnoga.
(Thag. 557–562)

Sunīto

Niskog sam roda, navikao da gladujem.
I posao mi je bio prost, sakupljač uvelog cvijeća.
Preziran među ljudima, odbačen i ponižen,
potcjenjivajući i sam sebe klanjao sam se pred svakim.

Tad ugledah potpuno Budnoga na čelu skupine sljedbenika;
veliki je pobjednik išao u prestolnicu Māgadhe.

Prosuh pregršt otpadaka i pridoh da mu se poklonim,
a on, najviši među ljudima, stade iz samilosti preda mnom.

Poklonih se do nogu predvodnika i zaustavih se po strani,
zamolih prijem u beskućnike kod najvećeg od svih bića.

A on, milosrdni vodič, pun samilosti za cijeli svijet,
reče: »Priđi prosjacima!« – To mi je bilo zaredenje.

Boravio sam u šumi osamljen i neumoran.
Ispunjavao sam pouku vođe, kako me uputi pobjednik.
Tad se u prvom dijelu noći sjetih ranijih rođenja,
a u srednjem mi se dijelu razbistri božanski uvid,
u zadnjem dijelu noći prodrijev kroz opnu tame.

Kad je noć prošla i granulo sunce,
dodoše bogovi Indra i Brahmā da mi se poklone.
– Poštovanje ti izražavamo, čovječe oplemenjeni i
uzvišeni,
koji si skršio prepreke duha i postao dostojan žrtvenog
dara.

A Učitelj je vidio kako me božanstva veličaju.
Smiješak mu se pojavi na licu i ovako prozbori:
– Govorljivošću i svetim životom, skromnošću i stegom
stiče se brāhmansko plemstvo i prvenstvo među
brāhmanima.
(Thag. 620–631)

Mūdito (Veseljko) je bio iz građanske porodice iz Kósale.
Porodica je pala u nemilost vladara. U strahu za svoj život
Mūdito je pobjegao i lutao šumom dok nije naišao na kolibu
neke pustinjaka, pripadnika Buddhina prosjačkog reda. Pusti-
njak ga je ohrabrio, zadržao kod sebe i zaredio.

Pānthako je bio unuk bogatog trgovca iz Rādagahe. Majka
mu je u mladosti pobjegla od kuće s robom, s kojim je rodila dva
sina. Prvi je nazvan Mahā-Pānthako, a drugi, autor naše
pjesme, Ćūla-Pānthako (»veliki« i »mali«). Ime Pānthako
označava onoga ko je rođen »uz put«, od roditelja skitnica.
Kaže se da je majka, kad je trebalo da rodi, u oba slučaja
željela da se vrati kući svoga oca, ali je muževo oklijevanje
bilo razlog što nije stigla na vrijeme, nego je rodila na putu.
Konačno je djed preuzeo obadvoje djece. Djed je bio vjeran
sljedbenik Buddhin, pa je želio da mu se unuci zaredi. Stariji
je brat zareden ranije, ali nije volio svoga mlađeg brata, jer
ga je smatrao glupanom, pa ga je uvijek tjerao od sebe. To
razjašnjava i Buddhinu pažnju prema njemu kad su već obadvoji-
ca bili u samostanu. Ćūla-Pānthako se proslavio jednom zgodom
kad je liječnik Āivako u Rādagahi po Mahā-Pānthaku poslao
poziv u samostan da svi redovnici dođu k njemu na ručak. Māha-
-Pānthako, isporučujući poziv, izostavi svog brata. Tom je
zgodom navodno Buddho sreo ražalošćenog dječaka i utješio ga.
Po drugoj verziji Ćūla-Pānthako je tada bio već stariji i razvio je
svoje magijske moći koje je prvi put ispoljio upravo povodom
Āivakova poziva. Priča o njemu nalazi se u komentaru, a i *Āta-
kama* (4). U spomenutim Nāgaseninim razgovorima s kraljem
Milindom navedena je i jedna strofa koja se pripisuje Ćūla-
-Pānthaku. Zbog njegovih magijskih moći, Buddho ga je u listi
najistaknutijih proglasio »najvršnjim među redovnicima sposob-
nim da psihičkom snagom stvaraju vidljive oblike«, a i najvršni-
jim u duhovnom razvoju.

U zbirci *Udānam* posvećena je Pānthaku jedna Buddhina strofa u pogl. V, 10. Prilika za to bila je jednaka kao u slučaju Pindóla Bhāradvāde. Promatrajući Pānthaka u dubokoj kontemplaciji, Buddho je rekao:

»Ustaljena tijela, ustaljena duha
i kad stoji i kad sjedi i kad leži –
isposnik koji tako izoštri pažnju
zaslužuje pohvalu od početka do kraja
i po toj će hvale vrijednoj vrlini
ostati izvan dogleda kralja Smrti«.

O *Sunītu* komentarski životopis ne dodaje ništa novo što ne bi bilo dovoljno jasno iz same pjesme.

RAZOČARANJE

Kisā Gótamī

– Bolan je život žene, reče ukrotitelj ljudske prirode.
U braku je patnja mnogoženstvo. Ponekad mlade majke
zadave novorođenče, a nježne djevojke gutaju otrov.
Kad zapadnu među ubojice, stradavaju i žene i djeca.

– Jednoć sam noseća na putu spazila mrtva muža.
U porođajnim mukama jedva sam stigla kući.
Dvoje mi djece izgibe bijednoj dok je muž mrtav ležao na
putu,
a mati, otac i brat su zajedno gorjeli na lomači.

– O bijedna ženo bez obitelji,
spopadala te je neizmijerna patnja
kroz tisuće života. Koliko si suza prolila!

– Vidjela sam tada i na groblju
kako mi strvinari trgaju meso sa djeteta.
Lišene obitelji svi su me se klonili.
U smrtnoj patnji prodrijev smrti van dosega.

– I ja koja sam izbjegla smrti
doprijev na uzvišen osmerostruki put,
doživjev utruće i ugledah ogledalo istine.
Sad sam bez ožiljka, zbacila sam teret, izvršila svoju
dužnost.

Tako reče prosjakinja Kisā Gótamī
kad joj se duh posve oslobodi.

(Thig. 216–223)

Ubbirī

– »O Živko majčina!« po šumi vapiješ. Priberi se,
Ubbirī!

Osamdeset i četiri tisuće sve samih Živki po imenu
spaljeno je već na ovom groblju.

Za kojom među njima ti sad jadikuješ?

Kao da mi izvadi trn zadrž duboko u srce,
skršena bolom za kćeri, oporavih se od bola.

Taj trn je istrgnut danas i zauvijek ugašen bol.

Utječem se šutljivom mudracu, Budnome,
istini njegove pouke i onima koji ga slijede.

(Thag. 51–53)

Sānu

Za mrtvim se plače, majko, koga nema među živim.
A ja sam još među živim, zašto me, majko, oplakuješ?
(Thag. 44)

Kisā Gótamī. – Događaj ispričan u njenoj pjesmi nije njen vlastiti doživljaj, nego Patācārin (vidi posebno poglavlje). Zato su u prijevodu strofe podijeljene u obliku dijaloga. Prof. Malalasekera smatra da je Kisā Gótamī, koja je i sama doživjela sličnu tragediju, uvrstila priču o Patācāri u svoju pjesmu zato »da bi snažnije izrazila tragični tok zbivanja svojstven sudbini žene« uopće.

Kisā (»mršava«) Gótamī potječe iz sirotinjske porodice iz grada Sāvaththī. Udala se u bogatu porodicu, ali je tamo bila ponižavana sve dok nije rodila sina. No dijete uskoro umrije. Ožalošćena i ogorčena, šenula je umom i nije htjela da pusti mrtvo dijete iz ruku. Išla je s njime naokolo i tražila lijek kojim će ga oživjeti. Konačno je naišla na Buddhu, koji joj reče da će joj oživjeti dijete ako mu donese nekoliko sjemenki gorušice iz doma u kojem još nikad niko nije umro. To ju je osvijestilo. Priča je postala jedna od najpopularnijih među buddhističkim legendama.

U zbirci *Samyutta-nikāyo*, (V, 3), posvećen joj je jedan neobičan tekst, koji sadrži i razjašnjava jednu njenu intimniju pjesmu:

– Jednom je zgodom, u gradu Sāvaththī, isposnica Kisā Gótamī otišla u Tamnu Šumu, pa je u dubini šume sjela među korijenje nekog stabla da tu provede vrijeme poslije dnevnog obroka. Tada Māro, zloduh, u želji da u njoj pobudi strah, drhtanje i jezu, u želji da joj osujeti sabranost duha, pristupi pa joj reče:

– Kako da sjediš sama, uplakana
k'o majka kojoj je umrlo čedo?
Da nisi zašla u duboku šumu
skrivečki u potrazi za muškarcem?

Isposnica Kisā Gótamī shvati da je to zloduh Māro, pa mu odgovori ovim stihovima:

– Prošla su vremena kad sam ja bila
mati djeteta koje je umrlo,
a i muškarci za mene spadaju
u tu istu prošlost. Ne, ja ne žalim
ni suze ne ronim, a ni tebe se,
rđo, ne bojim. Ljubav za svijetom
i užitkom je iščezla odasvud,
a strgnula sam i tugu neznanja.
Porazivši sve pobornike Smrti,
tu sad počivam zdrava i sigurna.

A zloduh Māro pomisli: »Isposnica Kisā Gótamī me je prepoznala« – pa turoman i zabrinut iščeznu na licu mjesta. Māro je vrhovno zlo božanstvo svijeta, kao što je Brahmā dobri »saputnik«. Njihov odnos u potpunosti odgovara vjerskom dualizmu zapadnog gnosticizma, a tako ga je shvatio i Mani, koji je Indijcima svoju nauku propovijedao kao »buddhizam«, a Mediterancima kao »kršćanstvo« (maniheizam, osnov bogumilstva).

Ubbirī, kći bogate građanske porodice, bila je udata za kralja Kósale. Kći Đivā (Živka) joj je umrla nenadano u djetinjstvu.

Nije mogla da je prežali, pa se stalno vraćala na obalu rijeke Aćiravatī, gdje su spaljivani mrtvaci, i tamo jadikovala. Jednog ju je dana tu susreo Buddho i izrazio opjevano pitanje.

Sānu je bio sin nekog građanina iz Sāvattihīja koji je napustio obitelj i postao asketa beskućnik. Kad je sinu bilo sedam godina, majka je i njega odvela redovnicima. Dječak je dobro napredovao, osobito u sposobnosti duhovnog zadubljenja, ali je kasnije poludio i počeo da luta naokolo izgubivši pamćenje o svom identitetu i pripadnosti. U tom ga je stanju našla zabrinuta majka, koju je prepoznao i tako ozdravio. Vratio se svome redovničkom životu i živio pribran do starosti od 120 godina.

RAZBOJNICI

Adhimutto

– Za žrtvu bogovima, a i da se domognemo blaga,
i prije smo vršili ubojstva.

To je uvijek popraćeno neizmjernim strahom,
grozom i zapomaganjem.

Ali ti nisi ustrašen, izgled ti postaje sve vedriji.
Zašto ti ne naričeš pred takvom strahotom?

– Razbojnički poglavice!

Patnja ne postoji u duhu onoga ko ništa ne iščekuje,
strah je prevladan u duhu onog ko ni za šta ne prijanja.
Ko iscrpi žudnju za životom i prozre kakvoću stvari,
ne boji se smrti kao ni odlaganja tereta.

Svetački život je proživljen, i taj sam put prevalio.

Ne bojim se smrti kao ni bolesnik ozdravljenja.

Svetački život je proživljen, i taj sam put prevalio.

Nezadovoljstvo u životu prozreh kao otrov u napitku.

Ko nadiđe privrženost, izvrši napor i iscrpi talog strasti,
raduje se izmaku svog vijeka, osjeća se pomilovan na

stratištu.

Ko dosegne potpunu ispravnost i ne teži ni za čim na

svijetu,

ne otimlje se smrti – oslobođenju iz požara.

Sve s čim je združeno biće i sve što postigne,

sve je to neodrživo, tako je rekao premudri.

Ko tako vidi ono na što Budni ukazuje,

ne poseže ni za kakvim bićem k'o ni za užarenim željezom.

Niti ono što je bilo, a ni ono što će biti nije moje.

Sklopovi će se raspasti. Za čim da se jadikuje?

Ko jasno uvidi kako se pojave slažu i razlažu u stvarnosti,
 taj, poglavice, nema šta da se boji!
 Kad shvati svijet kao hrpu triješća
 i ništa ne uživa kao svojinu,
 tad i ne žali za onim što nije njegovo.
 Nezadovoljan sam s tijelom, nesretan sam što još živim.
 Kad se raspadne taj organizam, drugi neće nastati.
 A vama kad je to tijelo potrebno, činite s njim šta hoćete!
 Ja se zbog toga ne srdim, a niti radujem.

Kad saslušашe taj govor, razbojnicima se naježila kosa.
 Tad pobacaše mačeve i zapitaše u čudu:

– Kako si, gospodine, to postigao i ko ti je učitelj?
 Čiju pouku treba slijediti da se postigne takva bezbolnost?

– Moj učitelj je pobjednik u svakom znanju i
 razumijevanju,
 vodič pun milosrđa, on vida rane cijelom svijetu.
 On mi je dao ispravno uputstvo, jedino koje seže do kraja.
 Njegovu pouku treba slijediti da se postigne ovakva
 bezbolnost.

Kad su razbojnici čuli te mudre riječi,
 pobacaše mačeve i koplja. Neki se odvrtiše od tog zanata,
 a neki zatražiše prijem u red beskućnika.
 Oni koji su prišli redu učitelja dobrog puta
 razviše snage savršene mudrosti.
 Duh im se uzdignu i razvedri, i moć su stekli da dopru
 na put neminovnog utrnuća.

(Thag. 705–725)

O *Adhimuttu* komentar ne dodaje ništa izvan okvira ove
 priče, osim da je bio iz grada Sāvathī, iz brāhmanske porodice.

Āṅgulimālo

Zbirka zgodimičnih pjesničkih izreka koje se pripisuju ovom
 najneobičnijem Buddhinu sljedbeniku pretpostavlja poznavanje
 njegova životopisa, jer se neki dijelovi neposredno odnose na
 zgode iz života tog čuvenog obraćenog razbojnika, koji je i nakon

obraćenja izrazio strah i podozrenje i na kraljevskom dvoru, a i
 po zabačenim selima gdje njegova zlodjela nije bilo lako zaboravi-
 ti. Prve strofe u ovoj zbirci se neposredno nadovezuju na
 osnovni tekst o njegovu životu sadržan u Buddhinu *Razgovoru s*
Āṅguli-mālom (*Āṅguli-māla-suttam*) u *Maḍḍhima-nikayi*, govor
 86, pa ćemo i ovdje zbirku pjesničkih izreka iz *Thera-gāthā* nado-
 vezati na dio *sutte* iz *Maḍḍhime* koji prethodi istom tekstu.

– Ovako sam čuo. Jednom je zgodom Blaženi boravio u gra-
 du Sāvathī, u Đetinu gaju, u samostanu Anāthapindikike. U to se
 doba u zemlji Kósala, kojom je vladao kralj Pasénadi nalazio raz-
 bojnik nazvan Āṅgulimālo, okrutan, krvavih ruku, okorjeli ubo-
 jica, bez milosrđa prema živim bićima. Zatirao je sela i gradove,
 pa i čitave pokrajine. Kako je ubijao ljude, tako je njihove prste
 nizao u ogrlicu. (*Āṅguli* = prst, *mālā* = vijenac).

Blaženi se jednog jutra obuče, uzme prosjačku zdjelu i ogr-
 tač, pa se uputu u Sāvathī da prosi hranu. Kad je isprosjačio
 hranu u Sāvathīju i vratio se u samostan poslije ručka, pospremi
 svoju čeliju, uzme zdjelu i ogrtač i uputi se cestom u smjeru gdje
 se je nalazio Āṅgulimālo. Uz put je susretao pastire, težake i put-
 nike, a oni su ga, videći da se uputio u smjeru gdje boravi Āṅguli-
 mālo, upozoravali:

– Ne idi, isposniče, tom cestom. Na tom se putu nalazi raz-
 bojnik Āṅgulimālo, okrutan i krvav...

No Blaženi je bez obzira na ta upozorenja šutke išao dalje...

Razbojnik Āṅgulimālo ugleda izdaleka Blaženoga kako do-
 lazi, pa pomisli: »To je doista čudnovato, doista je neobično, da
 ovim putem kojim se jedva usude poći deset, dvadeset, trideset,
 četrdeset pa i pedeset ljudi u skupinama, pa ipak padaju meni u
 šake, sada ovaj isposnik dolazi sam samcat. Mora da to čini na-
 mjerno. Da li da ga ubijem?«

Tada razbojnik Āṅgulimālo dohvati mač i štit, oboruža se
 lûkom i strijelama, pa se uputi za Blaženim. No Blaženi tu ispolji
 takvu vrstu natprirodne moći da razbojnik Āṅgulimālo ni uza sav
 napor nije mogao da ga stigne, iako je Blaženi išao običnim kora-
 kom. Tada razbojnik Āṅgulimālo pomisli: »To je doista čudnova-
 to, doista je neobično! Prije sam mogao da napadnem i ščepam
 slona u trku, konja u trku, kola koja bi jurila, jelena u trku, a sa-
 da uza sav napor ne mogu da stignem ovog isposnika koji hoda
 običnim korakom.«

Zaustavi se, pa reče Blaženome: – Stani, isposniče! Stani, isposniče!

– Ja stojim, Aṅgulimālo, stani i ti!

...Tada razbojnik Aṅgulimālo oslovi Blaženoga ovim stihovima:

– Za sebe, dok se krećeš, kažeš da stojiš, isposniče, a meni, koji stojim, kažeš da sam u pokretu. Razjasni mi, isposniče, kako to da ti miruješ, a ja da se krećem?

– Ja stojim i mirujem. Aṅgulimālo, jer sam se svagdje i prema svakome odrekao sile, a ti si neobuzdan prema životu bića, zato ja stojim, a ti ne.

(Dalji su stihovi Aṅgulimālove kasnije reminiscencije na ovaj doživljaj. Na ostatak njegova života, poslije obraćenja, osvrnut ćemo se kasnije).

Prošlo je mnogo godina otkad mi u gustoj šumi pokloni pažnju veliki mudrac, isposnik koji iskrsnu preda mnom.

A ja uskliknuh: »Odreći ću se tisuće zlodjela da čujem jednu tvoju izreku pouzdano istinitu.«

Bio sam razbojnik, groza mog mača bila je ravna jezovitoj provaliji pakla. No tu se je razbojnik prignuo do nogu onoga ko kroči putem dobra. Tako sam u Budnoga molio prosjačko zaredenje. A Budni, milosrdni mudrac, vođa svijeta i bogova koji njim vladaju, reče mi tada: »Hodi, prosjače!«
Te mi njegove riječi udijeliše prosjačko biće.

Ko je nekad živio u opojstvu, a za tim se kanio opijanja, taj će zasjati nad svijetom kao Mjesec kad se riješi oblaka.

Ko izvršeno zlodjelo zasjeni dobročinstvom,
taj će zasjati nad svijetom kao Mjesec kad se riješi oblaka.
Ko se već u mladosti pridruži redu Budnoga,
taj će zasjati nad svijetom kao Mjesec kad se riješi oblaka.
(= Dhp. 172, 173, 382)

Neka i oni koji su mi neprijatelji saslušaju moj govor o istini,
nek se pridruže i oni sa mnom pouci Budnoga!
Nek se i oni koji su mi neprijatelji priključe istoj težnji za istinom!

Neka i oni koji su mi neprijatelji
moj govor o trpeljivosti ocijene bez negodovanja!
Neka čuju istinu na vrijeme i nek je se pridržavaju!

Tada doista neće zlo poželjeti
ni meni ni kom drugom biću.
Postojano smirenje postiže
ko štiti bića koja dršću pred nasiljem.

Težaci razvođe vodu po poljima, strijelci strijele zaoštravaju,
a tesari tešu grede, dok mudrac kroti sam sebe.
(= Dhp. 80)

Neki bivaju ukrućeni bičevanjem i batinom,
a ja sam bio ukroćen bez koplja i bez mača.
Zvao sam se Miroslav, a bio sam siledžija.
Danas mi ime posta istinito, jer ni nad kim ne vršim nasilje.

Prije sam bio zloglasni razbojnik Angulimālo.
Zanesen bujicom poplave stigoh Budnome u utočište.
Prije sam bio zloglasni Angulimālo krvavih ruku,

a sad me vidiš u utočištu; istrgnut je korijen bića.
 Počinio sam zlodjela koja vode stranputicom,
 a sada mi dozriavaju djela po kojima živim nedužno
 na isposničkoj hrani.
 Nepažljivo se prepuštaju životu slabići i lakoumni,
 dok mudrac cijeni pažljivost kao najdragocjenije blago.

Ne prepuštaj se nepažnji ni užitku u strastima.
 Samo pažljiv i zadubljen doseže krajnje blaženstvo.
 (= Dhṛ. 26–27)

Dobro sam došao, nisam se izgubio na putu i nisam se
 pokajao.
 Od blaga koje je dostupno udjelu dopao mi je najbolji dio.
 Dobro sam došao, nisam se izgubio na putu i nisam se
 pokajao.
 Postigao sam trovršno znanje, ostvario pouku Budnoga.

I prije sam tako boravio u šumi, u podnožju stabala,
 i u planinskim špiljama,
 al' duh mi je tada bio uzbuđen opasnostima.
 A sada spokojan liježem i ustajem, živim spokojnim
 životom.
 Smrt mi više ne rukovodi djelima. Eto šta znači milost
 Učitelja.
 Po rođenju sam čistokrvan brāhmanski sin,
 a sada sam sin dobrog vodiča koji vlada istinom.
 Oslobođen žeđi i žudnje bdijem potpuno sabran
 nad vratima osjetila.
 Povratio sam zaoku mučnine, iščistio talog strasti.
 Izvršio sam uputu Budnoga, primijenio pouku Učitelja,
 zbacio sam teški teret, istrgnuo korijen biću.
 (Thag. 866–891)

(Strofe označene brojevima uz znak jednakosti uvrštene su u
 zbirku *Dhamma-padam*.)

Angulimālo spominje u pjesmama da se po rođenju zvao
 »Miroslav« i da je brāhmanskog roda. Otac mu je bio brāhman
 Bhaggava, svećenik na dvoru kralja Kósale. Rodio se »pod lo-
 povskom zvijezdom«, pa mu je otac iz predostrožnosti dao ime
 Ahimsako (*ahimsā* doslovno znači »nenasilje«). Kad je poodra-
 stao, otac ga je poslao na prastari čuveni univerzitet na zapadu
 Indije, Takkasilā (Takšašilā u sanskritskim spomenicima). Tu su
 počele teškoće. Postoji niz priča u vezi s njegovim doživljajima
 prije i poslije obraćenja. Poslije obraćenja, dok je išao mirno
 prosjačeći, dešavalo mu se da je bio napadnut kamenjem. Sve je
 to primao mirno kao zasluženu plaću za svoja zlodjela.

II. GLAVNE LIČNOSTI

Posljednja četvrtina *Thera-gāthā*, poglavlja većih kompozicija i zbirki, od 30 do 70 strofa, posvećena je (uz jednu iznimku) glavnim najuglednijim Buddhinim učenicima. Poglavlja od više od trideset strofa posvećena su najprije Sāriputti, kojega je Budho službeno priznavao svojim glavnim učenicom, i Ānandi, koji je bio neke vrste lični sekretar i rizničar vjerno zapamćenih Buddhinih govora. Slijedeće poglavlje od 40 strofa posvećeno je isključivo Mahā-Kassapi, najstarijem i najuglednijem učeniku koji je nadživio učitelja. Poglavlje od 50 strofa sadrži Tālaputinu jedinstvenu poemu, koja jedino po formalnom kriterijumu svoje dužine zauzima jedno od posljednjih poglavlja. Poglavlje od 60 strofa posvećeno je Moggallāni, Sāriputinu nerazdruživom prijatelju, ravnom po ugledu, a posljednje, »veliko poglavlje« od 70 strofa zauzimaju hvalospjevi panegiričara prosjačke akademije, Vangīse, u počast Buddhi i njegovim glavnim učenicima. Nijedna od tih kompozicija nije jedinstvena cjelina, a ni po pjesničkom dosegu ne znače vrhunce naše zbirke. Zato je i izbor iz pojedinih poglavlja ograničen na najbolje fragmente koji karakterizuju te ličnosti. Broj i opseg tekstova u prozi, u svim zbirkama Buddhinih govora, posvećenih njima, mnogo je obimniji i važniji od ovih pjesničkih fragmenata. Zato će biografska dokumentacija za svakoga od njih nužno prethoditi dodatku iz *Thera-gāthā*.

Životopisima ove četvorice najslavnijih učenika prethodi u ovom poglavlju životopis Buddhina sina jedinca Rāhule, koji je umro mlad, vjerojatno u dvadesetim godinama, a od koga su nam sačuvane svega 4 strofe u ranijem poglavlju *Thera-gāthā*. Najvredniji dio njegove biografije sačinjavaju tekstovi u Buddhinim govorima posvećeni poukama koje je otac od vremena do vremena u raznim zgodama davao Rāhuli. Neposrednost tih pouka primjerena je Rāhulinu uzrastu u toku njegova kratkog života.

Iza Rāhulina životopisa slijedi životopis Mahā-padāpatī Gótamī, Buddhine tetke i pomajke, koja je također bila žena njegova oca, a odgajila je Gótamu od samog rođenja, jer mu je majka umrla na porođaju. Ona je osnivačica Buddhina ženskog reda prosjakinja, a njena je sudbina, kako ćemo vidjeti, i u tom pogledu bila vrlo teška i dramatična. Od nje je sačuvano šest strofa u *Therī-gāthāma*.

GÓTAMIN SIN RĀHULO

Događaji u vezi s rođenjem i ranim djetinjstvom Rāhule opisani su u nekoliko uvodnih priča koje prethode *dātakama* kao povod i obrazloženje sjećanja na »prošle živote«. (Rāhulo se spominje u 17 *dātaka*). Njegovo zaređenje, kad mu je bilo oko sedam godina, opisano je i u I knjizi redovničke discipline (*Vinaya-pitakam*) – kao primjer kako ubuduće ne treba postupati.

Kad su Gótami javili da mu se rodio sin prvenac, on je rekao: »*Rāhula-dāto, bandhanam dātam*«. (»Rodila se spona, rodila se veza«.) Tako je dječak dobio ime koje bi se moglo prevesti i »Okov«. Upravo je u to doba Gótamo odlučio da napusti dom i postane asketa-beskućnik i prosjak. Vijest o rođenju sina bila je posljednji poticaj da neposredno izvrši svoju odluku. U noći nakon porođaja, kad su na dvoru svi pospali od umora, Gótamo se nakon dužeg oklijevanja tiho približio postelji svoje žene Yasódhare da pogleda sina u snu, a tada se brzo i odlučno udaljio. Njegov rastanak od vjernog sluga Čanne, koji ga je pratio na bjekstvu iz grada do obale rijeke, i od konja Kanthaka, postao je ne samo omiljena tema bezbrojnih priča i pjesama nego i tipičnih slika kakve se i danas viđaju u predvorjima građanskih i seoskih kuća u buddhističkim zemljama. Schopenhauer citira tu scenu kao primjer milosrđa i ljubavi prema životinjama iz svoga omiljenog djela o Buddhinu životu, *Lāliṭa-vistara* (prema francuskom prevodu kineske verzije tog životopisa): »Kad je Buddho, dok je još bio Bodhisattva, dao da mu se posljednji put osedla konj da pobjegne iz očinske kuće u pustinju, obratio se svome konju stihovima: „Dugo si postojao u životu i u smrti, ali ćeš prestati da

nosiš i vučeš terete. Još me samo ovog puta ponesi odavde, o Kantakano, a kad ja dosegnem Istinu (kad postanem Buddha), neću ni tebe zaboraviti!«.

(*Svijet kao volja i predodžba*, I, § 68).

Blizu godinu dana poslije duhovnog probuđenja Gótamo je prihvatio očev poziv da posjeti svoju zemlju, Népal, i očevu prestolnicu, Kapilavātthu. Nekoliko najljepših lirskih crta priče o uručanju i prihvatanju tog poziva ovjekovječeno je u pjesmi *Kā-ludāyinoj*, jednoj od najljepših u *Thera-gāthāma*, uključenoj u naše III poglavlje.

Kad je Gótamo došao u Kapilavātthu, nastanio se pod ogromnom krošnjom banijanova stabla (koje korijenje rasprostire iz visokih grana, tako da jedno stablo naglo osvaja velika područja); u kraljevski je dvor svoga oca otišao tek da prosi hranu u prosjačku zdjelu, a jeo je osamljen u dvorištu. Bivša supruga Yasodharā je sve to promatrala očajna sa prozora, a zatim je došla na misao da malog sina Rāhulu pošalje ocu, uputivši ga da od prosjaka u dvorištu zatraži svoju »baštinu«. Dječak je sišao u dvorište i, vjerojatno najprije smeten i postidjen, zastao iza Gótaminih leđa, a zatim je, zaboravivši načas svoju poruku, bojažljivo rekao: – Isposniče, kako je ugodna tvoja sjena!

Kad je shvatio upornost s kojom majka traži »baštinu« za svoga sina, Gótamo je uputio svoga pratioca da dječaka zaredi i poveo ga sobom. Tako je Rāhulo postao prvi *sāmanero* ili redovnički pitomac. Kad je to čuo kralj Suddhódano, Rāhulin djed i staratelj, otide da se potuži sinu, jer Rāhulo nije bio ni prvi ni jedini iz najuže porodice koji je tako zaređen bez vladareva odobrenja. Gótamo je uvažio opravdanost očeva negodovanja i odredio da ubuduće maloljetnici ne mogu biti zaređeni bez odobrenja roditelja.

Iz prvih godina Rāhulina života među redovnicima sačuvana je jedna nježna alegorična priča (16. priča *Dātaka*) o mladom srndaču – *Tipallattha-miḡa-dātakam*:

– Jednom zgodom kad je Blaženi boravio kod hrama Aggālave, blizu grada Ālavī, mnoge su se žene, sljedbenice, a i redovnice, skupljale tamo da čuju propovijedi. Propovijedi su se

održavale po danu. Kasnije su žene izostale s propovijedi, a ostali su samo redovnici i muški sljedbenici. Za njih su se propovijedi održavale navečer. Poslije su stariji redovnici odlazili u svoje ćelije, a mlađi bi ostali s laicima i spavali u prostorijski za propovijedanje...

(To je izazvalo priličan nered, pa su zavedena neka pravila o stanovanju redovnika, među ostalima i zabrana da potpuno zaređeni redovnici spavaju u istim prostorijama s pitomcima, *sāmanerama*. Ta je odredba pogodila i Rāhulu, o kojemu su do tada vodili posebnu brigu najugledniji stariji redovnici. Ne znajući prve večeri gdje da se skloni i prenoći, Rāhulo se konačno povukao u očev nužnik. – Slijedi fantastičan opis ljepote Buddhina nužnika...).

Ujutro, prije zore, Blaženi pođe u nužnik i zakašlje pred zatvorenim vratima: – Ahm, ahm! Iznutra pitomac Rāhulo odgovori na isti način: – Ahm, ahm! – Ko je tu? – upita Blaženi. – Ja, Rāhulo. – Na te riječi dječak izide iz nužnika i pokloni se. – Zar si ti ovdje spavao, Rāhulo? – Da, jer nisam imao nigdje drugdje mjesta. Do sada su svi redovnici bili vrlo ljubazni prema meni, ali sada se toliko boje da ne prekrše pravila da mi više niko ne dopušta da se kod njega smjestim...

Poslije toga događaja, Blaženi je odredio da svako svoje pitomce treba da zadrži kod sebe jedan ili dva dana, a trećega dana treba da stariji redovnik nađe smještaj svojem pitomcu i da se uvjeri da odgovara propisima...

Kad su se redovnici kasnije skupili u zbornici, prepričavali su taj događaj i hvalili Rāhulinu revnost... Uto dođe Blaženi u dvoranu, sjedne na svoje mjesto i upita: – O čemu ste, redovnici, upravo razgovarali?

– Gospodine, govorili smo o Rāhulinoj revnosti u pravilnom ponašanju i ni o čemu drugom.

Tada reče Blaženi: – Tu revnost Rāhula nije posvjedočio sada prvi put. Takav je bio i u prošlosti, dok je bio životinja. – Tada im ispriča priču iz prošlosti.

Jedanput, kad je u Rāḍagahi vladao neki magadhski kralj, Bodhisatto se rodio kao srndać i živio u šumi kao predvodnik velikog stada srna. Jednog mu dana sestra dovede svog mladog sina, pa mu reče:

– Brate, pouči ovog svog nećaka pravila srndaćkog života!

– Svakako – odgovori Bodhisatto – samo sada idi, dječaće, pa se vrati tada i tada da te poučavam.

Tačno u vrijeme koje mu je ujak odredio mladi se srndać vrati, a ujak ga počne poučavati srnećim običajima.

Jednog dana dok je lutao šumama, mladi se srndać uhvati u zamku, pa se oglasi bolnim zatočeničkim krikom. Drugi iz njegovog stada otrče da jave majci da joj je sin uhvaćen. Ona otide bratu, pa ga upita je li njen sin naučio srneća lukavstva.

– Ne boj se! Tvome sinu nema mane – odgovori Bodhisatto. – Savjesno je naučio sva srneća lukavstva i sigurno će se vratiti da te obraduje. – Tada joj reče i ove stihove:

Tvoj je sin vješt svim trima položajima
i sa leđa i sa boka, a služi se
sa osam kopita, ali na pojilo
polazi jedino u mrkloj ponoći.
Kad legne na zemlju, izgleda k'o mrtav,
tada diše samo donjim nozdrvama.

Nećak je naučio šest lukavstava
da prevari najmoćnijeg dušmanina.

Tako je Bodhisatto tješio svoju sestru razjašnjavajući joj kako je njen sin vješt srnećim lukavstvima. A mladi srndać, kad se uhvatio u zamku, nije počeo da se otima, nego je legao na bok cijelom dužinom tijela a noge je ispružio ukočene. Oko kopita je izrovao zemlju i travu svuda naokolo i obavio nuždu. Tada je pustio glavu da mu klone, isplazio jezik, zaslino tijelo što je bolje mogao, udahnuo duboko da se nadme, oči okrenuo prema gore, disao je tiho samo donjim nozdrvama, a gornjim je nozdrvama zadržavao dah. Tako se ukočio da je izgledao mrtav. Čak su i zujare počele da se roje oko njega, a tu i tamo bi mu i koja vrana sjela na leđa.

Tad dođe lovac, udari srndaća po trbuhu, pa ustanovi: – Ovaj mora da se uhvatio jutros rano, već počinje da se raspada.

Dok je tako razmišljao, čovjek razriješi srndaća, pa će sam sebi:

– Rasporit ću ga ovdje na mjestu, pa ću meso ponijeti kući.
– Ali dok se čovjek bez žurbe spremao na svoj posao i počeo da skuplja granje i suvarke da naloži vatru, mladi srndać skoči na noge, strese se, ispruži vrat, pa kao mali oblačić što juri pred velikim vjetrom, tako brzo otrči pravo svojoj majci...

Na kraju Blaženi povezujući tu priču sa sadašnjošću, poistovijeti bića iz onog rođenja ovako:

– Rāhulo je tada bio mladi srndać, Uppalavannā mu je bila majka, a ja sam mu bio ujak.

U nizu tekstova u kojima Buddho poučava Rāhulu vrlinama redovničkog života najvažnija su tri razgovora iz zbirke *Maddhi-ma-nikāyo* (61, 62, 147) – prvi kad je Rāhuli bilo oko 14 godina, drugi nekoliko godina kasnije, dok je treći bio neposredni povod njegova krajnjeg duhovnog dostignuća. U zbirci *Samyutta-nikāyo*, pogl. XVIII, pod naslovom *Rāhula-samyuttam*, posvećeno je nizu Buddhinih pouka Rāhuli. Zanimljiv je prvi od tih razgovora, koji je ujedno i shema ostalih. Vremenski taj razgovor izgleda da spada u razdoblje između drugog i trećeg u *Maddhimi*.

Pouke iste vrste nalaze se i u drugim zbirkama, u prozi ili stihovima, tako u *Anguttara-nikāyi* (*Ātṭuka-nipāto*), u *Sutta-nipāti* (*Rāhula-suttam*). Tri strofe se pripisuju Rāhuli u Nāgase-ninom djelu *Milinda-pāṇhā* (372, 376, 413). Jedino srednja sadrži pjesnički zanimljivu metaforu, usporedbu s najljepšim i najneobičnijim cvjetnim stablom indijskih prašuma, stablom *sāl* pod kojim je umro Buddho, mnogo godina poslije smrti svoga sina. Tu ćemo strofu dodati antologiji iz *Thera-gāthā*. Tri glavna teksta u *Maddhimi* nazivaju se »Pouka Rāhuli« (*Rāhulovādo*).

Ambalaṭṭhikā-Rāhulovāda-suttam (M. 61)

Ovako sam čuo. Jedanput je Blaženi boravio u gradu Rāḍa-gahi, u bambusovu gaju kod svetišta gdje se hrane vjeverice, a redovnik Rāhulo je bio u Ambalatthiki. Kad je Blaženi pred večer izašao iz osamljenog boravišta, uputi se u Ambalatthiku da posjeti Rāhulu. Redovnik Rāhulo opazi već izdaleka da Blaženi dolazi, pa mu pripremi sjedište i vodu za pranje nogu. Blaženi sjedne na pripremljeno sjedište i opere noge. A redovnik Rāhulo pozdravi Blaženoga i sjedne po strani.

Tada Blaženi naspe malo preostale vode u posudu pa reče Rāhuli:

- Vidiš li, Rāhulo, ovo malo preostale vode u posudi?
- Vidim, gospodine!

– Isto je toliko malena redovnička vrlina onih koji se ne stide da namjerno lažu . . .

– Šta misliš, Rāhulo, čemu služi ogledalo?

– Služi da se u njemu ogledamo.

– Isto tako, Rāhulo, treba pažljivim ogledanjem provjeriti svako djelo prije nego ga izvršimo tijelom, riječju ili mišlju . . .

– U svemu tome treba da se vježbaš, Rāhulo!

Mahā-Rāhulovāda-suttam (Velika pouka Rāhuli) (M. 62)

Ovako sam čuo. Jedanput je Blaženi boravio u gradu Sāvathī, u Ātṭinu gaju, u samostanu Anathapindike. Tu se Blaženi ujutro obukao, uzeo prosjačku zdjelu i ogrtač, pa pošao u Sāvathī da prosi hranu. A i redovnik Rāhulo, kad se tog jutra obukao, uzme prosjačku zdjelu i ogrtač i pođe za Blaženim slijedeći ga uzastopce. Tada se Blaženi obazre, pa se obrati Rāhuli riječima:

– Rāhulo, svaki tjelesni lik, prošli, budući ili sadašnji, u nutrini ili u spoljašnosti, grub ili nježan, nizak ili uzvišen, blizak ili dalek – svaki tjelesni lik treba gledati kakav stvarno jeste, prozirući ga ispravnom spoznajom ovako: »To nije moje, to nisam ja, to mi nije svojstveno«.

– Zar samo tjelesni lik, Blaženi, zar samo tjelesni lik, Dobrosvi?

– I tjelesni lik, Rāhulo, i osjećaj, Rāhulo, i predodžbu, Rāhulo, i sklonost Rāhulo, i svijest, Rāhulo!¹

Na to redovnik Rāhulo pomisli: »Ko bi danas, primivši pouku neposredno od Blaženoga, mogao da ide po selu i da prosjači hranu?!« – pa skrene s puta, sjedne skrštenih nogu u podnožje nekog stabla u uspravnom položaju tijela i uspostavi potpunu pažnju duha.

Redovnik Sāriputto primijeti redovnika Rāhulu kako sjedi sabran pod stablom . . . , pa mu reče:

– Njeguj duhovni razvoj tako da pažnju usredotočiš na udisanje i izdisanje, Rāhulo! Usredotočenje pažnje na udisanje i izdisanje, kad se razvije i osnaži, donosi bogate plodove i mnogo koristi.

¹ To su prema Buddhinu učenju »pet ogranaka« egzistencije. Tjelesnost odgovara materijalnom opstanku, a ostala četiri činioca sačinjavaju sklop duha ili »unutarnju« stranu bića. Njihovim raspadom ne preostaje ništa. Duša nije supstancijalna nego funkcionalna. »Preporadanje« je rezultanta voljnog poriva (kako to tumači i Schopenhauer pod nazivom »palingeneza«.)

Pred večer, kad se redovnik Rāhulo digao iz samotnog zadubljenja, otiđe k Blaženome, pa ga upita:

– Gospodine, kako treba razvijati i osnažiti usredotočenje pažnje na udisanje i izdisanje, pa da donese bogate plodove i mnogo koristi?

(Slijedi razjašnjenje te prastare metode *yoge*, koja se u budhističkoj kontemplaciji primjenjuje na svojevrstan način, ne umjetnim zaustavljanjem i pojačavanjem *daha*, nego usredotočenjem *duha* na njegov mirni normalni tok).²

Rāhula-samyuttam (S. XVIII, 1–10)

(Mjesto pouke je isto kao u prethodnom razgovoru).

Redovnik Rāhulo otiđe k Blaženome, pozdravi ga i sjedne po strani, pa reče:

– Dobro bi bilo, gospodine, kad bi mi Blaženi dao takvu pouku koja bi me osposobila da boravim osamljen, odvrćen i neumoran, pažljiv i odlučan.

– Šta misliš, Rāhulo, jesu li osjetila – vida, sluha, njuha, okusa, dodira i mišljenja – i njihovi predmeti, i svijest o njima, i njihovi utisci i osjećaji koje izazivaju, i zamjedbe, i sklonosti, i želje koje zbog toga nastaju, jesu li postojani ili nepostojani?

– Nepostojani, gospodine!

– A ono što je nepostojano je li bolno ili radosno?

– Bolno, gospodine!

– A ono što je nepostojano, bolno, promjenjivo – je li opravdano smatrati: »To je moje, to sam ja, to mi je svojstveno«?

– Sigurno da nije, gospodine!

– Uviđajući tako, Rāhulo, poučen i oplemenjen redovnik se odvrća i od osjetila, i od njihovih predmeta, od svijesti koja ih povezuje... Ko se od njih odvrti, taj ih se rješava. Razriješen se oslobađa. Oslobođeni je svjestan: »Oslobođen sam. Presušio je izvor daljeg preporođanja, izivljen je sveti život, izvršeno djelo i ništa drugo neće slijediti«. Takvo mu postaje razumijevanje.

Āṅgira-Rāhulovāda-suttam (Kratka pouka Rāhuli) (M. 147)

(Mjesto pouke isto).

² Vidi o tome moj članak, *Āhāna, apstraktna umjetnost budhističke kontemplacije*, u časopisu *Praxis*, br. 1/2, 1967.

Dok se Blaženi nalazio osamljen u zadubljenju, pojavi mu se u duhu ova misao: »U Rāhuli su već dozrele pretpostavke za oslobođenje. Kako bi bilo da ga dalje poučim da se riješi prljavih taloga?«

Kad se Blaženi ujutro obukao, uzeo prosjačku zdjelu i ogrtač, otišao u Sāvattihī da prosi hranu, vratio se i završio obrok, reče redovniku Rāhuli:

– Uzmi, Rāhulo, prostirač za sjedenje, otići ćemo u Tamnu Šumu da proboravimo ostatak dana.

– Da, gospodine – odgovori Rāhulo..., pa se uputi u stopu za Blaženim...

– Šta misliš, Rāhulo, jesu li oko..., vidljiv oblik..., vidna svijest..., i utisak koji u njoj nastaje trajni ili prolazni?

– Prolazni, gospodine!

(Dalji je razgovor varijanta razgovora iz prethodnog teksta, obnavljanje iste pouke sve do kraja, uz slijedeći dodatak):

Tako je govorio Blaženi, a redovnik Rāhulo se radovao njegovim riječima. U toku toga razjašnjenja Rāhulin se duh oslobodi taloga i prijanjanja. A u hiljadama božanskih bića (koja su pratila taj razgovor) pojavi se neokaljan i neutrunjen uvid u istinu da sve što god nužno nastaje, nužno i prestaje.

Takva je bila glorifikacija Rāhulina duhovnog probuđenja u Tamnoj šumi. Taj je doživljaj dobio i svoj pjesnički izraz u *Thera-gāthāma*:

Dvostrukim sam darom sad obdaren;
s pravom me mogu zvati sretnim Rāhulom,
i zato što sam Buddhin sin,
i zato što sam prozreo istinu,
i zato što sam uništio strasti
i što sam se izbavio preporoda.
Uzvišen do dostojanstva
trovrsnim sam znanjem shvatio besmrtnost.

Zaslijepljeni strašću padamo u zamku,
zakrčeni u zaslonu žudnje.
Tako nas zbunjene priteže smrt
kao konop otvor ribarske mreže.
Iz te sam se strasti izbavio

i presjekao čvor smrti;
u korijenu mi usahnu žudnja,
ugašen sam i rashlađen.

(Thag. 295–8)

Divno stablo *sāla* u čvrstom tlu
što dublje crpi vodu korijenjem
tim se sve dublje – do stotinu stopa –
ukorjenjuje u tome doseg; u
a kad dosegne dob punog uzrasta,
sto stopa tad poraste u jedan dan.
Tako i velikan k'o stablo *sāla*
u osami doseže džinovski rast.

(Milinda-Pañhā, 376)

BUDDHINA »VELIKA POMAJKA«, MAHĀ-PAḌĀPATI GÓTAMĪ

Bila je kći Suppabuddhe iz grada Dévadaha. Gótamina majka Māyā (Mahā-Māyā) bila joj je starija sestra. Kralj Suddhódano iz grada Kapilavátthu oženio se istovremeno obadvjema sestrama. U isto doba kad je Māyā rodila Gótamu Siddhatthu (budućeg Buddhu), Gótami je rodila sina Nandu. Māyā je umrla na porođaju, a Gótami postala Siddhatthina pomajka. Kad je umro kralj Suddhódano, došlo je do spora njegovih nasljednika Sākyā sa susjednim plemenom Kóliya oko prava na korišćenje vode iz granične rijeke Róhini. Buddho je bio pozvan da riješi spor. Odazvavši se pozivu došao je u Kapilavátthu. Njegova je propovijed (*Kalaha-vivāda suttam*, Sn. 862 id.) dovela do pomirenja. Osim toga, velik broj mladih knezova iz Buddhina rodnog kraja odlučio tom zgodom da se priključi Učitelju i pristupi njegovom prosjačkom redu. Uzbuđenje koje je zbog toga nastalo među njihovim ženama stižala je Velika Pomajka, tako da ih je znatan dio povela sobom Buddhi i zamolila ga da i njih, skupa s njom, zaredi i da time ujedno utemelji ženski red prosjakinja. Buddho je odlučno odbio tu molbu i otišao u Vesālī. Tek nakon niza teškoća i Gótamine upornosti postignuto je povoljno rješenje posredstvom Ānande.

U glavnim zbirkama Buddhinih govora posvećen je jedan važniji tekst u *Mađdhima-nikāyi* (142) i jedan u *Anguttara-nikāyi* (VIII, 51) Velikoj Pomajci. Slijedeći je tekst o njenom slučaju izvod iz knjige redovničke discipline (*Vinayo, Ćulla-vaggo*, X, 1):

...Kad se Blaženi nalazio u posjeti plemenu Sakka u gradu Kapilavátthu, u šumici banijanova stabla, Velika Pomajka Gótamī pođe da ga posjeti. Približila mu se, pozdravila ga i ostala iz poštovanja stojeći po strani. Tako stojeći reče Plemenitome ovo:

– Molim te, gospodine, da dopustiš ženama da se povuku iz domaćeg života u beskućnički red i da slijede učenje i disciplinu koju propovijeda Blaženi.

– Dosta je, Gótamī! Nemoj tražiti da se i žene povuku iz domaćeg života u beskućnički red...

Gótamī je ponovila svoju molbu i drugi i treći put, ali je odgovor ostao uvijek isti... To ju je zabrinulo i rastužilo, zaplakala je i sa suzama u očima pozdravila Blaženog, obilazeći ga s desne strane, i otišla.

Nakon nekog vremena Blaženi je otišao iz Kapilavatthu i uputio se prema gradu Vesālī. U Vesālīju je živio u Velikoj Šumi u dvorani tamošnjeg hrama.

Velika Pomajka Gótamī tada odreže kose, obuče žutu odjeću, pa se u pratnji većeg broja žena iz plemena Sakka i ona uputi u Vesālī. Kad je stigla, natečenih nogu, prljava i prašna od puta, tužna, zabrinuta i uplakana, zaustavila se pred ulazom od dvoranu u Velikoj Šumi. Tu je primijeti redovnik Ānando, pa je upita odakle dolazi u takvom jadnom stanju.

– Sve je to zato, poštovani Ānando, jer Blaženi neće da dozvoli ženama pristup u svoj prosjački red...

– Ako je tako, Gótamī pričekaj malo ovdje, a ja ću zamoliti Blaženoga da dozvoli ženama da se zarede...

Na to redovnik Ānando otiđe Blaženome, ... pa mu javi šta se događa i zamoli ga da dopusti ženama da napuste domaći život i pristupe beskućničkom redu. No odgovor Ānandi je bio doslovno isti kao i odgovor Velikoj Pomajci. Kad je i njega tri puta odbio, Ānando pomisli:

»...Kako bi bilo da nađem drugi put i način da dobijem privolu Blaženoga...«

Konačno Ānando reče Blaženome ovako:

– Jesu li žene sposobne, gospodine, ako se povuku iz domaćeg života u beskućnički i slijede učenje Budnoga, da dosegnu plod obraćenja, oslobođenja od ponovnog rađanja i savršenstva?

Na to je pitanje odgovor bio u potpunosti potvrđan.

– Ako je tako... – odvratila Ānando – onda, gospodine, uvaži i to kolika je dobrotvorka bila Velika Pomajka Gótamī. Ona je sestra majke Blaženoga, kao pomajka i dadilja othranila je blaženoga svojim mlijekom kad mu je umrla mati. Zato molim, gospodine, da i ženama bude dopušteno da se povuku iz domaćeg života i pristupe beskućničkom redu Budnog Učitelja.

– Ako, Ānando, Velika Pomajka Gótamī pristaje da usvoji osam strogih pravila, neka joj to onda važi kao zaređenje:

(1) Redovnica, makar bila stara i sto godina, treba da pozdravi prva redovnika, i onoga koji je zaređen tek jedan dan, da pred njim ustane, da bude pokorna i da za njega obavlja sve dostojne poslove. To pravilo treba poštivati, cijeliti i bdjeti nad njim sa strahopoštovanjem, a redovnica ga ne smije prekršiti dokle god je živa.

(2) Redovnice neće boraviti u pokrajinama gdje nema muških redovnika. I to pravilo...

(3) Svake polovice mjeseca redovnica treba da dobije saopćenje od zbora muških redovnika o datumu polumjesečnog praznika, a neko od redovnika treba da dođe i da tog dana poučava redovnice. I to pravilo...

(4) Krajem kišnog tromjesečja provedenog na ustaljenom boravištu, redovnica treba da zamoli i muški i ženski redovnički zbor da je ukori za propuste koje je neko vidio, čuo ili posumnjao da ih je ona skrivila. I to pravilo...

(5) Ako redovnica izvrši ozbiljan prestup, onda treba da se podredi pokori kroz pola mjeseca u odnosu prema muškom i prema ženskom redovničkom zboru. I to pravilo...

(6) Kad ženska pripravnica provede dvije godine vježbe u šest čudorednih pravila, onda treba da zamoli zaređenje i od muškog i od ženskog redovničkog zbora. I to pravilo...

(7) Redovnica nikada i ni na koji način ne smije da kori ni zlostavlja muškog redovnika. I to pravilo...

(8) Počevši od danas redovnicama nije dozvoljeno da javno i zvanično prekore muškog redovnika, dok je redovnicima dozvoljeno da javno i zvanično prekore redovnice. I to pravilo...

...Kad je redovnik Ānando dobio od Blaženoga ovih osam strogih pravila, otiđe do Velike Pomajke Gótamī, pa joj saopći poruku i uvjete... a ona odgovori:

– Kao kad bi, poštovani Ānando, mlada žena ili čovjek koji voli ukrase oprao glavu, pa kad bi tada dobio vijenac plavih lotosovih cvijetova ili jasmina ili cvijeća *atimuttaka*, pa kad bi ga uzeo u obadvije ruke i smjestio na glavu, taj najplemenitiji dio tijela – upravo tako, poštovani Ānando, i ja primam tih osam strogih pravila i neću ih prekršiti dok sam živa.

Ānando sve to doslovno saopći Blaženome, a ovaj reče:

– Ānando, da se žene nisu povukle iz domaćeg života i pristupile ovom beskućničkom redu, ovo bi se učenje održalo dugo vremena; hiljadu godina bi trajala ispravnost Istine. Ali pošto su se i žene povukle iz domaćeg života u beskućnički, učenje se neće dugo održati; ispravnost Istine trajat će svega pet stotina godina. Jer isto onako, Ānando, kao što obitelji u kojima ima mnogo žena a malo muškaraca lakše stradaju od provalnika, isto tako, Ānando, neće ni ovo učenje moći da dugo odoli, pošto su se žene povukle iz domaćeg života u beskućnički... Ali, Ānando, onako kao što bi oprezan čovjek na ušću velikog jezera podigao braću, da voda ne preplavi, tako sam i ja iz opreza ustanovio tih osam strogih pravila kojih se treba doživotno pridržavati.

Iz vremena poslije njenog zaređenja zabilježen je još jedan zanimljiv razgovor s Učiteljem, u IV knjizi *Anguttara-nikāye* (»Osmice«, VIII, 53):

Jedanput... u Velikoj Šumi kod Vesālīja, u nadsvođenoj zbornici, Velika Pomajka Gótamī... zamoli Blaženoga:

– Dobro bi bilo za mene, gospodine, kad bi mi Blaženi razjasnio Istinu ukratko, pa kad shvatim riječi Blaženoga, da se povučem u samoću i da ostanem pažljiva, marljiva i odlučna.

– O svemu onome za što znaš da izaziva strast, a ne oslobođenje od strasti, podložnost a ne oslobođenje od podložnosti, gomilanje tereta, a ne oslobođenje od tereta, povećanje potreba, a ne njihovo smanjenje, nezadovoljstvo, a ne zadovoljenje, društvenost, a ne osamljenost, nemir, a ne napor, prohtjeve, a ne skromnost – o svemu tome treba da pouzdano znaeš: To nije Ispravnost, to nije redovnička stega, to nije Učiteljeva pouka. A o onome Gótamī, za što znaš da vodi do oslobođenja od strasti... , pouzdano smatraj da je to Ispravnost i redovnička stega i Učiteljeva pouka.

Zahvalnost Velike Pomajke Gótamī izražena je u njenim stihovima u *Therī-gāthā*:

Izražavam počast tebi, budnom pobjedniku,
najusavršenijem od svih bića.
Ti si mene oslobodio patnje kao i mnoge druge.
Pouzdana je istina da se sva patnja iskorjenjuje
s uzrokom koji je žeda za životom.
I ja sam stigla do kraja osmerostruko usavršenog puta.

– I prethodno sam bila ne samo tvoja tetka
nego i mati, i sin, i otac i brat.
Ali bit svega mi osta nepoznata
i žudila sam za sve daljim tokom zbivanja.
Ali sada jasno vidim to božansko biće
i ovo mi je posljednji opstanak.
Presušio je tok rađanja, nema više preporoda.

Da poštovanje izraziš Budnome, ugledaj se u istrajne i sposobne,
u uporno izdržljive i složene sljedbenike.
Mnogima je na dobrobit Māyā rodila Gótamu
da ih odbrani od bolesti i smrti,
da spriječi grananje stradanja.

(Thīg. 157–162)

ĀNANDO

Sin Gótamina strica Amitódane, Ānando je bio Gótamin vršnjak i jedan od prvih šest mladih kneževa iz plemena Sakya koji su pristupili Buddhinu prosjačkom redu prilikom njegove prve posjete porodici u Kapilavàtthu, godinu dana poslije postignutog duhovnog probuđenja. Umro je u dubokoj starosti mnogo godina poslije Učiteljeve smrti. I svoje krajnje duhovno dostignuće postigao je tek naknadno. Buddhin stalni pratilac i pomoćnik postao je tek poslije dvadeset godina Učiteljeve djelatnosti. S obzirom na još neke okolnosti, postoji sumnja da je možda ipak bio znatno mlađi od Buddhe, a i da se zaredio kasnije. Obavezu da se lično stara za Učitelja, koju je vršio 25 godina, sve do Buddhine smrti, preuzeo je uz određene uslove. S jedne strane, nije pristajao da koristi posebnu hranu, odjeću i druge privilegije koje su sljedbenici davali Učitelju. S druge strane, Učitelj je morao pristati da će mu ponoviti svaku pouku koju bude izrekao u njegovoj odsutnosti, da će odgovoriti na svako njegovo pitanje (Buddho je redovno odbijao da odgovara na pitanja koja su mu se činila neispravno i neozbiljno postavljena) i da će u svakom slučaju Ānandi objasniti naknadno razlog zbog kojeg nekome uskrati odgovor na postavljeno pitanje.

U listi savršenstava (*A, I, 24*) Ānando se ističe po pet osobina. To su: učenost, dobro vladanje, snažno i vjerno pamćenje, odlučnost i lična pažljivost. Sposobnost pamćenja Učiteljevih riječi svakako je njegova najčuvanija vrlina. Tradicionalno se smatra da se riječi »Ovako sam čuo« (*Evaṃ me suttaṃ*), kojima redovno počinju izvještaji o Buddhinim govorima, uvijek odnose na Ānandine izjave. Formula vjerojatno potječe od vremena prvog koncila, održanog u Rādagahi uskoro poslije Učiteljeve smrti, a svrha je sazivanja tog zbora preživjelih učenika bila da se u vjernom pamćenju pojedinaca odgovornih za održavanje

dalje predaje što tačnije registruje što veći broj Buddhinih izjava i događaja iz njegova života s njima u vezi. Ipak se stil i struktura četiriju glavnih skupina Buddhinih govora i izjava bitno razlikuju. Dok prema opravdanim modernim shvaćanjima zbirka dugih govora (*Dīgha-nikāyo*) sadrži jednu zaokruženu cjelinu, sa osobito izraženim hagiografskim a i kosmološkim tendencijama, koje treba da posluže glorifikaciji Buddhine misije, a završava se dugim listama klasifikovanih stručnih termina, koje se već tu pripisuju Sāriputti, općenito priznatom autoru te skolastičke *abhidhammā* metode, tako da ima razloga tu zbirku smatrati izrazom Sāriputtina shvatanja nauke – dotle je zbirka govora »srednje dužine« (*Madādhima-nikāyo*), najinteligentnija i najdragocjenija po vjerno zamijećenim pojedinostima, općenito priznata za odraz Ānandinih vanrednih sposobnosti i intimnog poznavanja Učiteljeva duhovnog svijeta. U tim se tekstovima često odražava ne samo Ānandina briga da Učitelja zaštiti od navale pretjerano revnih poštivalaca, od dvorskih počasti koje mu neke ugledne ličnosti žele da iskažu (npr. *Bodhi-rādhā-kumāro, M. 85*), nego i spremnost i sposobnost da pomogne Učitelju, a i slušaocu njegovih govora, unošenjem u razgovor po neke zorne usporidbe ili predlaganjem dobro izabranih naslova pod kojim će govor ostati što bolje zapamćen.

O njegovoj ličnoj osjetljivoj privrženosti Učitelju nalazimo jedno od najljepših psiholoških zapažanja u zbirci dugih govora, djelu koje bismo, kako je rečeno, barem po osnovnoj koncepciji i stilu u znatno manjoj mjeri pripisali samom Ānandi. Nedugo prije Buddhine smrti Ānanda razotkriva svoju sposobnost saosjećanja sa svim tjelesnim i duševnim zbivanjima u Učiteljevu životu: »Primjećivao sam kako se Blaženi osjećao kad je bio zdrav, a i kako je patio kad je bio bolestan. Primjećujući bolest Blaženoga i moje je tijelo oslabilo kao ogranak puzavice, mutan je postao dohled moga vida, a osjetila nepouzdana...« (*D. XVI, pogl. 2*).

Kineski putopisac Fa Hien zabilježio je (oko god. 400) legendu o Ānandinoj smrti, prema kojoj je Ānando, predosjećajući smrt, pošao iz Māgadhe prema sjeveru, u Vesālī. Vladar Māgadhe Adātasattu ispratio ga je do granice na rijeci Róhini. Na drugoj obali su ga čekali kneževi Vesālīja. Uvidajući da bi i jedna i druga strana željela da dočeka njegovu smrt na svojem zemljištu Ānando je odlučio da umre na granici, prelazeći rijeku.

To je, prema legendi, izvršio tako što je prelazeći preko vode u zadubljenju duha sazeo pažnju na počelo vatre i magičnom moći spalio svoje vlastito tijelo usred vode.

Ānandina najpopularnija zasluga bila je što je, kako smo vidjeli, isposlovaio prijem žena u prosjački red. Na popularnost koju je time stekao, a i na neugodnosti koje su za njega otuda slijedile osvrnut ćemo se još jedanput u vezi sa životopisom najneobičnije ličnosti među Buddhinim prvim učenicima, staroste Mahā-Kassape. Manje je popularna, ali ne i manje važna Ānandina zasluga za razradu Buddhine čuvene metode kontemplativnog razvoja duha ili »sazimanja pažnje« -*sati-paṭṭhānam*, u okolnostima koje je ovdje vrijedno navesti u sažetom prijevodu izvornog teksta (*Samyutta-nikāyo*, LIV, 9):

– Ovako sam čuo. Jednom je zgodom Blaženi boravio blizu grada Vesālī, u Velikoj Šumi, u nadsvođenoj zbornici. Tom je prilikom Blaženi na razne načine razjašnjavao redovnicima postupak zadubljenja u predmet odvratnosti i prednosti takvog zadubljenja...

A tada Blaženi reče redovnicima: – Redovnici, želim da se pola mjeseca povučem u samoću. Nikome ne treba dopustiti da me posjeti, osim jednom jedinom čovjeku koji će mi donositi hranu.

– Dobro, gospodine – odvратиše redovnici Blaženome. I tako ga doista nije posjećivao niko osim onoga ko mu je donosio hranu.

A redovnici, ponavljajući pouku o zadubljenju u predmet odvratnosti, provodili su to vrijeme u zadubljenju u doživljaj odvratnosti na razne načine. Osjetili su se zabrinuti i postidei zbog vlastitog tijela i počeli da ga se gade toliko da su posezali za oružjem da se ubiju. Jednog je dana deset redovnika počinilo samoubojstvo, a nekad i dvadeset i trideset dnevno.

Kad je prošlo pola mjeseca, Blaženi se vrati iz osame, pa reče redovniku Ānandi:

– Šta je ovo, Ānando? Čini mi se da se redovnička zajednica smanjila.

Ānando mu saopći razlog, a zatim doda:

– Bilo bi dobro, gospodine, kad bi nas Blaženi poučio i nekom drugom načinu zadubljenja, tako da se redovnička zajednica osnaži u usavršenju spoznaje.

– Dobro je, Ānando. Sazovi sve redovnike koji borave u okolici Vesālīja da se sakupe ovdje u zbornici!

... Kad su se redovnici sakupili, Blaženi im reče ovako:

– Redovnici, usredotočenje pažnje na udisanje i izdisanje, ako se njeguje i razvija, smiruje i istančava duh. Ono je savršeno samo po sebi, a i život čini ugodnim. Takvo zadubljenje odstranjuje zle i štetne sklonosti koje su u čovjeku već nastale, otklanja ih u tren oka. Isto onako, redovnici, kao što u posljednjem mjesecu žarkog godišnjeg doba prašina i nečistoća počinje da se uzdiže u uzduh, ali ako naiđe veliki kišni oblak, kiša sve to staloži i sapere začas – isto tako i usredotočenje pažnje na udisanje i izdisanje, ako se njeguje i razvija, smiruje i istančava duh..., a i život čini ugodnim...

(Slijedi uputa za sprovođenje te vrste zadubljenja – na osamljenom mjestu, sjedeći skrštenih nogu i uspravne kičme...)

Povodom Ānandina zauzimanja za prijem žena u prosjački red, zanimljiv je slijedeći razgovor s Učiteljem, zabilježen u *Anguttara-nikāyi*, IV, 80:

Jednom je zgodom Blaženi boravio u gradu Kósambī u Ghósitinu gaju... Tada redovnik Ānando pristupi Blaženome i upita ga:

– Kako to, gospodine, da žene nisu niti suci ni trgovci, a ne dosežu ni do suštine Istine?

– Žene su nesposobne da se vladaju, Ānando, lakome su, a moć im je rasuđivanja slaba. To je razlog što ne postaju niti suci ni trgovci, a ne dosežu ni do suštine Istine.

U istoj zbirci (*A. IV, 129*) nalazimo i ovu Buddhinu pohvalu Ānande:

– Redovnici, Ānando je obdaren sa četiri divna i neobična svojstva: Ako dođe družina redovnika, družina redovnica, družina svjetovnih sljedbenika, ili družina svjetovnih sljedbenica da ga posjeti, svi se oni raduju već kad ga vide. A kad im Ānando propovijeda, onda se raduju njegovim riječima. Ne raduju se jedino kad Ānando ušuti...

Ānandina osjetljivost i lična privrženost, koja se, kao asketska slabost, najizrazitije ispoljila povodom Buddhine smrti (usporedi poglavlje o Anuruddhi), došla je od izražaja i povodom ranije smrti Śāriputtine. Dirljivo svjedočanstvo o tome nalazimo u *Samyutta-nikāyi*, XLVII, 13:

Jednom prilikom dok je Blaženi boravio u Śāvattihīju..., redovnik Śāriputto je bolovao u mjestu Nālā-gāmaki u Māgadhi (u svom rodnom mjestu), srvan teškim bolovima. Njegovao ga je

pitomac Ćundo. Od te je bolesti redovnik Sāriputto i preminuo. Pitomac Ćundo tada odnese Sāriputtin ogrtač i prosjačku zdjelu redovniku Ānandi...

(Ānando otiđe s Ćundom Buddhi, saopći mu događaj i doda):

– Gospodine, obuzeo me je osjećaj tjelesne smalaksalosti, pogled mi je pomućen i sve mi je postalo nejasno kad sam čuo da je Sāriputto preminuo.

– Ali, Ānando, zar ti je Sāriputto svojom smrću oduzeo sposobnost čudorednog života, i sabranosti, i mudrosti, i slobode, i oslobodilačkog uvida i znanja?

– To mi, gospodine, nije oduzeo, ali mi je Sāriputto bio pouzdan savjetnik, sposoban da pouči, da upozori, da podstakne, da ohrabri, da oduševi, neumoran u razjašnjavanju istine, u pomoći drugovima u asketskom životu. Ta istinska snaga, istinsko blago, istinsko zauzimanje Sāriputtino zaokuplja našu misao.

– Ali zar te nisam, Ānando, već ranije upozorio da je sve ono što nam je milo i drago u suštini nama strano, tuđe i raznorodno. Kako onda da postigneš da se nešto što je nastalo i postalo, što je ustrojivo i razorivo, ne raspadne? To je stvarno nemoguće. Kao kad bi, Ānando, na velikom stablu, čvrstom i jedrom, usahnuo jedan od najvećih ogranaka, isto je tako, Ānando, i u velikoj prosjačkoj zajednici, čvrstoj i jedroj, preminuo Sāriputto. Zato, Ānando, treba da budete učvršćeni sami u sebi, da sami sebi budete utočište, a da ne tražite utočište ni kod koga drugoga, da budete učvršćeni u Istini, da vam Istina bude utočište, da ne tražite utočište ni u čemu drugome. A kako, Ānando, isposnik postaje učvršćen sam u sebi i ni u kome drugome, učvršćen u Istini i ni u čemu drugome, kako nalazi utočište sam u sebi i nigdje drugdje?

(To se postiže četverovrsnom ustaljenošću pažnje (*sati-patthanam*) u odnosu prema tijelu, osjećajima, svijesti i sadržajima svijesti).

– Ko god, Ānando, sada, a i kad ja umrem, ostane tako učvršćen sam u sebi i u Istini, ... taj će biti moj najdosljedniji sljedbenik u težnji za savršenstvom.

Buddhinih riječi pamtim osamdeset i dvije hiljade i još dvije hiljade riječi sljedbenika.

U pamćenju mi je tako pohranjeno
Osamdeset četiri hiljade riječi istinitih.

Ko te izreke nauči od početka do kraja
i tačno im shvati smisao
uz pravilno znanje gramatičkog sklopa,
taj će moći i srž da razjasni.

Punih sam dvadeset i pet godina
služio uzvišenog učitelja
odano riječju, djelom i mišlju.
Kao ni sjena nisam se od njega odvajao.
U stopu sam ga slijedio kud god se je kretao.
O svemu što propovijedaše znanje mi osta neizbrisivo.

Ali svoje djelo još ne ispunih.
Još sam učenik, još ne dosegoh cilj,
a učitelj mi žar svog milosrđa
već zagasi konačnim utrućem.

To je bio čas užasa i jeze
kada potpuno usavršen Budni
potpuno i konačno dogorje.

Sa svih mi se strana zamračilo nebo
i nigdje ništa nije bilo vidljivo.
Napušten ostah od plemenitog druga.
Sve mi se učini obuzeto tamom.

I sad kad smo razdruženi, kad ostadoh bez vodiča,
nema boljeg prijatelja od usredotočenosti
u svoje vlastito biće.
Što je bilo, minulo je. Ništa novo ne očekujem.
Već danas treba da se zadubim
u osamu k'o ptica pred kišu.

(Thag. 1024, 1028, 1041–6, 1034–6)

SĀRIPUTTO I MOGGALLĀNO

Buddho ih je uskoro po zaređenju proglasio svojim glavnim učenicima. *Sāriputto* je historijski znatno važniji, jer je bio intelektualni prvak, i najraniji sistematizator i didaktički metodičar Buddhina učenja. O tome najneposrednije svjedoče njegova dva »govora« na kraju zbirke »dugih govora« (*Dīgha-nikāyo*), za koju se i u cjelini pretpostavlja u moderno doba da je izraz *Sāriputtine* koncepcije. Ta dva posljednja poglavlja sadrže opsežnu klasifikaciju svih pojmova i njihovih sadržajnih sklopova ili skupina iz kojih je izgrađena didaktika Buddhinih govora uopće. Ta se dva govora mogu smatrati ujedno osnovom za rani razvoj filozofskog sistema *abhi-dhamma* (najdoslovniji prijevod bi bio na grčki: *peri phainomena*, ili »fenomenologija«).

Moggallāno se ističe kao prvak u vladanju natprirodnim magijskim moćima, pa je i fragment iz opširne zbirke njegovih didaktičkih aforizama sadržanih u *Thera-gāthāma*, uključen u naš izbor, s toga područja, nesumnjivo najduhovitiji i najkarakterističniji za buddhistički stav prema problemu »svijeta bogova«.

Obadvojica su bili vršnjaci i prijatelji iz djetinjstva, iz istog mjesta, a umrli su ubrzo jedan za drugim od iste bolesti, dizenterije, nedugo prije smrti Učiteljeve. Najčešće se spominju zajedno, prisutni na istim mjestima i u istim zgodama. Bili su nerazdruživi prijatelji od rođenja do smrti. Ipak je njihov identitet u svim zgodama i u svakom pogledu vrlo karakteristično razlučen i različit. Bili su sinovi uglednih brāhmana iz mjesta Kólitāgama u blizini Rādagaha. *Moggallānino* porodično ime je Kólitō, a otac mu je bio feudalni poglavar tog mjesta. Dok su još bili dječaci, jednog su dana otišli zajedno na pozorišnu predstavu, čija ih je radnja duboko potresla otvorivši im uvid u prolaznost i nišetnost svijeta. Zajednički su odlučili da se posvete isposničkom životu. Postali su učenici i sljedbenici putujućeg učitelja

Saṅdaya, uglednog sofiste koji se bavio održavanjem javnih diskusija idući od mjesta do mjesta. Nezadovoljni njegovim učenjem, odlučili su da se razidu, da svaki pođe na svoju stranu, pa ko prvi pronađe dublju istinu da na svaki način što prije izvijesti drugoga. *Sāriputto* je uskoro za tim susreo u Rādagahi Buddhina učenika po imenu Assadi, koji ga je odveo Učitelju. Uskoro poslije zaređenja obadvojica su postigla najviše domete duhovnog razvoja. O tome postoji niz priča i zgoda koje se spominju u osnovnim tekstovima Buddhinih govora.

Broj *Sāriputtinih* govora, tumačenja Buddhina učenja, a i razgovora s Učiteljem i drugim redovnicima obuhvaća znatan dio u svim osnovnim zbirka Buddhinih govora. Njegov je prikaz učenja često u znatnoj mjeri samostalan i odlikuje se intelektualnom dubinom, a posebno preciznošću. *Sāriputtine* dokumentarne biografije novijeg datuma redovno su relativno opsežne studije s dobrim presjecima kroz cjelokupnu masu osnovnih pāli tekstova.¹

Ovdje ćemo se zadovoljiti odlomkom najpopularnijeg teksta koji opisuje njihova mladenačka traganja i dolazak Buddhi. (Tekst je iz prve knjige redovničke discipline, *Vinaya-piṭakom*, *Mahā-vaggo*, I, 23):

... U to je doba boravio u Rādagahi putujući asketa Saṅdayo s velikim brojem sljedbenika, bilo ih je 250. Među njima su bili i *Sāriputto* i *Moggallāno*. . . Njih su dvojica bili sporazumni da onaj ko prvi postigne oslobođenje od Smrti o tome obavijesti drugoga.

(Istovremeno, *Buddhin* učenik) redovnik Assadi jednog jutra uzme svoju prosjačku zdjelu i ogrtač, pa otiđe u Rādagahu da prosi hranu. Njegov pristup i odstup, gledanje i promatranje, pokreti ruku i oboren pogled, savršeno vladanje, privlačili su pažnju onih koji su ga susretali. Tako i *Sāriputto*, putujući asketa, primijeti redovnika Assadija na prosjačkom obilasku grada. Čim ga je ugledao, *Sāriputto* pomisli:

»Ovo mora da je redovnik koji je ili već postigao svetost, ili je na sigurnom putu da to postigne. Da li da mu se sada približim i da ga upitam: „Prijatelju, kao čiji sljedbenik si se povukao iz svjetovnog života, ko ti je učitelj, čije si učenje usvojio?“« A zatim putujući asketa *Sāriputto* pomisli ovako: »Nije ovo pravi

¹ Jedno od posljednjih popularno napisanih djela je *The life of Sāriputta* by Nyanaponika Mahathera, izd. Buddhist Publication Society, Kandy, Ceylon.

čas da se s takvim pitanjima obraćam redovniku dok obilazi gradom i prosi hranu. Bolje će biti da ga slijedim prema pravilima učtivosti kojih treba da se pridržava onaj ko želi nešto da pita«.

A redovnik Assađi, kad je sakupio milostinju, izide iz grada. Tada mu se Sāriputto približi, pozdravi ga i zaustavi se postrance, pa mu reče:

– Smirena su, prijatelju, sva tvoja osjetila. Jasna je i svijetla boja tvoje puti. Kao čiji sljedbenik si se povukao iz svjetovnog života, ko ti je učitelj, čije si učenje usvojio?

– Prijatelju, postoji jedan slavan redovnik iz porodice Sakya koji se odrekao svijeta. Kao sljedbenik tog Blaženoga i ja sam se odrekao svijeta, taj je Blaženi moj učitelj, njegovo sam učenje usvojio.

A šta prijatelju naučava tvoj učitelj, šta objavljuje?

– Prijatelju, ja sam tek novopridošli pitomac, nema dugo da sam napustio svjetovni život. Nisam sposoban da ti razjašnjavam Istinu opširno, mogu jedino da ti ukratko kažem suštinu.

– Dobro, prijatelju – nadoveže Sāriputto. – Reci mi, bilo malo ili mnogo. Reci mi šta je suština. Suština je jedino do čega mi je stalo. Šta će nam duge pripovijesti!

Na to redovnik Assađi ponovi Sāriputti ovaj sažeti prikaz učenja:

– **Budni** je razjasnio uzroke svega što prouzročeno nastaje, a i kako ono što je nastalo nestaje. To je objava velikog učitelja.

Kad je Sāriputto čuo taj prikaz učenja, u njegovu se duhu pojavi jasan uvid istine da sve što nužno nastaje mora nužno i **prestati**, pa reče:

– Ako je to pouka koju si shvatio, onda si doista postigao stanje u kojem nema patnje, a koje je bilo zanemareno i zaboravljeno kroz mnogobrojna razdoblja i nestajanja svjetova u svemiru.

Nakon toga događaja Sāriputto potraži Moggallānu, a Moggallāno ga ugleda već izdaleka kako mu se približuje, pa mu reče ovako:

– Smirena su, prijatelju, sva tvoja osjetila, jasna je i svijetla boja tvoje puti. Da nisi postigao oslobođenje od Smrti?

– Da, prijatelju, postigao sam oslobođenje od Smrti.

– A kako si, prijatelju, to postigao?

(Sāriputto mu ispriča od riječi do riječi svoj susret i doživljaj, a Moggallāno shvati važnost Buddhine kratke pouke na jednako

dubok način. Obojica otiđu Budnome i pridruže se njegovu prosjačkom redu, a učitelj ih zaredi jednostavnim izrazom pristanka: »Dođi, prosjače!« (*Ehi bhikkhu*).

Neposredno poslije zaređenja Moggallāno se povukao u samoću na brijegu Kallavālam u Magadhi i posvetio se vježbi zadubljenja. Jedan za tu temu vanredno vrijedan kratki tekst u *Samyutta-nikāyi* (XXI, *Bhikkhu-samyuttam, I, Kolito*) spominje da je u te prve dane ponekad bio srvan duhovnim naporom tako da ga je obuzimao umor. Prema njegovoj kasnijoj izjavi, zabilježenoj u svom tekstu, Buddho ga je tada telepatskim putem opominjao na budnost riječima: »Moggallāno, Moggallāno, o brāhmane! Nemoj zanemariti plemenitu šutnju. Učvrsti duh u plemenitoj šutnji. Sažmi duh u jednu tačku u plemenitoj šutnji. Zadrži duh usredotočen u plemenitoj šutnji!« Stanje »plemenite šutnje« je, prema Moggallāninu razjašnjenju u istom tekstu, stanje drugog stepena duhovnog zadubljenja (*dhānam*), obilježeno kao stanje »bez zamišljanja i razmišljanja«. ² Na taj je način Moggallāno sedmog dana po zaređenju postigao potpuno »oslobođenje«, »rashlađenje« ili »utruće« (*nibbānam*) duhovnih smetnji.

Izbor iz Sāriputtinih izreka u stihovima

Veličanstveni budni učitelj
oštrim je okom prozreo istinu
i ukazao na nju drugima.

Slušao sam njegovo uputstvo
i shvatio ispravan smisao.
Nisam ga poslušao uzalud.

Sad sam oslobođen od nečistih taloga.

Nijedno prijašnje boravište,
ni moć božanskog uvida,
ni osnaženje shvatanja
propast i uskrsnuća svijeta

² Potpuniji tekst i razjašnjenje nalaze se u mojem članku *Dhāna*, u *Praxis*, br. 1/2, 1967.

u pročišćavanju toka zbivanja
ne privlači više moju pažnju.

(Thag. 995–7)

Užitak su mi šume u kojima ljudsko mnoštvo ne uživa.
Tu uživa ko je odvrćen od želja,
koga više ne privlače strasti.

(Thag. 992)

Ostati pošteđen od zlonamjernika,
lijenčine i podlaca, nezalica i prostaka,
važnije je ma od čega što se događa u svijetu.

(Thag. 987)

Ko na sreću gleda kao na nesreću,
a na nesreću k'o ubojnu strijelu,
toga se ne tiče ni sa koje strane
ništa što se događa u svijetu.

(Thag. 986)

Kad skrštenih nogu sjediš u zadubljenju,
ako ti kiša ne kvasi koljena,
to je dovoljan zaklon za spokojan život
u prosjačkom redu isposnika.

(Thag. 985)

Neokaljanu čovjeku
koji samo za čistoćom teži
popuštanje se zlu i za dlaku
čini zlokobnije od crnog oblaka.

(Thag. 1001)

Sa obje strane vreba smrt, i ispred nas i iza nas.
Ravno kročite naprijed da ne nastradate,
da vam ne izmakne ni trenutak!

(Thag. 1004)

Izbor iz Moggallāninih izreka u stihovima

On je upitao boga Brahmū
kad ga je posjetio u njegovoj sudnici:

– Zastupaš li, prijatelju, još uvijek gledište
kojeg si se ranije držao (da su bogovi besmrtni),
ili si shvatio da i sjaj Brahmina svijeta
treba da mine?

A Brahmā mu ovako odgovori:

– Ne, gospodine! Odrekoh se negdašnjeg shvatanja.
Shvatio sam da i sjaj Brahmina svijeta
treba da mine.
Danas smatram neispravnom tvrdnju
da sam postojan i vječan.

(Thag. 1198–1200)

Zar je ikad pomislila vatra:
»Sažgat ću ovog ludog stvora!«
U rasplamsali oganj budala
sam nasrće i u njem' izgara.

(Thag. 1204)

MAHĀ-KASSAPO

Jedino Buddhinoj oštroumnoj dalekovidosti treba zahvaliti što su njegov prosjački red i šira vjerska organizacija koja se iz njega neposredno razvila ostali pošteđeni, neposredno poslije Učiteljeve smrti, od ustanove »papinske« vlasti, čiji bi nosilac u tom slučaju zacijelo postao »Veliki« (*mahā*) Kassapo, najstariji i najenergичniji od Buddhinih preživjelih učenika. Zanimljivo bi bilo sa stanovišta komparativnog proučavanja religija i razvoja vjerskog mentaliteta poći upravo od ove osujećene opasnosti u Buddhinoj prvobitnoj zajednici u analizi psihološke sklonosti vjernika da traži neposredno, »ovozemaljsko« utočište u autoritativnoj hijerarhiji svoje vjerske organizacije.

Nietzscheovo gađenje prema čovjeka nedostojnoj »vrlini« vjerske poniznosti izgleda da je nakon duge i zrele misaone borbe bar djelomično djelovalo i na slom kršćanske koncepcije njegovog filozofski najslobodumnijeg i zato najupornijeg protivnika, Maxa Schelera, u krajnjoj fazi njegova misaonog života. – Prema dijagnozi Karla Jaspersa (u *Die geistige Situation der Zeit*, 1931) religijom »nezaštićen pojedinac karakterizuje fizionomiju našeg vremena«, ... »danas kad je filozofija postala jedino utočište onih koji su potpuno svjesni da ih religija više ne štiti«.

U sličnom su duhu, iako ni u približno sličnoj »duhovnoj situaciji vremena«, bile predviđene upute koje je Buddho, nedugo prije smrti, dao Ānandi, zabrinutom za budućnost redovničke organizacije. Te su upute spriječile uspostavu »papinskog« autoriteta u vremenskom i idejnom rasponu u kojem se održalo neokrnjeno poštovanje prema prvobitnoj *pāli* tradiciji, svedenoj kasnije na ortodoksiju *thera-vādo* buddhizma. No već nakon nekoliko vjekova, istovremeno sa počecima osamostaljenja filozofske interpretacije Buddhina učenja u ambijentu sanskritske kulture u Indiji, dolazi i do vjerskog obrata u smjeru

kozmološke orijentacije teologije na kojoj se temelji dalji razvoj *mahāyāna* religije. Posmatrajući retrospektivno historijski razvoj *mahāyāne*, moramo neminovno uočiti da se osjećaj potrebe ustanovljenja »papinskog« autoriteta u vjerskoj organizaciji izričito ispoljuje tek nakon stvarne uspostave odgovarajućeg »zaštitničkog« položaja. Tako je u duhovno najsnažnijoj struji *mahāyāne*, u kineskom *č'an* (kasnije japanskom *zen*) buddhizmu Bodhidharma (VI v.), kad su ga kasniji sljedbenici priznali za prvog kineskog »patrijarha«, istovremeno proglašen neposrednim nastavljačem iluzorne (ili »ezotorijske«) linije indijskog buddhističkog patrijarhata, o kakvom u Indiji nikad nije bilo spomena, ni prije a ni kasnije. (No i u Kini je ta tradicija izumrla sa šestim patrijarhom). Konačno, kasna srednjovjekovna reforma buddhističkog mehanizma koju je u Tibetu proveo Tsonkhapa (a bez koje ni tamo buddhizam ne bi preživio), uvodi najstrožiji oblik »papinstva«, iako uz dvovlašće »mača i tijare« – dalaj-lamine svjetovne vlasti i pančen-lamine duhovne vlasti.

Slučaj Mahā-Kassape zorno je dokumentovan, u potpuno ličnim, a ne dogmatskim pojedinostima i okolnostima, u poglavlju posvećenom njegovu »slučaju« u *Samyutta-nikāyi*, XVI, pod naslovom *Kassapa-samyuttam*. Iz tih će se tekstova vidjeti da »veliki starosta (*thero*) Kassapo svoj autoritet sam naglašava jedino argumentom svojih »ogromnih« natprirodnih magijskih moći, na području gdje Ānando, njegov vjerni pratilac u svim ovim zgodama, prema vlastitoj skromnoj izjavi nije ni patuljak. Možda je otklanjanje opasnosti Kassapina »papinstva« djelovalo na snažnije isticanje razboritog moralnog načela da se i samo priznavanje takvih »sposobnosti« – čak i uz pretpostavku da bi moglo biti istinito – u *thera-vādi* do danas smatra jednim od najzazornijih prekršaja redovničke discipline. Nasuprot tome, u Indiji (u »hinduizmu«) još ni danas nema vjerskog pokreta ni autoriteta kome ne prethodi slava takvih svrsishodnih »sposobnosti« *yoge* ili *šakti*.

Buddho je u više navrata žigosao razmetanje magijskim moćima i sposobnostima kao nedostojno i sramotno, ističući da dopušta samo »čudo pouke« (jer neposredno nakon svog duhovnog probuđenja nije ni sam mogao da zamisli da bi svoju spoznaju mogao priopćiti drugima i time im pomoći da je i sami dosegnu).¹

¹ Ups. u mojoj *Filozofiji istočnih naroda*, I, 268, *Kevaddha-suttam*.

Prije nego pređemo na prikaz tekstova koji se odnose na sporove s Kassapom, potrebno je navesti Buddhinu spomenutu izjavu o nasljeđu i rukovodstvu u prosjačkom redu:

U toku Učiteljeve posljednje bolesti Ānando izražava nadu:

– Blaženi neće umrijeti a da ne ostavi uputstva kako treba da se ravna redovnička zajednica.

– A šta još, Ānando, redovnička zajednica očekuje od mene? Propovijedao sam Istinu ne razlučujući njenu nutarnju i vanjsku stranu, jer, u pogledu Istine, Usavršeni nikada ne postupa kao učitelj koji nešto zadržava skriveno u stisnutoj šaci. Opravdano bi bilo, Ānando, da onaj ko misli: »Ja treba da rukovodim zajednicom«; ili: »Zajednica je zavisna od mene« – daje upute o svemu što te zajednice može da se tiče. Ali Usavršeni, Ānando, ne misli tako. Zašto, dakle, da ostavljam uputstva o bilo čemu što se tiče redovničke zajednice?... Nego, Ānando, vi treba da budete sami sebi lučonoše, da nađete utočište sami u sebi. Ne sklanjajte se u vanjska utočišta! Pridržavajte se čvrsto Istine; Istina neka vam bude svjetlost i utočište!... Mogli biste možda pomisliti kasnije: »Nema više učiteljeve riječi, nemamo više učitelja«. Ne treba tako promatrati događaje, Ānando! Istina je pravilo; ja sam vam je pokazao i poučio vas; ona neka vam bude učitelj poslije moje smrti... (*Mahā-parinibbāna-suttam, Dīgha-nikāyo, 16*).

Te su riječi rečene Ānandi, koji je učitelju ostao najbliži do smrti. Sāriputto je već bio mrtav. Buddhin sprovod trebalo je odlagati danima u očekivanju da Kassapo stigne u Kusināru, na udaljenim obroncima Himālaja. Iz svih je tih okolnosti shvatljiv Kassappin antagonizam prema Ānandi, njegovo nipodaštavanje Ānandine strpljive skromnosti i podložnosti koje se ispoljava u slijedećim tekstovima. Zbog toga neki drugi tekstovi biografske prirode ističu Buddhino proročanstvo da će i »Ānando još u ovom životu postići *nibbānu*« (A. III, 80), a komentari u nizu čudotvornih priča uveličavaju to naknadno dostignuće, neposredno, pred početak prvog sabora u Rāḍagahi.

Kassapa-samyuttam, 10

Ovako sam čuo. Jednom je zgodan redovnik Mahā-Kassapo boravio u Sāvathīju, u Ćetinu gaju, u samostanu Anāthapindike.

Jednog jutra redovnik Ānando se obuče, uzme prosjačku zdjelu i ogrtač, pa otiđe do redovnika Mahā-Kassape i reče mu:

– Otiđimo, gospodine Kassapo, da posjetimo dom redovnica.

– Otiđi ti, prijatelju Ānando, ti si čovjek koji se naveliko trudiš i poslušješ.

No redovnik Ānando ponovi svoj poziv po drugi i po treći put. Tada se i redovnik Mahā-Kassapo obuče i uzme prosjačku zdjelu i ogrtač pa pođe, a Ānando ga je slijedio kao pratilac. Kad su došli u dom redovnica, Mahā-Kassapo sjedne na pripremljeno sjedište. Tada mnoge redovnice dođu da pozdrave redovnika Mahā-Kassapu, pa se smjeste po strani, a redovnik Mahā-Kassapo ih pouči, ohrabri, oduševi i obraduje poučnim govorom, pa ustane i ode.

Tada redovnica Thulla («debela») – Tissā iskali svoje nezadovoljstvo:

– Zar otac Mahā-Kassapo misli da je njegova dužnost da propovijeda u prisutnosti oca Ānande, mudraca ove zemlje! To je baš kao kad bi trgovčić koji prodaje naokolo igle smatrao da može prodati iglu proizvođaču igala.

Redovnik Mahā-Kassapo je čuo te riječi redovnice Thulla-Tisse, pa se obrati Ānandi: – Tako, dakle, prijatelju Ānando! Ja sam trgovčić igala, a ti si proizvođač igala! Ili sam ipak ja proizvođač igala, a ti trgovčić?!

– Smiri se, gospodine Kassapo! Žene su nerazborite.

– Pripazi, Ānando, da redovnička zajednica ne povede istragu o tebi! A sada, šta misliš, prijatelju Ānando? Je li možda tebe Blaženi pokazao kao uzor redovničkoj zajednici kad je rekao: »Ja, redovnici, kad god hoću mogu da dosegнем koji god hoću stepen zadubljenja i da ga zadržim koliko god hoću... , a to isto može i »Ānando«?

– Ne, gospodine!

– ... ili je rekao: »... a to može i Kassapo«? Ne bi bilo lakše zamisliti, prijatelju, da je moguće mladim palmovim listom zakloniti i sakriti slona velikog osam lakata, nego zamisliti da je moguće prikriti mojih šest nadnaravnih sposobnosti...

Što se tiče redovnice Thulla-Tisse, ona je napustila redovnički život.

Kassapa-samyuttam, 11

Redovnik Mahā-Kassapo je jedanput boravio u Rādagahi, u Bambusovu gaju, na mjestu gdje se hrane vjeverice. U to je doba redovnik Ānando obilazio južno pribrežje s velikom skupinom isposnika. Upravo tada su oko trideset isposnika, Ānandinih sljedbenika, uglavnom mladića, napustili redovničku disciplinu i vratili se na niži stepen laičkog života. Kad je Ānando završio svoj obilazak južnog pribrežja i vratio se u Rādagahu, posjetio je Mahā-Kassapu... a ovaj mu je u razgovoru rekao:

– Prijatelju, zbog kojih je prednosti Blaženi odredio da više od tri redovnika ne idu da prose kod istog dobrotvora? (Kad mu je Ānando odgovorio, Kassapo nastavi):

– A zašto onda ti, prijatelju, putuješ naokolo s tim mladim redovnicima koji ne znaju da paze na vrata svojih osjetila, koji su neumjereni u hrani i nisu skloni isposničkom bdjenju? Za mene si ti pošast usjeva i štetočina u dobrim porodicama. Tvoji se sljedbenici, prijatelju Ānando, osipaju, tvoja se omladina raštrkala. Doista, ovaj je mladić prevršio mjeru!

– I moja je glava posijedila, gospodine, pa ipak se neću uvrijediti što me redovnik Mahā-Kassapo još danas naziva mladićem...

Redovnica Thulla-Tissā je čula da je otac Kassapo prekorio i nazvao mladićem oca Ānandu, koga je ona smatrala velikim mudracem zemlje Videhe, pa je ovako izrazila svoje negodovanje:

– Otkud da otac Mahā-Kassapo, koji je ranije bio učitelj neke druge vjere, smatra da ima pravo da prekorava oca Ānandu, tog velikog mudraca zemlje Videhe, i da ga naziva mladićem?

Mahā-Kassapo je to doznao, pa reče redovniku Ānandi:

– Doista, prijatelju Ānando, redovnica Thulla-Tissā se izrazila lakoumno i glupo, jer ja, prijatelju, otkad sam obrijao glavu i bradu i obukao požutjelu isposničku odjeću, pa otišao u beskućnike, nikad nisam priznao nikogjeg drugog učitelja osim Blaženog, Usavršenog, Potpuno Budnoga... Jednom je zgodom, prijatelju, Blaženi skrenuo s ceste i otišao u podnožje nekog stabla da se odmori. Ja sam tada savio četvero svoj ogrtač od posebno izrađene tkanine, pa sam ponudio Blaženom da sjedne na njega, u želji da mi to donese sreću i korist za dugo vremena. A Blaženi je sjeo na mjesto koje sam mu ja pripremio, pa mi reče:

– Mekan je, Kassapo, tvoj ogrtač od posebno izrađene tkanine.

– Hoće li Blaženi primiti na dar taj ogrtač, iz milosrđa prema meni?

– Ali hoćeš li ti, Kassapo, htjeti da nosiš moje prnje koje su već dotrajale?

– Hoću, gospodine!...

– I doista, prijatelju – nastavi Kassapo – ako neko hoće da govori istinu o meni, taj treba da prizna da stoji pred istinskim sinom Blaženoga, rođenim iz njegovih usta, rođenim iz Istine koju je propovijedao, nasljednikom Istine, koji je od učitelja primio odijelo od odrpanih prnja. (Dalje Kassapo ističe svoje savršenstvo u zadubljenjima duha i u natprirodnim sposobnostima, pa ponavlja uporedbu sa slonom iz prethodnog govora).

Kassapa-samyuttam, 13

...U Sāvattthiju jednom zgodom (još za Učiteljeva života) redovnik Mahā-Kassapo reče Blaženome:

– Šta je, gospodine, uzrok i povod tome što je ranije u prosjakom redu bilo manje disciplinskih propisa, ali je veći bio broj isposnika koji su postizali duhovno savršenstvo, nego danas?

– Kad god se, Kassapo, smanjuje broj ljudstva, a ispravno učenje bude zapostavljeno, tada se broj disciplinskih pravila povećava, a smanjuje se broj onih koji postižu savršenstvo. Ipak ispravno učenje ne nestaje dokle god se u svijetu ne pojavi krivotvorina. Baš kao što pravo zlato ne nestaje dok se ne pojavi krivotvoreno, tako je i sa ispravnim učenjem...

Niz drugih razgovora s učiteljem i zgoda iz Kassapina života svjedoči o njegovim sposobnostima oštrog zapažanja i dubljeg uvida, a iznad svega o snazi volje i karaktera u podnošenju najstrožih asketskih napora. Na listi najspособnijih, u *Anguttara-nikāyi* I, ističe se kao najmoćniji u posebnim asketskim naporima (*dhūtangam*). Osnovnu i isključivu, pa ni neophodnu vrijednost ekstremnog fizičkog asketizma Buddha nikad nije priznao ni odobravao, jer je to bio osnovni povod njegova razmimoilaženja s đainima, kojima uvijek ponovno nastoji da dokaže da tjelesna askeza ne može zamijeniti duhovni napor, a ne može ga ni pospješiti ukoliko prelazi određene mjere i svrhe moralnog

i duhovnog asketizma. I Devadattin raskol u Buddhinom prosjačkom redu nastao je, ili je barem bio pravdan tim osnovnim razmimoilaženjem u shvatanju askeze. U jednom tekstu *Kassapa-samyutte* (5) Buddho poziva Kassapu da se zbog starosti nastani u Buddhinoj blizini i da ublaži strogost svojih asketskih navika, ali Kassapo odgovara molbom da mu učitelj dozvoli da odbije njegov poziv i ostaje pri svojim pustinjačkim navikama.

Nikad i nigdje u historiji buddhizma Kassapi nisu neposredno prigovorene autokratske namjere. Nasuprot tome, u tradiciji *mahāyāne* kult Kassapine ličnosti se razvio do legendarnih vjerovanja, npr. da Kassapo (koji nije nikada ležao na postelji) nije nikada ni umro, nego se povukao, u dobi od 120 godina, na planinu Kukkutagiri (»Pjevčevu goru«) i tamo u duhovnom zadubljenju očekuje dolazak slijedećeg Buddha, Maitreya, koji bi trebalo da se pojavi 5000 godina poslije Gotame, ili oko godine 4500. n. e.

Bio je rodom iz brahmanskog naselja Mahātitttha u zemlji Māgadhi, otac mu se je zvao Kapila, a mati Sūmanādevī. Njegovo je ime prije zaređenja bilo Pippali. Odbijao je očeve zahtjeve da se oženi. Kad je otac ipak na silu izvršio vjenčanje, sin nije pristao da živi sa ženom, nego je uspio i nju da nagovori da se odrekne domaćeg života, te da se obadvoje zajednički upute od kuće kao beskućnici i da se na putu razidu. U to doba još nije znao ništa o Buddhi i njegovu prosjačkom redu. Bio je vrlo bogat, lično je posjedovao 14 sela sa poljima. Odluku da se odrekne domaćeg života i imovine donio je, prema tradiciji, jednog dana kad je nadgledao obradu svojih njiva, kad su mu težaci rekli da on snosi moralnu odgovornost za ubijanje svih živih bića koja stradavaju i bivaju istrebljena prilikom oranja i drugih poljskih radova. – Predsjedavao je prvom koncilu poslije Buddhine smrti u Rādagahi. Svrha je bila da se zvanično potvrdi punovažnost pravila redovničke discipline (*vinayo*). Prisustvovanje Ānandino na tom koncilu bilo je sporno do posljednjeg trenutka, jer je trebalo da prisustvuju samo učenici koji su postigli duhovno probuđenje (*nibbānam*) i bili »usavršeni« (*arahā*). Ānando je, navodno, dosegao taj stepen onoga jutra kad je sabor počeo da zasjeda. Tad mu je dozvoljen pristup.

Slijedeći izbor iz *Thera-gāthā* potvrđuje tipične dobre osobine Kassapine asketske revnosti.

Sidoh u grad iz pustinjačke kolibe da prosim hranu. Zaustavih se pored gubavca koji je baš jeo svoj obrok. On sagnjelom rukom zagradi zalogaj i pruži mi ga. Sa hranom mi dopade u zdjelu i njegov otrgnuti prst. Sjedoh uza zid da pojedem milodar. Ni dok sam jeo, a ni kad sam pojeo ne osjetih gađenja. Kome su hrana otpaci, a lijek kravlja mokraća, stan u duplji stabla, a dronjci odjeća, njegov su dom sve četiri strane svijeta.

(Thag. 1054–7)

Na povratku s prošenja hrane Kassapo se penje na hrid. Zadubljen i ničim nesputan tu prebiva dogorio u svijetu koji buktu plamenom.

(Thag. 1060)

– Te stijene do kojih ne dopiru građani, nego tek stada jelena, i jata ptica, moj su užitak.

(Thag. 1069)

Ljudsko mnoštvo nemoj predvoditi. To zbunjuje duh, sprečava sabranost. Zajedništvo s kim bilo je patnja. Ko tako shvati, taj se ne ističe.

Odvraćen mudrac ne dijeli savjete ni u dobrim porodicama. To zbunjuje duh, sprečava sabranost. Ko usrdnošću želi steći dobar zalogaj, taj napušta smisao dobrobiti.

Shvati da je đubre to zbog čega se uglednima izražava štovanje. Teško je odstraniti sitan trn iz rane, a tako i laskanje podlaca.

(Thag. 1051–3)

– Tamo gdje bez straha svraćaju oni koji prose hranu,
tamo otidi, sinko, da te ne zadesi nevolja.

(Thag. 82)¹

VANGĪSO

Bio je brāhman koji se je među ostalim profesionalnim vještinama proslavio osobito time da je kuckao noktom po kosturu lubanje i po odjeku proricao gdje se pokojnik ponovno rodio. Kad je jednom zgodom negdje gdje je on boravio naišao Buddho, Vangīso je bio znatiželjan da ga vidi. Njegovi brāhman-ski drugovi su ga odvrćali od toga, vjerojatno već zato što su, kako je to često zabilježeno u vezi s Buddhinim govorima, brāhmani općenito smatrali da je Gótamo kao pripadnik vojničke kaste niži od njih, pa treba, ako hoće, da on dođe da se pokloni njima, a ne oni njemu. No ni Vangīsu to nije moglo da zadrži kao ni mnoge druge mlade i stare brāhmane. Prema komentarskoj priči, Buddho mu je pružio lubanju jednog svog pokojnog učenika koji je postigao savršenstvo (*arahā*). Vangīso je kuckao po njoj noktima, ali nikako nije mogao da pronađe gdje se pokojnik ponovo rodio. Da bi shvatio tu tajnu, konačno je i sam pristupio prosjačkom redu. Učitelj mu se zvao Nigródha-Kappo i uputio ga je u temu zadubljenja analizom 32 sastavna dijela ljudskog tijela. Tako je nakon nekog vremena i sam Vangīso postigao spoznajno usavršenje i shvatio da se *arahā* ne preporuča više nigdje jer je postigao utrnuće. Tada je ponovno posjetio Buddhu i u oduševljenju počeo da pjeva svoje hvalospjeve, od kojih je sačuvan znatan broj, ne samo u posljednjem i najdužem poglavlju *Thera-gāthā* nego i u jednom poglavlju *Samyutta-nikāye*, posvećenom njemu (S. VIII).

Navest ćemo dva primjera i iz te zbirke, jer su tu opisane i svečane prigode koje su inspirisale Vangīsu. Tako je stekao naslov pjesnika – *kāvya-ċitta-kathī*.

¹ Ovu strofu komentar pripisuje nekom drugom, manje poznatom, Kassapi.

Vangīsa-thera-samyuttam (VIII, 5)

U Sāvattḥiju, u Đetinu gaju... Blaženi oslovi isposnike ovako:

– Isposnici!

A oni odgovoriše: – Da, gospodine!

Tad Blaženi reče ovako: – Govor koji se odlikuje sa četiri obilježja je dobro izrečen, a ne loše. Koja su to četiri obilježja? Kad se isposnik izražava dobro, a ne loše, ispravno, a ne neispravno, prijazno, a ne neprijazno, istinito, a ne lažno...

Tako je rekao Blaženi. A zatim je Dobri Vodič nadodao:

Najvažnije je dobro se izraziti.
Drugo je pravilo da izreka bude ispravna, a da ne bude neispravna, treće da je prijatna, ne neprijatna, a četvrto istinita, a ne lažna.

Tada redovnik Vangīso ustane sa svog sjedišta, prebaci ogrtač preko jednog ramena, pozdravi Blaženoga sklopljenim rukama i reče:

– Nadahnut sam, Blaženi! Nadahnut sam, Dobrostivi!

– Izrazi svoje nadahnuće, Vangīso! – odvrati mu Blaženi.

A redovnik Vangīso izreče pred Blaženim ovaj prigodni hvalospjev:

Govoriti treba tako da se čovjek ne pokaje i da drugom ne naškodi, jer takav je dobar izraz. Prijazan neka je govor, riječ koja nas raduje i ne zlorabi slabost, nego je drugom ugodna! Riječ istine je besmrtna. – Tā to je vječno pravilo! U istini i namjeri koja ostaje ispravna, nužno je biti postojan. – Tā to se uvijek ističe! Ono što izriče Budni vodi u spokoj *nirvāne* i svaku dokončava patnju. – Tā to je vrhovni izraz!

Vangīsa-thera-samyuttam (VIII, 8)

Drugom zgodom, kad je Vangīso izrazio svoje pjesničko nadahnuće povodom Buddhine propovijedi o *nirvāni*, Buddha ga spokojno upita:

– Reci nam, Vangīso, jesi li te stihove smislio ranije, ili te je nadahnuće spopalo na licu mjesta?

– Nisu to, gospodine, ranije smišljeni stihovi, nego me je nadahnuće spopalo na licu mjesta.

– E, onda nam izreci još nekoliko nadahnutih stihova koje nisi prethodno smislio!

A Vangīso nastavi (u stihovima slobodnog metra):

Ti koji si nadmašio stranputicu Zloduha
prelaziš satrte prepreke.

Gledajte tog razrešitelja spona
kako nepristrasno ravne dijelove dijeli!

Na razne si načine pokazao
put da se prodre kroz bujicu.
Nepokolebivi ostaju svjedoci
da si dokazao tu nepogibeljnost.

Lučonoša je predvidio
kako treba nadići sve te prepreke,
spoznao i uvidio
i pokazao vrhunac našim dogledima.

U tako pokazanoj istini
ko da zanemari što je razaznao?
Zato u pouci Blaženoga
uvijek pažljiv poštuj i slijedi taj uzor!

Vangīso i Ānando

– Izgaram od strasnih želja u razbuktalome srcu.
Gótamin brate, reci mi dobru riječ koja požar stišava, iz
milosrđa!

– Sraz predodžbi potpaljuje plamen u tvojim mislima.
 Čuvaj se privlačnih prizora koji raspiruju strasti.
 Pronicanjem odvratnosti razvij usredotočenost i punu sabranost
 duha.
 U vlastitome tijelu zadrži pažnju i shvati nezajažljivost mučnine.
 Razvij stepen zadubljenja do stanja bez obilježja i riješi se
 samoljublja.
 Prozrevši tako taštinu, kretat ćeš se u smirenju.

(Thag. 1223–6)

Vangiso o sebi

Nekoč sam išao s pjevačima
 od sela do sela, od grada do grada,
 a tada ugledah potpuno budnoga,
 nenadmašivog u svim vrlinama.
 On mi razjasni istinu o stradanju,
 taj utihnuli mudrac bez premca.
 Kad shvatih njegov nauk, i sam se stišah
 obuzet potpunim povjerenjem.

(Thag. 1253–4)

Budni je sin Sunčeva plemena
 razgovijetno iz vlastitog uvida
 razjasnio četiri istine
 iz samilosti prema živim bićima,
 o patnji, nastanku i svladanju patnje,
 o uzvišenom osmerostrukom putu
 koji vodi do stišanja patnje.
 A kad ih je tako izrekao,
 posta mi jasan smisao u zbiljnosti.
 Tako postigoh vlastitu svrhu
 i ostvarih pouku Budnoga.

Dobrobit je doista bila za mene
 što sam susreo Budnoga Učitelja.
 Od svega što na svijetu postoji
 meni je u dio dopalo najbolje.

(Thag. 1258–61)

Hvalospjev Kondaññu¹

Odmah za Budnim i on se probudi,
 Kondañño, naš starješina!
 Odrešit u napuštanju svijeta
 postiže trajno dosežnu
 sreću u samotnim boravištima.

(Thag. 1246)

Hvalospjev Sāriputti

Mudrac duboka uvida, iskusan znalac puta i bespuća,
 Sāriputto, taj veliki um, sada mudrost tumači družini

isposnika.
 (Thag. 1231)

Hvalospjevi Buddhi i učenicima

Danas, u noći punog Mjeseca,
 sakupi se petsto isposnika
 koji su strgli teške okove.
 Svi su ti mudraci dokrajčili
 tlapnju beskrajnog preporadanja.

Kao vladar uz kormilo svijeta
 okružen družbom svojih knezova
 što obilazi sve pokrajine
 svog carstva do ruba Okeana –

tako i On, pobjednik u borbi,
 predvodnik kojemu nema premca,
 kreće okružen sljedbenicima
 da trostrukim znanjem prevlada Smrt.

To su sinovi Veličanstvenog,
 izrodu međ' njima nema mjesta.

¹ Kondañño je bio prvi i najstariji od petorice učenika kojima je Buddha održao svoju prvu propovijed. Kaže se da je odluku o zaređenju donio već prilikom Gótamina rođenja, gdje je prisustvovao kao mladi brahman na dvoru.

Pozdravljam Sunčevo pokoljenje
tih viteza koji su skršili
žedne strijele životne strasti.

(Thag. 1234–7)

Nazivaju te, Veličanstveni,
plemenitim slonom, najmudrijim
među svim mudracima, oblakom
što nabrekao daždom napaja
pažljiv duh pozornih slušalaca.

Iz skrovitog obdaništa
iziđe u sunčani žar
željan da Vođu ugleda,
da se ničice pokloni
tebi, moćnom pobjedniku,
odan sljedbenik Vangiso.

(Thag. 1240–41)

Razgovor s Buddhom

– Pitam Predvodnika čije je znanje
višega reda, jer je neposredno
u ovom životu skršio sumnju:
U Aggālavi preminu prosjak
poznat i čuven, potpuno ugašen.
Ime mu je bilo Nigródha-Kappo.²
Ti ga tako nazva, Veličanstveni!
Pod tim imenom življaše čekajuć
oslobođenje, revan i postojan,
nepokolebiv u zrenju istine.
Slijed tog sljedbenika svi mi želimo
da doznamo od tebe čiji pogled
obuhvata sve zbivanje do kraja.
Sakupili smo se da to čujemo
od tebe, koji si nenadmašiv vodič.

² Kako je spomenuto u životopisu, Nigródha-Kappo je bio Vangīsin učitelj neposredno poslije zaređenja.

Izusti riječ bez oklijevanja,
riječ zanosnu kao pjev labuda,
tečnu kao kap vode iz izvora!
Svi te mi sada pozorno slušamo.

Budući da življaše strogo asketski,
sigurno mu napor ne bje uzalud.
Postiže l' utrnuće bez preostatka
i kako se oslobodi, to nam reci!

Veličanstveni reče: – Skršio je
ovdje požudu tijela i duha,
poriv žeđi duboko ukorijenjen.
Prevalio je put rođenjâ i smrti
konačno. – Tako reče Veličanstveni.

A Vangīso: – Tako čuh i smirih se
tvojom riječju, o najpremudriji!
Ne, nisam uzalud pitao,
jer ti nisi brāhman koji bi me prevario.

(Thag. 1263–76)

III. NAPORI

PRIRODNI PODSTREK

Kāludāyi

Gle kako dim sa ognjišta prodire kroz krovove i napušta kolibe
kao da se i plamen dijeli i razlučuje –
vrijeme je da se okuša i sreća junačka!

Rascvjetala stabla raduju srce, miris im vihori sa svih strana.
S prosjačkom zdjelom u potragu za plodom
došlo je doba, junače, da se ogledaš.

Nije ni prevruće ni prehladno.
Doba je, Učitelju, povoljno za put.
Pokaži se i ti plemenu Sakya i Kóliya
sa zapadne obale rijeke Róhini!

U dobroj se nadi oru njive, u dobroj se nadi vrši sjetva.
U dobroj nadi trgovac plovi morem za zaradom.
Neka se i meni ispuni nada u nepokolebivost!

Uvijek se ponovno vrši sjetva,
uvijek ponovno bog šalje kišu,
uvijek ponovno seljak ore njivu,
uvijek se ponovno množi blago.

Uvijek ponovno dolazi prosjak,
uvijek ponovno daje domaćin.
Darežljiva domaćina uvijek
put ponovno vodi nebeskom carstvu.

(Thag. 527–32)

Kāladāyi je bio Gótamin vršnjak, sin dvorjanina njegova oca Suddhódane. Kad je Suddhódano čuo da mu je sin postao Buddho, poslao je nekoliko poslanika zaredom da ga posjete i da ga pozovu da posjeti svoje rodno mjesto i porodicu. Ti se poslanici, obuzeti snagom Buddhine propovijedi, nisu vratili svome vladaru u Kapilavātthu, nego su se zaredili i ostali kod Buddhe zaboravivši svoju prvobitnu misiju. Kaladāyi je bio posljednji i najpovjerljiviji kraljev glasnik. Ponovni susret s Gótamom i na njega je djelovao kao i na druge. Ipak, kad je prvo razdoblje kiša bilo na izmaku, isposnik Kāladāyi se sjetio svoje misije i u neobičnoj smjesi pjesničkih raspoloženja isporučio Buddhi očevu poruku. Buddho je pristao na njegov nagovor i prihvatio očev poziv.

Čūlako

Snažnim glasom klikću okrunjeni pauni,
plavogrli, vije im se lijepo perje.
Moćna je zemlja zastrta nježnom travom,
a nebo ispunjaju oblaci nabrekli vlagom.

Vještim se duhom uvježbano tijelo
povoljno prožimlje zadubljenjem
u ispravnu pouku Budnoga.

Vini se nezamjetno do potpunog blaženstva,
to je krajnji neotuđiv doseg.

(Thag. 211–212)

Sóno Pótiriyaputto

Ne, nema sna u ovoj noći okruženoj zvijezdama,
probdjeti treba tu noć kome je znanje pronicljivo.

Kao što vjeran slon u borbi želi da slijedi
usud gospodara palog s njegovih pleća,
i meni u borbi života smrt vrijedi više od ropstva.

(Thag. 193–4)

Khitako

Gle, lagano mi posta tijelo na doticaj bezmjernog blaženstva.
K'o pamuk vjetrom zanesen, pluta mi tijelo.

(Thag. 104)

Dantikā

Uspeh se na Hrid lešinara da otpočinem
i vidjeh u podnožju slona kako okupan
izlazi na obalu.
Krotitelj dohvati podbadač i zapovjedi mu: »Klekní!«
Slon klekne, a čovjek mu se uspne na pleća.
Vidjeh kako je ljudska moć ukrotila neobuzdanost.
Tad i ja pribrah svoju čud i bodra odoh u šumu.

(Thag. 48–50)

Eka-vihāriyo

Ko nema više ništa pred sobom ni za sobom – nigdje,
taj se najlagodnije osjeća kad boravi sam u šumi.
Zato ću i ja otići u šumu, podstaknut pohvalom Budnoga,
u lagodan prosjački život u samoći.

Pohrlit ću u šumu da doživim čar blaženstva *yoge*.
Tamo gdje se slonovi kreću u objesti,
meni će samotani život koristiti.

Pod svježim gorskim grebenom u rascvaloj šumi,
okupan pod slapom, koračat ću osamljen
kratkim pustinjačkom stazom.

Dā, samotani, bez druga, u goljoj šumi bit ću zadovoljan
kad ostanem bez bremena, dalek od mutne kaljuge strasti.
Jer treba da uspijem u ostvarenju te želje
pouzdaajući se sam u sebe, gdje niko nikom ne može da pomogne.

Opasat ću za to oružje i krenut u goru
i neću se odande maknuti dok ne raščistim kaljugu strasti.

A kad mi vjetar nanese val svježih mirisa,
raskolit ću opnu tame, utvrđen na vrhu brijega.
Pod cvjetnom strehom šume, pod svježim gorskim grebenom
uživat ću u sreći oslobođenja.

Tu zamisao i ispunih k'o Mjesec kad dostigne ponoću.
Odstranjena je kaljuža strasti. Nema više preporoda!
(Thag. 537–546)

Bhūto

Kad mudrac u zadubljenju pronikne smisao patnje
starosti i smrti koja tlači bezumnu gomilu,
on tada doseže krajnje zadovoljstvo.

Kada u zadubljenju pronikne smisao životne žeđi
koja održava patnju i težnje koja je obmana stradanja,
on tada doseže krajnje zadovoljstvo.

Kada umom prozre u zadubljenju dvostruko četveročlan put
utrt do konačnog pročišćenja od zagađenosti,
on tada doseže krajnje zadovoljstvo.

Kad u zadubljenju slijedi taj put
smiren i bezbolan, nepristrastan, bezuslovan,
do potpunog pročišćenja od zagađenosti,
on tada doseže krajnje zadovoljstvo.

Kad nebom zagrme bubnjevi oblaka, a bujice se prolome sa
svih strana,

isposnik koji pod planinskim stijenama
njeguje zadubljenje tad doseže krajnje zadovoljstvo.
kad na rascvalim obalama rijeke
radosno sjedi pod cvjetnim vijencima
u zadubljenju, tada doseže krajnje zadovoljstvo.

Kada o ponoći u utihnuloj šumi počne kapati rosa
i odnekle zvijer zaurla,

isposnik koji pod planinskim stijenama
njeguje zadubljenje tada doseže krajnje zadovoljstvo.

Kad u gori ili na proplanku suspregne tok razmišljanja
i osjeti se osvježen,
kad se bez bojazni i napora prepušta zadubljenju,
on tada doseže krajnje zadovoljstvo.

Kad se prepusti zadubljenju zadovoljan,
riješen blatnih natruha i nepotišten,
bez zapreka, bez težnji i bez brazgotina,
kad pročisti cijeli kal iz srca – tad doseže krajnje zadovoljstvo.

Kolofon:

Isposnik Bhūto je sve to tako prozreo »sâm k'o
nosorog«

i izrazio u ovih devet strofa.

(Thag. 518–526)

Ālako potječe iz brāhmske porodice iz grada Rādagaho, prestolnice države Māgadho (današnji Bihar). Prosjackom redu je pristupio kad je vidio kako je Buddho sabranošću i snagom duha ukrotio razbješnelog mahārādinog slona Dhanapālu (jedna od popularnih buddhističkih legendi). Ālako je boravio kao pustinjač u zadubljenju u spilji Indasālā dugo vremena. Neugodno kreštanje jata paunova jedne noći izazvalo je u njemu doživljaj duhovnog prosvjetljenja.

Sōno Pōtiriyaputto je bio Buddhin sugrađanin iz Kapilavatthua u Nēpalu, sin feudalnog zemljoposjednika. Prije zaređenja bio je vojskovođa kneza Bhaddiye iz dinastije Sakyā, nazvanog Kāli-gōdhinim sinom. (Izvod iz njegovih stihova i njegov životopis sadržan je u I pogl. ove zbirke). Kad se Bhaddiyo priključio prosjačkom redu, Sōno je slijedio njegov primjer, ali je dugo vremena bio nemaran. Jedan Buddhin podstrek koristio mu je zatim u naglom napretku u duhovnom razvitku.

Khitako je bio brāhman iz grada Sāvattihī, učenik i sljedbenik Mahā-Moggallāne (v. prethodno poglavlje).

Dantikā je bila kći dvorskog svećenika kralja zemlje Kōsalo, rođena u prestolnici Sāvattihī. U prosjačkom redu bila je sljedbenica i učenica Velike Pomajke Gotamī (v. prethodno poglavlje).

Eka-vihāriyo znači »samac«. O životu ovog povučenog pjesnika pustinjaka nema bližih podataka ni u komentarima.

Bhūto je bio sin uglednog dvorjanika iz grada Sāketo. Kad je prvi put čuo Buddhu, zaredio se i povukao se u već ranije spomenuti pustinjski samostan na rijeci Adakārani, čije je ljepote opjevao Sabbako (v. I pogl.).

Tālaputo

PJESMA VLASTITOM SRCU

- Kada ću ja u planinskim spiljama
boraviti sam bez ikog drugoga,
prozirući nestabilnost svega bića?
Da li ću to i kad ću to doživjeti?
- Kada ću ja, obučen u dronjke,
u olinjalo ruho mudraca beskućnika,
skršivši strast i mržnju i zabludu,
sretan boraviti nad ponorom?
- Kada ću ovo ništetno tijelo,
ubitačno gnijezdo bolesti i smrti,
prozreti bez straha i osamiti se u šumi?
Kada ću to doživjeti?
- Kada ću ja britkim mačem mudrosti moći da
presiječem
žilu žednog puzavca životne strasti,
iz koje se bojazan rađa i breme bolnog stradanja?
Kada ću to doživjeti?
- Kada ću uzeti mač skovan bljeskom znanja
i snažnim zamahom mudraca
vojsku Smrti skršiti u tren oka, poput lava?
Kada ću to doživjeti?
- Kada ću postati ravan istomišljenicima
uglednim po dubini znanja,

skladnim po uvidu, po vlasti nad čulima, dostojan sljedbe?
Kada ću to doživjeti?

- Kada moje spokojstvo na proplanku
neće više moći da naruše
umor, glad ni žeđa, vjetar, žega, muhe ni gmazovi?
Kada ću to doživjeti?
- Kada ću doseći uvid mudraca
u četiri istine teško shvatljive –
sabrano me i pažljivom zadubljenju znalca?
Kada ću to doživjeti?
- Kada ću uvidjeti da su beskrajni likovi,
zvukovi, mirisi, okusi,
doticaji i misli požar? Pridružen smirenima,
Kada ću to doživjeti?
- Kada pogrdna riječ neće
izazvati u meni neraspoloženje,
a ni pohvale neće izazvati zadovoljstvo?
Ah, kad će to biti?
- Kada ću panjeve, korov i žilje
na ovoj nepreglednoj krčevini
u svojoj nutrini i vanjštini odvagnuti istom mjerom?
Kad će to biti?
- Kada će u razdoblju kiša svježi pljuskovi
promočiti moju odjeću
dok šumskim putem budem slijedio trag mudraca?
Kada ću to doživjeti?
- Kada ću se na poklik okrunjenog pauna iz šume
prenuti u predzorje
u planinskoj spilji svjestan besmrtnog dostignuća?
Kada ću to doživjeti?
- Kada ću Gangu, Jāmunu, Sarāsvati,
koja se baca u ponor i ponovno

provire, preći magijskom moći neustrašivoga?
Kada ću to doživjeti?

– Kada ću kao slon priviknut na rat,
skršivši poriv strastvenog htijenja,
odvratiti svaki mamac ljepote stegom zadubljenja?
Kada će to biti?

– Kada ću kao osiromašen dužnik
kojega progone vjeronnici biti
usrećen pronađenim blagom, poukom Učitelja?
Kada ću to doživjeti?

Mnogo si godina za svim tim čeznulo
dosta ti je bilo domaćeg života,
srce, a sad, kad sam napustio dom,
zašto ne slijediš i dalje moj napor?

Zar me nisi, srce, nekoč sokolilo:
– Na proplanku šarenilo ptičjih jata
usplahirenih gromom i olujama
raduje duh zanesen zadubljenjima.

Obitelj i prijatelje, rasonodu
u ljubavi i svjetovne užitke,
sve sam to napustio i otišao.
Ipak, srce, nisi sa mnom zadovoljno.

Pa ipak, zar se to tiče ikoga osim mene?
Ko se oruža taj ne jadikuje.
Sve je nestalo – tako sam shvatio
i otišao, željan slobode od smrtnosti.

Tačna je riječ najvršnjeg dvonošca,
najmoćnijeg krotitelja ljudskog roda:
– Duh je nestalan, sličan majmunu.
Ko nije lišen strasti, teško će ga svladati.

Šarenilo užitaka privlači svjetovne ljude
i veže nerazborite.

Za patnjom teži ko želi preporod i zaveden
srcem ne odolijeva paklu

– U šumi gdje klikću pauni i pjevaju ptice
život je s tigrom i panterom
bolji, bez straha za tijelo.

Tako si me, srce, nekad podsticalo.

– Razvijaj zadubljenost, snage duha i sposobnost
probuđenja u sabranosti,
trostruku mudrost prema pouci Budnog!
Tako si me, srce, nekad podsticalo.

– Utri put koji će te izvesti iz dometa Smrti
i dokrajči svu patnju,
put osmerovrsnog pročišćenja!
Tako si me, srce, nekad podsticalo.

– Djelove bića smatraj patnjom u srži!
Odvrti se od svega što bolom rađa
i tu već dokrajči nasrtaj patnje!
Tako si me, srce, nekad podsticalo.

– Nestalnost je patnja. Uvidi da je srž biti
isprazna i da je zločin kazna,
pa skrši poletnu namisao volje!
Tako si me, srce, nekad podsticalo.

– Obrijan, ružan, prokleta lualica
što s prosjačkom zdjelom obija pragove,
dā, tako slijedi riječ Učitelja!
Tako si me, srce, nekad podsticalo.

– Potpuno sabran se kreći ulicama,
domaćim strastima ostaj nepridruživ,
sâm k'o puni Mjesec na vedrome nebu!
Tako si me, srce, nekad podsticalo.

– Boravi u šumi, a hranu prosjači,
na groblju skupljaj prnje za odijelo,

spavaj sjedeći, bodar u naporima!
Tako si me, srce, nekad podsticalo.

Sada kad tvoj usjev rađa plodove,
ti mu pokušavaš sasjeći korijenje
i tako me, srce, samo zavodiš
kolebivoga u dalju neizvjesnost.

Avetni osamljeni lutaoče,
neću više da poslušam tvoj izazov!
Patnje su strasti, britke i strahovite.
Odvraćen, ja slijedim put utrnuća.

Nisam se zbog nesreće ni drskog djela,
zbog duševne ni tjelesne bijede
ni da se prehranim odrekao svijeta,
nego sam te rado poslušao, srce!

– Dobri ljudi cijene skromnost. Prestanak neiskrenosti
znači konac stradanja.
Tako si me, srce, nekad podsticalo,
a sada se vraćaš razorenom mostu.

Požudu, zabludu, radost i bol,
ljepotu likova, radosne osjećaje
i prijatna uzbuđenja sam prezreo.
Povratak prezrenom je nemoguć.

Uvijek sam, srce, slijedio tvoj glas,
kroz bezbroj života te nisam srdio.
Nutarnji preobražaj dugujem tebi,
a i dugi tok patnje je tvoje djelo.

Ti, srce, samo od nas stvaraš brāhmane,
vitezove, kraljeve i careve,
nekada gospodu, nekad, opet, sluge,
a po tvojoj želji bivamo i bogovi.

Zbog tebe nekad postajemo demoni,
tvoj nam korijen seže do u pakao,

a nekad nas vuče među životinje
ili među ukleta sablasna bića.

Nećeš me uvijek ponovno mamiti
kao varavim zgoditkom u strast igre!
Čemu me podbadaš kao bezumnika,
čim sam ti se tol'ko zamjerio, srce?

Prije me je zanosila lutalačka čežnja srca
kud bi joj se posrećilo.
Danas ću ga iz sve snage suspregnuti
kao iskusan krotitelj pomamna slona.

Vodič mi je ovaj svijet pokazao
– nepostojan, neizvjestan, nejezgrovit.
Uzdigni me, srce, pobjedničkom znanju
i pređi teško prodoran tok bujice!

Neće više, srce, biti kao do sada,
neću više da potpadnem pod tvoju vlast.
Sada sam sljedbenik velikog mudraca.
Ljudi moga kova ne srću u propast.

Mora, planine, rijeke, plodna zemlja
na sve četiri strane ovog svijeta,
sve je nestalno, tjeskobno. Kamo da se skloniš, srce,
pa da u sreći uživaš?

Srami se, srce! Čim mi još možeš škoditi?
Nisam više sluga pod tvojim gospodstvom.
Ne stišći nadut mijeh sa oba kraja!
Prsnut će gnjilež iz svih devet otvora.

Tamo gdje vepar i košuta zalaze,
na planinskom sljemenu, u ljepoti prirode,
a kad svježja kiša rosi u šumama,
tad ćeš u šumskom skloništu uživati

pod raznobojnim okriljem okrunjenih
plavogrlih ptica u nemirnom lijetu
dok najljepše pjevaju u grmljavini,
ti ćeš obradovan snatriti u šumi.

Kad se od kiše rasprostre širokolisto raslinje,
a šuma je u cvatu meka kao oblaci,
u gori ću kao grana počivati
i bit će mi meko kao u pamuku.

A sad ću postupiti kao gospodar.
Šta mi daju, to će mi biti dovoljno.
Svoj ću dio posla izvršiti marljivo,
a tebe ću uštaviti kao mačje krzno.

Da, sad ću postupiti kao gospodar.
Šta mi daju, to će mi biti dovoljno.
Neumitno ću te upokoriti
kao obijesnog slona vješt krotitelj.

A kad budeš krotko i pouzdano, srce,
kao konj pod uzdom strogog krotitelja,
onda ću moći da prevalim put
kojim su krotitelji srca svagda kročili.

Za stožer pažnje snažno ću te vezati
k'o slona za stupac čvrstim konopima.
Pod tim nadzorom ćeš se oplemenjeno
odrvati svakoj vrsti bivanja.

Mudro presijeci stranputicu života!
Uporno se drži usvojenog puta!
Shvati ishodište, ustrojstvo i moć,
te se okoristi savjetom najrazumnijeg!

Na raskršću četiriju puteva me tjeraš
u krugu k'o govedo po gumnu.
Zar nisam rastrgao okove da se pridružim
milosrdnom velikanu?

Kao jelen smion u šarenoj šumi
kad krene na vrh okrunjen oblacima,

radovat ćeš se u gori k'o beskućnik,
svladana će biti svaka sumnja, srce!

Ko tvome nasilju i volji popusti, muž ili žena,
i podlegne požudama,
u zabludi opojen događajima tvoj sluga,
srce, hvata se u kolo smrti.

(Thag. 1091–1145)

Tālaputo je bio upravnik pozorišta iz Rāḍagahe. Putovao je s čuvenom velikom trupom izvodeći komedije. Ime mu znači »košarica datulja« i vjerojatno je nadimak. Prema komentaru *Samyutta-nikāue*, tako su ga nazvali zato što mu se je lice, dok je bio komičar, uvijek slatko smiješilo i sjalo »kao zreo plod palme *tālo*«. Uzbudljiva povijest obraćenja sadržana je u razgovoru s Buddhoni u *Samyutta-nikāyi*, XLII, 2:

Blaženi je boravio blizu Rāḍagahe u Bambusovu gaju, kod svetišta gdje su se hranile vjeverice. Tada *Tālaputo*, upravnik pozorišta, pristupi Blaženome, pozdravi ga i sjedne po strani, pa reče Blaženome:

– Čuo sam, gospodine, da su učitelji glumaca još od davnine govorili svojim učenicima da glumac na pozornici ili u areni, izazivajući smijeh i radost gledalaca duhovitim izvrtanjem istine, poslije smrti dolazi u nebo bogova smijeha. Šta na to kaže Blaženi?

– Prestani, upravniče, okani se toga, nemoj to da me pitaš!

No *Tālaputo* je uporno ponovio svoje pitanje i drugi i treći put. Tada Blaženi odgovori:

– Doista sam želio da spriječim to tvoje pitanje, ali ću ti sada ipak i to razjasniti: Kad pred gledaocima koji ni sami nisu slobodni od strasti, mržnje i zablude glumac na pozornici ili u areni predstavlja duševna stanja obuzeta strašću, mržnjom i zabludom, tako da gledaoci tu postaju još zaokupljeniji strastima, mržnjom i zabludom – onda takav glumac koji je i sam opojen i obuzet ulogom povlači i druge u stanje opojnosti i obuzetosti, a poslije smrti takav se glumac preporuča u svijetu paklenskog smijeha... (A osim toga) ja, upravniče, naučavam

da se pred onim čija gledišta vode u zabludu otvaraju samo dva puta preporoda poslije smrti – ili u paklenske muke¹ ili u životinjski svijet.

Na te riječi Tālaputo, upravnik pozorišta, poče da plače i jeca, a Blaženi mu reče:

– Eto zašto sam htio da spriječim tvoje pitanje.

– Ali, gospodine, ja ne očajavam zbog toga. Ja očajavam na pomisao da sam tako dugo živio prevaren i u zabludi, zaveden prastarim učenjem učitelja glume...

(Slijedi Tālaputina zahvala za Buddhinu pouku i molba da bude primljen u prosjački red. Učitelj ga zaređuje; Tālaputo se povlači u osamljen pustinjski život i postiže duhovno usavršenje).

¹ Opis »paklenskih« muka je u indijskim religijama redovno identičan s krišćanskim predodžbama. Razlika je da ni nebo ni pakao nisu »vječni«.

OLUJA

Vimalo

Vjetar je zasićen vlažnom prašinom, munja presijeca nebo, a tok se misli stišava, duh mi je sad potpuno sabran.

(Thag. 50)

Samkićčo

– Zašto, sinko, hoćeš u šumu u ovo kišno doba?
Kršan život je radost tebi, osama je za duh koji ponire.

– Kao što vjetar s visova razgoni oblake nebom,
tako će i osama raspršiti moje misli.

Bijeli crv tek iščahuren, izmilio među leševima
dobačenim strvinarima na groblju, skrenuo je moju pažnju
na odvratnost što prožimlje tijelo.

Tek onaj za kog niko ne mari i ko ne mari ni za koga,
takav prosjak pozna sreću pogleda bez lakomosti.

Radujem se **t**im hridima. Tamo prostrano jezero
preplavljuje grebene, govoda se taže
i srne napajaju, **r**aslinje je rosno.

Živim sam u svetim šumama, u spiljama,
u dalekom boravištu gdje svračaju divlje zvijeri.
Neki kažu: »Treba klati, ubijati, mučiti ta živa bića«.
Ne priznajem tu namjeru, nedostojan izrod mržnje.

Slijedio sam uputstvo i ostvario pouku Budnoga.
Zbacio sam teški teret, iščupano je žilje života.
Ono zbog čega sam napustio dom i postao beskućnikom,
to sam sada postigao, dokončao sve prepreke.

Ne veselim se životu, ne veselim se ni smrti.
Iščekujem kraj svog roka kao nadničar isplatu.
Ne veselim se životu, ne veselim se ni smrti.
Iščekujem kraj svog roka razborito i strpljivo.

(Thag. 597–607)

Vimalo je bio sin bogate građanske porodice iz Rāḍagahe. Susret s Buddhom u rodnom mjestu toliko ga je zanio da je odlučio da pristupi njegovom prosjačkom redu. Živio je u planinskoj spilji u Kósali. Jednog je dana ogromni olujni oblak privukao njegovu pažnju i izazvao sabranost koja ga je dovela do duhovnog usavršenja.

Samkićčo, sin brāhmana iz grada Sāvattihī, rodio se iz utrobe majke koja je umrla pred porodom, pa je iz njenog tijela izvađen tek na lomači, gdje su je spaljivali. Grobari na tim lomačama i danas probadaju lješine koje se nadimlju oštrim kopljima i mrskaju im lubanje. Navodno je i Samkiććevoj majci grobar rasporio utrobu misleći da je naduvena i da će prsnuti. Time je oslobodio dijete, ali mu je ranio zjenicu jednog oka. Zaredio ga je Sāriputto još u ranoj mladosti. I o njegovom kasnijem životu se pričaju neobične i pustolovne zgode i doživljaji.

TJESKOBA

Sitavaniyo

U svježu šumu pođe isposnik neki
sâm u sebi smiren i sabran;
nàočigléd je prevladao stravu,
zadubljen u pažnjom pokorenom tijelu.

(Thag. 6)

Pôsiyo

Ko je promišljen taj zna vrlinu samotna života.
– Iz sela u šumu pođoh i tamo nađoh sklonište.
I otud sam otišao dalje ne prozborivši ni riječi.

(Thag. 34)

Vadđi-putto

Pođoh da prodrem u šumska bespuća,
u srcu da doprem do utrnuća.

– Ne daj se smesti u zadubljenju!
Na zamjerke se nemoj osvrutati!

(Thag. 119)

Sambula-Kačćāno

Kiša s neba pada i romori,
a ja prebivam sam u podzemnoj stavi spilje.
Baš zato jer sam sâm u podzemnoj stavi spilje,
nisam ni ustrašen ni potišten,
Eto, ni kosa mi se ne ježi.

Ta to je moja navika, boraviti sam
u podzemnoj stravi spilje.

(Thag. 189–90)

Sīta-vaniyo je nadimak izveden iz prvih riječi ove strofe o »svježoj šumi« (*sīta-vanam*). Pravo je ime ovog isposnika bilo Sambhūto, brāhman iz Rādagahe. Prosjačkom redu je pristupio sa još tri prijatelja koji su se zvali Bhumido Ďeyya-seno i Abhirādhanō. I »svježa šuma« je ime jedne određene šumice u blizini grada gdje je živio kao pustinjač.

Pōsiyo je bio sin bogatog građanina iz Sāvathhīja. I stariji mu brat, Sangāmadito, bio je pripadnik Buddhina prosjačkog reda. Zabilježena je jedna neugodna zgoda iz života ovog isposnika kad je naknadno posjetio svoju bivšu porodicu, a žena je pokušala da ga namami i ponovo zavede, ali bez uspjeha.

Vaddiputto je pripadao jednoj od kneževskih obitelji plemena Ličhavi u Vesāliju. Buddhinu prosjačkom redu je pristupio u mladosti, a bio je osobito prijatelj s Ānandom. Strofa koja je ovdje sačuvana bila je, navodno, upućena Ānandi kao prijateljski savjet i utjeha poslije Buddhine smrti.

Sambula-Kačcāno je bio iz Māgadhe, a živio je kao pustinjač u nekoj spilji koju su nazivali Bhéravā, ili »jezovita« spilja, u Himālajama.

BOLEST

Uttiyo

Pojavila se bolest, zaoštrila se pažnja:
»Pojavila se bolest, nije vrijeme za dangubu!«

(Thag. 30)

Čakkhupālo

Slijepac sam, s iskopanim očima, bogalj u pustoši.
I tome ću radije podleći nego da se zlu pridružim.

(Thag. 95)

Uttiyo je bio iz brāhmanske porodice iz Sāvathhīja. Kad je postao punoljetan, odvratio se je od svijeta i postao »odvraćeni« ili »otudeni« (*paribbādako*) još prije nego što je susreo Buddhu i čuo za njegovo učenje. Kasnije je pristupio Buddhinu prosjačkom redu. U *Samyutta-nikāyi* (XLV, 30 i XLVII, 16) zabilježena su dva njegova razgovora s Buddhom. U prvom pita za smisao učenja o pet elemenata osjetnosti, a Buddho mu tumači potrebu odvratanja od osjetnih područja kao preduslov za njegu vrlina »plemenitog osmerostrukog puta« pročišćenja. Drugi ćemo zbog tipičnosti te vrste savjetovanja s učiteljem citirati opširnije:

...Redovnik Uttiyo posjeti Blaženoga, pa mu reče:

– Vrijedno bi bilo za mene kad bi mi Blaženi dao kratku pouku, pa da se na osnovu te pouke povučem u samoću i da ostanem sabran u napornom nastojanju.

– Da to postigneš, Uttiyo, potrebno je da se iz osnova pročistiš u onome što je vrijedno. A koje su osnove vrednotâ? To su potpuno čista vrlina i ispravno shvaćanje. Tek kad ti vrlina bude potpuno čista, Uttiyo, a shvaćanje ispravno, oslanjajući

se na vrlinu i u njoj učvršćen, možeš da njeguješ četiri vrste postojane pažljivosti. Te se četiri vrste sastoje u ovome: U tijelu treba da motriš tjelesne pojave postojano, smireno i pažljivo, obuzdavajući mrzovolju koju izaziva težnja za svijetom. Isto tako treba postupati i u pogledu osjećaja, mišljenja i predmeta na koje se ono odnosi...

Redovnik Uttiyo je s radošću i zadovoljstvom primio riječi Blaženoga. Ustao je, pozdravio Blaženoga obilazeći ga s desne strane i otišao. Boraveći povučen u samoći, sabran u napornom nastojanju, Uttiyo uskoro postiže svrhu zbog koje sinovi dobrih porodica napuštaju dom i postaju beskućnici – nenadmašivu svrhu ispravnog života koja se postiže već u ovom životu. Dosegavši samostalno spoznaju i uvid, zadržao je taj doseg i shvatio: »Dokončano je preporađanje, iživljen ispravan život, učinjeno je što je trebalo učiniti i ništa više ne preostaje«.

Tako je i redovnik Uttiyo postao jedan od usavršenih. *Čak-khupalo* je nadimak koji znači »zaštitnik očnog vida«. Vjerovatno mu je tek kasnije vjerovanje pripisalo tu zaštitničku moć, jer je u vlastitom životu njegov slučaj bio upravo obrnut – zanemario je očnu bolest da ne prekine napor asketskog zadubljenja i usavršenja. Zbog toga je svoje duhovno probuđenje postigao kao tjelesni slijepac. U komentaru slijedi duga pustolovina i poučna priča o tome kako ga je nećak tražio i pronašao u dalekom šumskom skrovištu i kako se vratio kući. Svoju je sljepoću tumačio sjećanjem na grijeh počinjen u jednom od ranijih života kad je bio ljekar, pa je nekoj ženi, koja nije htjela da mu plati uslugu, dao štetan lijek i tako skrivio njenu sljepoću.

DUHOVNI NAPORI

– *Teškoće*

Dento

Teško je odreć se svijeta, obitelj je teret, i kuća,
a duboka moć istine teško je dosežno blago.
Mukòtrpan je život, kakav bio da bio.
Tek misao na stalnu nestalnost je smisljena.

(Thag. 111)

Rādadatto

Isposnik neki pođe na groblje
i spazi napušteno tijelo mrtve žene,
bačeno strvinarima za hranu, crvljivo, trulo.

– To čega se drugi gade, meni izazva grešnu misao,
ispolji požudnu želju. Bjeh obuzet tamom.
Kad se udaljih s tog mjesta – već je prošlo vrijeme ručku –
pažljiv i sabran otidoh nekud u osamu.
Tu mi se misao pokrenu iz dna srca
i jasna mi postade opasnost.
Tad je tek odvratnost prevršila mjeru.
Tako mi se oslobodi duh.

(Thag. 315–319)

Kullo

I Kullo pođe na groblje i spazi napušteno tijelo mrtve žene,
bačeno strvinarima za hranu, crvljivo, trulo.

– Bolesno, prljavo, gnjilo tijelo, pogledaj, Kullo!
 Iz njega provire i curi gnoj – to je zanos lakoumnih.

Pogledah u zrcalo istine da izoštrim pogled znalca
 i prozreh u tom tijelu unutarnju i vanjsku ispraznost.

Kako je ono, tako je i ovo; kako je ovo, tako je i ono.
 Kako je tu dolje, tako je i gore,
 a tu gore je kao i tamo dolje.
 Kako je po danu, tako i po noći,
 a kako po noći, tako i po danu.
 Kako prije, tako poslije; kako poslije, tako je i prije.

Ni glazba me petorice svirača ne obradova toliko,
 koliko sabranost duha kad prozreh uzvišenost istine.
 (Thag. 393–8)

Mittakālī

Iz uvjerenja napustih dom i postadoh beskućnica,
 pa ipak mi misao prianja uz blagodat gostoljublja.
 Zanemarujući krajnju svrhu, sklona sam nižoj namjeri
 i pod utjecajem želja zanemarujem cilj isposništva.
 Zbog tog me spopade očaj; klonula sam u ćeliji.

– Na loš sam put zabludila nagnata životnom žeđi.
 Kratkotrajan mi je život, starost će ga i bolest skršiti,
 ne smijem se skanjivati dok mi se tijelo ne raspadne.

Prozrela sam kako se sastojci bića slažu i razlažu.
 Digoh se slobodna duha. – Izvršena je poruka Budnoga.
 (Thag. 92–6)

Sappadāso

Dvadeset i pet sam godina živio kao beskućnik,
 a da ni za trenutak ne dosegnuh duhovno smirenje.
 Nemoćan da postignem staloznenost duha izmućenog željama
 i strašću,
 naričuć u uzbuđenju napustih samostan.

– Život mi je postao besmislen, dokrajčit ću ga mačem.
 Kad sam napustio redovničku stegu, sramim se da dalje živim.

Tad uzeh mač i smjestih se na ležaju,
 oštricu prislonih na žile da ih presiječem.

Tu mi se misao pobudi iz dna srca i jasno mi predoči
 opasnost.

Sad je tek odvratnost prevršila mjeru.
 Tako mi se oslobodi duh.

Gle, kako je obuhvatna istina:
 Postigoh trovršno znanje i izvrših poruku Budnoga.
 (Thag. 405–410)

Đento, sin poglavara sela Đento. Prosjачkom redu je pristupio mlad, kad je prvi put ugledao i čuo Buddhu.

Rādadatto, iz porodice vodiča karavana u gradu Sāvattthī. Kad je postao punoljetan, otac ga je poslao da samostalno vodi veliku karavanu u Rādagahu. Pošto je završio taj posao, potrošio je u Rādagahi sav novac na rasonodu. Konačno, potišten, lutajući gradom stiže do Bambusova gaja, gdje je tada boravio Buddho. Čuo je njegove riječi i odlučio da pristupi prosjačkom redu. Živio je na groblju, gdje je naišao i na osakaćeno tijelo neke ubijene kurtizane. Na taj se doživljaj odnosi pjesma.

Kullo, zemljoposjednik iz Sāvattthīja. Pod snažnim utiskom susreta s Buddhom pristupio je prosjačkom redu, ali je zatim često bio uznemiravan pobudama strasti. Buddho ga je uputio da vježba zadubljenje nad lešinama na groblju i pokazao mu »znakove« odvratnosti na koje treba sabrati pažnju.

Mittakālī, kći brāhmana iz mjesta Kammāsadammo. Povod pristupa prosjačkom redu bio je jedan od Buddhinih najvećih i najvažnijih govora (održan na području današnjeg Delhija) o postojanoj pažljivosti (*Mahā-sati-patthāna-suttam*, D. 22) koje mu je prisustvovala. Godinama nije mogla da se oslobodi zlih osobina častoljubivosti i svadljivosti. Kaže se da je u vlastitom postojanom unutrašnjem naporu i borbi sa samom sobom konačno pobijedila nakon sedam godina.

Sappadāso, iz grada Kapilavattthu, bio je sin dvorskog svećenika Buddhina oca Suddhódane. Pristupio je prosjačkom

redu prilikom jedne Gotamine posjete rodnom kraju. Napori da postigne zadubljenje bili su bezuspješni preko dvadeset godina. Razlog su bili »zle navike i karakter«.

– *Obraćenja*

Nannduttarā

Žrtve sam prinostila vatri, Mjesecu i Suncu, a i božanstvima, hodočastila do rijeka i kupala se na svetim mjestima. Mnoge sam zavjete ispunjala i brijala prednju polovicu glave, ležala na goljoj zemlji, odricala se večere.

Uz to sam voljela nakit i mirise u kupkama, njegovala svoje tijelo i odavala se strasti.

Napokon sam stekla pravo povjerenje i otišla u beskućnički život.

Prozrela sam zbilju tijela i iskorijenila strasti.

Razoreno je sve biće, svaka potreba i želja.

Razriješana svih spona, dosegla sam smirenje htijenja.

(Thag. 87–91)

Bhadrā

Iščupanih kosa, zablacena, ogrnuta jednom krpom, ranije sam lutala.

Neistinu sam smatrala istinom, a istinu podozrijevala.

Iz dnevnog se boravišta uputih jedanput na Hrid lešinara.

Tu ugledah bistar lik Buddhe okruženog družbom isposnika.

Pokleknuh i štovanje izrazilih sklopljenim rukama.

A on mi reče: – Hodi, Bodra!

To mi je bilo zaređenje.

Duhovni napor sam vršila prosjačeći pedeset godina

u području Māgadhe, Benaresa, Vađđi i Kósale.

A onaj razborit dobrotvor koji prosijački ogrtač

pokloni Bodroj, slobodnoj od svih okova, postade vrlo zaslužan.

(Thag. 107–111)

Telakāni

Revan u vjerskom obredu dugo sam vremena u napornom razmišljanju nastojao doseći istinu,

al' smirenje duha nisam postigao.

Pitao sam isposnike i brāhmane:

– Ko je nadišao svijet, ko je utonuo u besmrtnost, čije učenje da slijedim da spoznam vrhovnu svrhu?

Hvatao sam se na udice kao riba ne meku.

Trzah se, ali ne istrgnuoh iz svog očaja,

kao vođa ratobornih bogova kad ga zarobi vojska

Gromovnika.

– O, ko će me na ovom svijetu osloboditi spona

i ko će me uputiti do potpune budnosti?

Koji je isposnik ili brāhman prozreo razornost?

Čije učenje da slijedim da me izvede iz rađanja-i-smrti?

Postah nepovjerljiv i sumnjičav, srdit i nasrtljiv,

u žestini zlonamjerman i podstrekač razdora.

Sedamnaest me je godina podbadala oštrica životne žeđi.

Eto kako je duboko uvriježena urođena mahnitost.

Pristrasnost u shvaćanjima, kad se ne ukloni, postaje sve

žešća.

Groznica me je tih rana tresla kao list na vjetru.

Podjarena u nutrini žar taštine se rasplamsa,

a tad se iz šest žarišta osjetnih dodira tijelo pokreće na sve strane.

Ne mogoh pronaći liječnika koji bi mi taj trn izvadio

bez oštrice noža i riješio me sumnje.

Ko da mi bez noža i bez rane izvuče trn zaboden iz nutrine,

a da cijelo tijelo ne potrne?

Ipak onaj ko je ovladao istinom najbolje umije i otrov da
odstrani.

On će, na čvrstom tlu pružiti ruku meni koji sam pao duboko
u kaljužu kuda se istresa smeće,
prekrivenu varavim slojem okorjele učmalosti.

Oholost je munja u oblaku koja prosijeva kroz kišu.
Pogled iz kojeg pretnja prosijeva
iz strasti crpe zadnju namjeru.

Sa svih strana struje bujice, odasvud buja divlje raslinje.
Ko će branama spriječiti poplavu, ko će iskorijeniti korov?

– Čvrst bedem izgradi, starješino, da odbiješ poplavu bujice,
da te tok misli ne potkopa iznenada kao podronjeno stablo!

Ta opomena pobudi strah u meni
i podstrek da predem na drugu obalu.
Spas i oružje mudrosti nađoh u zajednici mudraca
koji me snabdje za plovidbu čvrstom splavi dobro sagrađenom,
istesanom iz srži istine, i reče mi, »Ne boj se!«

Popeh se na zdanje utvrđene pažnje
i osvrnuh se na ono što mi se ranije činilo
da je tjelesni užitek svijeta.
A tada ugledah put do kojeg će me prevesti splav,
put NE-usmjeren vjerom u Sebe, pouzdan do kraja.

Budni mi pokaza savršen način kako da istrgnem trn
koji iz samog sebe izbija i napaja se u žilama bića.
Sve što me je dugo morilo uvriježeno u srcu
Budni mi je odstranio i raspršio zadah otrovne mučnine.
(Thag. 747–768)

Nanduttarā, kći brāhmanskih roditelja iz mjesta Kammāssa-
dammo, postala je sljedbenica slobodnog asketskog učenja
(*samanā*), navodno đainskog, iako njena pjesma upućuje
na tipično ne-đainske obrede i običaje. S vremenom je postala sa-
mostalna dijalektičarka, kakvima je obilovala Indija u to doba, i

izazivala dijalektičke (ili sofističke) »dvoboje«. Odazivajući se
njenom izazovu, Moggallāno ju je porazio. To je bio razlog što je
pristupila Buddhinu redu.

Bhadrā, kći bogataša iz Rāḍagahe, postala je junakinja
jednog od najfantastičnijih životopisa u našoj zbirci. U mladosti
se zaljubila u razbojnika Sattuka kad je vidjela kako ga vode
na stratište. Njen otac je morao da potkupi stražare i da inscenira
otmicu. Sattuko je, međutim, želeo da opljačka Bhadrin nakit,
pa da umakne. Rekao joj je da mora prinijeti žrtvu svome bogu
zaštitniku na Razbojničkoj hridini. Bhadrā je morala da ga slijedi
na taj obred u svečanom nakitu. Kad su stigli do razbojničkog
svetišta (ustanove kakve postoje u Indiji do 20. vijeka, ako ne i
danas; poznat je bio takav zloglasni hram na imanju oca Rabin-
dranatha Tagore, današnjem Šantiniketanu) Sattuko reče Bhadri
da mora nju da prinese za žrtvu bogovima. Bhadrā odgovori da
pristaje, ali želi da ga prije smrti izljubi sa svih strana. Kad ga je
ljubila s leđa, gurne ga u provaliju i tako se spasi. Potresena tim
događajem, nije htjela da se vrati kući, nego je pristupila ispo-
sničkom redu đaina. Po običaju koji i danas postoji, prilikom
zaredenja iščupane su joj kose posebnim češljem od oštrog
palmova lista. No uskoro joj kose ponovno porastoše još gušće
i kudravije nego prije. Zato su je nazvali kuṇḍala-kesā (»kovrda-
štokosa«). Kasnije se, navodno, osamostalila i usavršila u sofi-
stičkim diskusijama i živjela od takmičenja u toj vrsti intelektual-
nih dvoboja dok nije došla u doticaj s Buddhinim učenicima
i konačno susrela njihova učitelja.

Tēlakāni, brāhman iz Sāvattihija, bio je stariji od Buddhē.
I on je prethodno bio samostalan dijalektičar i neortodokсни
tražilac istine kao hiljade i hiljade indijskih i kineskih preteča i sa-
vremenika helenskih sofista.

– Učitelj i učenik

Sivako

– Eto, dolazim, Sivako! – tako mi reče učitelj.
Al' dok mi tijelo boravi u selu, duh polazi,
ležeći, daleko lebdim. Ko shvati, taj ne zaostaje.

(Thag. 14)

Abhayo

Čuo sam ispravnu riječ Budnog, Sunčeva potomka,
vješto uperenu na srž bola, k'o strijela kad nit siječe.

(Thag. 26)

Sāmā

Dvadeset i pet je godina otkad napustih dom,
al' postignuće duševnog mira mi osta potpuno neznatno.
Nemoćna da smirim čud i da ovladam mislima
spopade me uzbuđenje kad se suočih
sa poukom Pobjednika.

Tad iz privržene pažnje krāj mučne žudnje dosegoh
i mnoštva nevolja. Buddhin je zavjet ispunjen.
Ovo je sedma noć otkad mi prěsuši žeđ za životom.

(Thag. 39–41)

Sivako je bio nećak starijeg i uglednog Buddhina učenika
Vanavačče. Majka ga je poslala ujaku koji je živio osamljen u
pustinji da mu pomogne i da se pobrine za njega. Tako se Sivako
i sam priklonio pustinjskom životu.

Abhayo (Nebojša) je bio sin Bimbisāre, vladara Māgadhe,
i prve kurtizane koju je Bimbisāro uspostavio u Rādagahi po
uzoru na Ambapālī u Vesālīju. Zvala se Padumavatī. Kad je
sinu bilo sedam godina, majka ga je poslala u kraljevski dvor,
gdje je odrastao među ostalim kraljevićima. Bimbisāro, prvi
kraljevski zaštitnik i mecena Buddhin, bio je podjednako naklonjen
i savremenom velikom reformatoru đainizma Niganthi
Nātaputti, nazvanome Mahāvīro ili »veliki pobjednik«. I Ab-
hayo se u mladosti najprije priklonio Mahāvīri i postao njegov
učenik. Prema buddhističkoj verziji, osobito u razgovoru »kneza
Nebojše« (*Abhaya rāda-kumāra-suttam*, M. 58) s Buddhom, Nā-
taputto ga je poučio kako da u sofističkoj raspravi nadvlada i po-
razi »isposnika Gótamu«. Dogodilo se, međutim, obrnuto – knez
Nebojša je bio poražen i postao Buddhin učenik. Izvještaj o tome
glasi ovako:

– Ovako sam čuo. Jednom je zgodom Blaženi boravio u
Rādagahi, u Bambusovu gaju, pored svetišta gdje se hrane vjeve-
rice. Tada kraljević Nebojša posjeti đaina Nātaputto, pozdravi
ga i sjedne po strani, a đain Nātaputto mu reče ovako:

– Hajde, kraljeviću! Porazi u diskusiji isposnika Gótamu,
pa će ti se pročuti slava i dika da si porazio isposnika Gótamu, ko-
ji uživa tako veliku duhovnu moć i dostojanstvo.

– Ali kako ću ja, gospodine, poraziti isposnika Gótamu...?

– Evo kako, kraljeviću: Otiđi k isposniku Gótami, pa ga
upitaj ovako: »Može li, gospodine, Usavršeni (Buddho) reći
nešto što se drugima ne sviđa, što im je neugodno?« Ako isposnik
Gótamo na to pitanje odgovori potvrdno, onda treba da mu ka-
žeš: »Ali, u čemu je onda razlika, gospodine, između vas i pro-
sječnog čovjeka? Jer, i prosječan čovjek govori ono što se drugi-
ma ne sviđa, što im je neugodno«. A ako isposnik Gótamo
odgovori niječno, onda treba da mu kažeš: »Kako to gospodine,
da ste vi ipak izjavili o Devadatti ovo: „Devadatto je osuđen
na stradanje u paklu Nirayi za vrijeme jednog svemirskog raz-
doblja, Devadatti nema pomoći.“ Te se riječi nisu svidjele Deva-
datti, nego su ga rasrdile.« – Kraljeviću, zatečen ovim dvosjeklim
pitanjem, isposnik Gótamo neće moći ni da ispljune ni da proguta.
To će biti kao željezna udica kad se zabode u grlo...

A kraljević Nebojša (kad je stigao do Buddhē) pogleda
prema Suncu, pa pomisli: »Sada nije povoljan čas da pobijem
Blaženoga, nego ću to učiniti sutra u svojoj vlastitoj kući«, pa
reče Blaženome:

– Gospodine, pozivam Blaženoga da sutra sa još trojicom
dođe k meni na ručak.

Blaženi šutnjom prihvati poziv...

Sljedećeg dana, kad je kraljević Nebojša pogostio Blaženog
služeći ga vlastitim rukama biranom hranom i pićem..., sjedne
pored njega na niže sjedište, pa ga upita:

– Gospodine, može li Usavršeni reći nešto što se drugima
ne sviđa, što im je neugodno?

– Kraljeviću, zar to pitanje nije jednostrano?

– E, gospodine, s te su strane đaini pretrpjeli poraz.

– A zašto to kažeš, kraljeviću?

(Nebojša mu ponovi cijeli svoj razgovor s Nātaputtom i nje-
gove upute doslovno).

Dok je tako govorio, kraljević Nebojša je držao na krilu svog nekakog sinčića, ispruženog na leđima. Blaženi mu tada reče:

– Šta misliš, kraljeviću, kad bi se dogodilo da ovom dječaćiču tvojom nepažnjom ili nepažnjom dadilje dospije u grlo komadić drveta ili kamenčić i da tu zapne, šta bi ti učinio?

– Izvadio bih ga, gospodine! A ako to ne bi odmah uspjelo, onda bih mu prihvatio glavu lijevom rukom, pa bih mu izvukao smetnju iz grla zgrvčanim prstom svoje desne ruke, sve i kad bih mu time raskrvavio grlo. A zašto? Jedino iz samilosti prema djetetu.

– Isto tako, kraljeviću, i Usavršeni, kad zna da neka tvrdnja ne odgovara činjenicama, da nije tačna ni svrsishodna, i da se drugima ne sviđa, da im je neugodna – takvu tvrdnju Usavršeni neće izreći. A kad Usavršeni zna da neka tvrdnja odgovara činjenicama, da je tačna, ali nije svrsishodna, a drugima se ne sviđa i nije im ugodna – ni takvu tvrdnju Usavršeni neće izreći. Ali kad Usavršeni zna da neka tvrdnja odgovara činjenicama, da je tačna, a uz to i svrsishodna, iako se drugima ne sviđa i nije im ugodna – za takvu će tvrdnju Usavršeni naći pravo vrijeme da je razjasni. Kad opet Usavršeni zna da neka tvrdnja ne odgovara činjenicama, da nije tačna ni svrsishodna, iako se drugima sviđa i ugodna im je – ni takvu tvrdnju Usavršeni neće izreći. Ali kad Usavršeni zna da neka tvrdnja odgovara činjenicama, da je tačna i svrsishodna, a i da se drugima sviđa, da im je ugodna – za takvu će tvrdnju Usavršeni naći pravo vrijeme da je razjasni. A zašto? Jedino iz samilosti prema njima.

– Gospodine, kad učeni plemići, brāhmani, građani i isposnici postave Usavršenom takva pitanja koja su unaprijed (sofistički) razradili – da li Blaženi već unaprijed ima smišljen odgovor: »Ko god me upita ovako, ja ću mu odgovoriti ovako«, ili Usavršeni odgovara neposredno?

– Kraljeviću, i ja ću tebi postaviti protupitanje, pa mi odgovori kako misliš: Poznajesh li dobro razne dijelove bojnih kola?

– Svakako, gospodine!

– A ako te neko upita kako se zove ovaj ili onaj dio, hoćeš li imati već unaprijed pripremljen odgovor za svako takvo pitanje ili ćeš odgovoriti neposredno?

– Budući da sam ja, gospodine, čuven upravljač bojnim kolima i dobro im poznajem sve dijelove i pojedinosti, jasno je da ću odgovoriti neposredno.

– Isto je tako, kraljeviću i s Usavršenim... A zašto? Zato što je Usavršeni potpuno prozreo osnove bića...

(Nebojša se na kraju tipičnom formulom priznanja i odobravanja utječe u Buddhu, u njegovo učenje i njegovu zajednicu i postaje njegov svjetovni sljedbenik).

Kraljević Nebojša (Abhayo) se pojavljuje i u *Samyutta-nikayi* (XLVI, 56), a i u prvoj knjizi redovničke discipline, gdje se kaže da je spasio i othranio kasnijeg čuvenog ljekara i mecenu Đivaka.

Sāmā, građanka iz Kósambija, odlučila je da se povuče u beskućnički život kad je izgubila jedinu vjernu prijateljicu, *Sāmāvati*, jednu od triju zvaničnih supruga kosambijskog kralja Udéne. Susret sa Buddhom se odigrao tek u njejoj starosti.

OBUZDANJE SPOLNOG NAGONA

Āpā i Kālo

Kālo:

Prije bijah hodočasnik, a sad sam postao lovac, zaglibljen u užas strasti kojoj nisam odolio.

Smatraš da sam sretan, Āpā, sinom kog si mi rodila. Satrt ću ti sponu, Āpā, vratit se u beskućnike.

Āpā:

Ne grdi me, pobjedniče, ne grdi me, mudri, tihi, jer srditi nisu čisti, nisu pravi isposnici.

Kālo:

Odlazim iz sela Nālā. Ko da ostane u mjestu gdje ženskim varkama svode askete s ispravnog puta!

Āpā:

Dodī, Kālo, vrati mi se i uživaj kao prije! Bit ću tvoja robinja ja, a i moje drugarice.

Kālo:

I četvrtina tih riječi previše bi bila, Āpā, za onoga ko još želi da se taži tvojom slašću.

Āpā:

Kālo, kao navrh brda razgranata akacija u cvijetu, a puzavica rasprostranjena duž obale, zar nije lijepo i moje tijelo raskriljeno, posuto sandalovinom, pod velom iz Benaresa?

Kālo:

Kao što lovac nastoji stegnuti pticu u mrežu, čarima svoga tijela nećeš me sad namamiti.

Āpā:

Ovaj sin je moj plod, Kālo, koji sam tebi rodila. Zar sada kad imam sina ti hoćeš da me napustiš?

Kālo:

Ko stekne mudrost napušta djecu, i rod i bogatstvo. Snažan se junak istrgne kao slon kad satre sponu.

Āpā:

Onda ću ti sina ovdje umlatiti il' izbosti, pa da od tuge za sinom odustaneš od odlaska.

Kālo:

Sve i da to dijete baciš šakalima ili psima, bijedna ženo, nećeš me tim više preobratiti.

Āpā:

Pa nek ti je sretno, Kālo, ali reci kuda ideš, u koje ćeš selo il' grad, ili na kraljevske dvore?

Kālo:

Nekoč sam lutao s brojnom sljedbom uglednih sofista od sela do grada i do moćnih kraljevskih dvorova. Ali sad se pojavio na obali Nerènjđare veličanstveni Budni što nadišavši svaku patnju svoj nauk tumači svima životom nadarenim bićima. Njemu ću poći, on da mi postane vodič.

Āpā:

Izrazi i moje štovanje moćnom zaštitniku svijeta kad mu se ničice pokloniš, spomeni i moju odanost!

Kālo:

I za mene znače dobit ove tvoje riječi, Āpā, kojim odaješ štovanje moćnom zaštitniku svijeta. Kad se ja pred njim poklonim, i tebe ću spomenuti.

Tako se uputi Kālo i stiže do Nerènjđare
da čuje pouku Budnog, njegovu besmrtnu riječ
o patnji i o iskonu patnje, o njenom svladanju
putem osam vrlina što vode stižavanju patnje.
Ničice mu se pokloni i izrazi poštovanje.
Spomenu i Ćāpu prije odlaska u beskućnike.

Pòstiže trovrсно znanje i ispuni Buddhin zavjet.
(Thig. 291–311)

Kālov opis istog događaja:

Tamnoputa žena i krupna – k'o vrana;
raskriljena bedra, raskriljene ruke
i jedre sise k'o ćupovi mlijeka –
legla da se poda.

Ko se namami nepromišljen i trom,
toga će uvijek zadesit ista tlapnja.
Zato se ne dam zavesti u leglo rađanja,
i neću opet bezglavo podleći.

(Thag. 151–2)

Mānavo

Vidjeh oronulog starca i bolesnika,
mrtvaca vidjeh i konac života.
I zgadi mi se spolni život, postadoh beskućnik,
napusti me čar užitka.

(Thag. 73)

Nāgasamālo

Nakićena, u velima i vjencima ovijena,
mirisna od sandalova praha,
po sredini prostrane ulice
plesaćica igra, a glazba je prati.

Naidoh proseći hranu i raspoznah u prolazu,
nakićenu, velom ogrnutu podmetnutu zamku Smrti.
To moju misao podstaknu iz dna srca
i jasno mi predoči opasnost;
i tu je odvratnost prevršila mjeru!

Tako mi se òslobodi duh. Gle, kako je obuhvatna istina!
Postigoh trovrсно znanje i izvrših poruku Budnoga.
(Thag. 267–70)

Nandako

Besramna žena, puna smrada i nezajažljivih prohtjeva
Smrti
– i sve to ti curkom curi iz devet otvora tijela!
Okani se davnih uspomena, ne nasrci na mirna
prolaznika.

Ni nebo te nije željno; po čemu si vrijedna čovjeku?
Tek ludi i lakoumni, zlonamjerni, obmanuti
priželjkuju takve zamke koje im Smrt podmeće.
A ko se je odrekao strasti, mržnje i zablude,
nesputan je ko bez takvih želja zna da rastrgne okove.
(Thag. 279–82)

Ćāndano

Zlatom nakićena, okružena dvorkinjama,
noseći sina na boku došla je moja supruga.
Kad spazih kako se približuje majka sa djetetom
u skupocjenom ruhu – prozreo sam zamku Smrti.

To moju misao podstreknu iz dna srca
i jasna mi postade opasnost.
Tu mi je odvratnost prevršila mjeru.

Tako mi se oslobodi duh. – Gle, kako je obuhvatna
istina!
Postigoh trovrсно znanje i izvrših poruku Budnoga.
(Thag. 299–302)

Sùndara-Samuddo

Kićeno obučena i vijencima ukrašena,
 iz papuča joj se cakli crveni lak sa nogu
 – tako mi se približi bludnica.
 I skinu papuče da mi se ničice pokloni,
 pa mi prozbori nježnim i mekim, umiljatim glasom:

– Ti se mlad odvrati od života.

Stani, da te i ja poučim! Okusi se ljudskog užitka!
 Ja ću te podariti blagom.
 I istinu ću ti razjasniti, jer ja palim plamen.
 A kad ostarimo oboje i štap nam postane oslon,
 skupa ćemo poč u beskućnike
 i tako ćemo u igri života postići dvostruk zgoditak.

Osvrnuh se na tu bludnicu dok mi je prosjačila do nogu,
 nakićeno obučenu zamku koju Smrt podmeće.
 To mi misao podstaknu iz dna srca
 i jasna mi postade opasnost.

Tako je odvratnost prevršila mjeru. Tada mi se oslobodi
 duh.

Gle kako je obuhvatna istina:
 Postigoh trovršno znanje i izvrših poruku Budnoga.
 (Thag. 459–465)

Vimalā

Umišljena u čuvenu ljepotu i raskoš tijela,
 iz mladenačke sam obijesti prezirala sve ostale.
 Na vratima javne kuće stajala sam k'o da vrebam
 na zamku za divlje zvijeri.
 Poigravajući se nakitom, skrivene sam čari otkrivala,
 a spretno sam znala da prevarim sve u smijehu mnoge ljude.

A danas prosjačim otpatke hrane,
 ošišana i ovita u ogrtač isposničkog reda
 i sjedim na korijenju stabala u zadubljenju
 slobodna od misli.
 Strgnula sam sve okove, božanske i ljudske;
 izvršili su izljevi strasti; utrnuti sam i ohlađena.

(Thag. 72–6)

Sihā

Lakoumna i podatna bjesomučnim strastima
 prije sam živjela u zanosu neobuzdanih prohtjeva,
 preplavljena bujicom požude, zanesena strujom sretnih snova.

– Obrvana razbješnelom ćudi, otkud da doprem do smirenja
 duha?

Izmoždena, požutjela, oronula,
 vukla sam se sedam godina, obrvana jadom.
 Ni po danu ni po noći nije bilo časa sreće.
 Konačno sam s konopom u ruci otišla u gustu šumu.

– Bolje je da se sama objesim nego da živim nedostojno.
 Čvrstu sam omču zapela na ogranak stabla
 i proturila glavu kroz otvor

– tad mi se duh oslobodi.
 (Thag. 77–81)

Mānavo, sin građanske porodice iz Sāvathīja, pristupio je Buddhinu prosjačkom redu već kao maloljetnik, po vlastitoj pobudi, uz pristanak roditelja. Povod mu je bio susret, dok se zabavljao u gradskim vrtovima, sa starim i bolesnim osobama, a i sa prizorima smrti.

Nāgasamālo pripadao je plemenu Sakya kao i Buddho. Neko je vrijeme bio lični pomoćnik učiteljev. Jedna zgoda iz tog razdoblja i jedna Buddhina strofa posvećena Nāgasamālu sačuvana je u zbirci prigodnih uspomena te vrste, *Udānam* (VIII, 7):

– Ovako sam čuo: Jednom je zgodom Blaženi putovao zemljom Kósala, a redovnik Nāgasamālo mu je bio pratilac. Dok su tako putovali, redovnik Nāgasamālo opazi da se na jednom mjestu put razdvaja, pa reče Blaženome:

– Ovo je, gospodine, put koji treba da slijedimo.

Ali Blaženi odgovori (pokazujući u drugom smjeru):

– Ovo je, Nāgasamālo, put koji treba da slijedimo...

(Konačno, kad se nisu mogli sporazumjeti) Nāgasamālo odloži na zemlju učiteljev ogrtač i prosjačku zdjelu, pa reče:

– Evo ti, gospodine, tvoj ogrtač i zdjela! – i otiđe svojim putem.

Dogodilo se međutim, dok je Nāgasamālo tako išao dalje, da su ga napali razbojnici, premlatili ga, razbili mu zdjelu i razderali ogrtač. Tako poderan, s razbijenom zdjelom, Nāgasamālo se vrati da stigne Blaženoga, pa ga pozdravi, sjedne pored njega i reče šta mu se dogodilo.

Blaženi tada, shvativši umjesnost pouke, izreče ove stihove:

– Kad mudrac krene skupa s nezalicom,
pa vidi da taj krivim putem skreće,
napušta ga kao što se kloni
vode roda othranjena mlijekom.

Nandako, građanin iz Sāvattḥija, bio je jedan od uglednih propovjednika među Buddhinim učenicima. Na listi prvaka u *Anguttara-nikāyi* I važi kao »najbolji propovjednik za redovnice«, vjerojatno zbog svoje čuvene propovijedi sačuvane u *Maddhima-nikāyi*, 146. Ovdje ćemo navesti u izvodu još jedan govor koji je zbog svoje dužine bio neugodan i samome Buddhi. Nandako se spominje i u *Datakama*.

Nandakova pouka redovnicama (Maddhima-nikāyo, 146)

– Ovako sam čuo: Jedanput je Blaženi boravio u Sāvattḥiju, u Đetinu gaju, u samostanu Anāthapindike. Tada Velika Pomajka Gotamī posjeti Blaženoga sa pet stotina redovnica, pozdravi ga i stade po strani, pa tako stojeći reče Blaženome:

– Molimo, gospodine, da Blaženi održi propovijed redovnicama, da ih pouči i rastumači im Istinu.

U to je doba, međutim, bilo uobičajeno da stariji redovnici propovijedaju redovnicama prema određenom redosljedu, ali redovnik Nandako nije želio da im propovijeda kad je na njega došao red. Blaženi se tada obrati Ānandi i upita ga:

– Ānando, na koga je danas red da propovijeda redovnicama?

– Na Nandaka, gospodine!

Tada se Blaženi obrati Nandaku riječima:

– Pouči redovnice, Nandako, propovijedaj im! Održi, brāhmane, redovnicama govor o Istini!

– Da, gospodine – odgovori redovnik Nandako... (a kasnije se obrati redovnicama ovako):

– Sestre, razgovarat ćemo tako da ću vam ja stavljati pitanja. One koje razumiju pojedino pitanje neka kažu da razumiju, a one koje ne razumiju neka kažu da ne razumiju. A ako nekoj od vas neko pitanje bude sumnjivo ili nejasno, onda treba da pita da joj razjasnim njegov smisao.

– Zadovoljne smo time i drago nam je što nas je otac Nandako pozvao da se tako izjasnimo.

– Šta mislite, sestre! Je li oko (likovi i vidna svijest) postojano ili nepostojano?

– Nepostojano, gospodine!

– A ono što je nepostojano, je li bolno ili radosno?

– Bolno, gospodine!

– Je li, dakle, ispravno smatrati za ono što je nepostojano, bolno i promjenjivo: »To je moje; to sam ja; to je moja duša (*attā*, 'svojtvenost')«?

– Ne, gospodine!

(Ista se vrsta pitanja i odgovora nastavlja za ostala osjetila, njihove predmete i vrste svijesti, te za »osjetilo razuma« i njegove predmete i misaonu svijest).

– Dobro je, sestre! Tako, doista, oplemenjeni učenik potpuno mudro treba da shvati te pojave kakve zbilja jesu – usporedive s upaljenom uljanicom, gdje su isto tako nestalni i promjenjivi i ulje, i žiža i plamen, a i svjetlost. Kad bi neko, sestre, rekao da su ulje, žiža i plamen uljanice nestalni i promjenjivi, ali da im je svjetlost stalna, postojana, vječna i nepromjenjiva – bi li to bilo ispravno rečeno?

– Ne, gospodine!

– Isto tako, sestre, kad bi neko rekao: »Ovih šest unutarnjih područja osjetnosti su nepostojana i promjenjiva, ali osjećaj radosti ili bola ili ni-radosti-ni-bola koji doživljavamo na osnovu tih osjeta je trajan, postojan, vječan i nepromjenjiv« – bi li to bilo ispravno rečeno?

– Ne, gospodine! A zašto? Zato što određeni osjećaji nastaju na osnovu određenih posebnih uslova. Kad tih uslova više nema, onda prestaju i osjećaji koji su njima uslovljeni...

(Kad su redovnice otišle poslije propovijedi, Blaženi reče redovnicima):

– Kao što uoči praznika punog Mjeseca nema mnogo sumnje ni neizvjesnosti o tome da li je Mjesec već pun ili još nije, jer Mjesec tada još nije pun, isto je tako i s ovim redovnicama. Iako su zadovoljne Nandakovom propovijedi, njihova se iščekivanja ipak još nisu ispunila

Tada Blaženi reče Nandaku: – Zato, Nandako, ponovi tu istu propovijed redovnicama i sutra.

Kad je Nandako slijedećeg dana to učinio i najzaostaliya od tih pet stotina redovnica postiže stepen zahvaćenosti strujom Istine (prvi od triju krajnjih stepena duhovnog oslobođenja).

Nandaka-suttam (Anguttara-nikāyo, IX, 4)

Jednom zgodom kad je Blaženi boravio u Sāvathīju..., redovnik je Nandako propovijedao redovnicima u zbornici, poučavao ih, hrabrio, podsticao i oduševljavao.

Pred večer, kad je Blaženi izišao iz osamljenosti, približio se zbornici i zaustavio pred vratima da pričekava dok se završi propovijed. A kad je bio siguran da je propovijed završena, zakašlje i pokuca na vrata. Redovnici otvoriše vrata Blaženom, a on uđe, sjede na svoje mjesto, pa reče Nandaku:

– Nema sumnje, Nandako, da je tvoja propovijed redovnicima bila vrlo duga. Dok sam stajao vani i čekao pred vratima da završiš, zaboljela su me leđa.

Kad je to rekao, Nandako mu, zbunjen, odgovori: – Ah, gospodine, nismo znali da Blaženi stoji pred vratima. Da smo to znali, propovijed bi bila kraća.

Shvativši Nandakovu neugodnost, Blaženi mu reče: – Dobro je, Nandako! Sasvim je ispravno da se građani koji su u povjerenju napustili dom i postali beskućnici sastaju da čuju propovijedi o Istini. Kad se tako nadete na okupu, treba da to iskoristite na jedan od ova dva načina: ili govorom o Istini ili njegovom oplemenjenju šutnje...

Āndano je bio građanin iz Sāvathīja. Dom je napustio i pristupio Buddhinu prosjačkom redu upravo kad mu se rodio sin. Svoje vježbe duhovnog zadubljenja vršio je boraveći na groblju u Sāvattthīju. Tu je i žena došla s djetetom, u želji da ga nagovori da se vrati kući.

Sūndara-Samuddo, sin bogataša iz Rāḍagahe, nazvan *Sundaro* (»lijepi«), napustio je dom i zaredio se u mladosti. Majka je željela da se vrati, pa je unajmila neku kurtizanu da ga pokuša zvesti.

Vimalā (»neokaljana«) rođena je u svome zanatu; bila je kći kurtizane u gradu Vesālī. Pokušala je da zavede Buddhina učenika Moggallānu, ali ju je on obratio. Neko je vrijeme živjela kao nezaređena sljedbenica, a kasnije se zaredila.

Sihā (Lea), kći slavnog vojskovođe *Sihā-senāpati* iz Vesālīja, čije se obraćenje i istup iz vjerske zajednice đaina Nātaputte ističe kao jedan od najljepših primjera Buddhina liberalizma i antifanatičnog stava prema drugim vjerskim i filozofskim zajednicama i školama. Povod Sihine prvobitne odluke da pristupi prosjačkom redu bio je jedan Buddhin razgovor sa Sāriputtom koji je slučajno čula. Duhovni napori su joj dugo vremena ostali bezuspješni.

OBUZDAVANJE TAŠTINE

Usabho («Bik«)

Svoj sam monaški plašt naborao na ramenu
kao grozd zlatnih mangovih plodova
i gordo, slonu na plećima, pošao u grad po milodar.
Al' dok sam se spuštao sa slona, obuzme me gadost,
i ja, toliko umišljen, baš tad se riješih obmane.
(Thag. 197–8)

Vitasóko

Pozvao sam briača da mi odreže kose.
Uzeo sam ogledalo i promatrao svoj izgled.
Ispraznost tijela sam prozreo, zaslijepjenost nestade u tami.
Sve sam veze rastrgao, nema više preporoda.
(Thag. 169–170)

Dénto

Uobražen u ugled svog roda, u bogatstvo i gospodstvo,
živio sam od kastinskog ugleda i vlastitog lijepog izgleda.
Niko mi nije bio ravan, a kamoli bolji od mene.
Bio sam oholi glupan, ukočen i uobražen.
Tvrdoglav i bezobrazan, nisam više pozdravljao
ni majku, pa čak ni oca, nit' ikog poštovanja dostojnog,
dok ne vidjeh najboljeg vodiča, upravljača kome nema premca,
sjajnoga kao Sunce, okruženog družbom sljedbenika.
Tad odbacih glupi ponos, duhovni uvid mi se razbistri,
i ničice se poklonih najuzvišenijem biću.
Oholost i prezir istrgeh iz korijena,
uobraženost bi satrta, presječena samovolja.
(Thag. 423–8)

Nandā

– Bolesno, prljavo, smrdljivo tijelo, pogledaj, Nandā!
Prizorom odvratnosti ojačaj svoj duh u prodornom sabranju
i zaoštri ga do stanja bez predmetnog obilježja.
Kad tako uništiš sklonost samoljublju i kad upokoriš ponos,
poći ćeš putem smirenja.
(Thig. 19–20)

Sisūpačālā

– Isposnica postojana u vrlini, sa obuzdanim osjetilima,
stigla sam na put smirenja koji pruža okrepu i zadovoljstvo.

– A trideset i tri božanstva i bogovi podzemlja i rajska
blaženstva,
radosti božanskog stvaralaštva i moći,
zar te srce ne privlači tamo gdje si negda boravila?

– I trideset i tri božanstva i bogova podzemlja i rajska
blaženstva,
radosti božanskog stvaralaštva i moći
u toku vremena iz života u život sve se dalje kreću zbog
samoljublja,
samoljublje ne nadilazeći u slijedu rođenja i smrti.

Cijeli svijet je u plamenu, cijeli svijet je rasplamsan,
cijeli je svijet potpaljen i pokoleban požarom.

Ali moj je duh radostan, jer mi je Budni razjasnio istinu
koja nije uzdrmana niti kolebiva
i koje se gomila ne može domoći.
(Thig. 196–201)

Yaso

Pomazan, u svečanom ruhu i potpunom nakitu,
ja postigoh trovršno znanje i ispunih Buddhinu poruku.
(Thag. 117)

Devasabho

Prebrojah bare i kaljuže, izmakoh provalijama,
nezanesen strujama, nesputan okovima
– poražena je oholost.

(Thag. 89)

Usabho je bio plemić iz Buddhina roda Sakya u Kapilavatthu. Buddhina posjeta zavičaju djelovala je i na njega da se pridruži redovničkoj zajednici, ali je nakon toga ostao nemaran u vršenju redovničkih dužnosti. Događaj opisan u pjesmi navodno se odnosi na jedan san koji ga je podstakao na ozbiljan isposnički napor i značio preokret u njegovu životu.

Vītasoko bio je duže vremena nezaređeni, laički učenik Buddhina sljedbenika Giridatto There. Događaj opisan u pjesmi odnosi se, prema komentaru, na uzbuđenje koje je doživio kad je primijetio prvu sijedu vlas na glavi.

Ādento, *puróhita-putto*, ili »sin velikog svećenika« na dvoru kralja Kósale, bio je, prema zaključku komentatora, po svojoj prilici brat čuvenog razbojnika Angulimāle, čije je obraćenje opisano u ranijem poglavlju. Ādenta je oholost skršena, navodno, prilikom jedne posjete Buddhi, kad je odlučio da posjeti Buddhu, ali da ne progovori, iz ponosa, dok ga Buddho prvi ne oslovi. Buddho je shvatio njegovu misao, pa je, umjesto da ga neposredno oslovi, prisutnim slušaocima održao govor o mani oholosti. To je potaklo Ādenta na skromnost i pristup prosjačkom redu.

Nandā je bila nevjesta Buddhinog velikog mecene Anāthapindike, uobražena u svoju ljepotu i zbog oholosti neprijateljski nastrojena i prema porodici svoga supruga i prema njemu samome. Buddho je, prilikom jedne posjete toj porodici, čuo njen gnjevni ispad u kući, pa ju je pozvao i rekao joj riječi sadržane u ovoj strofi. Pouka je bila uspješna.

Sisūpacāla je bila sestra Buddhinog najistaknutijeg učenika, Sāriputte, a i sestra Upacālē, čiji su jednako ponositi stihovi sadržani u ranijem poglavlju, te Čāle, na čiju ćemo pouku naići

u slijedećem poglavlju. Sisūpacālin sagovornik je, očigledno, neko uzvišeno božansko biće iz svijeta kojemu je pripadala prije svoga posljednjeg zemaljskog života – jer put »utrnuća« (*nibbānam*) je pristupan jedino i isključivo ljudskim bićima, koja su na razmeđu patnje i sreće, dobra i zla. Položaj bogova u tom je pogledu izrazito inferioran ljudskom; njihov je život sretan i dugotrajan, ali ne sadrži preduslove za konačno oslobođenje od sveopće egzistencijalne uslovljenosti bića, koja je u suštini zla. Buddhino učenje je iznad svega *a-kozmičko*. (Za ironični odnos Buddhina učenja prema »svijetu bogova« usporedi u ranijem poglavlju Moggallānina stihove, pouku »bogu stvoritelju« Brahmi).

Yaso (Slavko), sin bogataša iz Benaresa, doživio je pobudu da se prikloni beskućničkom životu jedne noći kad se u svojem haremu zaustavio pred odvratnim prizorom žena koje su spavale u raznim neukusnim položajima. Iste je noći otišao u Srnjak (Isipathānam, današnji Sarnath), gdje je boravio Buddho, i zaredio se. Yasov otac je slijedećeg dana došao u namjeri da odvrati sina, ali je i sam postao Buddhin sljedbenik, iako se nije zaredio. Pripremio je svečani ručak za Buddhu i za svoga sina. Tom se zgodom cijela obitelj priklonila Buddhinu učenju, a četiri Yasina prijatelja su slijedila njegov primjer. To su bili: Vimalo, Subāhu, Puññādi i Gavampati. Svi oni spadaju među najranije Buddhine sljedbenike.

Dēvasabho, plemić iz Buddhina plemena Sakya, jedan od »pet stotina« koji su se pridružili Buddhi kad je došao da izmiri spor plemena Sakyā i Koliyā zbog rijeke Róhini.

IV. DOSTIGNUĆA

ISPRAVNI NAPOR¹

Bhagu

Srvan umorom iziđoh iz ćelije
da prošetam po hodniku, i tu se sruših na zemlju.
Protrljah udove i ponovno se uputih po hodniku.
Tada sam hodao hodnikom sažet u nutrini duha.

I misao mi bi podstreknuta iz dubine,
jasno mi se predoči opasnost;
odvratnost je prevršila mjeru. Tako mi se oslobodi duh.

Gle, kako je obuhvatna Istina!
Postigoh trovršno znanje i izvrših poruku Budnoga.

(Thag. 271–4)

Kātiyāno

– Podigni se, Kātiyāno, osovi se na sjedištu,
ne dozvoli da te san savlada – budi budan!
da te obuzetog tromošću car Smrti ne porazi
u zavjeri s Nesmotrenim Duhom.

Kao snažni zamah moćnog Okeana, takav je zahvat Života
i Smrti.

¹ »Ispravni napor« (*sammā-vāyāmo*) je šesti od osam članova Buddhina »plemenitog osmeročlanog puta koji vodi do dokončanja patnje«. (Slijedeća dva člana su »ispravna pažnja« i »ispravno zadubljenje«.)

Zato sam sebi budi utvrđen otok,
jer drugog zaklona za tebe nigdje nema.

Vodič je prokročio ovaj put. Premoštena je opasnost prianjanja
i bojazan od nemoći kojoj nas prepušta porod.
Od početka do kraja treba da pažljivo kročiš,
pouzdana da ovladaš *yogom*.

Razriješi se ranijih veza. U redovničkom ruhu, obrijane glave,
na prosjačkoj hrani,
ne prepuštaj se igri ni tromosti, zadubljen u svoj cilj, *Kātiyāno*!

Zadubi se i prevladaj! Tā ti si vješt putu smirenja u *yogi*.
I tek kad postigneš potpunu čistoću,
utrnut ćeš se kao buktinja u vodi.

Lučonoša tek slabu svjetlost pruža koju vjetar zanosi k'o trsku.
Zato i ti bez bojazni ugasi taj plamen Smrti, blizanca Svjetlosti,
i tako rastriježnjen već tu – među onima kojima je život kušnja –
prkosi vremenu!

(Thag. 411-16)

Vakkali

– Kad patiš od grčeva, *Vakkali*, zašto si se nastanio u pustoju
šumi?
u okolini gdje je život oskudan?

– Obiljem ću zanosnog blaženstva prožeti to tijelo
kad se naviknem na oskudnost života u šumi,
kada u sabranosti razvijem duhovne moći i sposobnosti,
uslove ispravnog znanja kad steknem boraveći u šumi.

Izdržljivi osvajači, postojani u trajnom naporu,
uzor su mog života u šumi.
Slijedeći primjer potpuno Budnoga, savršeno krotkog i sabranog,
boravit ću neumorno dan i noć u šumi.

(Thag. 350-4)

Bhagu, iz Buddhina plemena Sakya, pridružio se prosjačkom
redu zajedno sa svojim suplemenicima Anuruddhom i Kim-

bilom. Anuruddho je postao jedan od najistaknutijih Buddhinih
učenika po psihičkim moćima. Anuruddho je s Bhaguom i Kim-
balom boravio u šumi blizu sela Bālakalōna duže vremena. Tamo
ih je jednom zgodom posjetio Buddho. Ta je posjeta opisana
u jednom od najljepših i najneobičnijih tekstova *Maddhima-
nikāye*, koji ćemo navesti u Anuruddhinom životopisu.

Kātiyāno, potomak brāhmanskog plemena Kōsiya-gottam iz
Sāvathīja, postao je beskućnik slijedeći primjer svog prijatelja
Sāmaññakāni. U teškoćama tokom napornih vježbi zadubljenja
pomogao mu je jednom zgodom Buddho, kad je naišao na *Kā-
tiyānu* obrvanog umorom. Pjesma sadrži učiteljeve riječi ohrabrenja.

Vakkali je također bio brāhman iz Sāvathīja. Prvi susret s
Buddhom djelovao je na njega tako snažno da nije više bio spo-
soban da se udalji niti da skrene pogled s Učitelja. Ta obuzetost
nije prestala ni nakon *Vakkalijeve* zaredenja. Tako je proveo
prvo razdoblje kiša (juli do oktobra, kad redovnici treba da
borave na nekom ustaljenom mjestu) nesposoban da se odvoji
od Učitelja. Buddho je nastojao da ga udalji i oslobodi te lične
opčaranosti riječima: »Trulež moga tijela je beskoristan prizor.
Ko vidi Istinu (*dhmmo*), taj vidi mene, a ko vidi mene taj vidi
Istinu.« Ali ni to nije pomoglo. Po završetku kišnog tromjesečja
učitelj mu je zapovjedio da se udalji i osamostali. To je na *Vak-
kalija* djelovalo tako potresno da je otišao na Hridinu lešinara
blizu grada Rādāgaha i htio da se strmoglavi u ponor. U tom
ga je, prema komentarskoj priči spriječio Buddho svojom vidovi-
tom moći. Kasnije je živio pustinjским životom kako to pjesma
opisuje. Ipak je njegova smrt, samoubojstvo zbog nepodnošljive
bolesti, izazvala jedan od prvih »skandala« koji još i mnogo
kasnija komentarska književnost nastoji da uljepša na sve mogu-
će načine. Opis te smrti u *Samyutta-nikāyi* (*Khanda-samyuttam*,
XXII, 87) postao je međutim, jedan od osnovnih tekstova koji
izražavaju neospornost Buddhina mirnog i trijeznog stanovišta
prema nizu slučajeva te vrste:

– Ovako sam čuo: Jednom je zgodom Blaženi boravio u
Rādāgahi, u Bambusovu gaju, kod svetišta gdje se hrane vjeverice.
U to je doba redovnik *Vakkali* bio bolestan. Obrvan teškom
bolešću, boravio je u kući nekog lončara. (Na *Vakkalijeve*

molbu Učitelj je otišao da ga posjeti). Opazivši već izdaleka kako se Blaženi približuje, redovnik Vakkali je nastojao da se na svom ležaju uspravi u sjedeći položaj. No Blaženi mu reče: – Ne muči se, Vakkali... Sjedišta su pripremljena, pa ću ja tamo sjesti...

Zatim Blaženi upita Vakkalija: – Je li ti bolest podnošljiva. Vakkali, poboljšava li se? Smanjuju li se bolovi...?

– Bolest mi nije podnošljiva, gospodine, i ne poboljšava se. Bolovi se povećavaju, a ne smanjuju...

– Da te, Vakkali, zbog čega ne muči savjest, da se zbog čega ne kaješ?

– Doista ne, gospodine! Savjest me nimalo ne uznemiruje, niti se i zbog čega kajem...

– Kad nemaš da sam sebi prigovoriš, Vakkali, šta je onda uzrok tvoga nemira i potištenosti?

– Već odavno, gospodine, želim da vidim Blaženoga, ali mi tijelo nema dovoljno snage da se uputim u posjetu.

(Buddho mu ponavlja pouku spomenutu u našem uvodnom dijelu životopisa, a zatim ga podsjeća na prolaznost i složenost bića koje je neminovni uzrok trajne patnje)...

Kad je Blaženi otišao, Vakkali se obrati redovnicima koji su ga dvorili i reče im:

– Prijatelji, podignite me s ležaja i odnesite me na Crnu stijenu, na obronku Prorokova brijega, jer čovjek kakav sam ja ne može ni zamisliti da umre u kući.¹

(Kad je Vakkali napokon ostao sam na mjestu gdje je želio da umre, uze bodež i izvrši samoubojstvo. – A Učitelj, kad mu je to saopćeno) reče redovnicima:

– Hodite, redovnici! Otići ćemo do Crne stijene na obronku Prorokova brijega, tamo gdje je Vakkali, sin plemenita roda izvršio samoubojstvo...

Već izdaleka Blaženi opazi tijelo Vakkalijevo na ležaju, okrenuto u pobočnom položaju. Upravo tada oblak dima i tame se pokrenu prema istoku, pa prema zapadu, sjeveru i jugu, dižući se u visinu, spuštajući se nisko, u svim smjerovima.

A Blaženi se obrati redovnicima: – Vidite li, redovnici, kako se kreće onaj oblak dima...?

¹ I danas je u Indiji uobičajena žalosna pojava da se teški bolesnici pred smrt iznose iz kuće. Smrt u kući znači onečišćenje doma, koji bi porodica u takvom slučaju morala da napusti.

– Da, gospodine.

– To je Māro, Nečastivi. On to traga za sviješću Vakkalija, sina plemenita roda, i pita se: »Gdje li se sad smjestila svijest Vakkalija, sina plemenita roda?« Ali, redovnici, Vakkali se utruo tako da mu se svijest više nigdje ne pojavi.

Uttamā

U četiri-pet navrata izišla sam iz skloništa nemoćna da smirim ćud i da ovladam mislima. A tada otidoh isposnici kojoj sam se povjerila. Ona mi razjasni pouku o složenom ustrojstvu bića. Kad sam shvatila pouku prema njenome uputstvu, sedam sam dana sjedila nepomično u položaju zadubljenja, obuzeta zadovoljstvom. Osmog sam dana ustala iščahurena iz oklopa tame.

(Thig. 42–44)

Āittā

Iako sam tek slaba žena, boležljiva, iscrpljena, oslanjajući se na štap popet ću se na taj brijeg. Ogrtač sam odložila, a povrh njega prosjačku zdjelu, i rukama se uspela na hrid kroz sumrak vlastitog bića, u praskozorje.

(Thig. 27–8)

*Muttā*¹

Slobodanko, oslobodi se jarma kao Mjesec iz zmajevih ralja,² da se slobodna bez zazora prehraniš prosjačkom hranom. (Thig. 2)

¹ Muttā znači Slobodanka. Ovaj i slijedeći distih odnose se na dvije razne osobe istog imena. Treća pjesma, koja im slijedi, upućena je ovoj, prvoj, Slobodanki.

² Indijsko je vjerovanje da su Mjesečeve mijene vidljivi izraz borbe božanskog bića Mjeseca s demonom Rahu, koji hvata Mjesec u svoje ralje, ali mu Mjesec uvijek ponovno izmiče i oslobađa ga se.

Muttā

Slobodna sam, posve razriješih tri tereta sa grbače:
žrvanj, i bat i grbavca gospodara,
slobodna od žudnje što obnavlja rođenja i smrt.

(Thig. 11)

*Riječi nepoznate prosjakinje Slobodanki, majci
Sumangale there:*

– Slobodanko, sad sam i ja slobodna, oslobođena
žrvnja!

Trebalo je da bezobraznik sa mnom trguje,
ili da s lončićem skupljam milostinju.
A ovdje živim trgajući okove strasti i mržnje,
u zasjenku ovog stabla.
Oh, al' sam sretna i u sreću zadubljena!

(Thig. 23-4)

Uttamā je bila jedna od učenica slavne Patācāre, čijoj je pouci i školi posvećeno nekoliko pjesama u slijedećem poglavlju. Bila je iz građanske porodice iz grada Sāvathī.

Āittā (Dušanka) potječe iz građanske porodice iz grada Rādagahe. Bila je učenica Velike Pomajke Gótamī.

Muttā (Slobodanka, prva) potječe iz brāhmanske porodice iz Sāvathīja. I ona je bila učenica Velike Pomajke.

Muttā (druga Slobodanka) bila je kći siromašnog brāhmana po imenu Oghātako, iz Kosale. Otac ju je na silu udao za nekog grbavog brāhmana, koga je konačno uspjela umoliti da je pusti da se zaređi.

Khītako

Kome je srce kršno kao hrid, nepokolebivo,
nepristupno uzbuđenju, nerazdraživo dražima,
kome je srce tako razvijeno, otkud da ga bol spopadne?

(Thag. 191)

Singālapitā

Bijaše prosjak nasljednik Buddhin u divljini šume.
U čitavoj je zemlji nazirao tek hrpu kosti.
A meni se čini da je hitro umakao požudi.

(Thag. 18)

Surādho

Iscrpih moć rođenja, ispunih zavjet pobjednika,
razmrskih mrežu čvorova, iskorijenih poriv bića.
Zbog čega sam otišao od kuće u beskućnike,
taj sam povod dokučio i skršio sve prepreke.

(Thag. 135-6)

Khītako je bio brāhman iz Kósale. (Nije identičan s Khitakom kome je posvećena strofa 104. na str. 115. u ovom rukopisu.) Čuo je Buddhu u svom zavičaju, pridružio se njegovom prosjackom redu, a zatim se povukao u pustinjski život.

Singāla-pitā (»otac Singāla«, ili možda, »Šakalov« otac), vjerovatno nadimak osobe o kojoj nema daljih podataka.

Surādho, brāhman iz Rādagahe, mlađi brat bolje poznatoga Rādha-there, koji je bio osiromašen starac kad je susreo Buddhu, ali je ostavio snažan utisak na Učitelja. Rādhi je posvećeno jedno poglavlje u *Samyutta-nikāyi* (XXIII), a spominje se i u drugim tekstovima. Mlađi brat Surādho slijedio je primjer svoga brata i pridružio se Buddhinom redu.

ISPRAVNI UZOR

»Velikan je uzorno izrazio Istinu,
uočljivu, neposrednu, otvorenu uvidu, svrhovitu,
tako da je razuman čovjek može da uvidi sam
za sebe.« (*Sutta-pitakam, passim*)

Kankhārevato

Pogledaj tu mudrost Usavršenih:
kao plamen buktinje u pola noći!
Udjeljuje svjetlost i vid očima
i sumnje lišava onog ko joj pride.

(Thag. 3)

Ālā

Razna su vjerska učenja zavisna od stanovišta,
istinu niti doznaju niti svladavaju.
No u plemenu Sakya se rodi budni mudrac kome nema

ravna.

On mi je pokazao istinu koja je iznad svih stanovišta:
o patnji i o nastanku patnje, o njenom svladanju,
o osmerostrukom putu koji vodi do stišanja patnje.

(Thig. 184–6)

Yasadatto

Ko s usprotivljenim duhom bez razumijevanja sluša pouku
Pobjednika,
udaljen ostaje od Istine kao nebo od zemlje.
Ko s usprotivljenim duhom bez razumijevanja sluša pouku
Pobjednika,

taj gubi na ispravnosti kao puni Mjesec kad opada.

Ko s usprotivljenim duhom bez razumijevanja sluša pouku
Pobjednika,
vrlina sahne u njemu kao riba izvan vode.

Ko s usprotivljenim duhom bez razumijevanja sluša pouku
Pobjednika,
u tome se mudrost ne razvija k'o ni gnjilo sjeme iz usjeva.

Ali ko sa zadovoljstvom čuje tu pouku Pobjednika
i pročisti nanose zabluda u duhu bez uzbuđenja,
u njemu se zauvijek stiša dogorjeli požar strasti.

(Thag. 360–4)

Migadālo

– On pruža jasnu spoznaju onoga što tek osjećamo
i tako nas razrješuje sklonosti ka životu.
On znalčki promatra biće kao jamu punu živog žara.

(Thag. 420)

Patuljak Bhaddiyo

Iza mangova gaja, na rubu šume,
tamo je Bhaddiyo, bodar u zadubljenju,
istrgnuo žeđ života sa korijenom.

– Nekome su užitak bubnjevi, tambure i frule,
a ja se u podnožju stabla radujem pouci Budnoga.

Budni mi dade što je najbolje i to ću dobro sačuvati. –

Od cijelog svijeta samo ovo tijelo
treba da ostane stalan predmet pažnje. –

Oni koji me mjere po tijelu i koji me slijede po glasu,
zadržani strašću volje, nikad me neće upoznati. –

Nutrinu ne razumije, a vanjštinu ne vidi,
ograničen sa svih strana, budala se zanosi čuvenjem.

Jer ko ne razumije nutrinu, za vanjštinom se ogleda,
pa se u potrazi za plodom vanjštine zanosi čuvenjem. –
Ko razumije nutrinu, taj i vanjštinu prozre.

Kome je *pogled* nesmetan, ne zanosi se čuvenjem.

(Thag. 466–472)

Kankhā-Révato, građanin iz Sāvathhīja, dobio je nadimak »Sumnjičavi« (*Kankhā*) jer je na početku svog redovničkog života bio pretjerano revan u primjeni mnoštva pravila redovničke discipline (*vinayo*), pa je stalno sumnjao da li mu je nešto »dopušteno« ili nije. Na listi najistaknutijih (*aggā*) u *Anguttara-nikāyi* I odlikuje se kao uzor duhovnog zadubljenja (*dhānam*). Spominje se u nekoliko tekstova *Sutta-pitake*, među kojima je najpoetičniji *Mahā-gosinga-suttam* (Veliki govor u šumi Gósingam, M. 32) gdje su se pod stablima *sāla* jedne noći punog Mjeseca sakupili svi najugledniji Buddhini učenici da uzveličaju čarobnu ljepotu tropske prirode. Među njima je bio i Révato. Izvodom iz tog govora završit ćemo ovaj izbor pjesama najslavnijih predstavnika Buddhine prosjačke akademije.

Cālā je bila mlađa sestra Sāriputte, treća i posljednja koja se javlja u ovoj zbirci.

Yasadatto, sin ugledne plemićke porodice iz pokrajine Malā, obrazovan na čuvenom i tada već prastarom univerzitetu u Takkasilā (sansk. Takšašilā, na sjeverozapadnom rubu Indije). U društvu s poznatim sofistom Sabhiyom došao je iz zapadne Indije u Sāvathhī da u javnoj raspravi pobije logičkim argumentima Buddhino učenje. Kad mu to nije uspjelo, Buddho ga je, prema komentaru, upozorio i poučio u ovih pet strofa. Poražen tim moralnim stavom Yasadatto je pristupio prosjačkom redu. Cijeli je događaj opširnije obrađen u Velikom poglavlju *Sutta-nipāte*.

Migađālo je sin Visākhe, jedan od najuglednijih svjetovnih sljedbenica Buddhe i dobrotvorki njegova prosjačkog reda. Iz vrlo bogate porodice, Visākkahā je bila u mladosti izvanredno lijepa i pametna. O njenoj raskošnoj udaji postoje duge basnoslovne priče. U Sāvathhiju, gdje je bila udata, podigla je u vrtu Pubbārāmo, samostan poznat iz mnogih Buddhinih govora pod imenom Migāra-mātupāsādo, po njenom kasnijem nadimku Migāra-mātu.

U *Samyutta-nikāyi*, XXXV, sačuvana su dva razgovora Migadālina s Buddhom iz vremena kad se je Migadālo spremao

da se povuče u pustinjački život, nakon zaređenja. Evo jednog od tih razgovora u izvodu (*Salāyatana-samyuttam*, 63):

– Govori se, gospodine, o osamljenom životu. U kojem smislu treba shvatiti, gospodine, da neko živi osamljen, a u kojem smislu da živi u društvu?

– Postoje predmeti, Migadālo, koje raspoznajemo vidom (sluhom i drugim osjetilima, uključujući razum), predmeti poželjni, ugodni, prijatni i dragi, koji odgovaraju željama i izazivaju strasti. Ako takvi predmeti mogu da obrađuju nekog redovnika, da ga oduševе i da ga obuzmu, oni u njemu izazivaju užitak. Iz užitka se rađa strast, iz strasti zasljepljenost, iz zasljepljenosti ropstvo. Redovnik uhvaćen u takvu zamku postaje biće za koje se kaže da živi u društvu. Takav redovnik može da boravi i u šumi ili pustinji, u osamljenim boravištima, daleko od buke i galame, od vreve i gomile . . . , pa ipak treba reći da živi u društvu. A zašto? Želja je drug od kojeg se nije odvojio.

(U suprotnom slučaju) iako neki redovnik živi u selu, u mnoštvu redovnika i redovnica, građana i građanki, kraljeva i velikaša, među pripadnicima raznih škola i učenja – ipak treba reći da živi osamljen. A zašto? Želja je drug od kojeg se je odvojio. Zato se kaže da živi osamljen.

»Patuljak« *Bhaddiyo* – za njega komentar kaže jedino da je postigao stepen savršenstva »bez povratka« (*anāgāmi*) u zemaljski život.

PAṬĀCĀRĀ I UČENICE

Paṭācārā kći bogate građanske porodice iz Sāvattihīja, bila je najuglednija učiteljica Buddhine metode meditativnog zadubljenja (*dhānam*). U listi »najistaknutijih« pohvaljena je kao najrevnija u redovničkoj disciplini (*vinayo*). Od svega toga mnogo je popularnija priča u komentarskoj tradiciji o njenim doživljajima prije obraćenja. Iz te priče potječe i njeno redovničko ime, ili nadimak, Paṭācārā (»ona koja ide u poderanoj haljini«). – Kad su roditelji htjeli da je udaju protiv volje, pobjegla je s čovjekom koga je voljela i s njime živjela u nekom udaljenom selu. Kad je trebalo da rodi drugo dijete, poslala je svojim roditeljima, ali je na putu rodila sina, pa se vratila mužu. Našla ga je kako upravo umire od ujeda zmije. Uputila se roditeljima u Sāvattihī, sa dva nejakina sina, ali joj se na prelazu preko rijeke obadvoje djece utopilo. Kad je u očaju stigla do roditeljske kuće, doznala je da se te noći kuća srušila i da su svi stradali (pojava česta i danas u Indiji). Luda od očaja, lutala je naokolo »u poderanoj haljini«. Pjesma se odnosi na susret i razgovor s Buddhom. Poslije toga susreta povukla se u meditativni isposnički život. Dalje teškoće i naponi koji su je konačno doveli do cilja opisani su u njenoj drugoj pjesmi.

I.

– Za onim kome ne znaš put, ni otkud dóđe, ni kuda ode,
otkuda hoćeš da prideš tom sinu,
za kojim naričeš, »O, moj sinko!«
A kad bi znala put, i otkud je došao i kuda ode,
tad ne bi više za njim žalila, jer je to usud svih živih bića.
Nepozvat je došao ovamo i otišao bez pitanja.
Zašto je zapravo došao i ostao tek toliko dana?
Odavde ode na drugu stranu, a odande će još i dalje,
sad kao duh, a onda opet u ljudskom liku,

kretat će se u toku zbivanja.
Kako je došao tako i prošao – čemu jadikovke?

Kao da mi izvadi trn zadrht duboko u srce,
skršena bolom za sinom, oporavih se od bola.
Taj trn je istrgnut danas i zauvijek ugašen bol.

Utječem se šutljivom mudracu, Budnome,
istini njegove pouke i onima koji je slijede.

(Thig. 127–132)

II.

Plugom se ore njiva; posijana oranica
mladom je težaku blago kojim podiže obitelj.

A zašto ja, mada sam postigla revnost
u primjeni učiteljeve pouke,
ne doprijuh do utrnuća uza sav napor i stegu?

Dok sam tako sjedila uz potok da mi se noge oplahnu,
zagledah se kako voda zamućena mojom nogom zadire u
pličak obale.
Tako primijetih kako mi se duh sabire kao dobro obuzdan
konj.

Tad uzeh svjetiljku i otiđoh u ćeliju,
na ležaju pripremih sjedište i smjestih se.
Pritegoh iglom plamen svjetiljke,
i kako se je svjetlost gasila,
tako se i moj duh izvi u slobodu.

(Thig. 112–116)

Učenice

– Mladi težak melje žito u žrvnju.
Žetva mu je blago kojim podiže obitelj.
A vi ostvarite Buddhinu pouku da se ne pokajete!
Hitro operite noge i sjednite s ove strane!
Buddhinu ćete pouku ostvariti kad postignete smirenje

duha.

One poslušāše te riječi, Patācārinu uputu,
sapraše nečist sa nogu i smjestiše se na svoju stranu.
Postigoše mir u duši, ostvariše pouku Budnoga.

U prvom dijelu noći sjetiše se ranijih rodenja;
u drugom im se dijelu noći razbistri nebeski vid
da u trećem dijelu noći rastrgaju velo tame.
Tada se digoše i pokloniše do nogu učiteljice.

– Ostvarena je tvoja pouka.
Kao trideset i tri božanstva u boju nesavladana
tu smo pred tvojim nogama postigle trovršno znanje,
pročistile talog srca.

Tako su te trideset i tri učenice pred Patācārom posvjedočile
svoju spoznaju.

(Thig. 117–121)

Āandā

Život mi je bio težak, udovici i bez djece,
bez prijatelja i rodbine, oskudnoj u hrani i odjeći.
Sa štapom i prosjačkom zdjelicom podoh od kuće do kuće.
Po zimi i vrućini sam tako sedam godina lutala.
Pogdjekad bih se sreła sa isposnicama u prošnji
i gledala kako njih goste hranom i pićem.
Tad zatražih prijem u red beskućnica.

Patācārā me zaredi iz milosti,
a tad me pouči i ponuka na put krajnjeg dostignuća.
Poslušah njene riječi i primijenih pouku.
Majčinska riječ ne osta uzaludna.
Stekla sam trovršno znanje, pročistila talog srca.

(Thig. 122–6)

Āandā, kći siromašne brāhmske porodice, spasila se jedi-
na kad su joj svi ostali u kući pomrli od kuge. Tako je postala
prosjakinja i konačno susrela Patācāru.

IDEAL ISPOSNIČKOG ŽIVOTA

Gótamo (Buddhin učenik)

Šutljivi mudrac nalazi boravišta skrovita i tiha
u šumama – jer to je odlika pustinjaka.

Vrlina i obilno znanje i pronicanje u srž pojava,
istinitost u zbilji života – i to je odlika pustinjaka.

Uvid u prolaznost, u vlastitu ispraznost i odvratnost
i gađenje od svijeta – dā, to je odlika pustinjaka.

(Thag. 592–4)

Upasēno, sin Vangantin

U samoći i tišini među divljim zvjerima
treba da živi isposnik otuden od svijeta.
Od krpa sakupljenih među otpacima na groblju
ili po ulici neka napravi priprost ogrtač.
Ponizno neka prosjači od kuće do kuće
bdijući sabran na vratima vlastitih osjetila.
Zadovoljan i sa lošom hranom, nek se ne ogleda za drugom,
ukusnijom.
Ko se polakomi na jelo, duh mu ne stremlje ka zadubljenju.

Skroman i zadovoljan šutljivi mudrac boravi izdvojen
i ne druži se ni s okućenim ni s beskućnicima.
Sam prema sebi se odnosi k'o prema gluhoonijemomu,
a ni u prosjačkoj zajednici mudrac mnogo ne govori,
nikome ne prigovara da izbjegne uvrede,
obuzdan redovničkim propisom, umjeren u jelu.

Vješt je da sabere duh na obilježje zadubljenja,
 a kad postigne smirenje, razbistri mu se i uvid.
 Sposoban da izdrži napor, ostaje stalno obuzdan.
 Dok se ne otcijepi od patnje života, mudrac nema punog
 povjerenja.

Tako u težnji za pročišćenjem isposniku
 presušuju izljevi srca. Utrnuće sve nadilazi.

(Thag. 577–586)

Kappo

Ispunjeno raznom nječisti i začeto u dubretu,
 razvijeno među izmetom kao velik čir il' rana
 puna krvi, – zagnojena – to se tijelo nabijeno govnama,
 uvijek vlažno cijedi od izlučina.

Povezano sa šezdeset tetiva, oblijepjeno mesom,
 zavezano u kožnatu vreću – bezvrijedno tijelo,
 zglobovima prikvačeni čvorovi oko kostiju.
 Dok mu te veze izdrže, održava i svoj položaj
 pod neprekidnim nadzorom smrti u kraljevstvu umiranja.

Može li čovjek satrti tu vlast i poći kud ga je volja?
 (Thag. 567–576)

Róhinī

– Isposnike, kćeri, tvoj pogled slijedi,
 isposnici ti duh uzbuđuju,
 isposnike ti riječi veličaju,
 i sama želiš biti isposnica.

Izobilje hrane i pića dijeliš
 isposnicima. Rohinī, reci mi
 zašto toliko cijeniš isposnike.

Ta oni su lakome lijenčine.

Besposleno žive od darovatelja,
 téže za što lakšim zadovoljstvima.

– Već dugo, oče, ponavljam ta pitanja
 o isposnicima. Već je vrijeme
 da se istakne i njihova mudrost,
 njihove kreposti, a i napori.

Nisu ni besposleni ni lijeni,
 njihov je posao najuzvišeniiji.
 Oni se odriču strasti i mržnje.
 Zato ih i ja toliko poštujem.

Tri korijena zlodjela čupaju i krče,
 svakoga su se zlodjela odrekli.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.
 Djelo im je čisto kao i riječ,
 a isto je tako čista i misao.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

Neokaljani su kao biser,
 prečišćene nutrine i vanjštine.
 Istinitost im je potpuno iskrena.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

Moć im je znanja podrška istine.
 Duh im je pažljivo usredotočen.
 Ostaju sabrani duž cijelog puta.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

Moć im je znanja podrška istine.
 Duh im je pažljivo usredotočen.
 Ostaju sabrani duž cijelog puta.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

Riječi su im sažete i skromne.
 Patnji znaju prodrijeti do kraja.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

Prolaze selom a da se ne obazru,
 bez zastajkivanja slijede svoj put.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

Ne tiču ih se sprema ni zalihe,
 niti zdjele hrane ni puni ćupovi.
 Tiče ih se samo da dokrajče biće.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

Ne primaju zlato, srebro ni novac,
 nego samo što je neposredno nužno.
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

Odvraćene od života, bez obzira
 na kastu, zemlju i na porijeklo,
 združuje ih jedino prijateljstvo
 Zbog toga ja cijenim isposnike.

– Blagoslovljen nek je čas kad si se,
 Róhinī, rodila u našu obitelj,
 nepokolebivo odana u vjeri
 Budnome, njegovu učenju i redu!

Ti si doista spoznala ponajbolje
 polje za zaslužna djela dobročinstva.
 Nek sad i od mene ti isposnici
 prime žrtveni dar! Žrtvenik je spreman,
 Plod neka nam urodi mnogostruko!

– A ako se i ti, oče, bojiš patnje,
 ako je i tebi stradanje nemilo,
 uteci se Budnom, istini i redu,
 obaveži se blagōtvornom vrlinom.

– Utječem se Budnom, istini i redu,
 obavezujem se blagōtvornom vrlinom.
 Do sada sam bio brāhmanski pomoćnik,
 a sad sam tek postao brāhmanom.
 Sad sam tek trovršnim znanjem obdaren
 i znalac provjeren u primjeni znanja.

(Thig. 271–285)

Pārāpariyo

U procvjetaloj prašumi ovako je, kažu, razmišljao taj isposnik,
 sjedeći osamljen, otuđen, zadubljen:

– Drukčije je bilo vladanje redovnika dok je s nama bio
 vodič svijeta,

najuzvišenije ljudsko biće, a drukčije je sada.
 Zaštita od studeni i vjetra bješe ogrtač za stidnu golotinju.
 Umjereni bijahu, u jelu i zadovoljni čim bilo.
 Za sredstva za život ni u slučaju bolesti nisu se mnogo trudili,
 jer su već bili pri kraju prodora kroz prljavštinu.
 U šumi, u podnožju stabla, pod grebenom il' u spilji,
 odlučni u otuđenju, revni u suzdržljivosti,
 pouzdani u podnošljivosti, blagi i ponizni,
 neuvredljivi, šutljivi, obuzeti smislom dokončanja.
 Iz takve im je čudi potjecala ljubaznost.
 Glatko, kao kad se lije ulje, bilo im je ponašanje.

Malo je još onih koji pročistiše sve izljeve srca,
 potpuno zadubljenih i potpuno blaženih.
 I te su starješine već dogorjele.
 Mudrost i dobrota već su pri kraju, a pouka Pobjednika,
 uzor svakog poštovanja, već se urušava.
 Dolazi doba zlih i prljavih djela. Jačaju se naklonosti
 i ostalo što slijedi u odsutnosti istine.
 Ljudstvo biva sve to zagađenije. Čini ti se da se s djecom igraju
 oni koji bi trebali da igru nadziru.
 Pomutnja ih zagađena srca tjera naokolo;
 u pristrasnosti ljudi bivaju smeteni vlastitom larmom.
 Kad je napušten put sigurne istine, nastaju sporovi,
 jer svako svoje gledište smatra najpovoljnijim.

Ko je negda napustio blago, i ženu i djecu,
 danas je spreman na niske usluge za krišku prosjačke hrane,
 a oni kojima je stomak pun, odmaraju se izvaljeni na leđa.
 Jedino za dokoni razgovor su uvijek budni.
 – razgovor od kakovog je Učitelj zazirao.

U svakom poslu i zanatu rado će se okušati.
 Nestaloženi sami u sebi brinu se za opće dobro.
 Ilovaču, ulje i praškove, jelo i piće
 donose domaćinima od kojih očekuju protuuslugu;
 čačkalice uz plodove i cvjetove za žvakanje,
 ponekad birano voće iz isprosjačene hrane.
 I bolesne dolaze da liječe, brižljivi k'o pravi domaćini;
 ukrašeni kao kurve i nasilni k'o vojnici.

Varalice i lažovi, pod bilo kojom izlikom
 na sve će se moguće načine domoći onog što žele,
 zavodeći druge u zabludi da postignu vlastitu namjeru.
 Traže »tek toliko da prežive«, a zgrću grdno blago.

Kad sazivaju zborove, služe se znatiželjom, a ne istinom;
 zbog dobiti propovijedaju, a ne zbog istine.
 Svađaju se zbog redovničkog imanja, iako su tom redovništvu
 tuđinci;
 žive od onog što su drugi stekli, a nemaju ni stida ni srama.

Pojedinci ostaju po strani, obrijani i u skromnoj redovničkoj
 nošnji,
 no i oni teže za ugledom i za dužnim počastima.
 Eto zašto danas nije lako napredovati u dobru,
 niti postići što treba, niti sačuvati postignuto.

Zato utihnuli mudrac treba da prolazi selom
 s jednako napetom pažnjom kao da bos gazi putem punim trnja.

Ali *yogi* koji slijedi put prvašnjih prethodnika
 i pamti njihova dostignuća,
 ma kako nepovoljna bila vremena,
 može da prodre i kroz smrtnu opasnost.

Tako je govorio u šumi mirnog *sāla*
 prije svog potpunog utrnuća
 isposnik razvijenih sposobnosti duha,
 posvećeni mudrac lišen preporoda –
 starosta Pārāpariyo.
 (Thag. 920–948)

Gótamo, Buddhin imenjaka i sljedbenika, bio je stariji od učitelja. Potomak brāhmanskog roda Udićca iz grada Sāvattthī, ranije je bio poznat kao profesionalni govornik-sofist. Kad je čuo Buddhu, odrekao se svog zanata i otišao da živi kao pustinjač. Dugo je godina tako živio u šumama zemlje Kósale. Kad je kasnije zgodimično posjetio svoj rodni grad, ugledni brāhmani su se skupili oko njega i željeli da raspravljaju o raznim učenjima, čiji vrsni poznavalac je Gótamo bio ranije. On im je, međutim, počeo da propovijeda Buddhino učenje.

Upaséno, sin *Vangantin*, bio je sin poznate brāhmanske učiteljice Rūpasāri iz grada Nālake. Brāhmanske žene, koje su bile učiteljice vjerske nauke Veda, nisu bile rijetka pojava u to doba. I u *pāli sutama* se spominje nekoliko karakterističnih susreta i razgovora s nekim predstavnicama te nada sve otmjene elite u kulturnom životu stare Indije. *Upaséno* se spominje i u tekstovima redovničke discipline (*vinayo*). Bio je poznat po primjeni vrlo strogih asketskih principa odricanja i imao mnogo ličnih sljedbenika. U zbirci Buddhinih kratkih pjesničkih izreka i uspomena, *Udānam*, posvećen mu je tekst IV, 9:

... U vrijeme kad je Blaženi boravio u Rādagahi, u Bambusovu gaju, kod svetišta gdje se hrane vjeeverice, redovnik *Upaséno* *Vangantaputto* se povukao u osamu i tišinu. Tu mu se javi misao: »Dobrobit je za mene da mi je učitelj Blaženi, usavršeni i potpuno budni... da su moji drugovi u isposničkom životu obdareni vrlinama i ljubaznošću, da sam i ja jedan od onih koji su usavršili te vrline, da sam smiren i sabran, ... očvrstao prema životu, a i prema smrti«.

Blaženi je duhovno shvatio misao redovnika *Upaséne*... i izrazio mu svoju pohvalu ovom izrekom:

Koga život ne satire, taj se ne straši ni smrti.
 Kad mudrac shvati smisao svog puta, ne tuguje niti usred jada;
 jer za isposnika, kada dokrajči žeđu za životom i kad smiri duh,
 sahne i tok rađanja – nema više preporoda.

Kappo, sin kraljevskog namjesnika u Māgadhi, bio je poznat po razuzdanom životu. Buddho ga je opomenuo i obratio govorom o odvratnosti tjelesne prirode. Srž toga govora sažeta je u gornjim stihovima.

Róhini je bila kći brāhmana iz Vesālīja. Čula je Buddhu i uspjela da predobije i svoje roditelje za njegovo učenje i da dobije njihovu dozvolu da se zaređi.

Pārāpariyo, ugledni brāhman iz Sāvattihīja, pristupio je Buddhinu redu kad je čuo Učiteljevu čuvenu propovijed o meditativnom obuzdavanju osjetila (*Indriya-bhāvanā-suttam*, sačuvanu u zbirci *Madđhima-nikāyo* (M. 152).

POUKA

Sabbamitto

Čovjek se druži s čovjekom, čovjek se tješi čovjekom;
čovjek se o čovjeka opire, čovjek je otpor čovjeku.
Čemu onda služi čovjek, ili ljudsko pokoljenje?
Kani se ljudi, idi – i snažno se odupri gomili!

(Thag. 149–50)

Vappo

Ko vidi, vidi onog ko vidi a vidi i onog ko ne vidi.
Ko ne vidi, ne vidi ni onog ko ne vidi a ni ko vidi.

(Thag. 61)

Sirimando

Pred ubojitim nasrtajem smrti svijet se urušava starošću
i stalno sam sebe dokončava
kao čovjek kad spadne na prosjački štap i zdjelicu.

Kao požar da se približava
s tri nas strane opkoljavaju bolest, starost i smrt,
i nemamo snage da se odupremo ni hitrosti da pobjegnemo.
(Thag. 449–450)

Sabbamitto, brāhman iz Sāvattihīja, pridružio se Buddhinu redu u svom rodnom mjestu, a zatim se povukao u šumu u pustinjački život. Prigodna putovanja izazvala su najsnažnije doživljaje u njegovu duhovnom razvoju. Jednom je zgodom naišao u šumi na mladog srndaća uhvaćenog u lovačku mrežu. Majka košuta, obuzeta bolom i stravom, stajala je u blizini i nije se

usuđivala ni da se potpuno približi ni da pobjegne. U tom je prizoru Sabbamitto shvatio strahotu sveopće »patnje koja je posljedica ljubavi« i privrženosti u životu. Drugom je zgodom naišao na drumske razbojнике koji su upravo zamatali u slamu čovjeka, koga su opljačkali, da ga spale. Obuzet stravom pred tim prizorom, Sabbamitto se oslobodio i spasio na taj način što je razvio zadubljenje pažnje i duhovnog uvida i na tom istom mjestu postigao najviši domet vlastitog usavršenja. Pristupio je razbojnicima, propovijedao im, razuvjerio ih i obratio na put Buddhina učenja o moralnom pročišćenju.

Vappo je bio sin *Vāsetthe*, dvorskog *brāhmana* koji je prisustvovao obredima prilikom Buddhina rođenja u *Kapilavatthu*. Kad je stari prorok *Āsita* objavio slavnu budućnost novorođenog kraljevića *Siddhatte Gotame*, budućeg *Buddhe*, *Vappo* je sa još četvoricom mladih *brāhmana*, među kojima je bio najstariji *Kondañño*, postao pustinjak. To je bila »skupina petorice« prvih učenika (*pañca-vaggiyā*) koji su se već od Buddhina rođenja pripremali da prihvate njegovo učenje.

Sirimando, *brāhman* iz *Sumsumāra-giri*, čuo je *Buddhu* u mjestu *Bhēsaka-lāvana* i odlučio da se pridruži njegovoj prosjačkoj zajednici. Prilikom obreda recitovanja pravila redovničke discipline (*pātimokkha*), *Sirimando* je ushićen rekao: »Kako je savršeno čisto Buddhino učenje!« To je bio trenutak najdubljeg uvida u kojem je *Sirimando* doživio svoje duboko usavršavanje.

Gódatto

Zanesen u sretnoj prilici, utučen u neprilici,
u oba slučaja stradava bezumnik koji ne prozre zbilju.

Između neispravnog života i ispravne smrti
bolje je izabrati smrt u ispravnosti nego neispravan život.
Ko se odrekne strasti i srdžbe, ravnodušan prema biću i nebiću,
kroči svijetom nezavisan, nit' zna za prijaznost nit' za

neprijaznost.

(Thag. 662, 670–671)

Piyañdahō

Prigni se pred onima koji se uzdižu,
digni se pred onima koji se prigrablju.
Boravi tamo gdje niko ne boravi.
Gdje se svi raduju, ti se ne raduj.

(Thag. 76)

Ďótidāso

Ko nasiljem i zločinstvom zlostavlja drugog čovjeka
i ljude napada pogrdnim riječima,
sam sebi sije isto sjeme, jer djelo se ne da poreći.
Ma šta čovjek da učini, čisto il' prljavo djelo,
što ostavi u amanet, to će i sam naslijediti.

(Thag. 143–4)

Gódatto je bio gonič karavana. Jednom mu je zgodom jedan vol smalaksao pod teretom i pao na putu. Da ga podigne i natjera da vuče dalje, *Gódatto* ga je tako žestoko zlostavljao da mu se i samom učinilo kako je vol, stenjući, ljudskim glasom izustio kletvu. Uzbuden svojom vlastitom okrutnošću, *Gódatto* se odrekao zanata i imovine, postao beskućnik i pridružio se *Buddhinom* prosjačkom redu.

Piyañdahō, *Ličhavi* plemić iz grada *Vasāli*, bio je vrlo ratoborne čudi prije susreta s *Buddhom*. Kasnije se povukao u pusti-
njački život.

Ďotidaso, bogati *brāhman* iz mjesta *Pādiyattha*, bio je učenik *Mahā-Kassape*. Još prije pristupa prosjačkom redu sagradio je posebni samostan za *Kassapu*. Kao redovnik živio je i učio deset godina isključivo kod svog učitelja prije nego što je otišao u *Sāvattthi* da prvi put posjeti *Buddhu*.

TRI UGLEDNA UČENIKA

Slijedeća tri ugledna učenika Buddhina ne odlikuju se ni izdaleka tolikim pjesničkim talentom koliko su ostali zapamćeni kao Buddhini sagovornici u nizu razgovora od kojih su neki vrlo čuveni. Zato će i njihovi životopisi zauzeti razmjerno više mjesta i biti popraćeni izvodima iz najznačajnijih tekstova čiji su oni protagonisti. Neke od njihovih izreka u stihovima, iako nisu mnogobrojne, uvrštene su i u druge pjesničke zbirke. Izreke koje se nalaze i u *Dhamma-paḍi* naznačit ćemo ovdje i brojevima iz te zbirke.

Mahā-Kaṅcāyano

Ne upuštaj se u veliku djelatnost,
izbjegavaj ljude, ne dodvoravaj im se!
Revnostan čankoliz se odriče zadovoljstva
čiji je smisao podalje od čanka.

Za posljedice zlih djela ne okrivljuj tuđi primjer,
dosta je da se sam ne povodiš, jer si i sâm porod svojih djela.
Po tuđoj se riječi ne postaje lopov,
po tuđoj se riječi ne postaje mudrac.
Kakav i sam uvidiš da si, takav izgledaš i drugima.

Ljudi obično neće da pomisle da smo ovdje svi podložni smrti,
a oni koji na to misle radi toga izmiruju kavge.

(Dhp. 6)

Istinski žive samo mudraci, ma da su i lišeni imanjanja.
Onaj ko mudrost ne stekne, doista ne živi, ma kako bogat bio.
I ako sve čuje uhom, i ako sve vidi očima,
mudrac sve što čuje i što vidi ne smatra dostojnim izraza.

Kod zdravih očiju kao da je slijep,
kod zdrava sluha kao da je gluh,
kod oštra uma kao da je tup,
u punoj snazi kao nemoćan kad mu se čini umjesno;
on počiva kad je vrijeme da otpočine.

(Thag. 494–501)

Mahā-Kaṅcāyano (u proznim tekstovima naziva se redovno *Mahā-Kaṅcāno*), »najistaknutiji u opširnomo razjašnjavanju Buddhinih kratkih izreka«, bio je sin dvorskog svećenika vladara Čandappaḍḍōte iz Udḍēnija, jednog od najmoćnijih i najokrutnijih vladara Indije u to doba. Kaṅcāyano je naslijedio oca u svećeničkoj funkciji na dvoru. Tada ga je *mahā-rādā* poslao sa još sedmoricom brāhmana da pozove Buddhu. Svi su ti poslanici, kad su prvi put čuli Buddhin govor, odlučili da se pridruže njegovom prosjačkom redu. Kaṅcāyano se kao redovnik vratio u Udḍēni i živio isposnički neko vrijeme u kraljevskim vrtovima svog bivšeg gospodara. Isticao se kao odličan govornik. Aforizmi, sačuvani u *Thera gāthāma*, važe većim dijelom kao njegova pouka *mahā-rādi* Paḍḍoti. Tradicija Kaṅcāyani pripisuje najstariji sistematski prikaz Buddhina učenja, *Petakōpadeso*, djelo znatne filofske vrijednosti, a komentatori ga identifikuju i s istoimenim autorom najstarije *pāli* gramatike, *Netti-pakaraṇam*. (Riječ *pāli* znači »tekst«, a jezik na kojem su sačuvani Buddhini govori u knjigama *Ti-piṭakam* (»tri košare«) je umjetno razrađena i izbrušena tvorevina na osnovu magadhskeg prākričkog dijalekta tog vremena, izrazito »književni« jezik – pojam koji je, na žalost, u »modernoj« Indiji, iz očigledne političke zle namjere separatističkih konservativaca, iskorijenjen i nepriznat).

Najtipičniji tekst za Kaṅcāyaninu metodu razlaganja Buddhina učenja sačuvan je u 138. govoru zbirke *Maddhima-nikāyo*, pod naslovom:

Izreka i razjašnjenje (Uddesa-vibhanga-suttam)

(Buddhina kratka propovijed): – Redovnik treba da razmatra predmet svog istraživanja tako da mu u toku razmatranja svijest ne bude niti sprečavana niti privlačena izvana, a iznutra (subjektivno) da ne bude pokolebana sklonošću ni strahom. Za

onoga ko na taj način vrši razmatranje... neće u budućnosti više biti povoda nastanku rođenja, starosti, smrti ni obuzetosti brigama.

Tako je rekao Blaženi, a zatim je ustao sa svoga sjedišta i otišao u svoju odaju. Po njegovu odlasku neki su redovnici rekli:

– Prijatelji, Blaženi je u sažetoj izreci izrazio pouku, a zatim je ustao i otišao a da nam nije opširnije razjasnio njeno značenje. Ko sada može da nam to razjasni opširnije?

Neki su na to predložili:

– Redovnik Mahā-Kačcāno uživa priznanje Učitelja i drugova čija se mudrost cijeni u isposničkom redu. On je sposoban da nam to razjasni...

[U svom razjašnjenju Kačcāno povezuje ovu metodsku pouku s principima postojanosti pažnje (*sati-paṭhānam*) u duhovnom zadubljenju (*dhānam*)].

Uvodni dio teksta posvećenog Kačcāyana u zbirci *Udānam* (V, 6), koji ovdje slijedi u izvodu, karakterističan je zbog opisa odnosa učitelja, kakav je u toj ranoj zajednici bio Kačcāyano, prema učenicima u svagdašnjem životu:

– Ovako sam čuo: Jednom je zgodom Blaženi boravio blizu Sāvathīja u Ćetinu gaju, u samostanu Anāthapindike. U to je vrijeme redovnik Mahā-Kačcāno, boravio u zemlji Avantī, blizu mjesta Kurargharo, na obronku brijega, a nezaređeni sljedbenik Sóno, koga su zvali »Oštrouhi«, vodio je brigu o njemu. I dok je Sóno tako živio povučen u samoći, razmišljao je ovako:

– Iz nauke koju obrazlaže otac Mahā-Kačcāno proizilazi da nije lako slijediti potpuno pročišćen i usavršen asketski život dok god sljedbenik živi domaćim životom. Kako bi bilo da i ja dadem obrijati glavu i bradu, da obučem požitjelu odjeću, pa da postanem beskućnik?

Sóno tada otiđe Mahā-Kačcāni... i zamoli ga da ga zaređi. Na te riječi redovnik Mahā-Kačcāno odgovori:

– Teško je živjeti asketski, jesti samo jedanput dnevno i boraviti osamljen. Zato, Sóno, nastavi da živiš domaćim životom, ali iskoristi ovu priliku da privremeno primjenjuješ pouku Budnoga i da pokušaš živjeti asketski, da se osamiš i da jedeš samo jedan obrok dnevno.

Time se stižala Sónova pobuda da postane beskućnik... (ali ne zadugo. Kada je došao učitelju i drugi i treći put s istom molbom), Mahā-Kačcāno mu dade (niže) beskućničko zaređenje.

U to je doba, međutim, na jugu zemlje Avantī bilo suviše malo redovnika. Tako je nakon triju kišnih razdoblja Mahā-Kačcāno s teškom mukom uspio da sakupi propisni broj od deset potpuno zaređenih redovnika koji su izvršili više zaređenje redovnika Sóna.

Kad je za tim redovnik Sóno ponovno provodio razdoblje kiša u potpunoj osamljenosti, razmišljao je ovako:

– Još nikad nisam vidjeo Blaženoga, o kojemu toliko znam. Ako mi moj učitelj dozvoli, bilo bi dobro da posjetim Blaženoga, potpuno usavršenoga i budnog.

(Kad je to rekao Mahā-Kačcāni, ovaj mu odgovori): – Dobro je, Sóno, otići da vidiš Blaženoga... koji je vedar i izaziva vedrinu kod prisutnih, smirena tijela i duha, koji je postigao krajnje smirenje i vlast nad samim sobom, toga velikana koji je kao ukroćeni slon obuzdan u svakom pogledu. Kad ga vidiš, pokloni se i u moje ime do nogu Blaženoga i upitaj ga za zdravlje i dobrobit, za lakoću, snagu i ugodnost njegova života...

(Kad je Sóno izvršio tu poruku, Budni naredi Ānandi da gošta smjesti u njegovu sobu na prenoćište. Probudivši se u ranu zoru, Blaženi zamoli gosta da mu recituje što je naučio od svoga učitelja, a Sóno ponovi napamet četvrto poglavlje *Sutta-Nipāte*).

Udāyi (fragmenti)

Njegujući zadubljenje udiše potpuno sabran u unutrašnjem
zrenju;
oplemenjeni sabrano kroči i sabrano stoji;
oplemenjeni sabrano sjedi i sabrano liježe na počinak.
Oplemenjeni je obuzdan u svemu. Takvo je držanje
oplemenjenoga.

Kao što se lotos rođen u vodi izdiže,
a da voda uza nj ne prianja,
zanosna čista mirisa,
tako se isto rađa u svijetu i u njem' boravi Budni,
a da tok svijeta uza nj ne prianja kao ni voda uz lotos.

Obestrašćen, obesrđen, neobmanjen,
oplemenjeni napušta tijelo dogorjelo bez taloga.

(Thag. 696...704)

»Pandit« *Udāyī*, sin uglednog brāhmana iz Buddhina rodnog mjesta Kapilavāthtu, ličnost je koja se poslije Ānande i Sāriputte javlja vjerojatno najčešće među sagovornicima u Buddhinim razgovorima. Pjesničke izreke sakupljene u *Thera-gāthāma* sve su odreda hvalospjevi Učiteljevih vrlina i uzornosti njegova ljudskog lika.

Iz tekstova u kojima se Udāyī javlja kao sagovornik dodat ćemo najprije nekoliko odlomaka karakterističnih za njegov životopis i za svakodnevni život zajednice kojoj je pripadao. Šesnaest strofa među kojima su i gornji fragmenti spadaju u tekst *Anguttara-nikāye*, VI, 43:

Usporedba sa slonom (Nāgopama-suttam)

... Jedanput kad je Blaženi boravio u Sāvattihīju... pošao je ujutro s ogrtačem i prosjačkom zdjelom u grad da prosi hranu. Kad se vratio i pojeo, reče Ānandi:

– Hajdemo, Ānando, na terase zgrade Migārine majke u Istočnom gaju da tamo provedemo popodnevni počinak...

Pred večer, kad je Blaženi izišao iz osame, reče:

– Hajdemo, Ānando, do kupališta da osvježimo tijelo.

– Da, gospodine – odgovori Ānando i pođe s njim. Kad su se okupali i izišli iz vode, Blaženi je još stajao u donjoj odjeći brišući se, iziđe iz vode, gdje se kupao, i Séto, slon Pasēnadija, vladara Kósale, praćen svirkom mnogih bubnjeva i drugih instrumenata. Ljudi se okupiše diveći se tom prizoru: – Ah, kako je lijep kraljevski slon! Kakvo mu je tijelo, slika i prilika, pravi užitak očima!...

Slušajući sve to, redovnik Udāyī upita Blaženoga:

– Dive li se ljudi tjelesnoj ogromnosti samo kad vide slona, ili i onda kad vide druge ogromne pojave?

– Ljudi se tako dive kad vide velikog slona, Udāyī, a i kad vide velikog konja, ili bika, ili zmiju ili stablo, pa i kad vide veliku i debelu ljudeskaru. Ali ja ti kažem, Udāyī, da je u božanskim svjetovima kao i na zemlji... najmoćnija pojava onoga ko se ne ističe po zlu ni u djelu, ni u riječi ni u misli.

(To je bio povod Udāyīnu da izrazi svoje pjesničko divljenje veličini Učiteljevoj. Buddhine riječi u prethodnom odgovoru sadrže neprevodivu igru riječi koja čitavom tekstu daje estetsku draž).

Samyutta-nikāyo, XXXV, 133

Jedanput je redovnik Udāyī boravio u mjestu Kāmandāyo, u mangovu gaju brāhmana Todeyye. Tada neki mladić, koji je bio na školovanju kod brāhmanke Verahaćāni, dođe da posjeti redovnika Udāyīna... a ovaj ga pouči, uvjeri i oduševi svojim govorom. Nakon toga mladić se vrati brāhmanki Verahaćāni, pa joj reče:

– Želim da obavijestim gospodu da isposnik Udāyī tumači nauku koja je skladna od početka do kraja. On obrazlaže ispravan život, potpuno usavršen i pročišćen i u suštini i po obliku.

– Onda, mladiću, pozovi isposnika Udāyīna sutra ovamo na ručak.

(Kad ga je mladić pozvao) Udāyī šutnjom prihvati poziv. A brāhmanka slijedećeg dana posluži Udāyīna vlastitim rukama biranim jelom i pićem u izobilju. Kad je vidjela da je Udāyī završio obrok i odložio zdjelu, brāhmanka obuje papuče, sjedne na poviše sjedište, pokrije glavu velom,¹ pa reče redovniku Udāyīnu:

– Isposniče, propovijedaj mi svoje učenje!

– Bit će vrijeme i za to, sestro – odvrati Udāyī, pa ustane i ode.

(Kad se isti postupak ponovio još jedanput) brāhmanka reče svome učeniku:

– Ti, mladiću, toliko hvališ isposnika Udāyīna, ali kad sam ga ja zamolila da mi propovijeda svoje učenje, odgovorio je da će i za to doći vrijeme.

– Ali, gospodo, ti si obukla papuče, sjela na poviše sjedište i pokrila glavu velom... Ova gospoda, međutim, toliko cijene učenje koje propovijedaju (da se pod takvim okolnostima ne odazivaju).

– Onda, mladiću, pozovi ponovo isposnika Udāyīna u moje ime sutra na ručak.

... Kad je Udāyī završio obrok i odložio zdjelu, brāhmanka izuje papuče, sjedne na niže sjedište, odstrani veo sa glave, pa reče:

– Gospodine, pozivom na što Usavršeni ukazuju na dobro i zlo, a pozivom na što ne ukazuju?

¹ Sve su to izrazi kastinske superiornosti koji su prema Buddhinoj redovničkoj disciplini (*vinayo*) prepreka propovijedanju Istine (*dhammo*).

– Kad postoji oko, sestro, onda Usavršeni ukazuju na dobro i zlo, a gdje oka nema, sestro, tamo Usavršeni ne ukazuju na dobro i na zlo. (Isto važi i za ostale osjetne organe, uključujući »jezik« i »razum«).

Na te riječi brāhmanka Verahaččāni reče:

– Odlično, gospodine, odlično, gospodine!... Molim oca Udāyīna da me prizna svojom svjetovnom učenicom i utičem se u njegovo učenje od danas do kraja života.

U zbirci *Madḍhima-nikāyo* Udāyī daje povod Buddhinu razjašnjenju u dva spomena vrijedna govora: 59. i 66. – U prvome se ugledni građanin, »drvodjelac sa svih pet alata« u Sāvattihīju upušta s Udāyīnom u »dogmatsku« raspravu o tome koliko vrsta čuvstava postoji prema Buddhinoj teoriji. Udāyī odgovara da postoje tri vrste čuvstava: ugodno, neugodno i ni-ugodno-ni-neugodno; ugledni majstor protuslovi i ne priznaje da Buddho priznaje i ovu treću vrstu čuvstva... »I tako ni redovnik Udāyī nije uspio da uvjeri majstora sa pet alata, a ni majstor sa pet alata redovnika Udāyīna«... Međutim, i Ānando je dospio da sa strane čuje taj razgovor, pa je otišao Blaženome i ponovio šta je čuo. Buddho je odgovorio da su i jedan i drugi imali pravo sa raznih stanovišta, jer Buddho u sklopu raznovrsnih klasifikacija doživljajnih elemenata govori i o 2, i o 3, i o 5, i o 18, i o 36, i o 108 vrsta čuvstava.

66. govor *Madḍhima-nikāye* je »Usporedba s prepelicom«, gdje Buddho razjašnjava na pjesnički način istovrsnu misao: Za slabašnu »pticu prepelicu« je i omča od gnjile povijuše teška i nesalomiva spona, dok za slona to nisu ni najčvršći remeni. Ne treba zato potcjenjivati naoko »manje važna« pravila redovničke discipline (govor je o »samo jednom obroku hrane dnevno«).

Filosofski najdublji je Udāyīnov razgovor s Ānandom o Buddhinu učenju koje negira postojanje duše kao trajnog i supstancijalnog principa identiteta bića, u *Samyutta-nikāyi*, XXXV, 193:

Jedanput su redovnici Ānanda i Udāyī boravili u gradu Kósambi, u Ghósitinu gaju. Redovnik Udāyī izide pred večer iz osamljenog boravišta, da posjeti redovnika Ānandu... Sjedeći pored njega, Udāyī upita:

– Blaženi je na razne načine rastumačio, razjasnio i pokazao da je ovo tijelo lišeno trajnog svojstva (duše). Može li se isto

tako dokazati i pokazati, razumjeti i uvjeriti se, raščlaniti, razjasniti i razotkriti da je i svijest isto tako lišena trajnog svojstva?

– Da, prijatelju, i to je moguće... Zar nije oko pretpostavka pojave oblika i vidne svijesti?

– Da, prijatelju!

– Kad bi taj uzrok i pretpostavka pojave vidne svijesti u svakom pogledu, potpuno i bez ostatka bio uklonjen, zar bi bilo moguće zamisliti vidnu svijest?

– Ne, prijatelju!

– Eto takvim je postupkom Blaženi rastumačio, razjasnio i pokazao da je i ova svijest lišena trajnog svojstva. [Isto važi i za svijest o ostalim osjetilima i za koordinaciju svijest razuma (*mano*, latinski *mens*)].

– Kad bi se, prijatelju, neki čovjek, kome je potrebno tvrdo drvo, u potrazi za tvrdim drvetom uputio s oštrom sjekirom u šumu, pa naišao na veliko stablo razlistale banane, uspravno, svježe, visoka uzrasta, pa kad bi ga odsjekao pri korijenu, a zatim mu odsjekao vrh i počeo da ga ljušti, do srži mu ne bi mogao doprijeti, a kamoli do tvrdog drveta. Isto tako ni isposnik neće sagledati ni na jednom od šest osjetnih područja ni trajno svojstvo duše niti bilo šta što bi takvom svojstvu bilo svojstveno. A pošto to ne može da sagleda, isposnik ne prianja više ni za što na svijetu. Ko je neprionjiv, taj je i neustrašiv, a ko je neustrašiv, taj se sam od sebe gasi (postiže »utrnuće«, *nibbānam*), spoznavši da je prekinuta spona rađanja, da je izivljen sve-tački život, da je izvršeno što je trebalo izvršiti i da mu više nigdje ništa ne preostaje.

Mālunkyin sin

U čovjeku koji živi lakoumno

životna žeđ buja k'o puzavica *māluvā*;

on srlja iz života u život kao lakom majmun za plodom po

šumi.

(Dhp. 334)

Ko nadvladan tom neobuzdanom žeđi prione uz život,
i mučnina nabuja u njemu kao korov.

Ali ko nadvlada tu neobuzdanu žeđ, nezajažljivu u
 uz njega nevolja ne prijanja kao ni vodena kap uz cvijet
 svijetu,
 lotosa.
 (Dhp. 335–6)

I kažem vam za dobro svih vas koji ste se ovdje sakupili:
 Iskopajte korijen žeđi kao što sakupljač bilja
 traga za korijenom trave *bīraṇa*,
 da vas uvijek iznova smrt ne slama k'o bujica trsku.
 (Dhp. 337)

Izvršite što vam Budni kaže, ne oklijevajte ni trenutka;
 ko propusti tek trenutak, kaje se u paklenim mukama.
 Nepažnja je rđa koja sve dalje nagriza.
 Pažljivo i vješto treba izvaditi strijelu iz rane.
 (Thag. 339–404)

Mālunkyin sin (Mālunkyā-putto), sin kraljevskog poreznika vladara Kósale, postao je beskućnik (*paribbāḍako*) još prije nego je susreo Buddhu i upoznao njegovo učenje. Kasnije je pristupio Buddhinu prosjačkom redu, ali mu je trebalo dugo vremena i napora da shvati suštinsku razliku Buddhina učenja od tradicionalnih indijskih religijskih i sofističkih filozofija. U tom pogledu njegov slučaj nije bio izuzetan. Ipak je po jednom razgovoru s Buddhom, koji je postao čuven, Mālunkyin sin postao primjer neshvaćanja Buddhina učenja, a ostao je kamen spoticanja i do danas, pa se i u prvoj »modernoju« zbirci Buddhinih govora prevedenih na engleski taj razgovor nalazi na prvom mjestu. (Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations*, Harvard, 1896. Novo jeftino izdanje Atheneum, New York, 1963).

U zbirci *Madđhima-nikāyo*, govor 63. i 64. su posvećeni Mālunkyā-putti. Prvi se naziva »Kratki razgovor s Mālunkyinim sinom (*Āḷa-Mālunkyā-putta-suttam*)«, a drugi »Veliki razgovor s Mālunkyinim sinom« (*Mahā-Mālunkyā-putta-suttam*). Prvi je znatno važniji, pa ćemo ga ovdje navesti u izvodu. Na pouku iz tog razgovora odnosi se i posljednji stih njegovih izreka u *Thera-gāthāma*. Kraći tekst iz *Anguttara-nikāye* pokazuje da je Mālunkyā-putto imao teškoća u svom duhovnom razvoju sve do duboke starosti.

Kratki razgovor s Mālunkyinim sinom

(*Āḷa-Mālunkyā-putta-suttam*, M. 63)

Ovako sam čuo. Jedanput je Blaženi boravio u Sāvattihiju, u Āḍetinu gaju, u samostanu Anātha-pindike. A redovnik Mālunkyā-putto, dok je bio u osami i zadubljenosti, razmišljao je ovako:

– Postoje gledišta o kojima se Blaženi nije izrazio, nego ih zanemaruje i odbacuje. To su gledišta: Svijet je vječan, svijet nije vječan, svijet je konačan, svijet je beskonačan, duša i tijelo su jedno te isto, duša i tijelo su različiti, biće (Buddhino, ili uopće, prema razjašnjenju komentara) postoji poslije smrti, biće ne postoji poslije smrti, biće i postoji i ne postoji poslije smrti, biće niti postoji niti ne postoji poslije smrti. Ta gledišta mi Blaženi ne razjašnjava, a to mi se ne sviđa niti me zadovoljava. Zato ću otići Blaženome, pa ću ga pitati o tome... Ako mi ta gledišta razjasni, onda ću nastaviti da živim isposničkim životom kod njega, ako ne, onda ću se odreći isposničkog života i vratiti se u niži, svjetovni život.

(Mālunkyā-putto otiđe zatim Buddhi ponovi mu doslovno svoje navedeno razmišljanje i doda):

– Ako Blaženi zna da je svijet vječan... (itd.), neka mi to razjasni, a ako ni sam ne zna i ne vidi da li je svijet vječan ili nije vječan... (itd.), onda je jedino ispravno rješenje da kaže da to ne zna i da u to nema uvida.

– Mālunkyā-putto, jesam li ti ikada rekao: »Dođi, Mālunkyin sine, živi kod mene isposničkim životom, a ja ću ti razjasniti da li je svijet vječan ili nije... (itd.)«?

– Doista ne, gospodine!

– Ili si možda ti rekao meni: »Gospodine, ja ću živjeti kod Blaženoga isposničkim životom kad mi Blaženi razjasni da li je svijet vječan ili nije... (itd.)«?

– Doista ne, gospodine!

– Kad dakle, Mālunkyā-putto, ni ja nisam tako rekao tebi, ni ti meni, kome onda prigovaraš, nerazumni čovječe? – Mālunkyā-putto, ko bi god postavio takav uslov da neće živjeti isposničkim životom dok mu Blaženi ne razjasni ta pitanja – taj bi prije umro nego što bi mu Usavršeni dospio da to rastumači. To je baš tako, Mālunkyā-putto, kao kad bi neko bio ranjen

strijelom debelo premazanom otrovom, pa kad bi se njegovi prijatelji i rodbina pobrinuli da mu dovedu ljekara hirurga, a ranjenik da kaže: »Neću da mi vadite ovu strijelu prije nego doznam da li je čovjek koji me je ranio pripadnik ratničke kaste, ili brāhmanske, ili trgovačke, ili je sluga, ... kako se zove i iz kojeg je plemena, ... je li visok ili nizak ili srednjeg rasta, ... je li tamnopusit ili smeđ ili žut, ... iz kojeg je sela ili grada, ... da li mu je luk kojim me je ustrijelio vrste *čāpo* ili *kodando*, ... da li je tetiva na luku napravljena od životinjske ili biljne tetive i od koje vrste ... (slijedi još dugi niz tehničkih podataka o vrsti oružja, koji su neprevodivi). – I taj bi čovjek prije umro, Mālunkyā-putto, nego što bi mu Usavršeni dospio da sve to razjasni.

– Jer, isposnički život, Mālunkyin sine, ne zavisi od gledišta da je svijet vječan, ili da nije, ... (itd.). Bez obzira da li je ispravno gledište da je svijet vječan ili da nije, ... (itd.), sigurno je i pored svega toga da postoji rođenje, starost, smrt, patnja, jad i nevolja, muka i očaj, a ja dajem upute o tome kako da se to dokonča još u ovom životu ...

– Prema tome, Mālunkyā-putto, treba da ti je uvijek na umu i ono što ja nisam razjasnio i ono što sam razjasnio ... A zašto nisam razjasnio ta pitanja? Jer to ne bi bilo korisno, jer se ne odnosi na temeljna načela isposničkog života, jer ne vodi do odvratnosti, do napuštanja strasti, prestanka, smirenja, više spoznaje, vrhovne mudrosti i do utrnuća (*nibbānam*). Eto zašto to nisam razjasnio. – A što jesam razjasnio? Razjasnio sam patnju, Mālunkyin sine, nastanak patnje, prestanak patnje i put koji vodi do prestanka patnje. Zašto sam to razjasnio? Jer je to korisno, jer se odnosi na temeljna načela isposničkog života, jer dovodi do odvratnosti, do napuštanja strasti, prestanka, smirenja, više spoznaje, vrhovne mudrosti i do utrnuća ...

Tako reče Blaženi. A redovnik Mālunkyā-putto se oduševljen radovao govoru Blaženoga.

Anguttara-nikāyo (IV, 254)

Redovnik Mālunkyā-putto posjeti Blaženoga ... , pa mu reče: – Korisno bi bilo za mene da mi Blaženi razjasni Istinu ukratko, pa kad čujem Istinu od Blaženoga da se povučem u osamu i da ostanem gorljiv i odlučan.

– Ah, Mālunkyā-putto, zašto onda da poučavam mlade isposnike, kad ti, oronuo i ostario, dolaziš da tražiš kratku pouku od Blaženoga?

– Pouči me, pouči me, gospodine, Istini ukratko! Sigurno ću shvatiti smisao riječi Blaženoga i postati nasljednik tih riječi.

– Postoje, Mālunkyā-putto, četiri načina na koja se žeđ za životom javlja u isposniku u kojemu još može da se javi: Uzrok može da bude odjeća, isprosjačena hrana, boravište, ili uspjeh ili neuspjeh da nešto postigne ... – Ali kad u isposniku jenja žeđ za životom, kad se iskorijeni, kad postane kao palma kojoj je odsječena krošnja i više ne može da se razvija, takav se isposnik naziva onim koji je prevladao žeđu, pretrgnuo sponu i potpuno prozreo izlišnost poriva te tako dokrajčio patnju.

(Mālunkyā-putto se konačno okoristio poukom Učitelja, »shvatio i postigao nenadmašivo savršenstvo asketskog života« i postao jedan od 80 Buddhinih velikih učenika).

UTRNUĆE

Anuruddhó (fragmenti)

Već je pedeset i pet godina otkada počivam samo u
 sjedećem položaju,
 a dvadeset i pet otkad sam svladao umor. –
 U Bambusovu gaju plemena Vađđi dočekat ću kraj života.
 U podnožju ću bambusove šikare dogorjeti bez taloga

– Ustaljenu je duhu postalo nezamjetno i udisanje i
 izdisanje.
 strasti.

Dòseže smirenje u beželjenosti. Otvorenih očiju postiže
 krajnje utrnuće.

Isključenjem misaonog zahvata stišalo se je i osjećanje,
 a razriješana volja se utrnu kao plamen u svjetiljci.

To su bile posljednje zamjedbe osjetila u utihnulom
 mudracu.

I ništa se više neće obnoviti, jer je sasvim budni i posve
 utrnut.

Bíće mu se više neće obnoviti ni u nebeskom obličju.
 Iscrpljen je tok rađanja, nema više preporoda.

—————
 Ko ima mnogo želja i nikad se ne zadovoljava,
 ko je obavezan i važan, njegova stvarnost time postaje
 prikosnovèna i prljava.

Ko trenutnim pogledom može da obuhvati bezbrojnu
 mnogostrukost svijeta,
 ravan je bogu Brahma,

ali ko može čudesnom moću da spazi trenutak propasti
 bogova,
 taj je tek dostojan pripadnik prosjačkog reda.
 (Thag. 904, 919, 905–8, 896, 909)

Anuruddho, Buddhin prvi rođak i jedan od najuglednijih
 učenika, sin Buddhina strica Amitódane i brat Mahānāme,
 pustinjaka kome je posvećena kratka strofa Thag. 115 u prvoj
 skupini naših tekstova (pogl. *Odlazak, Sklonište*). Anuruddho
 je jedan od šestorice mladih kneževa Sākya koji su se pridružili
 Buddhi prilikom njegove prve posjete rodnom gradu Kapilavat-
 thu. Majka mu je dala pristanak da se zaređi tek kad je i njegov
 bratić Bhaddiyo (sin Kāligodhin) odlučio da pođe s njim. (V.
 životopis Bhaddiye uz njegovu pjesmu Thag. 842 i d. u I pogl.
Bogatstvo). Povučen u kontemplativnu osamljenost u toku prvog
 razdoblja kiša po svome zaređenju, Anuruddho je razvio vrlo
 izrazitu sposobnost »božanskog uvida« (*dibba-ćakkhu*, vidovi-
 tost) po kojoj se i u listi najistaknutijih (*aggā*) ističe iznad svih
 ostalih. S tim je u vezi i znatan broj tekstova, govora i razgovora,
 u kojima se pojavljuje, a od kojih ćemo neke navesti u izvodu.

Bio je prisutan prilikom Buddhine smrti u Kusinari. U opisu
 toga događaja u *Mahā-paranibbāna-sutti* (D. 16, pogl. 6) Anu-
 ruddhin se smiren stav suprotstavlja očaju koji je obuzeo Ānandu
 i »one redovnike koji još nisu bili oslobođeni strasti«. Ānando
 je tom zgodom izrekao riječi navedene i u našem odlomku
 posvećenom njemu:

– Tá to je čas užasa i jeze
 kada potpuno usavršen budni
 potpuno i konačno dogorje.

Upozorujući bolom obuzete učenike da se priberu, Anurud-
 dho je, prema ovdje citiranom tekstu, izrekao među ostalim
 i ove stihove:

Nit' udišu nit' izdišu oni kojima je duh ustaljen
 kao šutljivom mudracu što sad postiže smirenje
 i pročišćen dokonča tok svoga bića.
 Nepokolebivim duhom savladao je bolove.
 Kao svjetlost se zagasi sada oslobođeni um.

(Drugi odlomak u našem izboru iz Thag. sadrži aluziju na ovaj prethodni doživljaj).

Prema komentarskoj tradiciji, na prvome koncilu u Rāḍaga-hi poslije Buddhine smrti, Anuruddhi je povjerenje čuvanje predaje tekstova svrstanih u zbirku *Anguttara-nikāyo*. Uz niz tekstova u ostalim zbirkama Anuruddhi je posvećeno i jedno poglavlje *Samyutta-nikāye* (*Anuruddha-samyuttam*, LII). Zbog istaknutosti po svojim natprirodnim sposobnostima vidovitosti, Anuruddho se spominje češće i u kasnijim *mahāyāna* tekstovima («Aniruddha»).

Nalakaḗana-suttam (Maḗḗhima-nikāyo 68)

– Ovako sam čuo. Jedanput je Blaženi boravio u zemlji Kó-sala, u gaju blizu mjesta Nalakaḗana. U to su doba sinovi mnogih uglednih porodica iz povjerenja u Blaženoga napustili dom i pridružili se beskućničkom redu. Tu su bili i redovnici Anuruddho, Nandiyo, Kimbalo, Bhagu, Kundadhano, Révato, Ānando i drugi vrlo ugledni sljedbenici.

[Slijedi Buddhin govor u kojem, izgleda, prvi put pozdravlja tu skupinu mladih građana i želi im dobrodošlicu u svojoj zajednici, a zatim im daje prvu pouku o kontemplativnom pročišćenju i učvršćenju duha u zadubljenosti (*ḗhānam*). Karakteristično je da u ovom govoru, kao i u M. 128, čiji ćemo izvod dodati kasnije, Buddho oslovljava cijelu skupinu, »Anuruddhe« (u množini), govorničkim oblikom koji ističe da je Anuruddho predvodnik cijele družine. Buddho ih najprije pita jesu li zadovoljni asketskim životom, pa nakon potvrdnog odgovora nastavlja]:

– Vi ste, Anuruddhe, još u punoj mladenačkoj snazi, u prvom razdoblju života, dok su vam kose još potpuno crne i dok ste mogli da zadovoljavate svoje strasti, ipak napustili dom i priklonili se beskućničkom životu... Na to vas nije navela prinuda kraljevske vlasti, niti razbojnička ucjena, ni dugovi, ni strah pred takvim nedaćama a niste se pridružili beskućnicima ni iz nevolje, da se prehranite, nego ste osjetili da ste potlačeni neminovnošću rođenja, starosti i smrti, jada i nevolje, potlačeni patnjom, nezadovoljstvom i brigama – neumitnošću patnje. Pa ipak ste naslutili

da je moguće dokrajčiti cijelu tu gomilu životnog stradanja. Zar niste, Anuruddhe, u tom uvjerenju napustili dom i pridružili se beskućnicima?

– Da, gospodine!

– A sada Anuruddhe, sinovi uglednih porodica, kad se tako odrode, šta dalje treba da poduzmu? Odvraćeni od strasti, Anuruddhe, odvlačeni od svega što je bilo nepovoljno, ako ne postignete zadovoljstvo ili smirenje koje će vas odvesti još i dalje od toga, onda će vam požuda, zlovolja, tromost, briga, uzbuđenje, sumnja, nezadovoljstvo i dosada obuzeti duh još upornije nego ranije...

O smetnjama (Upakkilesa-suttam, M. 128)

Ovaj govor sadrži jednu od najzanimljivijih i najdetaljnijih uputa za njegu duhovnog zadubljenja, koju Buddho daje Anuruddhi i još dvojici pustinjaka prilikom posjete njihovu šumskom boravištu.

U doba kad je Buddho boravio u gradu Kósambī (starom gradu sagrađenom u stilu Mohendo-daro i Harappe, čije se dobro sačuvane iskopine odnedavno istražuju, na ušću rijeke Yāmune u Gangu, blizu današnjeg Allahabada), došlo je među ondašnjim redovnicima do neugodnog spora i svađe zbog nezatog disciplinskog nesporazumka u pogledu upotrebe spavaonice i nužnika. Konačno je Buddho morao da rješava taj spor. To je bio povod za neke od najčuvenijih izreka uključenih kasnije u zbirku *Dhamma-padam* i u poemu Nosorog (*Sutta-nipāto*). Tu se osobito ističu izreke 3–6 iz I poglavlja *Dhammapade*, u vezi sa moralnim principom: »Mržnja se nikad ne smiruje mržnjom, mržnja se utišava nemržnjom. To pravilo važi oduvijek!« Nietzsche ovu izreku navodi i komentira dva puta u svojim brojnim osvrtima na Buddhino učenje, u *Antihristu*, aforizam 20, i u *Ecce Homo*, aforizam 6.

...– Blaženi je izgovorio ove izreke stojeći, a zatim je otišao (iz Kosambīja) u selo Bālaka-lona-kāra. Tamo je tada boravio redovnik Bhagu. (V. Thag. 271–4, pogl. IV. *Dostignuća – Ispravni napori*). Bhagu je izdaleka primijetio da dolazi Blaženi, pa je pripremio sjedište i vodu za pranje nogu... (Blaženi ga upita):

– Je li ti, isposniče, boravak ovdje ugodan, možeš li da izdržiš, nije li ti milostinja preoskudna?

(Kad je Bhagu odgovorio da mu okolnosti nisu nepovoljne), Blaženi ga pouči, ohrabri, oduševi i obraduje govorom o Istini, a zatim ustane i uputi se dalje ka Istočnoj bambusovoj šumi. Tada su tamo boravili redovnici Anuruddho, Nandiyo i Kimballo. Čuvar šume ugleda već izdaleka kako se približava Blaženi, pa ga predusretne upozorenjem:

– Isposniče, ne ulazi u ovaj gaj! Ovdje sada tri plemića provode duhovne vježbe. Nemoj da im smetaš!

Ali Anuruddho je čuo razgovor čuvara s Blaženim, (pa mu je došao u susret. Kad je i ovu trojicu upitao kako se snalaze i kako se međusobno slažu i dobio povoljan odgovor, Učitelj ih upita):

– A jeste li, Anuruddhe, boraveći tako pažljivi, odlučni i ustrajni, uspjeli da postignete i održite dostignuća koja nadmašuju ljudski prosjek, obilježja doista oplemenjenog znanja i uvida?

– Boraveći tako pažljivi, odlučni i ustrajni, mi, gospodine, doživljavamo pojave zornih likova, ali svjetlost koja ih obasjava, a time i sami ti likovi brzo iščekavaju ispred nas, tako da im ne uspijemo prozreti suštinsko obilježje.

[Buddho im dalje razjašnjava kako je i on prošao kroz isto iskustvo i obrazlaže im smetnje postojanosti pažnje. To su: dvoumica, nepažnja, ukočenost i tromost, zaprepaštenost, zanos, pohota (smetnje spolnog nagona), presnažan napor, preslab napor, znatiželja, rastresenost (predodžbene smetnje), prezaokupljenost zornim pojavama. Nastavlja se opis pojedinih smetnji, neravnomjernosti pažnje, i savladavanja tih smetnji].

Anuruddha-suttam (M. 127)

Jednom zgodom kad je Blaženi boravio u Sāvattihīju dvorski drvodjelac, »majstor s pet alata«, pošalje svog čovjeka da potraži redovnika Anuruddhu, pa da mu kaže ovako:

– Majstor s pet alata se klanja do nogu redovnika Anuruddhe i moli ga da prihvati poziv na ručak, sutra, s još četvoricom redovnika. Ali, gospodine, neka redovnik Anuruddho izvoli doći tačno, jer je majstor sa pet alata vrlo zaposlen i zauzet radom za kralja.

Anuruddho šutke prihvati poziv ...

Kad je majstor vlastoručno poslužio redovnika Anuruddhu biranom hranom i pićem, i kad je gost oprao prosjačku zdjelu i ruke, domaćin sjedne pored njega na niže sjedište, pa mu reče:

– Gospodine, neki su stariji pripadnici prosjačkog reda dolazili ovamo, pa su mi savjetovali: »Domaćine, razvijaj neograničeno oslobođenja duha!« Gospodine je li »neograničeno oslobođenje duha« po svrsi i po obilježju istoznačno sa »obuhvatnim oslobođenjem duha« ili je različito?

(Na Anuruddhino pitanje kako on sam to razumije, majstor odgovori da mu se čini da ta dva pojma služe istoj svrsi, ali imaju različita obilježja. Anuruddho mu razjašnjava da razlika postoji i u svrsi i u obilježjima. – Slijedi opširno razjašnjenje raznovrsnosti meditativnog i kontemplativnog zadubljenja duha).

Anguttara-nikāyo, III, 128

.... Anuruddho posjeti Sāriputtu, pa mu reče: – Živeći u ovome svijetu, prijatelju Sāriputto, ja mogu da pročišćenim i nadljudskim, božanskim uvidom prozrem hiljadustruki sustav svjetova. Moja je snaga izdržljiva i nepokolebiva, pažnja mi je postojana i neporemećena, tijelo mi je smireno i neuzbuđeno. Duh mi je sabran i usredotočen. Pa ipak, uza sve to, duh mi nije oslobođen od nečistih taloga i težnji.

– Anuruddho, tvoja je tvrdnja o uvidu u hiljadustruki sastav svjetova izraz taštine, a tvrdnja o izdržljivosti, nepokolebivosti (i ostalim sposobnostima) su izraz samovolje, dok ti je priznanje da nisi oslobođen od nečistih taloga izraz zabrinutosti. Dobro bi bilo kad bi se redovnik Anuruddho riješio tih svojstava, kad ne bi o njima razmišljao, kad bi usredotočio duh na stanje van dosega smrti.

I doista, redovnik Anuruddho se nakon toga riješio tih triju svojstava, nije im obraćao pažnju, ... i tako je konačno postigao duhovno usavršenje.

Osamljenost (Anuruddha-samyuttam, LIII, 9 i 10)

(9) Razgovor sa Sāriputtom u Ambapālīṇṇṃ Mangovu gaju u Vesālīju:

Jedne večeri kad je Sāriputto izišao iz svog osamljenog boravišta, posjetio je Anuruddhu i primijetio: – Prijatelju Anuruddho, tvoja su osjetila izoštrena, lice ti je ozareno sjajem. U kakvom duhovnom stanju boraviš sada pretežno?

– U stanju četiriju uporišta pažnje ... Prijatelju, isposniku koji je usavršen, koji je iscrpio nečiste izljeve čudi, čiji je život iživljen i djelo izvršeno, ko se riješio tereta, postigao cilj, istrgnuo se iz spona zbivanja, dosegao ispravnu spoznaju i oslobodio se – njegov se duh dugo zadržava u potpunoj ustaljenosti na ta četiri uporišta pažnje.

U 151. govoru *Madḍhima-nikāye* Buddho, iz istih razloga, promatrajući duhovnim doživljajem ozareno lice Sāriputte, postavlja isto pitanje, na koje Sāriputto odgovara: »Ja sada, gospodine, pretežno boravim u stanju ništavila (*suññatā*)«. Odobravajući mu, Buddho dodaje da je »boravak u ništavilu boravište duhovnih velikana«.

U 10. razgovoru u *Anuruddha-samyutti* opisan je Anuruddhin boravak jednom zgodom u Tamnoj šumi kod Sāvattihija; ... Bio je bolestan, srvan teškim bolovima. Mnogi su isposnici došli da ga posjete, ... pa su ga pitali kakvim načinom života postiže da mu tjelesni bolovi koji ga spopadaju ne remete duhovno raspoloženje. (Odgovor glasi i ovdje da tu nesmetanost duhovnog raspoloženja postiže nepokolebivošću četiriju uporišta pažnje).

Ādito

Smrti se ne bojim, skršio sam život.
Tijelo ću napustiti sabrano pri punoj svijesti.

(Thag. 20)

Rakkhito

Odrekoh se svake strasti, iskorijenih svaku mržnju
i napustih svu zabludu; ohlađen sam, dogorio.

(Thag. 79)

Eka-dhamma-savanīyo

Sažgao sam prljavštinu, iskorijenio sve biće,
raspršio tok rađanja, nema daljeg preporoda.

(Thag. 67)

Uggo

Što god sam počinio, golemo il' nisko djelo,
sve je iskorijenjeno, nema daljeg preporoda.

(Thag. 80)

Dhammiko

Istiješten je čep iz čira, čvor mučnine je odstranjen,
iscrpljen je tok života, ništa više ne ostade
– k'o pun Mjesec kad razagna oblake.

(Thag. 306)

Dabbo

I Dabbo, teško ukrotljiv, krotkošću bi ukroćen,
i nādmaši zadovoljen sumnju.

Dā, on svako podozrenje zorno skrši
i postojan postiže krajnje utruće.

(Thag. 5)

Epītaf

Sretno usni, isposnice, ogrnuta svojom krpom!
Smirene su tvoje strasti k'o suhe trave u loncu.

Ovu je strofu izrekla jedna stara isposnica povodom smrti
prosjakinje čije ime nije zapamćeno.

(Thig. 1)

Ādito je bio »mladi brāhman« koji je predvodio poslanstvo Bāvārijevih učenika Buddhi, opisano u odlomku *Sutta-nipāte* kojim se završava naš *Prolog*. Bio je Bāvārijev nećak. U *Samyutta-nikāyi*, XII (*Nidāna-samyuttam*, 4, 31), u jednom karakterističnom razgovoru sa Sāriputtom, Buddho se vraća na posljednje Āditino pitanje u tom tada već čuvenom tekstu, o putu i stavu (*iṛiyam*) isposnika odvrćenog od svijeta. U razjašnjenju se ističe gađenje kao osnovni stav isposničke odvrćenosti koja je obuzela i Āditu.

Rakkhito, plemić iz Buddhina roda Sakyā, bio je jedan od onih »500 mladih plemića« koji su se pridružili Buddhi kad je došao da izmiri spor s plemenom Kollyā zbog korišćenja vode rijeke Róhini.

Eka-dhamma-savanīyo je nadimak koji označava onoga kojemu je bilo dovoljno da samo »jedanput čuje Istinu«, pa da postigne konačno oslobođenje. Tako je snažno djelovala na njega Buddhina propovijed o nepostojanosti (*aniccā*) *bića*. Bio je sin bogatog građanina iz mjesta Setavyā.

Uggo, sin »bankara« iz mjesta Uggo u državi Kósala, pripadao je porodici, a i pokrajina, koja je bila jedno od najsnažnijih uporišta đainske religije Buddhina takmaca *niganthe* Nātha-putte, nazvanog Mahā-vira (»veliki junak«). Kasnije se cijela Uggova porodica priklonila Buddhinim sljedbenicima, a na mjestu gdje je Uggo prvi put čuo Buddhinu propovijed sagradili su samostan Bhaddārāmo, koji se spominje i u kasnijim vremenima.

Dhammiko, brāhman iz Kósale, čuo je Buddhinu propovijed u Sāvattihīju i pridružio se njegovom redu. Zatim je živio osamljen u nekom seoskom samostanu, ali je postao netrpeljiv prema bilo kojem drugom redovniku koji bi pokušao da boravi na istom mjestu. Konačno su mještani, nezadovoljni pritužbama ostalih, i njemu uskratili gostoprimstvo. Dhammiko se uputio k Buddhi, koji je tada boravio na Hridini lešinara kod Rāḍagahe. Buddho ga je poučio trpeljivosti i naglasio tom prilikom osnovno pravilo pustinjačke etike: »Pustinjak uvredu ne uzvraća uvredom, ni srdžbu srdžbom, ni zlostavljanje zlostavljanjem«. Ta je pouka Dhammiku popraćena nizom priča i primjera sačuvanih u tekstu tog razgovora u *Anguttara-nikāyi*, VI, 54.

Dabbo Mallaputto, rođen u mjestu Anupiya, u zemlji Malla u podnožju Himālaja, gdje se nalazi i grad Kusināra u čijoj je blizini umro Buddho. Kad mu je bilo sedam godina, vidio je Buddhu u svom zavičaju i zamolio baku da ga dade zarediti. Naravno je neposredno razvio neke natprirodne magijske sposobnosti kojima se služi i u praktične svrhe. Zbog svoje umještosti obavljao je već kao dječak razne poslove u upravi samostanskim područjima u Rāḍagahi, gdje je stalno boravio. Dječakovo samostalno poslovanje izazvalo je i razne pritužbe Buddhi, koji bi uvijek

ustanovio Dabbovu nedužnost u nesporazumcima. Tim se povodom spominje češće u tekstovima redovničke discipline, *vinayo*. Povodom njegove rane smrti Buddho je izrekao pohvalnu strofu zabilježenu u *Udānam* VIII, 9:

Tijelo je skršeno, završene zamjedbe,
dotinjao i zadnji osjećaj;
stišale se pobude i svijest je ispunila svrhu.

SVEČANA SJEDNICA PROSJAČKE AKADEMIJE U ŠUMI GÓŚINGAM

32. govor u zbirci *Maddhima-nikāyo* opisuje najveličanstvenije zasjedanje Buddhine Prosjačke akademije koje je ostalo zabilježeno u uspomeni njegovih sljedbenika kroz vjekove. Romantičnost podneblja te prazničke večeri Punog Mjeseca i pjesnički ritam kojim se odvijaju odlomci ove mističke pjesme u prozi zaslužuju mjesto veličanstvenog finala u našem prikazu najranijeg razdoblja buddhističke pjesničke i životne umjetnosti.

Veliki govor u šumi Góśingam (M. 32)

Ovako sam čuo. Jedanput je Blaženi boravio u šalovoj šumi Góśingam s mnogim najuglednijim i najstarijim učenicima. Tu su bili redovnici Sāriputto, Mahā-Moggallāno, Mahā-Kassapo, Anuruddho, Révato, Ānando i još mnogi drugi.

Kad je redovnik Mahā-Moggallāno pred večer izišao iz svog osamljenog boravišta, otiđe da posjeti redovnika Mahā-Kassapu, pa mu reče:

– Hodi, prijatelju Kassapo, da posjetimo redovnika Sāriputtu i da čujemo njegovu propovijed!...

(Uz put im se pridružio najprije Anuruddho. Zatim ih je vidio Ānando, pa je pozvao Révatu i s njim pošao također da čuje Sāriputtinu propovijed. Sāriputto ih opazi već izdaleka, pa ih pozdravi):

– Dobro nam došao redovnik Ānando, pratilac i pomoćnik Blaženoga. Divna je, prijatelju Ānando, šalova šuma Góśingam u noći obasjanoj mjesečinom, dok su stabla *sāla* sva u bujnom cvatu, čini ti se da lahor širi božanske mirise. Kakav bi lik isposnika, prijatelju Ānando, sad trebao da zasja u šalovoj šumi Góśingam?

– Lik isposnika, prijatelju Sāriputto, koji je mnogo čuo, pouzdano zapamtio i sačuvao ono što je čuo; a riječi o Istini, divnoj na početku, divnoj u sredini, divnoj na kraju, bogate smislom i pojedinostima, koje su izraz potpunog postignutog i pročišćenog svetačkog života – to su riječi kojih je mnogo čuo i pouzdano zapamtio, pa mu govor obiluje njima, a duh ih promatra, pogled prozire. On tumači Istinu u sve četiri skupine sljedbenika,¹ cjelovito i detaljno, bez zaplitanja, odstranjujući smetnje ispravnom razumijevanju. – To je lik isposnika, prijatelju Sāriputto, koji bi trebalo da zasja u šalovoj šumi Góśingam.

(Sāriputto postavlja isto pitanje Révati, pa Anuruddhi, Mahā-Kassapi, Mahā-Moggallāni, a ovaj na kraju uzvraća isto pitanje Sāriputti. Svaki od njih u svom odgovoru opisuje ona obilježja po kojima se sâm ističe u Buddhinoj zajednici. Evo tih karakteristika slijedeće petorice autora naše zbirke u skraćenom prijevodu):

Révato: Isposnik koji nalazi zadovoljstvo u osamljenosti, koji razvija unutarnje smirenje duha, čija je zadubljenost neprekidna, a uvid potpun, koji ostaje u praznini.

Anuruddho: – Isposnik koji razbistrenim božanskim pogledom, van dometa ljudskog vida, promatra hiljade svjetova...

Mahā-Kassapo: – Isposnik koji je i sâm pustinjač i hvali pustinjački život, koji živi od isprošene hrane..., odijelo šije od dronjaka..., odjeća mu se sastoji samo iz tri dijela..., potrebe su mu neznatne..., zadovoljan je..., živi osamljen..., izdržljiv je..., dosljedan u moralnim načelima..., sabran..., mudar..., slobodan je i osamostaljen u spoznaji i uvidu..., pa sve te vrline preporučuje i drugima.

Mahā-Moggallāno: – Kad jedan isposnik raspravlja s drugim isposnikom o Istini, te jedan postavlja pitanja drugome i odgovara na njegova pitanja bez pogreške, tako da im se razgovor nesmetano odvija.

¹ Redovnici i redovnice, muški i ženski svjetovni sljedbenici. Usp. u pogl. o Ānandi tekst A. IV, 129.

Zatim Mahā-Moggallāno oslovi Sāriputtu ovako: – Svi smo mi, prijatelju Sāriputto, odgovorili na tvoje pitanje, svako sa svog stanovišta. A sada nam ti odgovori na isto pitanje...

Sāriputto: – Redovnik koji ima vlast nad vlastitim duhom..., koji kad god hoće može da postigne i zadrži koji god hoće stepen duhovnog zadubljenja...

(Na kraju Sāriputto predlaže da svi otiđu Učitelju, pa da mu ponove svoj razgovor, a on da ocijeni čiji je odgovor najbolji.)

Buddho: – Svi ste vi po redu, Sāriputto, dali dobre odgovore. A sada čujte i od mene kakav bi lik isposnika trebalo da zasja u sāllovoj šumi Gósingam: Isposnik koji na povratku s prošenja dnevnog obroka sjedne skrštenih nogu i uspravna tijela i koji ustaljenom pažnjom sprovede vlastitu odluku: »Neću se maknuti iz ovog položaja dok mi se duh potpuno ne oslobodi prljavih taloga života«. To je lik isposnika, Sāriputto, kakav bi trebalo da zasja u sāllovoj šumi Gósingam.

Tako reče Blaženi, a redovnici se, oduševljeni, obradovaše govoru Blaženoga.

ZAKLJUČNA STROFA PJESAMA PROSJAKA I PROSJAKINJA (THERA-THERĪ-GĀTHĀ)

Tako su govorili oni
čije je povjerenje bilo putpuno
u izraz vrhunske mudrosti,
koji odvrćeni od bespuća bića
tu postigoše otcjepljenje.

EPILOG

DHAMMA-PADAM

– *Put Ispravnosti* –

Ovu zbirku izreka u stihovima, koja sadrži 423 strofe, spomenuli smo već u uvodnom dijelu *Prologa* zbog njene osnovne važnosti za razumijevanje Buddhina učenja. U *Pjesmama prosjaka i prosjakinja* naišli smo na više mjesta na stihove učenika koji su uz učiteljeve također uključeni u *Dhamma-padam*. Zbirka je podijeljena tematski u 26 poglavlja. Ipak, tematska veza u pojedinim poglavljima nije dovoljno čvrsta ni potpuna, a često i sam naslov poglavlja izražava posve formalni kriterij svrstavanja strofa »po parovima« (1. pogl.), ili po uporedbama (»Cvijeće«, »Hiljade«, »Slon«), ili jednostavno pod »Razno« (25. pogl.).

U izbor za ovaj *Epilog* želio sam da uključim nekoliko potpunih poglavlja koja se ističu po sadržajnoj važnosti. Prva tri poglavlja zbirke sačinjavaju prilično zaokruženu cjelinu kojoj sam dao naslov »Pažljiva misao«. Taj utisak cjelovitosti ove najvažnije teme Buddhina učenja nastojao sam da ojačam s nekoliko dodataka o istoj temi iz ostalih poglavlja. Na isti sam način, dodacima na kraju, proširio i 12. poglavlje, »O samome sebi« 11. poglavlje, »Starost«, dodato je na kraju prvenstveno po kriteriju estetske vrijednosti.

P a ž l j i v a m i s a o

I. Parovi

1. Um je preteča svih stvari,
um ih tvori i njima upravlja.
Ko sa zlim naumom govori il' radi,
tada slijedi patnja k'o točak volovsku spregu.

2. Um je preteča svih stvari,
um ih tvori i njima upravlja.
Ko s dobrim naumom govori il' radi,
toga slijedi sreća nerazdruživa k'o sjena.
3. »Vrijeda me i zlostavljao,
svladao me i opljačkao«.
Koga takve misli muče,
u tom se ne smiruje mržnja.
4. »Vrijeda me i zlostavljao,
svladao me i opljačkao«.
Koga te misli ne muče,
u njemu se mržnja utišava.
5. Mržnja se nikad ne smiruje mržnjom,
mržnja se utišava nemržnjom.
To pravilo važi oduvijek.
6. Većina ljudi neće da shvati
da smo ovdje osuđeni na smrt.
Među onima koji to shvate
svađe se lako izmiruju.
7. Ko god živi zanesen čarima,
neobuzdan u čulosti, neumjeren u užitku,
nemaran i neotporan,
taj pogiba k'o na vjetru neukorijenjeno drvo.
8. Ko ne živi zanesen čarima,
već obuzdan u čulnosti i umjeren u užitku,
taj pouzdan i izdržljiv
odolijeva pogibiji k'o planinska hrid oluji.
9. Ko oblači olinjalo ruho isposnika,
a ne živi besprijekorno
ni obuzdan u istini,
taj ni tog ruha nije dostojan.
10. Ko se odvrati od strasti
i ustali u vrlini,

- taj obuzdan u istini
s pravom nosi olinjalo ruho isposnika.
11. Ko ljusku smatra za jezgro,
a jezgro mu se čini da je ljuska,
taj do jezgra nigdje ne dopire
zaveden neispravnom namjerom.
 12. Ko jezgrom shvati,
a ljusku smatra ljuskom,
taj dopire do jezgra
u izvrsnim namjerama.
 13. Kao što kiša prodre u kuću
koja nije dobro pokrovljena,
tako u neodnjegovanu
svijest prodiru strasti.
 14. A kao što kiša ne prodire
u kuću dobro pokrovljenu,
tako ni u dobro njegovanu
svijest ne prodiru strasti.
 15. Na ovom svijetu i na drugome
zločinac pati i tuguje.
Tuguje i kaje se kad vidi šta je učinio.
 16. Na ovom svijetu i na drugome
raduju se dobrotvorci.
Raduju se i vesele u čistoći svojih djela.
 17. Na ovom svijetu i na drugome
zločinac podnosi muke.
Muči ga misao da je zlo učinio,
a put mu stradanja povećava muke.
 18. Na ovom svijetu i na drugome
užívaju dobrotvori.
Užívaju u mislima o dobroti svojih djela,
a put im u blaženstvo povećava užitak.

19. Onaj ko ponavlja mnoštvo svetih strofa,
a ne vlada se prema njima, nedosljedan čovjek,
liči na pastira koji broji tuđe blago.
20. Onaj ko ponavlja malo svetih izreka,
al' slijedi njihove upute,
odriče se strasti, mržnje i zablude,
u najboljem znanju, nesputane misli,
nevezan ni za šta na ovom ni onom svijetu
– taj je sudionik blaženstva mudraca.

II. Pažljivost

21. Pažnja je put bez pogibelji,
a nepažnja je put u smrt.
Gdje pažljivi ne umiru
nepažljivi su već mrtvi.
22. Uvidjevši tu razliku
u pažljivosti, mudraci
zadovoljni pažljivošću
kroče putem plemenitih.
23. Zadubljeni i sabrani,
postojani u naporu
dosežu do utruća,¹
krajnje slobode od jarma.
24. Pažljivome čija je pozornost postojana,
ko je pošten i obazriv,
uviđavan i ispravan,
tome se ugled širi nadaleko.
25. Postojanom pažljivošću,
izoštrenim uviđajem,
mudrac treba da bude utvrđen
k'o otok protiv nasrtaja vala.

¹ *Nibbānam*, sanskrit *nirvāṇam*.

26. Nepažnji se prepuštaju
budale i bezumnici,
dok mudrac pažljivost cijeni
kao najvrednije blago.
27. Ne popuštaj nepažnji,
ne budi podatan požudan.
Samo pažljiv i zadubljen
postiže potpuno zadovoljstvo.
28. Kad pažljivošću nepažnju
rasprši pametan čovjek
i uspne se na kulu mudrosti,
neožalošćeni mudrac
žalosnu svjetinu tada
promatra k'o kršan gorštak
kržljavi nizinski puk.
29. Pozoran među nepažljivima,
bdijući među pozaspalima,
odmiče mudrac k'o hitar konj pred kljusadi.
30. Bog Indra¹ je svojom pažnjom
postigao vodstvo kod bogova.
Pažljivost se svuda cijeni,
a nepažnja uvijek prezire.
31. Redovnik koga raduje pažnja,
a sa strahom gleda nemir,
kao rasplamsala vatra
krši sitne i krupne prepreke.
32. Redovnik koga raduje pažnja,
a sa strahom gleda nemir,
više neće stradavati,
pred njime je utruće.

¹ Indra je Gromovnik, indijski Zeus.

57. Put usavršenih u vrlini,
ustaljenih u pažljivosti,
oslobođenih u pronicljivosti
ne potpada pod vlast Smrti.¹
334. U čovjeku koji je nepažljiv
životna žeđ buja kao puzavica.
Iz života u život on skače za njom
željan ploda k'o majmun po šumi.

III. Misao

33. Usplahirenu, nepostojanu misao,
koju je teško zadržati i obuzdati,
mudrac izoštrava kao kovač strijelu.
34. Kao riba izvučena iz vode i bačena na kopno
tako se trza i misao
onoga ko napušta carstvo Smrti.
35. Vrijedno je zavladata mišlju
nepokornom, lakoumnom,
povodljivom za užitkom.
Ukročena misao je izvor sreće.
36. Mudrac neka pazi na misao,
ishitredu i jedva zamjetnu,
povodljivu za užitkom.
Zaštićena misao je izvor sreće.
37. Lutalicu, samotarku,
bestjelesnu, prikrivenu,
ko ne pušta misao iz vida,
oslobađa se spona umiranja.
38. Kad misao nije ustaljena
ni istina ispravno shvaćena,
kada osjetila nisu bistra,
tada ni mudrost nije potpuna.

¹ Smrt, ili tačnije, rođenje-i-smrt je simbol svjetovnosti, u širem smislu kozičke obavezanosti bića. Usp. Heideggerov *Sein zum Tode*.

39. Kome misao nije pristrasna
ni osujećena težnja
da napusti zlo i dobro
– ko bdije, taj se ne boji.
40. Ko je uvidio krhkost tijela
i učvrstio misao k'o tvrđavu,
mačem mudrosti krši Rušioca
i tako štiti pobjedu beskućnika.
41. Uskoro će ovo tijelo
pasti srušeno za zemlju,
napušteno, bez svijesti,
kao beskorisna klada.
42. Što poželi dušman dušmaninu,
mrzovoljan omraženu,
manje je štetno od misli
usmjerene na vlastito zlo.
43. Ni otac, ni mati ni svojta
ne mogu nam ugoditi
onoliko k'o misao
usmjerena na dobrobit.
326. Moja je misao ranije lutala
kuda je htjela, kud željela, kako joj se posrećilo.
Danas ću je pritegnuti temeljito
K'o krotitelj nemirnoga slona.
372. Bez mudrosti nema zadubljenja,
niti mudrosti bez zadubljenja.
Ko je mudar i zadubljen,
tome je utrnuće dosežno.
354. Dar istine nadmašuje sve darove,
Slast istine nadmašuje svaku slast.
Užitak u istini nadmašuje sve uživanje,
a svu patnju utražava usahnuće žeđe za životom.

O samome sebi

157. Ko sam sebe zna da cijeni
treba da pomno bdije nad sobom.
Jedan od tri dijela noći
mudrac provodi u bdijenju.
158. Najprije učvrsti sebe
u dosljednome vladanju,
a onda opominji druge.
Mudrac se ne izlaže prekoru.
159. Ko sam se izобрази
u onom što druge poučava,
izvježban nek vježba druge.
No samim je sobom teško ovladati.
160. Svako je sam svoj zaštitnik.
Zar bi iko drugi to mogao biti?
Ko sobom dobro ovlada
stiče teško dosežnu zaštitu.
161. Zlodjelo koje sam počini,
prouzroči i sprovede,
satire nerazumnoga kao što
dijamant brusi ostalo drago kamenje.
162. U kome prevlada nepoštenje
sam sebi nanosi štetu koju mu želi dušmanin
– kao kad puzavica prione uz snažno stablo *sāla*.
163. Lako je izvršiti zlodjelo
kojim i sebi nanosimo štetu,
al' ono što je dobro i korisno,
to je i najteže izvedivo.
164. Nerazuman koji prekora
zbog svojih nepoštenih namjera
pouku duhovnih velikana
čiji je život istinom oplemenjen,

taj kao bambus rađa plod
kojim sam sebe satire.

165. Svako je sam izvršitelj zlodjela
kojim je sebe okaljao.
Svako se sam od zla suzdržava
i sam sebe pročišćava.
Čistoća i prljavština od nas samih zavisi.
Niko nikog nigdje ne pročisti.
166. Ne zanemaruj vlastitu svrhu
za tuđu, ma kako uzvišena bila.
Kad svoju svrhu shvatiš pravilno,
prioni uz svoj zadatak.
238. Postani otok sam za sebe.
Podstakni napor i budi mudar.
Sažeži rđu, neprikosnoven
dosegni uzvišeno tlo plemenitih.
353. Sve sam savladao, sve sam prozreo
i ničim nisam okaljan.
Sve sam napustio, ugasio žed života.
Oslobođen vlastitom spoznajom,
koga da priznam za učitelja?
- Starost*
146. Čemu smijeh, otkud radost
gdje požar neprekidno bukti?
– Obuzeti gustom tamom
zar ne tragat za svjetlom?
147. Pogledaj tu krasnu lutku
– drskost žive rane tijela,
mnogih briga i nevolja,
gdje ništa stalno ne prebiva.
148. Izmoždeno to tijelo krhko je gnijezdo bolesti
odakle gnjilež prska, gdje smrt dokončava život.

149. A kad budu razasute kao tikve u jeseni
ove požutjele kosti – ko će im se obradovat?
150. Grad sagrađen od kostiju slijepljenih mesom i krvlju,
a u njemu utvrđeni nemoć i smrt, prezir i ponos.
151. I kićena kraljevska kola će sagnjeti;
tako će i ovo tijelo obrvati nemoć.
No ispravnost bića nemoć ne satire.
Tako barem propovijedaju znalci.
152. Neznalica odraste kao vo;
mišići mu se razvijue, al' pamet se ne razvije.
153. Kroz mnoge sam preporode hrlio tokom zbivanja,
al' mi neprimijećen osta graditelj tih zdanja.
Bolna je trajnost preporađanja.
154. Graditelju, sada si primijećen!
Više me nećeš kućiti!
Sve su ti grede slomljene, pokoleban ti je stožer.
Duh posta nepokolebiv, dosegnut je kraj stremljenja.¹
155. Čiji život ne bješe uzoran, ko u mladosti nē steče
blago,
taj k'o oronuli vodomar premišlja nad barom
iz koje su pohvatane ribe.
156. Čiji život ne bješe uzoran, ko u mladosti nē steče
blago,
taj kao odbačene strijele žali promašene ciljeve.

DODACI

¹ Buddhine prve riječi poslije duhovnog probuđenja.

GLOSAR¹

- āsavā* – »izljevi« (ili »talozi«) strasti. Tri osnovne vrste strasti (»nečistoće« duha) jesu: *lóbho*, želja (usp. *libido* u psihoanalitičkoj terminologiji); *dóso*, srdžba; i *móho*, zasljep-ljenost strašću.
- ašram* – dom i škola učitelja duhovne discipline, pretežno u brāh-manskoj i hinduističkoj tradiciji. Buddhistički samostani slične vrste, smješteni u gradskim vrtovima, nazivaju se obično *ārāmo* (»vrt«), a šumska prebivališta pustinjaka *araññam* (»šuma«).
- Bhikkhu*, *bhikkhunī* – »prosjak« i »prosjakinja«, naziv pripadni-ka Buddhina prosjačkog reda. Specifično značenje riječi izražava da je prosjačenje ograničeno na hranu (primanje novca je zabranjeno).
- Blaženi – *bhagavā* – naslov kojim se Buddho najčešće naziva u govorima i razgovorima (v. *suttam*).
- Brahmā – božanstvo koje vlada pojedinim svijetom, ograničenim u prostoru i vremenu. U brāhmanskoj religiji, utemeljenoj na Vedama, Brahmā je vrhovno božanstvo u Trojstvu (*tri-murti*). U kasnijem hinduizmu, raspadom vedskog Troj-stva, Brahmā je istisnut iz indijskog panteona. U Buddhi-nim govorima spominje se već mnoštvo *brahmā*, bogova koji vladaju »niskim nebeskim svjetovima«, za čijim bla-ženstvom čeznu *brāhmani*. (Usp. M. 97).
- Brahmā-sahāmpati – Brahmā »saučesnik« svjetskog zbivanja, iako vrhovno božanstvo svoga svijeta, daleko od toga da bi bio njegov »stvoritelj« (pojam stvaranja ne postoji u azijskim religijama i kozmologijama), ostaje odgovoran za nevolju u svom svijetu i egzistencijalno vezan za njega od nastanka do propasti.

¹ Vidi opširnija razjašnjenja nekih od ovih izraza u mojim priložima *Filozo-fijskom rječniku* Matice hrvatske (Zagreb 1965).

brāhman – pripadnik svećeničke kaste, koja se već u prebuddhističkom razdoblju (ranih *upanišadi*) bori za održanje političke nadmoći protiv ratničke i vladarske kaste kšatrija. U buddhističkom razdoblju brāhmani bivaju poraženi i potisnuti i u svom svećeničkom položaju i ugledu, gdje ih nadmašuju pripadnici prosjačkih, neortodoksnih i nekastinskih redova (buddhistički *sàmano*, kasnije hindustički *sannyasi*). U daljem historijskom razvoju (u srednjem vijeku) brāhmani uspijevaju da se ponovno domognu izgubljenog političkog položaja i priznanja i da potisnu prosjačke redove, iako po cijeni ogromne duhovne dekadencije koja kulturno znači potiskivanje ranije vedske religije primitivnim protohistorijskim kultovima, među kojima do danas prevladava najbarbarskiji kult muškog spolnog organa (bog Šiva).

Budni – prevod naziva *buddho* po kojem je učenje Siddhathe Gotame dobilo svoje historijsko ime – *Buddha-dhammo*. *dhammo* (sanskrit *dharmah*) – »istina« ili »ispravnost«, naziv kojim Buddho obilježava svoje učenje. Usp. *Dhamma-padam*, »Put ispravnosti«, naslov popularne zbirke Buddhinih kratkih izreka u stihovima. U filozofskoj terminologiji buddhizam (*abhi-dhammo*) izraz *dhammo* znači »pojavu« uopće, fenomen, ili sastavni dio pojavnosti svijeta, fizičke, psihičke ili vrednosne.

gāthā – stihovi; usp. *Thera-therī-gāthā*, stihovi Buddhinih najstarijih sljedbenika i sljedbenica.

Gótamo – plemensko ime nepalskog kneza Siddhathe, koji je odricanjem od svijeta postao Buddho, ili »budni učitelj«. Istina, Ispravnost – prevod osnovnog obilježja Buddhina učenja – *dhammo* (v.).

mahā – »veliki«, epitet pridodat imenima nekih uglednih učenika i vladara (*mahā-rādā*).

muni – »utihnuli mudrac«, izraz kojim se redovno nazivaju đainski isposnici, a često i drugi. Jedan od Buddhinih uobičajenih naslova je Sakyamuni, utihnuli mudrac iz plemena Sākya.

nibbānam (sanskrit *nirvāṇam*) – »utrnuće«, jedini ispravan i neposredan prevod krajnjega cilja Buddhina »puta pročišćenja« (*visuddhi-maggo*). Pošto Buddho negira postojanje duše, ni ovo krajnje dostignuće ne može imati nikakav

metafizičko-ontološki smisao. Pod »utrnućem« se prema osnovnim definicijama samoga Buddhe podrazumijeva utrnuće »žede za životom« (*tanhā*) i pročišćenje »izljeva strasti« (v. *āsavā*).

nikāyo – poglavlje, dio ili zbirka, naziv za glavne skupine Buddhinih govora, redigovanih u pet obuhvatnih cjelina *Sutta-piṭake* (»košare« ili pregršti zapamćenih govora). To su: *Khuddaka-nikāyo*, zbirke »kratkih« izreka u prozi i stihovima;

Maḍḍhima-nikāyo, zbirka govora »srednje« dužine;

Dīgha-nikāyo, zbirka »dugih« govora;

Samyutta-nikāyo, zbirka govora svrstanih po temama;

Anguttara-nikāyo, zbirka svrstana po broju elemenata složenih tematskih skupina koje se nabrajaju i razjašnjavaju.

pāli – »tekst«; književni jezik na kojem su sačuvani tekstovi Buddhina učenja (*Ti-piṭakam*).

preporod, preporođanje (*punabbhavo*, sanskrit *punar-bhāvaḥ*) – uvjerenje da je volja ili »žed za životom« (*tanhā*) povod da po smrti jednoga bića neposredno slijedi rađanje drugog bića koje je rezultanta iste »struje« životnog poriva koji se ne dokončava tjelesnom smrću, nego jedino »utrnućem« žede za životom. Preporođanje nije vezano za ovaj svijet, nego je moguće u bilo kojem od bezbrojnih svjetova u svemiru. Energetski proces preporođanja životnog poriva ne pretpostavlja postojanje supstancijalnog identiteta duše ni predodžbi njenog »utjelovljenja« kao teorija reinkarnacije (grčka *metempsychosis*) za koju indijski jezici nemaju ni adekvatnog termina (*punabbhavo* znači »ponovno bivanje« ili »ponovno biće«). Schopenhauer zastupa suštinski isto uvjerenje, koje konačno izričito identifikuje s buddhističkim, a svoju teoriju naziva *palingenesis*, za razliku od *metempsychosis* ili vjere u dušu i njeno preporođanje.

Sakyo – dinastičko ime vladarskog roda čiji je potomak bio Buddho.

sāmaṇero – pitomac ili pripravnik u prosjačkom redu, koji je »odvraćanjem« od svijeta postigao niže zaređenje (*pabbaddā*) koje još nije konačno i potpuno (*upasampadā*).

Siddhattho – lično ime Gotame Buddhe, narodno ime izvedeno iz naziva gorušice ili sezama, uljarice koja je i danas glavni poljoprivredni proizvod čijim se zlatnim sjajem u jesen cikle napalske visoravni.

suttam – naziv za pojedini Buddhin govor ili izreku (doslovnije »čuvenje«).

théro, therī – »stjarešina« ili »starosta«, počasni naziv za pripadnika ili pripadnicu prosjačkog reda kad navrší deset godina isposničkog života kao potpuno zaređeni *bhikkhu* ili *bhikkhuni* (v.).

udānam – pohvalna oduševljena izreka, obično u stihovima. Naslov jedne zbirke *Khuddaka-nikāye* koja sadrži pretežno Buddhine pohvale revnih učenika.

uslovljeni nastanak (*paṭiṭṭha-samuppādo*) – egzistencijalno nužni slijed doživljaja koji dovodi do trajnog obnavljanja i preporođanja (v.) volje ili žeđe za životom; pokušaj psiho-fiziološkog razjašnjavanja složenosti i trenutačnosti doživljajnog iskustva.

utihnuli mudrac – v. *muni*.

utrnuće – v. *nibbānam*.

vedāntaḥ – doslovno »kralj Veda«; religiozno-metafizička učenja koja počinju da se formiraju u brāhmanskoj vjerskoj zajednici u doba nastanka ranih *upanišadi*, vjekovima prije Buddhine. Glavni skolastički sistemi *vedānte* razvijaju se u srednjem vijeku u opreci i kao protuteža filozofskim stavovima buddhizma. Buddhino učenje nije, kako se je donedavno općenito shvaćalo, prvobitno nastalo iz opreke ranom brāhmanskom i upanišadskom vedāntizmu. Budho je po svojoj suštinskoj problematici izvorno đainski raskolnik. Tek najnovija historijska istraživanja (uključivši i arheološka) ustanovljuju sve jasnije da je prastara filozofska tradicija đainskog učenja posve raznorodna od vedske.

Skupine određene brojevima

3 – *Ti-piṭakam* – »tri košare«, najšira podjela pāli tekstova: (a) o redovničkoj disciplini (*vinaya-piṭakam*), (b) govori i izreke (*sutta-piṭakam*), (c) skolastička klasifikacija pojmova ili analitika (*abhidhamma-piṭakam*).

trovršno znanje – (*te-viddā*): (a) sjećanje na ranije živote ili prethodna rođenja, (b) uvid u opći tok zbivanja u svijetu (slo-

ženost i trenutačnost doživljajnih procesa, v. »uslovljeni nastanak«), (c) spoznaja o dokončanju neznanja (*aviddā*) ili zablude koja je uzrok patnje vječnog preporođanja.

4 – četiri uporišta pažnje (*sati-paṭṭhānam*) osnovna i najšira pouka o njezi (*bhāvanā*) sabranost pažnje u kontemplativnom zadubljenju; sastoji se od pažljivog motrenja (a) »tijela u tijelu«, (b) »osjećaja u osjećajima«, (c) »procesa svijesti u procesima svijesti«, (d) »predmeta svijesti u predmetima svijesti«. Ta je središnja metoda Buddhina učenja obrazložena najpotpunije u dva govora pod naslovom *sati-paṭṭhānam* (D. 22 i M. 10). Već iz samog naglaska na sažimanju pažnje na imanentni doživljaj dovoljno jasno proizilazi da ova vrsta buddhističke kontemplacije (ili »meditacije«, kako se obično neispravnije naziva) ne teži za »ekstazom« ni ekstatičkim doživljajima, nego da ih upravo principijelno isključuje.

četiri plemenite istine – temelj Buddhina učenja: 1) istina o patnji, 2) o nastanku patnje, 3) o prestanku patnje, 4) o osmerostrukom putu oslobođenja od patnje.

8 – osmerostruki put oslobođenja od patnje: 1) ispravan uvid, 2) ispravna namjera, 3) ispravan govor, 4) ispravna djelatnost, 5) ispravan način života, 6) ispravan napor, 7) ispravna pažnja, 8) ispravna sabranost (u kontemplativnom zadubljenju).

SADRŽAJ

PROLOG

Nosorog (Sn. I, 3, 35–75) - - - - -	7
Odlazak u beskućnike (Sn. III, 405–424) - - - - -	14
Govor o strahu i užasu (M. 4) - - - - -	19
Veliki govor o lavovskom riku (M. 12) - - - - -	21
Govor o plemenitoj težnji (M. 26) - - - - -	26
Svagdašnjica - - - - -	30
Prelaz na drugu obalu (Sn. V, 976–1123) - - - - -	32

PJESME PROSJAKA I PROSJAKINJA (THERA-THERĪ-GĀTHĀ)

Prosjачka akademija - - - - -	47
Raspored građe - - - - -	50

I. Odlazak (pabbāḍa)

Sklonište - - - - -	53
---------------------	----

Subhūti	(Thag. 1)
Kutivihāri	(Thag. 57)
Vanavačcho	(Thag. 13 i 113)
Mahānāmo	(Thag. 115)
Sabbako	(Thag. 307–310)

Mladost - - - - -	57
-------------------	----

- Dječaci

Sūmano	(Thag. 429–434)
Bhaddo	(Thag. 473–479)
Vaddhova majka	(Thig. 204–212)

- Djevojke

Sudātā	(Thig. 145–150)
Anópama	(Thig. 151–156)
Addhakāmī	(Thig. 25–26)

– Balada o Sumédhi (Thig. 448–521)	
– Motiv napasnika	
Upacāla (Thig. 189–195)	
Čista u Živkovu vočnjaku (Thig. 366–399)	
Starost -----	74
Otac Dhammasavanov (Thag. 108)	
Dhammā (Thig. 17)	
Sónā (Thig. 102–106)	
Ambapāli (Thig. 252–270)	
Mahā-parinibbāna-suttam (D. 16, izvod)	
Bogatstvo -----	83
Sakulā (Thig. 97–101)	
Uppalavannā (Thig. 224–226)	
Sóno Kóliviso (Thag. 632...–644)	
Bhaddiyo, sin Kāligodhin (Thag. 842...–864)	
Ratthapālo (Thag. 769–791)	
Anguttara-nikāyo (VI, 55)	
Ďatakam (10.)	
Ratthapāla-suttam (M. 82)	
Siromaštvo -----	95
– Vrlina	
Mogharādā (Thag. 207–208)	
Gangātiriyo (Thag. 127–128)	
Pindólo Bhāradvādo (Thag. 123–124)	
Upavāno (Thag. 185–186)	
Udānam (IV, 6)	
Samyutta-nikāyo (VII, 2, 3)	
Samyutta-nikāyo (XII, 26)	
Samyutta-nikāyo (XXXV, 70)	
– Bijeda, povod zaredenja	
Mūdito (Thag. 311–314)	
Pānthako (Thag. 557–562)	
Sunīto (Thag. 620–631)	
Udānam (V, 10)	
Razočaranje -----	103
Kisā Gótamī (Thig. 216–223)	
Ubbirī (Thig. 51–53)	
Sānu (Thag. 44.)	
Samyutta-nikāyo (V, 33)	

Razbojnici -----	107
Adhimutto (Thag. 705–726)	
Aṅgulimālo (Thag. 866–891)	
Aṅgulimāla-suttam (M. 86)	
<i>II. Glavne ličnosti</i>	
Gótamin sin Rāhulo -----	116
Tipallattha-miga-dātakam (Ď. 16)	
Ambalaṭṭhikā-Rāhulovāda-suttam (M 61)	
Mahā-Rāhulovāda-suttam (M. 62)	
Rāhula-samyuttam (S. XVIII)	
Čūla-Rāhulovāda-suttam (M. 147)	
Thera-gāthā (295–298)	
Milinda-paṇṇā (376)	
Mahā-padāpati Gotamī -----	125
Vinayo, Čulla-vaggo (X, 1)	
Anguttara-nikāyo (VIII, 53)	
Therī-gāthā (157–162)	
Ānando -----	130
Samyutta-nikāyo (S. LIV, 9)	
Anguttara-nikāyo (IV, 80)	
Anguttara-nikāyo (IV, 129)	
Samyutta-nikāyo (XLVII, 13)	
Thera-gāthā (1024...–1046)	
Sāriputto i Moggallāno -----	136
Vinaya-pitakam, Mahā-vaggo (I, 23)	
Samyutta-nikāyo (XXI, 1)	
Thera-gāthā	
Sāriputto 985...–1004)	
Moggallāno (1198...–1204)	
Mahā-Kassapo -----	142
Kassapa-samyuttam (S. XVI, 10, 11, i 13)	
Thera-gāthā (1051...–1069, 82)	
Vangīso -----	151
Vangīsa-thera-samyuttam (VIII, 5 i 8)	
Thera-gāthā (1223... – 1276)	

III. Naponi

Prirodni podstrek -----	159
Kāludāyi (Thag. 527–532)	
Ālako (Thag. 211–2127)	
Sóno Pótiriyaputto (Thag. 193–194)	
Khitako (Thag. 104)	
Dantikā (Thig. 48–50)	
Eka-vihāriyo (Thag. 537–546)	
Bhūto (Thag. 518–526)	
Tālaputto, Pjesma vlastitom srcu	
Samytta-nikāyo (XLII, 2) (Thag. 1091–1145)	
Oluja -----	173
Vimalo (Thag. 50)	
Samkićco (Thag. 597–605)	
Tjeskoba -----	175
Sītavaniyo (Thag. 6)	
Pōsiyo (Thag. 34)	
Vaddi-putto (Thag. 119)	
Sambula-Kačcāno (Thag. 189–190)	
Bolest -----	177
Uttiyo (Thag. 30)	
Āakkhupālo (Thag. 95)	
Samyutta-nikayo (XLVII, 16)	
Duhovni naponi -----	179
– Teškoće	
Āento (Thag. 111)	
Rādadatto (Thag. 315–319)	
Kullo (Thag. 393–398)	
Mittakālī (Thag. 92–96)	
Sappadāso (Thag. 405–410)	
– Obraćenja	
Nanduttarā (Thag. 87–91)	
Bhadrā (Thag. 107–111)	
Tēlakāni (Thag. 747–768)	
Učitelj i učenik	
Sivako (Thag. 14)	
Abhayo (Thag. 26)	

Sāmā (Thig. 39–41)	
Abhaya-rādā-kumara-suttam (M. 58)	
Obuzdanje spolnog nagona -----	190
Āpā i Kālo (Thig. 291–311, Thag. 151–2)	
Mānavo (Thag. 73)	
Nāgasamālo (Thag. 267–270)	
Nandako (Thag. 279–282)	
Āandano (Thag. 299–302)	
Sūndara-Samuĉĉo (Thag. 459–465)	
Vimalā (Thag. 72–76)	
Sihā (Thag. 77–81)	
Udānam (VIII, 7)	
Nandakova pouka redovnicima (M, 146)	
Nandaka-suttam (A. IX, 4)	
Obuzdavanje taštine -----	200
Usabho (Thag. 197–198)	
Vitasoko (Thag. 169–170)	
Āento, pruĉhita-putto (Thag. 423–428)	
Nandā (Thig. 19–20)	
Sisūpacālā (Thig. 196–201)	
Yaso (Thag. 117)	
Dēvasabho (Thag. 89)	
IV. Dostignuća	
Ispravni napor -----	205
Bhagu (Thag. 271–274)	
Kātiyāno (Thag. 411–416)	
Vakkali (Thag. 350–354)	
Samytta-nikāyo (XXII, 87)	
Uttamā (Thig. 42–44)	
Āittā (Thig. 27–28)	
Muttā (Thig. 2)	
Muttā (Thig. 11)	
Nepoznata prosjakinja (Thig. 23–24)	
Khitako (Thag. 191)	
Singālapitā (Thag. 18)	
Surādho (Thag. 135–136)	
Ispravni uzor -----	212
Kankhārevato (Thag. 3)	
Ālā (Thig. 184–186)	

Yasadatto (Thag. 360–364)	
Migadālo (Thag. 420)	
Patuljak Bhaddiyo (Thag. 466–472)	
Samyutta-nikāyo (XXX, 63)	
Patācārā i učenice -----	216
Patācārā (Thig. 127–132 i 112–116)	
Učenice (Thig. 117–121)	
Āndā (Thig. 122–126)	
Ideal isposničkog života -----	219
Gotamo (Buddhin učenik) (Thag. 592–594)	
Upasēno, sin Vangantin (Thag. 577–586)	
Kappo (Thag. 567–576)	
Róhinī (Thig. 271–285)	
Pārāparyo (Thag. 920–948)	
Udānam (IV, 9)	
Pouka -----	227
Sabbamitto (Thag. 149–150)	
Vappo (Thag. 61)	
Sirimando (Thag. 449–450)	
Godatto (Thag. 662,670–671)	
Piyañdaho (Thag. 76)	
Ātīdāso (Thag. 143–144)	
Tri ugledna učenika -----	230
– Mahā-Kačcāyano (Kačcāno) (Thag. 494–501)	
Izreka i razjašnjenje (M.138)	
Udānam (V, 6)	
– Udāyī (Thag. 696...–704)	
Usporedba sa slonom (A. VI, 53)	
Samyutta-nikāyo (XXX, 133)	
Maddhima-nikāyo (59)	
Samyutta-nikāyo (XXXV, 193)	
– Mālunkyin sin (Mālunkyā-putto) (Thag. 339–404)	
Kratki razgovor sa Mālunkyinim sinom (M. 63)	
Anguttara-nikāyo (IV, 254)	
Utrnuće -----	242
Anurddho (Thag. 896...–919)	
Nalakaṇāna-suttam (M. 68)	
O smetnjama (M. 128)	
Anuruddha-suttam (M. 127)	

Anguttara-nikāyo (III, 128)	
Osamljenost (S. LIII, 9 i 10)	
Ādīto (Thag. 20)	
Rakkhito (Thag. 79)	
Eka-dhamma-savāniyo (Thag. 67)	
Uggo (Thag. 80)	
Dhammiko (Thag. 306.)	
Dabbo (Thag. 5)	
Epitaf (Thig. 1)	
Udānam (VIII,9)	
Svečana sjednica prosjačke akademije u šumi Gósingam	
Veliki govor u šumi Gósingam (M. 32) -----	252
Zaključna strofa Pjesama prosjaka i prosjakinja -----	254

EPILOG

Dhamma-padam – Put Ispravnosti -----	257
Pažljiva misao	
I. Parovi	
II. Pažljivost	
III. Misao	
O samome sebi	
Starost	

DODACI

Glosar -----	269
--------------	-----

Čedomil Veljačić
PJESME PROSJAKA I PROSJAKINJA

2. izdanje

1990.

Izdavači

»Veselin Masleša«

Obala 4

Sarajevo

»Svjetlost«

Sarajevo

Za izdavače

Radoslav Mijatović

Gavrilo Grahovac

Tehnički urednik

Salih Ahmethodžić

Korektor

Davor Papić

Štampa

Deoničko društvo u društvenoj svojini
štamparija »Budućnost« Novi Sad, Šumadijska 12

Tiraž: 2000 primjeraka

ISBN 86-21-00372-4